Posthuma noveller. Korta historier – Efterlämnade noveller – Chi-mo-ka-ma – Litteraturkritik [Samlade skrifter 4]

Bokutgåva

[Samlade skrifter 4]. Stockholm. Tidens förlag. 1922

KORTA HISTORIER

DEN HEMLIGHETSFULLA SÅNGEN.

Där du såg död och skymning blott där öppnades en ljusets port, och allt du trodde lågt och smått blev ofattbart och stort. Och den du ansett minst och sämst av dem dig älskat här, har lärt dig fatta vem som främst i himlens rike är.

I åtta månader har jag suttit vid detta bord och kämpat mot lusten att stiga upp och gå och aldrig komma igen. Jag skulle ha alla mina affärer klara och så en skymningsstund nicka till avsked åt den rödkindade chefen, som jag hatar, fast han aldrig gjort mig något ont. Jag tror jag skulle kunna nicka vänligt, kanske till och med ta hans blöta hand, bara det vore allra sista gången, och sedan skulle jag gå rakt fram genom parken och bara fortsätta att gå ända ut mot den ändlösa horisonten, där havet böljar och sanden buktar i kaningråa ryggar. Där skulle jag sätta mig ned och höra den hemlighetsfulla sången.

Varför hatar jag mannen med de röda kinderna, han som alltid är vänlig mot mig? O, jag vet! Han är glad över att jag stupat på mitt livs kallelse, musiken, att jag hamnat här, hans hjälp består i att med en knuff då och då skuffa mig allt längre in i det kommersiella maskineriet. Varje gång han uppmuntrar mig stiger det ett tyst skrik ur mitt inre, därför att han är skadeglad och därför att det gör ont i mig när siffror och kolumner springa upp omkring mig som hela regementen av brutala förtryckare. Han sprakar av välmåga över allt detta. Men jag skall försöka att icke hata honom mer, när jag ger mig i väg, när jag sitter vid havet och ser den vaggande tången genom skummet och när måsarnas vingar lysa som eld — då skall jag icke hata honom mer. Ty fast han icke tagit någon del i det som nyss hänt, och som jag vill berätta, så kan jag icke stå till svars med att känna ovilja, allt är nytt och underbart.

Jag har hört och hör en sång från fjärran. Det är icke bara trädens eller sjöarnas rassel i månljusa nätter, ty om jag far dit upp till min barndomsskog i vildmarken, så ljuder den ändå på avstånd. Så har det alltid varit, hur högt jag gått har jag icke kommit sången närmare, hur höga berg jag än bestigit har jag icke funnit detta, det är alltid en bit längre bort än jag kan släpa mig med all min möda. Ja — så har jag känt det länge, ända tills nu, när denna sång plötsligt kommit mig så nära att den blivit till ljus och eld.

Ty i går träffade jag konstgjutaren Filippus. Jag har talat med honom många gånger, men aldrig har han sagt sådana saker som i går. Vi sutto på vinstugan, han måtte ha varit drucken, ty han var icke som vanligt tyst, sluten och försagd. Men först måste jag berätta en historia!

I samma stadsdel som jag, bor italienaren Caprini, som äger det konstgjuteri på vilket Filippus arbetar. Jag var drucken, icke mycket, men tillräckligt, och jag gick till mäster Caprini för att söka Filippus. Jag hade vistats mycket där i huset och kände mig nästan som hemma, utom det att jag alltid haft en främmande känsla inför hustrun, som var en reslig, vacker och mycket allvarlig, nästan stolt kvinna på trettio år. Hon

hade alltid varit mycket kylig och reserverad mot mig, jag trodde hon fann mig högfärdig och osällskaplig. Hon hade två barn i åldern fem och sex år.

Hon satt och läste i en bok då jag kom in, och hon såg upp gladare än vad jag någonsin förr sett henne — och vackrare. Hon bjöd mig på vin, men själv smakade hon det ej. Jag vet ej hur jag kunde vara så vansinnig att dricka, när jag redan förut var drucken, men jag kände mig ej i vanlig bemärkelse rusig. Hennes man och Filippus hade gjort en resa till en annan stad och skulle ej komma hem den dagen. Jag spelade på en gammal fiol, under det Leonora satt tyst och stilla och bara såg på mig. Jag talade icke mycket med henne, jag ämnade strax gå min väg, jag kände mig osäker och nästan rädd för något, trots vinet, men jag visste ej vad det berodde på. När jag skulle taga farväl, märkte jag ett par stora tårar i hennes ögon och hon tryckte min hand alltför hårt och jag svarade med att hålla den alltför länge. Hon lutade sitt huvud mot min skuldra och vi stodo länge så, jag tänkte på intet, jag kände mig bedövad som av morfin. Och hur det kom sig att vi sutto bredvid varandra på divanen och höllo varandras händer så länge kan jag ej redogöra för — jag hade förlorat min rädsla och varje spår av moralisk självbevarelsedrift, intet i världen syntes mig innebära någonting farligt eller förbjudet, allt var så som händelserna fogat det och som det borda vara.

Hon sade att hon älskade mig, och jag blev icke förvånad. Likt en läkare, som avlyssnar sin patients bekymmer, hörde jag på hennes hjärtas bikt, och jag minns att jag fann historien gammal, jag satt och kände inom mig den eviga upprepningen, som aldrig skall taga slut — jag kan icke säga att jag fann den banal, ty så länge en man är en man kan aldrig den stora kärlekens tragiska bikt bli banal.

Jag gick därifrån mycket sent och vid vilken tid minnes jag ej. På morgonen var det som om jag mitt ibland siffrorna sökte tolka betydelsen av en besynnerlig dröm. Människorna säga att jag är kall och hjärtlös, men det är icke sant. Jag älskade icke, det är hela hemligheten. Återigen om en dag träffade jag Filippus på vinstugan. Aldrig skulle det fallit mig in att med ett ord ge antydning om det som hänt — eller icke hänt. Jag var icke högfärdig, jag var icke heller riktigt ledsen, jag var mest likgiltig, jag ångrade icke, men ville ej heller återknyta eller fortsätta. Allt vore bäst om det finge försvinna, som en sista glimt av en sällsam och lockande dröm försvinner just som man slår upp ögonen i det mörka rummet. Och därför spratt jag ofrivilligt till, när Filippus plötsligt sade:

— Du skall icke förakta människor fast de äro svagare och mindre än du, du har visst lätt för att sätta dig över och förakta. Jag — jag skall säga dig att det finns många små människokryp som se upp till dig — ja, som älska dig, å, jag skulle kunna berätta en historia, men jag tiger.

Hans röst lät överspänd, nästan onaturlig, som när man talar i trance, och jag var mycket nyfiken på att få höra en fortsättning. Min första tanke var: han har varit hennes tillbedjare, och nu har han upptäckt allt. Men jag ville ej skrämma honom, jag beslöt att locka ur honom allt. Jag citerade Rochefoucaulds ord: Den sanna kärleken är som spökena, alla tala om den, men just ingen har sett den.

— Du skall inte förakta kärleken, svarade han häftigt med blekt ansikte. Men jag säger ingenting, ingenting. Det finns små, små materiella orsaker — jag skulle kunna säga rent praktiska vardagligheter — som hindra mig att tala — att berätta dig om livets sköna sång, du kan bara höra den litet på avstånd, ett eko — men det hindrar inte att sången klingar lika rent för det.

Han reste sig till hälften upp och hans vita ansikte nästan lågade. — O, mitt i detta vardagsliv som du finner så — så ringa — brinner plötsligt en gudomlig eld i bränder och sopor. Och där ljuder en sång, en stor och härlig sång. Livet är stort, livet är underbart! Men du vet ingenting, du, om du visste det, skulle du — —

— Jag vet allting som du vet! utbröt jag ofrivilligt, du behöver inte tala. Jag var överväldigad av hans rösts klara timbre och ögonens eld.

— Du vet ingenting, sade han. Hur skulle du kunna veta det? Du vet bara det yttre, det oväsentliga. Den högsta sången hör du inte ännu, den inre elden vet du ej av. Du skulle tacka Gud, du, och vårda elden — —

Hans stämma skälvde av rörelse, men nu var jag icke säker på hur mycket han visste. Jag sade: Men om det mitt i denna sång blandades ett disharmoniskt ackord, ett ackord av sinnlighet? — Det gör detsamma, det är samma sång. Livet är underbart. — Men om orsaken till själva antändandet varit rena kroppsliga begär? Om det sedan bleve rent av — brottslighet. Filippus svarade: den sanna kärleken är aldrig brottslig.

Jag blev häftigt rörd. — Men om det — — — blir mig orent! nästan skrek jag fram.

— Orent om du vill det så. Annars är det sfärernas musik.

— Högst lyriskt!

— Du skulle inte håna om du visste. Du kan aldrig förstå vad jag menar, ty du vill höra detaljer, små, små vardagsting vill du veta. Men du får icke höra dem och — skratta åt dem. De höra alla till den — den där sången — jag kallar den den hemlighetsfulla. Livet är stort och underbart, säger jag, och du ler åt Guds eld. Allting är rent, om vi begripa att hur vi bära oss åt kunna vi ej smutsa ned det.

— Har du talat om en kvinna eller om en man?

— Det gör detsamma — jo, det är en — jag säger: om det nu vore en kvinna?

— En gift kvinna — —

Han reste sig otåligt. — Vad du är vardaglig, ssade han, vad har detta med vårt ämne att göra? Och när han sagt detta sprang han sin väg utan att ens säga farväl.

När jag nästa dag gick förbi honom på gatan hejdade han mig och sade skyggt: Om jag pratade några dumheter i går så var det bara — vin. Och så försvann han igen.

*

Men jag får icke tänka på detta mer, den rödkindade mannen har kommit in och talar till mig. Skrivmaskinerna rassla, någon dikterar. Jag sitter lutad över räknemaskinen, allting här på kontoret blir mig overkligt. Hur snart skall jag få stå upp och gå ut och ned till havet, som dansar vitt under stjärnorna, och sitta där och höra livets underbara höga visa ur vågorna och ur mitt eget hjärta?

II.

Och så en dag blev den kvalmiga hettan inne på kontoret mig för stark och den rödkindade mannens ansikte alltför rött och flickornas skämt med de unga männen alltför bullersamt. Solljuset, som föll in genom fönstret och över bordet, brände mina händer och gjorde papperen så bländande vita att jag ibland måste sluta mina ögon. Jag visste icke hur det var fatt med mig, jag tänkte om och om igen på det som Filippus sagt och undrade i vilken mån han och jag tänkt på samma sak. Gud i himmelen, han kunde ju ha menat någonting som jag ej hade en aning om, och barnslig som han var kunde han ha syftat på något som vore alldeles betydelselöst. Men om han nu menat detsamma som jag — ja, om han menat! Vad ville jag då med den saken, jag som icke kunde hysa kärlek till Leonora, utan blott medlidande. Åh, jag var ju alldeles likgiltig för allt sådant, jag hade haft kärlek i överflöd, och sedan min lilla Marie övergav mig kände jag endast kall överlägsenhet. Jag var trettiofem år, jag hade haft min stormiga tid, kamraterna kallade mig cyniker. Om jag ändå kunde låta bli att grubbla över huruvida Leonora kände sig lycklig eller olycklig! Men det var väl bara en viss nyfikenhet, mannen är ju sådan att han solar sig i minnet av den sista kvinnans

trånande hyllning. Det var högfärden, erövrarens högfärd. Ah, om jag ändå kunde rensa ut sådant skräp ur mitt hjärta och tänka stort! Stort som Filippus. Om jag bara kunnat tala rent ut med Filippus och fråga honom till råds? Men nej — vad tänker jag på? Om vad då? Vad vill jag veta? Jag vill veta om Leonora är lycklig eller olycklig, om hon tänker på — — — men nej, jag vill icke veta det, ty det angår icke mig. Men solen här på kontoret är outhärdlig, och just nu frågar chefen om jag önskar vila — han tycker jag ser så trött ut. Han föreslår mig ledigt en dag, jag skulle ju kunna gå ned till havet — —

Ja, jag skulle kunna slå honom för detta, detta att han förekommit mig och givit mig den paus jag ämnat ta av egen drift. Nej, säger jag, jag är alldeles frisk, jag behöver icke någon ledig dag, arbetet är så rogivande. Och jag stirrar ned på räknemaskinens tangenter och frågar mig själv varför jag skall tänka så mycket på henne. Månad efter månad, ett helt år har jag känt henne, och jag har frågat mig själv hundra gånger om jag skulle kunna fatta kärlek till henne. Nej nej, har det alltid svarat inom mig. Men jag ville gärna veta ändå, bara för nyfikenhets skull, om hon tänker på mig och längtar efter mig, fast uppsöka henne och fråga henne det skall jag aldrig, aldrig göra, ty jag vill icke ha någon förbindelse på detta sätt, naturligtvis icke, jag är ju en man som vill leva så redligt det går an, jag beslutar mig för att aldrig mera träffa henne, så skall hon också glömma mig. Jag biter samman tänderna och tänker: jag vill ej — och min vilja skall vara lag för oss båda.

Det blir kväll, jag går ut, jag sitter på mitt matställe och kan icke äta, jag förbannar mig själv för att jag icke har någon matlust innan jag fått veta någonting som jag inte riktigt vet vad det är. Men därute i skymningen på gatan möter jag Filippus och Leonora, de gå och samtala, jag gömmer mig i allén, jag skall smyga mig efter dem. Jag tror att de ämna gå in i parken och sitta på en soffa, och då skall jag gå dit och sätta mig bredvid dem, bara för att se hur de då se ut. Nej, jag skall gömma mig i buskaget och avlyssna dem. Varför? Vad vill jag veta, vad angår allt detta mig, jag kan aldrig, aldrig bli förälskad i denna kvinna. Men jag är nyfiken, det är allt, och jag går sakta efter dem och jag ser att de sakta gången, jag räknar ut vilken soffa de ämna sätta sig på, och jag går bakom trädgruppen, hoppar över det låga trådstängslet i kanten av gräsmattan och smyger mig upp nästan bakom deras rygg. Jag blygs, men jag måste, aldrig skall jag älska Leonora, icke bryr jag mig om — men jag vill veta om hon har ett kärleksmöte med mig ena kvällen, med honom den andra. Ty då kan det inte vara detta han menat, Filippus, när han talade om en kärlek som var som en himmelsk sång. Och varför gå de annars tillsammans, icke kan hon väl göra honom till sin förtrogne i sin nya kärlek, då förvaltar hon kärlekens pund så illa, att hon ej ens är värd en tanke mer. Vad säger jag — jag har ju beslutat att i alla fall aldrig tänka på henne!

De tyckas sitta fullkomligt stilla, jag kan icke se dem och de säga knappt ett ord till varandra. Kanske de sitta och omfamna varandra? Men nej, när jag böjer undan grenarna ser jag dem ändå, de hålla ej ens varandras händer. Nu reser han sig upp, nu talar han, o, han talar halvhögt, jag kan mycket väl höra — —

— Han kommer alldeles säkert den här vägen om fem minuter. Därborta är hans pensionat, han skall vara här nu! Och så hör jag Filippus’ steg på sandgången och jag vet — jag vet! Jag smyger mig ljudlöst ut ur snåret och störtar i väg inåt staden. Ty detta vill jag ej, och nu vet jag vad jag vill veta!

III.

Veckor och månader ha gått och jag har icke sett henne sedan, jag har tänkt på henne varje timme av dagen, och dock har jag kämpat emot, och jag har övervunnit, ja jag känner att jag är mäktig detta att låta allt fördunsta, skall det taga än så långa år. Det har blivit höst, och parkernas löv glimma som målade eldsflammor, luften är mättad av doft från allt som mognat och snart skall förgås, himmelen är klar och solen hugsvalar med en värme som icke plågar och pinar utan föryngrar. Allt mulnare, känner jag minnet av det som varit, allt friare, allt rakare går jag mina ensliga promenader. Jag är en segrare, en lycklig människa! Jag tycker ibland att jag rent av borde behaga Gud, jag som är så fast, så bestämd på det rättas vägar. Ty jag

har icke endast räddat mig själv från synd, utan även henne.

Filippus har rest från staden, innan dess såg jag honom några gånger, men han talade ej till mig, och hans ansikte uttryckte intet. Jag ville gärna veta om hon sagt honom att hon ej återsett mig, men det kan kvitta lika. Är det ej skönare att veta sig ha gjort rätt?

Visserligen, ibland stiger en brännande oro upp i mitt bröst, och jag känner mig icke så belåten med utgången av detta. Men jag tröstar mig med att detta är en återstod av mannens högfärd att vilja erövra och besitta, att taga allt som ges, även om han kunde undvara det. Huvudsaken är att jag handlat hederligt och rätt. Och har jag icke det? Är det någon som djärves förneka att jag gjort rätt?

Mitt under dessa förklaringar, vilka jag gav mig själv i ensamheten, blev jag gripen av en stor bävan, jag visste ej rätt varför. Men jag kände en allt häftigare lust att meddela mig med Leonora. Jag förklarade detta så att jag gått alltför långt i min stränghet mot oss bägge, och att det även tillkom en människa att vara mänsklig. Men på vad sätt — och skulle då ej allt flamma upp igen? Under tre dagar stred jag med mig själv, men först när jag skulle skriva de få raderna och forma dessa så att de liksom vore på en gång ett beklagande av det som hänt, ett tack för detta — och en försäkran om evig vänskap, då först kom jag på det klara med vad jag ville.

Jag beklagade ingenting, och jag hade hela tiden älskat henne!

Och i korta ord skrev jag detta, och gick utför att posta det. Med ens kände jag mig lugnare, ärligare än förr. Det kunde ju vara möjligt att jag ej mera var så rättfärdig — — men jag ville ej tänka därpå. Min oro steg, ty vart var jag väl nu på väg? Vad var det som nu börjat diktera alla mina beslut, som kom mig att kanhända förhasta mig till obotlig smärta för oss båda?

Jag väntade på svar några dagar, men då jag ej avhörde det ringaste beslöt jag mig för att uppsöka henne. Men våningen var stängd. Det sades mig att mäster Caprini rest till Italien, och var Leonora fanns visste ingen. Alltså hade jag försutit min — —

Min rätt? Var det så? Å nej, jag hade ingen rätt till henne, men jag älskade henne, det var hela saken. Jag hade försinkat mig, och när jag tagit reda på att Leonora flyttat till en väninna antog jag att mitt brev sänts efter henne. Men då jag fortfarande fick vänta dag efter dag förgäves, tog jag reda på adressen och begav mig dit. Jag sade mig själv att jag som gammal vän hade rätt att uppsöka henne, att ingen skugga behövde falla på henne för detta mitt besök, ej en misstanke, och jag visste att jag var man för att ej röja mig.

När jag ringt, öppnade en äldre dam dörren för mig och såg prövande på mig. Jag förklarade i hast vem jag var och frågade efter fru Caprini. — Åh, ni är den hon ofta talat om, sade den gamla damen intresserad. Men jag är ledsen att behöva säga er att hon är mycket sjuk — så att —

Hon darrade nästan på rösten, och det var som om hennes mörka, stora och vänliga ögon blivit fuktiga. — Jag är — hennes bästa vän —, sade jag en smula nervöst, i det jag bemödade mig om att verka deltagande utan att vara förtvivlad eller förvirrad.

— Jag vet det — å stig in, hon är visserligen mycket sjuk, så att — men hon vill säkert tala med er.

Jag kunde icke efteråt minnas hur den gamla damen var klädd eller göra mig en föreställning om hennes ålder eller utseende, jag befann mig ögonblicket därpå vid Leonoras bädd. Hon var vid medvetande, men det var mig omöjligt att tro att detta utmärglade ansikte var min älskades. Ej heller finnes det mer än ett slags sjukdom som så målar om ett ansikte, som på detta sätt skrapar ut alla ungdomens och skönhetens spår, som så förvandlar en rosig hy till en dödskalle med gult skinn över. Jag hörde hennes skarpa hosta — och jag kände dock att jag älskade henne.

Hon viskade att hon väntat mig och vi talade med varandra en halv timme. Då var hon så medtagen att jag måste gå. Den natten sov jag ej mycket, jag försökte förvandla mig till den kalle, nyktre observatören igen, försökte säga mig att jag handlat rätt hela tiden och att jag intet hade att förebrå mig. Men jag hade sagt henne att jag älskade henne. Och så skulle dock alltid kärlekens sanning segra. Jag vet varför, nu. Den är så stor, den måste, den kan ej annat!

Dagen därpå då jag kom upp var hon död. Den gamla damen, som vårdat henne, berättade mig att Leonora nästan brustit ut i glädjetårar över ett brev hon fått, och att hon talat någonting om en stor, hög sång, som hon hört. Hon hade sagt att ingen dog lyckligare än hon och att hon var så fylld av tacksamhet mot allt, mot livet och döden, att hon velat sjunga, om hon kunnat.

— Men — men stammade jag, säg mig en sak — är ej hennes — är ej mäster Caprini underrättad om detta?

Nu först såg jag den verkliga glansen i dessa gamla kloka, genomträngande ögon. Vi stodo i hallen, och jag var färdig att gå. Hon betraktade mig prövande, och hennes ansikte var så överfullt av smärta, att jag ej uthärdade att se på det. Slutligen sade hon sakta och med någonting förbrående hårt i rösten, tyckte jag:

— Vet ni ej att hennes man övergivit henne och rest — till Italien med — med barnen?

— När hände detta? Vet ni vad orsaken var?

— Det hände i våras. Han — han misstänkte henne att — vara honom otrogen. Skulle inte ni veta detta? Jag trodde — — men nu är ju allt förbi — och —

Den gamla snyftade till. Jag bemannade mig, jag måste ha klarhet. Sakta gick jag fram till draperiet framför dörren till Leonoras rum. Den gamla nickade. — Jag tänkte att ni skulle vilja se henne, sade hon enkelt. Jag steg in och fann alla rummets fönster öppna. Den dödas ansikte var som sist jag såg det, men jag tyckte att det låg som ett trotsigt jubel över dragen. Tog jag fel? Nej, nej. Och hennes händer lågo sammanknäppta över bröstet, och dessa händer höllo ännu mitt brev i ett hårt, kramande grepp.

Jag kände mig icke orolig längre, ej heller trycktes jag ned av min sorg, nej, den liksom bar mig på starka vingar över en avgrund. Jag gick fram och lade handen på den dödas panna, och utan att ta blicken från dessa vanställda drag frågade jag den gamla:

— Var det för min skull som — han måste resa.

Och den gamla svarade med sänkt röst:

— För er skull.

*

Men nu måste min vandring snart bli av. När jag nu sitter vid räknemaskinen och den rödkindade kommer fram för att tala med mig reser jag mig plötsligt, jag kan ej mer, stunden är kommen, jag räcker honom handen till farväl. Han blir förvirrad och förstår ej, men jag sliter mig loss och går ut, ända ned till havet. Jag sitter där tills det blir skymmande natt och måsarnas vingar lysa som förr och vågorna sjunga och sanden böljar, jag hör den stora sången därutifrån, men det är icke bara vågorna som jag hör. Jag hör på stjärnorna och träden och hela den höstmörka jorden, hela det stormande underbara livet, men högst av allt hör jag kärlekens sång, full av gudomlig glädje mitt i all mänsklig sorg. Och när den sången ljuder fulltonig, då är lidandet en lisa och själva döden har ingen makt mer.

Men det är icke alla givet att begripa denna sång, ty den är hemlighetsfull och svår att lära och lätt att missförstå.

I MIDSOMMARLANDET.

Solen stod redan åt västerhimlen.

— Kom far, sade den lille gossen, vill du följa mig och visa mig det där landet du så mycket talat om, är det långt dit ännu? O, så stora dessa träd äro — men vad jag är trött, få vi inte vila oss snart?

— Inte ännu, barn, svarade mannen trött, han hade nyss begravt sin älskade och sorgen brände i bröstet, solen brände huvudet och den heta marken fötterna. — Snart, snart ska vi sätta oss vid den stora, svala källan och så gå in i skogen och sova där mamma och jag sov förr en gång.

— Var mamma rädd för skogen? flämtade den lille. Hans ljusa hår var bara en gloria av burrigt lin, vått av svett som av ett sommarregn.

Mannen kände ett litet mörker i själen när han svarade: ja, Erik, mamma var rädd för skogen, men du skall aldrig bli rädd. Jämt, när det kommer ont in i bröstet skall du fly till skogen, där är ej så mycken synd.

— Är det bättre änglar i skogen än i staden, far?

— Ja, men nu ska vi skynda oss, ser du hur det ljusnar, det är lövträd som stå i ring kring källorna. Åh, hur törsten bränner mig!

— Kom det aldrig ont i bröstet på mamma? frågade Erik. Men fadern svarade inte, de gingo in bland träden till källorna. Den gröna skogen sjöng omkring och trastarna spelade och ekorren hoppade och gräshoppan spann i gräset och vattnet porlade och rann kring gula näverbitar i bäckmynningen som flutit ihop dit sedan trötta och törstiga druckit ur dem. Gräsvallen kring vattnet gungade, grodorna sam nedåt och gömde sig, långbenta vattenspindlar togo säkra steg över det porlande blå, och björkarna höllo ut grenarna som välsignade händer över mannen och barnet, medan de drucko. Och de slöto ögonen och kände hur källornas land gungade och gungade bort dem, långt, långt. Och mannen såg hustrun komma mot sig med armarna sträckta, men mannen sänkte sina ögon mot marken som han blygts.

— Nu, när du ej mer är på jorden, då kanske du vet mina tankar, sade han. — Jag vet dem, men jag förlåter, ty det är större att förstå än att veta.

Och hand i hand gingo de fram till källornas strand, och se, där sov barnet och små smala solstrålar gingo fram ur skuggan och lyste på gossens röda mun.

— Där är vårt tvistefrö, viskade hon, pekande på barnet, han skilde oss åt. Och du kände en hemlig glädje när jag dog, därför att du alltid önskat att få ensam uppfostra ditt barn. Du knappast visste att du aldrig älskat mig, jag förstår det nu. Men när han kom ville vi gå åt var sitt håll med honom, du till jorden och skogen och sjön och jag till staden och skolan. Du älskade honom tusen gånger mer än mig, och när han lärt sig tala, talade du endast med honom. Men nu är jag borta och förlåter — om du än dödat mig skulle jag förlåta dig. Dock, i landet där jag bor nu äro alla varelser barn, som han, alla kvinnor lyckliga som mödrar. Jag läser dina tankar och ser dina drömmar. Det var en dröm du hade som du tyckte var så vacker: du såg dig själv stå på stranden av ett stort hav som stormade, hemlös, brödlös, vänlös, men du höll lille Eriks hand hårt, hårt. Sedan gick du på en enslig väg, trött på hela världen, men bara du talade med Erik blev du glad. Det var detta: ensam i hela världen med ditt barn, ensam att leva för ditt barn, ensam att lära ditt barn leva. Endast då var du lycklig — men jag, modern, var som en svart skugga. Du tänkte: hon vill att barnet skall komma ut i den stora marknaden i världen. Du ville ha barnet till din Gud. Men skynda dig njut av detta,

han växer ifrån dig, han får en kvinna, han gör onda gärningar! Snart går han dit du icke vill! Ty, ser du, barnet är en liten punkt bara i tiden — han blir stor och så där otäckt mänsklig som du icke vill. Snart — snart!

Hon flöt bort i det strömmande solljuset och mannen vaknade och grep barnet i handen. — Gud ske lov, ännu är han ett barn, ropade han.

— Varför ropar du så? frågade den lille, vaknande. Vet du, jag har drömt om mamma. Hon sade: lille Erik, du är snart stor, då blir du student och en lärd lärd man som alla i staden hälsa på!

— Tyst, viskade fadern, låt oss gå, du är ju bara ett barn ännu!

— Vart gå vi då, far?

— Till Midsommarlandet, svarade han, vi går dit därför att man har en så lång barndom där, och jag vill ej förlora dig.

— Men jag vill bli stor — hur snart blir jag stor, fader?

— Kom, kom, jag vet ej — nu snart är vi i Midsommarlandet!

Och de gingo hand i hand genom djupa grönskande skogar, över mörka slingrande åar, över härliga hedar och spegelblankt lysande träskland. Mannen kände ingen trötthet, endast iver. — Han får aldrig bli stor och ful som de stora fula människorna! tänkte han, han och jag skola för evigt följas åt och han skall alltid vara ett barn. Och skogen susade och bäckarna porlade och solen sjönk, och de sovo ibland under underbara träd som sjöngo hans barndoms sånger och snyftade som han gjort i sin barndom. Aldrig vill jag till människorna mer! sade han. De vaknade vid en underbar doft som drog genom skogen. Han sprang upp. Midsommarlandet! ropade han, kom, Erik, ser du denna gröna skog, känner du doften! Kom — låt oss springa, så slippa vi att åldras mer! Och han föll på knä och bad: gode Gud, låt oss aldrig åldras mer, låt min son alltid vara mitt barn. Ur skogen kom som ett svar från harpor och flöjter, och sällsynta örter och blommor bugade sig, och det var som om löven skrattade. Alla vårens blommor funnos här. — Alltid barn, alltid barn! sjöngo gula och vita sippor och violer, och svalört och eldsgräs svarade: alltid barn! Och han frågade: skall han alltid vara liten och ha gula lockar och rosenkinder och tro på Gud? Och smörblommor och backrinkor och kummin svarade: alltid liten och tro på Gud! Då grät mannen av glädje. Han tyckte att han såg en dörr i en bergvägg, och han släpade gossen med sig dit in. Där var en stor källare vars valv var gammalt och vittrat och fullt av Sankte Pers nycklar och mörkröda violer och hallon. Och där var två stenbäddar i rummet, och han lade ned det trötta barnet på en av dem och lade sig själv på den andra och de dogo där och kallnade och stodo upp ifrån sina egna kroppar och sågo på dem. — Nu skola vi ej åldras mer, sade han. Och de gingo ut för att tala med blommorna.

Men ingen av allt folket i Midsommarlandet kände dem mer. De talade till slån och törne, men de hörde dem ej. Olvonbusken nickade för sig själv i drömmar, han visste ej av dem. Try och benved skrattade ej mer åt dem i den glädjeströmmande solen, och de kunde ej känna deras doft. Ingen ville kännas vid dem mer — livet var dem främmande. Då grät gossen och sade: jag vill bort från Midsommarlandet!

Mannen vaknade. Gud ske lov att det bara var en dröm! Mitt emot honom satt barnet och speglade sig i källan. — Han måste till livet — sade han. Nu förstår jag! Det vore värre än döden att alltid vara barn! Låt oss nu gå och uppsöka Midsommarlandet, sade han till barnet. — Ja, far, och nu är jag ej trött mer. Låt oss skynda! Och så kommo de in i skogen han drömt om, och där var ändå många tusen flera blommor än dem han drömt om, och de allra silverklaraste bäckar brusade och solljuset kom som ett guldregn mellan träden. Den avlägsna vinden gick fram på bergens kammar runt dalen och blåste som i lur för dem, och all skogen

skrattade och alla gräs och strån dansade. Och de voro där länge, dag efter dag, och mannen märkte hur hösten kom, hur allt flera av blommorna lutade sina huvuden ned och dogo i rätt tid och utan klagan. Och fåglarna flyttade sig bort ur skogen, ty de märkte sommarens slut. Allting skedde i rätt tid, och alla längtade efter förändringen. Och de små unga åkerhönsen voro lika stolta som skatornas ungar över att de blivit lika stora som far och mor och fingo överge barndomslandet.

När all marken var skövlad och svart och alla blommor dött och steglitsar och rödhakar flyttat, då flyttade människohataren in till staden med sitt barn. — Ty han kan ej alltid vara i barndomslandet, tänkte han, när barndomslandet självt ej vill så!

VID FÄDERNEGÅRDEN.

Först reste sig tre väldiga berg mot skyn, sen var det ett par sanka, halvmilslånga myrar och så återigen furuklädda berg att bestiga och ljunghedar att gå över, så att han aldrig höll på att hinna fram, fast sommardagen var lång, och solen, den glödande heta julisolen, kröp så allvarsamt sakta hän mot västerhimlen.

Hans bleka stadsansikte var vått av svett, skjortan klibbade vid halsen, manschetterna bar han i fickan, kragen hade han kastat bort. Nu hade han gått fulla två mil och ändå var det en mil innan han skulle återse platsen där han var född och sprungit och lekt som barn. Ljungheden — han hade nästan glömt var stigen gick över den — där var den igen, han snokade rätt på den, det var en gammal kärleksväg när han var sjutton år och förälskad i folkskollärarinnan i finnbyn Lövnäs. — Här sprang jag och var rädd, tänkte han, rädd att jag skulle möta någon som skulle skvallra för min far var jag hade mina vägar. Jag var full av ångest och kärlek och drömmar om hem och barn. Ha, ha! Han skrattade hårt för sig själv och fortsatte. Här var kärret där Jan Hägg blev skjuten från ett bakhåll av mannen som älskade hans hustru, här var det kusligt för en tioåring att gå fram på den tiden! Jo, när solen brände och flugorna surrade var man morsk, men inte när furuskogen slog långa skuggor över kärren och enarna sågo ut som stelnade människor. Sen dess hade han lärt sig att inte vara rädd för de dödas andar, de levandes vore vida farligare att ha att göra med, de trätte, de slogos, de avundades och åto upp varandra, men de döda, de gingo maktlösa och fredliga omkring i bygden och såg på allt det gamla och längtade till livet igen. Somliga voro väl av en högre sort och art och hade utvandrat till fjärmare planeter! De allra bästa, de voro änglar! Och tjänade Herren av himmelen. Ha, ha! Han skrattade igen och torkade svetten med skjortärmen, rocken bar han i en rem på ryggen.

Här var utgångsstället när man badade i Lammaslam. Tre gamla furustockar, multnade, de lågo kvar än, som man klev ut på för att inte sjunka ner i smörjan innan man fick hoppa ut i det klara men litet farliga vattnet. Stränderna gungade otäckt, de voro bara tak över våta, lösa avgrunder av flytande dy, under dem gick laxöringen in, den allra största, och stod och högg vid midsommartid.

Här var Parjala, den höga sandåsen med ett tjockt lager av barr över, myrornas paradis. Ha, ha! sade han för sig själv. Tänk att jag vet vad dom heter på latin, så lärd jag är, men så trött i benen! Så kort jag levat men så trött på livet. Jag måste stanna här, ty den late skall se på myrorna.

Det var verkligen myrornas paradis. Något sådant ställe hade han ej sett mer på hela finnmarken, stack vid stack, ända till ett par meter höga somliga. Hela åsen myllrade av dem, de kommo i långa mörkbruna tåg, som möttes åt, de stannade och talade till varandra, de hjälptes åt med de tyngsta barren. Somliga släpade bort lik ur vägen, och somliga gingo ut på grässtrån nere i pölen vid åsens fot för att trilla i och drunkna. När han höll sin hand över någon stack for ett duggregn av giftig syra upp kring handen, och de stodo alla på ända och gapade efter att få bita inkränktarens vita näve.

— God dag på er, sade han, ni avkomlingar av det bruna ettriga folket som jag slogs med vid sju år och barfotad. De gamla liken av de gamla ha ni väl släpat eller byggt hus av, och ni har aldrig tid att ha någon själ. Och han gick vidare, kom till en rågång, gick över ett fall där en bäck porlade, drack vatten som om han haft feber, liggande med huvudet före nere i diket. Här var gärdesgården till utskogarna. En bra bit kvar.

När kvällsolen lyste med ett gulaktigt sken som om alla markerna övergjutits med klart guld och när nattviolerna böjde sina huvuden djupt och skickade ut sin rusiga doft i dalarna, då stod Karl Jakob på tomten där hans fars stuga stått. Det enda som var kvar av den var röset efter muren. Det växte fullt av hallonris och brännässlor och när han ville sätta sig på en sten smög en stor gråspräcklig orm helt tyst bort ur vägen. Såå, ställets vakt, tänkte han, ack om jag bara kunde tala med dig om det gamla. Det gamla, ser du — han såg förstrött efter den försvunna ormen, det gamla, ser du, gamla orm, det kan delas i två hälfter. Det gamla av den ena hälften, det är du och det här gamla stället. Stenröset här. Och den andra hälften — det är mitt liv, mitt liv sedan jag lämnade detta.

Men när natten kom, letade Karl-Jakob rätt på en gammal taklös lada i en av skogsslogarna, bröt löv och bar in till bädd och lade sig. Nu skall jag sova ut, tänkte han, nu skall jag vila mig från staden, från männen, kvinnorna och kärleken och affärerna. Nu skall jag bada min själ i tystnad och ensamhet och liksom gråta ut vid en mors bröst. Så tänkte han, men han kunde ej sova på länge. Han tänkte: vad är mitt liv? Affärsmännen kalla det förfelat därför att jag blivit fattig, vännerna därför att mitt hjärtfel när som helst hotar mig med döden, kvinnorna därför att jag icke har några barn.

Nu var han kvitt människorna, ensam med det doftande lövet, med gräset, ljungen, blommorna, med ormarna, ugglorna och rävarna, med det varma stora sommarnattsdunklet och vår Herre. Medan han tänkte så, såg han ett ansikte i ladans dörr. Han blev icke rädd, han visste vem det var. Back-Erik kom för att hälsa på.

— God afton, Karl-Jakob, sade han, du sover i min lada, som jag timrade när hustru min var havande, hon fick sitt barn i denna bostad, vi vart drivna ut ur byn av bönderna och vi ville inte komma på roten. Plötsligt blev hans gestalt så hög, den växte till en jätte, högre än furorna och stod upp som ett torn ur den taklösa ladan.

— Jag är det stora Bekymret, sade jätten, människornas bekymmer som går omkring i skogarna. Och sedan smalt han bort och försvann och i dess ställe stod en räv vid dörren. Han var en gammal best, nästan gråhårig och tandlös.

— Jag är den stora Listen, och Grymheten har jag med mig. Han pekade med tassen på stenrösets orm som väste i spånet vid dörren.

— Du skulle se när jag får tag i en råtta eller en groda i kärret eller en fågelunge väste han. Jag kan frossa jag, — ääh, så dom piper när jag biter! Sssh — god sömn, fridssökare, väste han och rann bort under golvkluvorna.

Sedan kommo alla skogens fåglar. Där satt två rödhakesångare i dörren och kivades om vem som skulle få sitta där. De hackade varandra blodiga med de små trubbiga näbbarna, de skällde ut varandra så att skogsduvorna inte ens kunde göra det värre. Men plötsligt dånade marken som om det varit jordbävning, hundrade hovars tramp hördes i den stilla natten, och mannen tyckte att ett tjog hästar slogos om vem som skulle få visa sitt huvud i dörren. Då föllo ladans väggar plötsligt isär och mannen låg ensam och, tyckte han, naken på den stora slätten nedanför fädernegårdens ruiner, slätten där det växer malört kring stenarna och odört i bäckvindlingarna. Och hela slätten myllrade av utpinade, utsvultna människor och djur. Människorna buro påkar, piskor, yxor och rävsaxar, gillerstickor och snaror i händerna, och de jämrade sig av plågor. Och hästarna haltade, linkade och gingo snett och illa av alla sina sår, deras kroppar voro magra

och utslitna. Hela slätten var som en marknad av elände och mannen kände igen alla ansiktena från sin egen barndoms skogar.

Och allt detta krälande, sekellånga elände dansade galopp i ett dunkelt sommarmånljus och en sällsam vemodsfull sång, lik en fulltonig klagan från allt skapat i skogen steg upp ur själva den ångande jorden. Och mannen, som sökte fred i sin barndoms skog, kände hur han var en del av det skapade och av jorden och hur denna del snyftade med i all världens bittra gråt, och då vaknade han och steg ut, och det var morgon.

Men högt till väders i en masthög gran satt skogens talföraste trast och sjöng smädevisor och lovsånger. »Du skall bedja om glädje, se här är den», sjöng han, »men du skall icke bedja om fred och frid, ty den är icke här, icke där, icke i skogen du kom ifrån och icke i staden du går till. Hav fröjd, sjung, se solen lyser röd på alla skinande daggvåta blad och alla örter och strån räta sina ryggar för att glädjas. Men söker du evig fred, så är du en narr, narr, en narr!» sjöng han.

Och när han gick förbi stenröset låg den gråspräckliga ormen där i ring i solen och värmde sig i morgonljusets ånga. Men han var vaksam och sneglade skelögt på hålet i murgrunden där den lilla näbbmusen en gång gått in i stor bävan. »Sssst!» väste han, »här är så ljuvligt i solen, så gott och hett för en kall gammal otäcking som jag, men fred har jag aldrig slutit. Ssssst!» sade han.

Och när han kom förbi myrornas rike höllo de på att släpa ut lik ifrån stacken. Där var ingen fred, men arbetsglädjen riktigt stod som en dunst kring de syrliga små kräken.

Och mannen gick igen till sin stad, till sin hustru och sina små barn för att leva sitt liv så gott han kunde. Och några år var han mycket rik, men han åldrades och åldrades, arbetade och försakade, och slutligen gick han in i den eviga freden, dit alla flitiga små myror gå när de levande bära ut deras lik i skuggan.

I HELGEDOMEN.

Ann-Mari, smedens dotter, var sjuk. Hon låg i det yttre rummet av de två, alltså i köket, som dock var rätt rymligt. Ann-Mari hade feber och ibland yrade hon — eller kanske hon bara talade i drömmen, ty det inträffade på natten, när ingen hörde det utom mor, som var ängslig att barnet skulle dö, fast hon hade så många kvar att bekymras för ändå.

Ann-Mari låg på dagarna alldeles ensam i utdragssängen innanför dörren. Hon låg och såg på ångan från grytorna, hur den gick upp i taket och fastnade där till stora, tunga droppar, vilka ibland föllo ner på spiseln med ett fräsande ljud. Hon försökte le mot sina två systrar Elisa och Selli som på varje fristund kommo inbullrande från den närliggande skolan. De sutto på sängkanten som uppflugna fåglar och kvittrade med smörgåsar i händerna, och så bullrade de ut igen. Men på kvällen klädde de av sig där vid dörren och lade sig en på vardera sidan om Ann-Mari. Det fanns ingen annan sängplats åt dem. Och de sovo så gott när Ann- Mari vred sig i den matta feberns halvsömn och halvyrsel. De vaknade och smekte henne beskyddande och kände att hon var het, det kanske drog från dörren, de stoppade kring henne och somnade igen. Hon var den minsta som alla skulle pyssla om.

Far och mor låg i sängen mitt emot dörren och sovo, och bredvid kammardörren stod soffan där store bror låg. Kammardörren var alltid stängd så att det inte skulle komma köld därinifrån eller bli varmt där, ty man förvarade matvaror och mjölk därinne. Det var ett stort, rymligt och ljust rum med egen ingång från förstugan. Där fanns en divan med överdrag i gulbrunt mönster, en stor spegel med blå ram över en byrå och två stolar med armstöd och trådgardiner för fönsterna. Där fanns en ventil för luftväxling nära taket, ty det hade varit så på ritningen som egnahemsarkitekten gjort upp, och det skulle ju finnas. Och så var det

underligt med fönsterna, som hade kopplade bågar och kunde öppnas mitt i vintern; så var det inte i köket, man hade klistrat fönstret där. Men inne i helgedomen fanns ett stort runt bord mitt på golvet med ekstolar omkring och en grann ljuskrona av glas i taket. På golvet låg en enda tjock, mjuk fyrkantig matta. I hörnet mellan dörren och fönstret stod en bokhylla av björk med böcker i. Allt var så fint och nätt därinne, så rent och behagligt. På sommaren när det inte var kallt där brukade Ann-Mari få gå dit in och leka, men nu måste man skynda sig ut om man kom dit, ty den stora, vita sirade kakelugnen stod iskall som en jättesnögubbe och gnistrade och blänkte.

Det är så svårt när man får någon sjuk i huset om vintern, ty alltid går där någon i dörren. Och så ångan från spiseln och allt matoset, och det är så svårt att lufta för det drar på den sjuka, tänkte mor, och sade det också till far. Men Ann-Mari själv tänkte inte på det, det var bara så hett i bädden när Elisa och Selli lågo där, men det berodde på febern. Det var nog bara förkylning, det här, sade mor. Och ändå ville det inte gå över, utan mor blev ängslig, inga medel hjälpte heller. Det värsta var att Ann-Mari hade ingen matlust, och man måste ju bli klenare och kraftlösare när man inte äter.

När Ann-Mari hade varit sjuk i tre dagar och endast blev sämre, blev modern orolig, och när hennes man kom hem från arbetet och satt vid matbordet invid Ann-Maris säng sade hon:

— Jag tror vi får lov hämta doktorn, far.

Den starke, bredaxlade mannen gick upp och lade handen på Ann-Maris panna och kände att den var het som vanligt. Sedan gick han och satte sig.

— Jag kanske skall gå och få ett bud i morgon bittida, sade han.

— Ja, förrän i morron kan vi väl inte ta emot honom, svarade mor suckande. Jag får väl börja städa därinne då — och elda i kväll.

Ann-Mari var för sjuk för att grubbla över vad som nu skulle hända, men hon var icke rädd, hon hade ett så stort förtroende för far och mor, hon behövde inte vara rädd fast doktorn kom. Som på ett långt avstånd hörde hon hur mor bar in ved och öppnade luckorna till den stora, vackra kakelugnen därinne. Så det dånade, när det brann! Mor var därinne så länge, hon smällde med fönstret, hon ställde upp det. Sedan bar hon ut en massa saker som funnos därinne och som inte skulle vara där.

— Jag får väl sitta uppe tills jag får skjuta spjället, sade hon, när hon sett om Ann-Mari och försökt ge henne litet kylslagen mjölk. — Så snäll hon är då, fast hon är så sjuk, sade far stilla. Jag går väl och skickar bud i morgon då. Om fem minuter sov han, men mor låg vaken och tänkte och tänkte. Det skulle allt vara hårt om man miste Ann-Mari, det kunde hon inte tänka sig hur det skulle uthärdas ens. Men nu kom ju doktorn. Fast gud vet om en doktor alltid kan se vad det är för fel så att han kan ge rätt medicin. Det hade hänt ibland att sjuka fått fel medicin, men det nekade läkarna för, sedan. Och en gång hade den här doktorn besökt en som hade lunginflammation men inte brytt sig om att undersöka honom, utan bara sagt att det var influensa, och sedan hade den gossen dött. Det var så olika med allting här i världen.

På morgonen när far gått sin väg, eldade hon ännu en brasa därinne, och värmde lakan och sängkläder, sopade, dammtorkade, vädrade och bäddade i den stora divanen så vackert hon kunde. Hon bar in några blomkrukor från köket och ställde dem på bordet, och ventilen hade hon öppen hela förmiddagen. När klockan var bortåt elva kom far hem och de buro ut den heta lilla Ann-Mari, som andades kort och hade yrselögon, och lade henne mellan de bländvita lakanen i den sköna, mjuka divanen. Fast hon var så sjuk och fast alla hennes späda leder värkte, hade hon en känsla av en slags salighet. Det var så grant och så blommigt härinne, och så varmt som nu hade hon aldrig tyckt det vara. Hon hade säkert förkylt sig förut när hon stått ensam härinne mitt i all härligheten och beundrat den stora spegeln. Tänk om mor vetat så länge

hon var härinne då! Tänk om det varit så varmt härinne då som nu. Nu var ju alldeles hett — men mor ville inte öppna dörren fast Ann-Mari bad. — Lilla barn, du har feber, därför tycker du det är så varmt, sade hon.

Och Ann-Mari låg och flämtade och såg på hur mor torkade och putsade härinne, allting skulle vara så rent. Och vad själva bädden var noga bäddad och vad grant solen lyste från fönstret och vad lakanen voro snövita och vad örngottets spetsar voro fina och dyrbara.

Så fint hade Ann-Mari aldrig legat förr.

Fadern kom in. — Ja, nu är väl här ganska i ordning, sade han.

— Ja, vars, nu tycker jag vi kan ta emot honom. Han blir väl inte inne så värst länge heller.

När doktorn kom låg hon där med glödande kinder som en blodröd vallmo mitt i sänglinnenas snö. De hade satt på henne ett vitt, rent linne med hålsöm och spetsar kring halsen. Det var så fint och hon var så vacker, om hon ej varit så sjuk. Doktorn såg sig med välbehag och beundran omkring, han såg särskilt på den öppna ventilen och han nickade. Rummets luft var så lagom torr, så lätt och varm och allting så rent. Ännu en gång såg han sig om och nickade innan han satte sig vid bordet och skrev receptet. Sedan klappade han Ann-Mari på kinden och sade åt henne att skynda sig bli frisk, och Ann-Mari var så röd förut så att det syntes inte om hon rodnade.

Sedan doktorn farit sin väg hjälptes far och mor åt att bära ut henne i hennes säng i köket igen. Ann-Mari var inte ledsen för det, hon förstod att detta var rätt därför att far och mor begrepo allting bättre. Och så somnade hon in och sov länge, ända tills det var mörkt och lampan var tänd och Elisa och Selli kommo in och klädde av sig och lade sig bredvid henne. Sedan de somnat låg hon vaken länge, ända till bortåt midnatt, och hon vred sig oroligt av och an, men ingen vaknade och ingen hörde henne. Till slut ropade hon svagt:

— Mamma!

— Ja, lilla Ann-Mari! Modern sprang upp och kände på hennes händer och panna och bröst. Hur är det med dig nu?

— Mamma, hur snart kommer medicinen?

— I morgon, i morgon, lilla barn! Är du väldigt het! Så där, försök ha täcket på henne, barn! Hon ruskade på Elisa och Selli som sågo upp yrvakna. Mor, får jag inte ligga ytterst? kved Ann- Mari.

— Åh, jag är rädd dom drar av däj täcket. Försök ligga riktigt stilla nu barn, så där! Du blir bättre bara medicin kommer.

Mor gick bort och lade sig suckande.

Ann-Mari tycktes också slumra till. Hon sträckte sig ett tag ovanligt stel under sömnen. Sedan kastade hon upp armarna över huvudet och sänkte dem åter. En stund därefter drog hon två djupa andetag och med den lilla munnen vidöppen sträckte hon halsen stel och skälvde till. Det var en liten kort skälvning som av fågelkropp och sedan slutade hon att flämta.

*

På morgonen grät mor och snyftade och syskonen gräto. Hela huset var i ett sorgset uppror och grannarna sprungo också där titt och tätt. Men trots sorgen hade mor nog förstånd att gå in i det inre rummet och öppna alla fönsterna. Det måste kylas ut ordentligt och sedan fick fönstret stå öppet så att det höll sig kallt.

Sängen stod ännu bäddad, men mor vek snyftande ihop lakanen på ett särskilt sätt, tog bort dem och tog fram andra, litet grövre, men mycket rena. Sedan gick hon ut, kom in igen med ett sofflock som hon lade på två stolar och lindade de grova lakanen om det. Och så kom far in med Ann-Mari i helgedomen ännu en gång, och lade hennes ännu varma kropp på det omhöljda sofflocket. När han täckt över henne med ett skynke måste han gå ut och se vem som kom. Det var en skjutsbonde i storstövlar och päls som satt kvar i släden och som ropat så att det hörts in. Mannen gick ut emot honom och såg hur han höll någonting rakt ut i luften med sin raggvantsklädda hand, ett litet paket med grönt papper om. Han sträckte otåligt på handen och ropade buttert genom sitt isiga skägg:

— Här har du medicin!

MANNEN SOM VILLE BLI KVITT SIN SJÄL.

Ross har en sådan sällsam förmåga att tala till andra människor att han avgudas av alla. Han är också min enda fullt förtrogne, och med mig talar han ofta så att jag undrar om det finnes människor vilka endast äro språkrör för några visare väsenden i en visare värld än den tingens vi känna. Han är ödmjuk — och detta är ett högt betyg för en stackars människa. Han lider mycket och han är lika underhållande när han talar om detta sitt lidande, ty han klagar aldrig och är sällan bitter. Han endast berättar på sitt stilla, mjuka sätt och hans stämma skälver av behärskad sorg. Han har ett lidelseglödande, våldsamt men väl behärskat temperament och ett sjukligt samvete som kommer honom att plågas över småsaker. Ständigt fattig och stundom kroppsligt sjuk har han burit allt detta med ett visst hjältemod. En stor familjeolycka och mycket hat och smälek från andra mänskor har varit hans del, och det som räddat honom under hans fyratioåriga liv har varit arbetet. Ty Ross har målat några tavlor och är på sätt och vis en berömd man, och även om han icke skulle vilja fortsätta att måla, tvingas han likväl därtill av ekonomiska skäl. Hur kan för övrigt den bottenlöse skeptikern måla? Gud vet. Men kampen för livets uppehälle förklarar mycket om än ej allt. Ross har dock hos sig i vissa ögonblick något av barnets tro eller profetens aning — icke så att han kan formulera denna aning i några konstverk som äga i sig salighet eller nirvana — snarare så att i korta stunder den odefinierbara aningen blir en mur mot vilken han lutar sitt huvud, för att i nästa ögonblick gripas av namnlös grämelse över ett meningslöst liv. Ibland när jag träffar honom flammar han upp i momentan berusning över någon god bok, för att ögonblicket därpå vandra fram och åter på sitt kammargolv, vridande sina små smala händer, stum, sluten, en tillknäppt bok med en förskräcklig text, som endast han själv åter och åter läser i. Ofta när vi sitta och tala om små ting genomskakas han av en rysning, och då förstår jag att under det han talar med mig om böcker och tavlor, läser han på nytt i sin själs hemliga skrift.

Så ungefär fastställde jag för ett och halvt år sedan bilden av min vän. Plötsligt blev han förändrad. Han blev lugnare och lekamligen friskare, tyckte jag. Han hade ej mera så stort behov av att bli förströdd, han var ej mer nervös, han skrattade oftare, hans humör var på det hela taget bättre. Samtidigt lade sig hans gamla nästan vansinniga arbetsintensitet och han förklarade för mig att han icke hade någonting mer att måla. Jag upptäckte också till min häpnad att han efter någon tid fetmat. Jag kände icke just motvilja inför detta, men jag förundrade mig. Någon alkohol använde han icke annat än undantagsvis. Han satt emellertid mera sällan vid skrivbordet utan tog i stället långa promenader till ett utvärdshus vilket hade rykte om sig för ett utsökt bord. Där brukade han efter måltiderna dröja sig kvar i timmar i en korgstol på en luftig och sval veranda, rökande och förstrött betraktande solnedgången över havsviken. Då jag tre eller fyra kvällar i veckan hade mina vägar där förbi brukade jag alltid finna Ross där, ensam och till synes så lugn och belåten med tillvaron som om han funnit denna världen vara den »bästa tänkbara av världar». Under ett års förlopp såg jag nästan till min förskräckelse detta fina, förandligade ansikte allt mer förvandlat till den lugne, litet fetlagde ingenjörens eller affärsmannens. Då jag en gång rakt på sak uttalade min förvåning över denna

sällsamma förändring, sade han mig med bortvänt ansikte att han fått sin ekonomi ordnad och att han icke hade någon lust att tänka eller arbeta mer. Jag trodde att han blivit vansinnig. Icke kan en förnuftig människa på allvar förändras så. Allt föreföll mig osant. Här försiggick ett hemligt spel vilket jag icke förmådde avslöja. Men under ett och ett halvt år fortsatte jag att iakttaga Ross. Nu kände jag på mig att jag förlorat honom, och jag grämde mig mera än om han varit död. Slutligen förmådde jag honom en gång att samtala med mig om något vi ofta dröjt vid nätterna igenom: sträcker sig människans medvetande längre i tillvaron än till döden? Och när han svarat mig med några matta fraser tycktes han sjunka ihop och jag såg med ens ett förfärligt uttryck i hans ansikte.

Jag minnes detta såväl, o, jag kan ej någonsin glömma det. Vi sutto på värdshusets veranda, solen var i nedgående och några snäppor skreko långt ute i skären. Det föll just ett klart men stilla ljus över hans huvud och när han vände sig emot mig möttes jag av en förtvivlan så djup och stor att jag ej kan beskriva den.

Han gav mig blott en enda blick, och så vände han bort ansiktet. Men denna blick förmådde jag ej tolka på annat sätt än detta: o, vill du ej lämna mig i fred med sitt livs största elände? Vad den därutöver ville säga förstod jag ej, och jag tryckte hans hand och gick min väg och han bad mig ej att stanna. Nu kände jag att han var död — åtminstone för mig.

Mittunder det att alla våra bekanta ideligen gladde sig åt att han genom ekonomiens ordnande kunnat få en lugnare tillvaro, och att han tycktes ha återvunnit — som de trodde — sin ungdoms ljusa och glada syn på tingen (jag visste att han aldrig haft en sådan syn) hände något högst egendomligt. Tidigt en junimorgon hade han gått upp på ett närbeläget ganska högt berg och avvaktat solens uppgång. Han hade placerat sig mellan tre jordfasta stenar så, att han haft stöd för sidorna och ryggen, och där hade man funnit honom död, med ansiktet grinande rakt mot solen och en browningkula i bröstet. På en av stenarna hade han lagt upp en mindre sten, och under denna fann man följande brev, adresserat till mig:

Käre vän!

Någonting förfärligt har inträffat med mig. Det började för över ett år sedan. Du vet att jag plötsligt genom en släktings död fick min ekonomi ordnad, jag blev en rik man. Detta var först en stor glädje för mig, men blev sedan till en större förskräckelse än jag förut någonsin erfarit. Någonting brast i mig just då. Denna bristning hade kanske intet sammanhang med budskapet om mina förmögenhetsvillkor. Jag skall försöka att berätta för dig hur allt detta gått till, så att du icke må tro att den plötsliga rikedomen förfäat mig. Den gav mig endast tillfälle att fullfölja mina avsikter för en tid.

Du vet att jag bokstavligen släpat fram hela mitt liv. Förföljd av en nedärvd nervositet, ångestjagad och darrande inför det som andra skrattat bort, fylld av fasa över mig själv, har jag lidit mycket. Ofta brukade jag skämtsamt säga till dig att jag avundades dessa trygga och välmående materialistiska borgare, präster, handelsmän och ingenjörer deras järnnerver och deras lugna sömn. Jag tyckte att det skulle vara en vila att vara som de. Omedvetet började jag efter en natt av förfärliga kval suggerera mig själv till ett lugn, som jag åstundade. Människan kan allt hon vill, och för mig lyckades det att momentant, men så småningom under allt längre tider, inbilla mig själv att jag hade blivit en mycket harmonisk människa. Du var den ende av alla mina vänner som, när de iakttogo mitt förändrade sätt, ej gratulerade mig till förändringen.

Käre vän — det som jag nu vill berätta, började på en bjudning hos doktor Clemenson, du minns, du var också med, jag kan ej riktigt minnas när det var, jag är så förvirrad just nu. Men säkert minns du att vi drucko mycket hela natten ute i doktorns trädgård, och att jag underhöll hela sällskapet med att sjunga till luta, visor som jag själv diktat. Jag var i ett slags extas, och ehuru drucken märkte jag att min vän doktorn och du sade någonting till varandra i viskande ton, under det jag sjöng denna refräng; du vet, på den där gamla folkmelodien från Färöarna; det var en text som jag skrivit ihop i en hast därför att melodien

fascinerat mig med sin rent av demoniska dansrytm:

En gång i min ungdom då älskade jag och lekte och log mot den soliga dag, men tidigt kom frosten med snö åt mitt bröst, och underligt fort vart det höst.

Hej, bröder nu skratten ert yraste skratt, och sjungen och dansen ty snart är det natt. Tyst mellan oss gångar en allvarets man, den nickande benrangelsman.

Bekransad med rosor begjuten av vin, hör knäppande vristen så benig och fin, de fattigas vän uti hemlighet, som ej av förgängelse vet.

Hans panna är glänsande, snövit och stor och långt in i ögonen kärleken bor, han dansar oss in i den jordbyggda sal, som icke har sånger och tal.

Just när jag sjöng denna refräng och hade funnit ett par — efter vad jag själv tyckte — utomordentligt bizarra ackord till den, då såg jag doktorns ansiktsuttryck. Jag lade ned lutan och gick fram till er, och ni talade om artisten Marne, som också var med och som halvfull hörde på. Ni skämtade om vilket öde som skulle möta denne yngling Marne, som var så begåvad och på en gång så eterisk. — Han blir säkert fet och borgerlig till sist, sade doktorn. — Nå — frågade jag — hur blir det då med mig? Och då blev doktorn mycket allvarsam och såg nästan bedrövad ut och sade sakta dessa ord, som alltsedan dess stått för mig som ett slags — villkorlig dom:

— Du brinner väl ganska fort upp.

Dessa sex ord, sagda med en viss eftertänksam värme, ställde mig själv plötsligt i blixtbelysning. Jag insåg nu hur jag sågs av andra människor: som en lidelselågande, ständigt genomglödgad stackare, en torr knippa halm med eld i. De väntade på katastrofen, de väntade att snart se mig flamma till och slockna ut för alltid. Jag förstod att jag i min ton och röst måste ha inlagt hela min heta, brännande själ och min eviga oro, och jag gick bort och satte mig tyst för mig själv. En enda tanke behärskade mig: jag ville icke brinna mer — jag ville leva — leva långsamt och lugnt. O, vad jag åtrådde att få leva länge, länge! Leva som grosshandlarna, tjänstemännen och ingenjörerna, leva som de feta, de lagom feta och ständigt lugna männen med de goda nerverna, leva länge, länge. Jag kände ju fröjden och vällusten i min egen hetsiga livsberusning — men jag kände mig vilja offra detta för att få leva längre. Jag ville brinna upp sakta, även om jag icke mer skulle kunna dikta mina hetblodiga sånger, även om jag skulle sakta av i min produktion. Äran av att vara den mest svartmålande, den mest mörkt och hett målande konstnären, den ville jag lämna åt sidan, jag ville icke hetsas i döden ung av ärelystnad, lidelser och passion.

Du må nu tro det eller ej, men om några dagar hade jag lyckats suggerera mig till ett slags frid. Det gick så till att jag tvingade mig själv att icke mera tänka som förr. När grubblet anföll mig höljde jag mig i ett slags harnesk av till en början spelad hårdhet. Men om en tid behövde jag icke spela, jag kände mig — du skall tro att jag ljuger? men det är Guds sanning — jag kände mig på en gång uppriven och fast. Någonting inuti mig höll på att ordna sig. För varje gång jag kände mig rörd och häftigt inspirerad hade jag brukat ta emot detta med tacksamhet, och jag hade också diktat, till min luta i ensamheten, då och då gående med långa steg över mitt ateljégolv, liksom omsvept av ett hav av rytmer. När jag nu kände dessa ögonblick komma, skyndade jag mig undan. — Det är detta som vill förbränna mig — det är detta som skall komma mig att brinna upp ung — och jag måste fly detta! Jag tog icke mer emot inspirationen, jag sålde min själs liv för att kroppen skulle få leva länge. Och köpet har icke gått tillbaka förr än nu.

Under några månader var det ingenting som jag fruktade så som inspirationen, min gamla glödande berusning. Jag sprang numera alltid ifrån den. Varje gång jag kände mig gripen av ett starkt motiv, av rytm och rörelse, blev jag rädd. Ofta hade jag sysslat med att studera den kolossalverkan av slagskuggor och ljus

och mäktiga färger som slår så förkrossande emot en från gamla grå stenhus, magasin med släta ytor, väldiga klippor och allting som ägde en kompakt massa. Det var på en gång stilla och rörligt, oerhört dött och levande, det talade ett språk, en musik som kunde liknas vid en orkester och det var ändå fyllt av frid. Du minnes hur jag brukade vistas i timtal borta vid Hammolds kvarnmagasin. Det är, som du vet, en kolossal byggnad, med becksvart gapande gluggar i stället för fönster. De vita väggytorna kring dessa mindre ytor av mörker fascinerade mig. Kontrastverkan mellan ljus och skugga var här bottenlös, och jag kände mig riktigt brinna av lidelse att göra något av detta och av det karmosinröda staketet ovanför kvarnrännan. Du förstår, hur det bländande snövita ljuset spelade kring de tomt kolsvarta små rummen — det ändlösa mörkret — i varje glugg. Det syntes mig vara så rörligt och så levande, det darrade och dansade på randen av små svarta avgrunder, detta ville jag måla, detta vita och svarta. En orkester av djup skugga och ljus som förtonade sig ned i det böljande, dansande och svalt gröna kring rännan där vattnet rann, och så begränsades av staketet, blodrött och brinnande hett som livet självt. Svart, vitt, rött, grönt skulle jag måla mot varandra så att dessa färger verkligen sjöngo med i samma kör, talade med varandra och förstodo varandra, men på samma gång höllo en dragkamp om makten vem som kunde mest locka och förföra. Jag är bara en målare som varit, och det jag ville uttrycka i färg kan jag ju icke skriva med bläck. Emellertid kände jag mig alltid fylld av ångest när motivets storhet tyngde på mig. Jag kunde förr icke låta bli att måla, men jag var rädd för färgen och rädd för motivet. Det kom alltid skrämmande våldsamt över mig, och medan jag målade levde jag som i trance. Och när jag så diktat den där visan jag sjöng, du minns, och hört doktorns dom — då beslutade jag att icke mer brinna. Jag ville icke leva ut mitt liv, jag älskade jorden, jag ville leva på jorden!

Nu började jag föreställa mig mitt föregående heta tillstånd som en fiende vilken ständigt lurade i mina spår. Denna varelse hade mina egna drag, min egen gamla själ, denna varelse var jag. Men jag var även en annan nu, en man som hatade mig själv, hatade den smygande hetblodiga fienden som syftade efter att suga ut mig, riva sönder mitt skal och kasta mig på elden. Jag brukade sitta på trädgårdsrestaurangen vid Apelberg och skratta, inbilla mig att jag skrattade åt alla narrar som »bökade i sin själ». Jag fick pengar, ej ens hungern behövde mer locka mig att söka motiv. Jag hade anfall av min gamla fiende, men då skaffade jag mig sällskap med lagom ytliga män och kvinnor, hörde dem beundra min storhet, de konstverk jag gjort och solade mig i smicker. Jag började tycka det var ett behagligt liv. Jag kunde köpa mig sällskap när jag ville, jag kunde köpa lugn också, det lugn som biljardspelaren känner inför världsgåtan. Jag spelade mycket, jag drack litet, jag förstod att aldrig vara ensam annat än då jag var mätt, lagom berusad och när folk rörde sig kring mig på lagom avstånd utan att störa mig. Ibland i ensamheten fick jag ett kort besök av fienden. Nu hade han ändrat gestalt litet, ångesten var blandad med leda, sådan var bägaren han nu bjöd mig. Jag såg mig en dag i spegeln, jag hade en välfödd mans ansikte. En dag hörde jag dig, just dig, min käre vän, säga till en bekant: det är besynnerligt, själen i det där ansiktet är borta, han hade en gång något flammande över sig, och nu äro ögonen kalla. Jag satt på verandan och hörde er, jag sprang därifrån, in i mitt rum och betraktade mitt ansikte i spegeln.

En gång då jag for över Atlanten och vi upplevde en tyfon hade jag trots förskräckelsen haft tid att beundra telegrafisten Jimmy, som var min barndomsvän. Jag hade kommit in i telegrafhytten och lyckats komma fram till instrumentbordet där han satt, för att säga honom farväl. Ja, du minns den där historien, vi voro läck också, och Jimmy satt vid den trådlösa och ropade på hjälp. Jag var överväldigad av ångest och ville draga Jimmy med mig ut, men han hade icke tid att svara mig, hans fasta, väl komponerade ansikte uttryckte ingenting annat än bestämdhet, och han såg ut som om han suttit vid ett spelbord och stirrat på ruletten utan det minsta intresse av omgivningen. Han fick svar, och först när han fått det och ropat dem igen, steg han upp, räckte mig handen och sade: Farväl, jag måste sitta här och ropa dem, forcera dem, förstår du, gå upp genast, och ifall dom skulle hinna, så — — annars kan du hälsa mor min, om du går all right! Och så som hans ansikte var då, så hade jag alltid önskat att mitt skulle vara. En människas ansikte är som hennes själ, en människa är alltid precis sådan som hon ser ut. Och nu, tänkte jag, nu måste mitt ansikte börja likna

Jimmys!

O, jag dåre! Nu först såg jag mitt ansikte. Dess eld var borta, det hade icke Jimmys frid, icke heller någon annan frid fanns där, där fanns någonting som jag skulle vilja kalla en fet ängslan. Det jag nu såg var en uppblåst lättings ansikte, en man med en hemlig förskräckelse i ögonen. Och på en gång brast jag i gråt och ropade till mig själv: jag vill icke vara så, jag vill brinna upp, jag vill måla, jag vill vara mitt gamla jag, jag vill ha min själ och jag bryr mig icke om kroppens livslängd! Och så plockade jag ihop penslar, färgtrasor och duk och sprang som en galning ut i skogen, ut i vårens glada, sånguppfyllda konungarike.

Men nu, när jag skulle börja, var det någonting som hindrade, jag kände ingen upplevelse inför mina gamla motiv, jag frös mitt i solen. Den lyriska färglidelsen som burit mig förr var borta. Den ångest som kom sig av vanmakt inför motivets storhet hade utbytts mot en annan ångest: den att vara ensam i skogen, att icke sitta bland talande och skrattande människor. Jag var rädd, jag ville motivet ingenting, det var ej mer något motiv. Naturen var död — och jag hade dödat den!

— Kom nu, mumlade jag, kom nu min gamla fiende, hjälp mig att se detta och att måla!

Men han kom icke.

Sedan tycker jag mig se honom på långt avstånd, han är rädd för mig, han är rädd att komma för nära så att jag skall döda även honom. När jag vinkar på honom flyr han. Men ibland i halvsömnen kommer han mycket nära och viskar i mitt öra: O, var lycklig, du skall få leva länge, länge!

Jag har känt mig fullkomligt tvådelad. Jag har börjat kalla min frånskilda part helt enkelt för Målaren. Men jag vet icke mera var han är, han kommer aldrig till mig mer. Och min kropp blir allt tyngre, slöare och vidrigare, min hjärna allt besynnerligare med sin virvlande oro och mitt ansikte med dess skenbara lugn. Nåväl, sade jag mig, är lugnet endast skenbart, så behövs bara att börja arbeta igen.

Men jag har förnummit att det jag sålt är min själ, Målaren, han som såg visioner och drömde och brann och diktade. Men han var väl icke hela min själ. Och jag har med honom blivit av med den ångest som är av själ och ljus, och jag har kvar den ångest som är klibbig av fett, av jord och välstånd. Ibland förefaller det mig som om Målaren funnes kvar inuti mig, men omlindad av talgtjocka hinnor och fet cellväv, så att han aldrig kan ta sig ut. Och därför beslöt jag mig för att släppa ut honom.

Medan jag nu skriver dessa sista rader sitter jag på Vaberget och försöker drömma, fast jag undrar om jag kan drömma mer. O, en underbar tanke har bemäktigat sig det som är kvar av min gamla själ: jag skall nu göra mitt sista och största konstverk, jag skall döda den feta, flämtande och dumma kroppen, ty Målaren, själen är därinnne, och han skall bli fri och fara till stjärnorna denna klara morgon. Rymden är klar som kristall och fjärran moln lysa som guld som glöder i eld. Jag känner mig upprymd och rädd på en gång. Kanske, tänker jag, det var endast detta att min kropp blev mig för tung, kanhända var det icke så att jag sålde min själ för att kroppen skulle få leva, utan att jag nu i stället säljer min kropp för att själen skall leva. Ty när jag rätt tänker efter sa har jag väl endast inbillat mig att jag förslöats, jag hade i stället fått en för brinnande själ. Det var måhända icke kroppen som blev för lugn, utan själen som blev för stormande. Målarens hjälpmedel äro för futtiga och svaga för att ge utlopp åt själens oro och sång, och när jag trodde att jag flydde från själen var det endast denna som förde en förtvivlad kamp för att bli fri.

Det laddade, fina lilla vapnet ligger på en mossig sten framför mig och väntar. Hoppressad i en kammare av stål på mindre än en kubikcentimeter ligger nyckeln till kroppens död och själens frihet. Och när ni finner min feta kropp död här, så sörjen icke, jag är långt borta, jag är kanske en del av ljuset i en stjärna, en storm över blommiga fält eller en fjäril med fina, genomskinliga vingar.

EN ORGELBYGGARES SAGA.

För omkring ett hundra år sedan bodde en märkvärdig bonde i nordvästra Grängs socken. Han var skicklig i slöjd och byggde under sin lediga tid en orgel som han sedan spelade på efter gehör utan att ha fått någon undervisning. Orgeln finnes kvar ännu, jag upptäckte den för ett år sedan och förundrade mig över det oerhörda arbete som nedlagts på dessa hundratals pipor av kvistfritt trä — ja, det är sant, alla piporna funnos inte kvar när jag fann den, barnungarna hade tagit ut dem och sprungit kring täkten och använt dem som trumpeter och haft roligt, råttorna hade byggt bo i bälgen — och en tid efter mitt fynd ropade jag in den på en auktion, drog hem skräpet på en kälke och kallade dit finsnickaren och fiolmakaren Johan Gabrielsson, som under det han lagade, snickrade nya pipor, lyssnade och stämde, berättade mig orgelbyggaren Jon Anderssons historia. Under tiden skar jag sönder en fårskinnsfäll och lappade bälgen och lyssnade. Dock fick jag aldrig historien riktigt i mig förrän orgeln var satt i skick och stod stolt vid min kammarvägg och jag börjat spela på den — ja, när jag lyssnade till de gamla pipornas dävna mummelmummel inuti den höga furulådan hade jag Gabrielssons berättelse liksom i ett bakhåll, även den mumlade dovt och levde och rörde sig i mitt hjärta, och så kom det sig att jag, när det var lidet långt på natten och skuggor höljde mina händer och ögon att jag såg Jon Anderssons resliga gestalt — ibland hörde jag honom endast, det var han som sjöng och mumlade och bad böner i orgelns innandöme av trä som han skurit med sina seniga händer, i tålamod och i kärlek.

Å, dessa pipor hade mycket underliga ljud, somliga spelade flöjt och andra fiol och djupt nere i djupen för vänstra handen skorrade ibland en brännvinsbas, men även den var en sällsamt mänsklig röst, så att jag ibland ryckte till och trodde att orgeln var ett levande väsen. Det fanns begravningspsalmer och brusten lycka och många synder därnere under vänstra handens benbelagda tangenter, det steg upp röster ur de gamla släkternas gravar, det surrade av spinnrockar och bråkade lin och vävde och sjöng visor och höll bröllop och sorlade av vardagens yxhugg i skogen och av forsande åar och kvarnar som malde, sågar som skuro timret till bräder för vårflodens yra fall — men högst upp var det helgdag och fågelsång om våren i skogen och gökar som ropade i ångan kring tjärnarnas stränder. Där hoppade laxöring i smala bäckar mellan sälgsnåren och åror plaskade och mjärdar drogos upp i solen och gnistrade som korgar fulla av nytvättade silverskedar. Men de tunga basarna förvandlades ibland till åska. Jag hörde det så väl och allt vad jag säger är sanning. All jorden darrade för de dånande augustihimlarnas orkester. Det var inte mina oskickliga händer som lockade fram allt detta, det brusade fram ur mitt hjärta och de gamla orgelpiporna svarade som mångdubbla ekon över lugna vatten. Det var Jon Anderssons själ som talade. Och när jag såg mig om häpnade jag: hela storskogen stod stilla omkring mig, det var en försommarnatt med ljum luft. Och jag såg honom igen, han gick där högrest, med något av storbondens säkerhet och spelmannens oro. Han bar söndagskläder och jag såg honom gå genom skogen och tittade på träden, han gick till sågen och stod och knackade på virket och lyssnade, sorterade och plockade ut, bestämde sig för bitar av lönn och furu, som han mätte och vägde med ögon och händer. Stundom slog han två bitar gran mot varandra och lyssnade på klangen — men sedan vände han åter och gick bort mot skogen. Han gick mellan stammarna och lyssnade på suset, jag såg att det var natt och sen natt, men ännu gick han där under de få stjärnorna och gnolade och sjöng för sig själv, och han satte sig till slut på en kullfallen stam och jag gick dit och satte mig bredvid honom.

Han nickade. Vacker natt, sade han, jag var nere och tittade på virke, det är ont om kvistfritt därnere — han nickade bortåt sågen — och jag skulle ha till en hel stämma. Jag börjar bli gammal, och pojkarna är som barn brukar vara. De gamla ska på undantag — bort ska dom, och om en har något att lämna i arv så lever en alltid för länge. Jag är så ensam nu, det var annat förr, jag var ung jag också, nog drack jag, nog brände vi brännvin, nog dansade vi och — människan är alldeles som en orgel — ens liv blir ostämt, den ena

stämman svarar inte mot den andra, sjunger inte med den andra mer. Och jag var själv kanske litet ostämd, jag hörde far min spela fiol och det gick mig i blodet — och så vart jag inte rätt instämd i det dagliga livet, och jag drömde och drack och drömde tills alla talade ont. Vad hörde jag väl på dem! Jag ville göra psalmer och sång av de stora träden som susade i skogen och av det heta och oroliga som var i mitt innersta. Hela skogen med alla dess sägner ville jag flytta in på mitt loft — och så skar jag skogens trä till orgelpipor och tog fårens skinn till blåsbälgar under piporna. Alla sade: si den galningen, som vansköter åkrarna och bygger orglar. Ja, inte passade jag till storbonde och nog var det si och så med jorden, men nog har jag arbetat på åkern i min svett och — ja, så på sommaren vart orgeln färdig, jag lade sista hand vid den just som göken fått syn på första höhässjan och slutat ropa, och jag hällde brännvin i min farfars silverskål och ställde den på bordet bredvid psalmboken i min kammare, och det led mot middagen och jag kände det som en högtid och jag satt och famlade över tangenterna och greps av glädje och sjöng en psalm. Det var då jag kände mig ha nått ett mål, jag skulle nu få kraft att bli en nyttig människa. Och bara jag fått höra sången ur alla mina träpipor, då skulle jag bli ung och gå ut och gräva i jorden.

Jag tänkte, allt det som jag gått och hört och sett i skogen och på sjön, alla de underliga vårnätternas ljus, all min egen förunderliga längtan och oro, det har jag nu samlat hit in, här stå de, alla de djupa, höga och sorgsna och glada tonerna och vänta på mig. Och jag behövde ej vara någon lärd spelman, bara jag for över tangenterna med fingrarna fylldes mina ögon med tårar. Skogens alla träd sjöngo och mina händer hade skurit det allt i trä, min längtan och ensamhet var huggen i vedens massa — mina händers och mitt hjärtas verk — hör, nu sjunga de! Djupt därnere är jag själv, min själ, allvarlig och ensam, och här, högre upp, är allt mitt arbete. Och så blir allt en psalm och en lovsång.

Jag drack brännvin ur min farfars silverkanna som han en gång fått till present när han spelade på ett bröllop, ty även han var en spelman — och just då kom mina egna barn in och bannade mig. Höet ligger på marken och redan höres åskan, snart är regnet över oss, men du sitter här och super, sade de, du sitter onyttig vid din orgel och super! De begrepo ej att det var en högtidsstund de störde, och inte tänkte de på att all jorden var min — min! Att jag röjt de åkrar där skörden väntade.

Då for det en sådan bitterhet i mig att jag rusade ut på åkern i vredesmod och arbetade hela dagen som en slav — och på kvällen drack jag mig drucken och släpade upp orgeln på vinden, ty mina barn hatade mina händers verk. Och så vart jag gammal och kom på undantag. Jag fick bannor för att jag levde så länge.

Men ibland smyger jag mig upp på vinden och far sakta med fingrarna över tangenterna. Det är så mörkt däruppe på vinden, men jag märker att råttorna ätit sönder bälgen och att somliga toner aldrig svara mig mer, fast jag liksom ropar på dem. Jag minnes var jag letat ut varenda bit av virket — på sågbacken, i pilskogen. Och luftlådan, den är av virke som suttit i en stugvägg i hundra år! — —

Det sista tycktes han viska fram. Jag tog med handen över ögonen och undrade om jag drömde. I nästa ögonblick var han borta och jag såg en rad av vita, gulnade benbitar under mina händer. Bakom det gulvita skymtade halvtonernas mörka, smala fingrar. Jag slog ett ackord och lyssnade. Jo, hans stämma svarade ännu på avstånd, från fjärran regioner, hans själ sjöng ännu, mäktigt, mörkt och rent.

Men jag hörde icke bara hans röst — det var hela den ödsliga vildmarkens underbara sång, buren av stormen genom solens bländande sken, buren av den saktmodiga augustivinden under månstrålarna som försilvrade de fjärran bergen. Släkter föddes och arbetade, älskade, trätte och slogos, tynade av, tystnade och buros i en långsam, ormande marsch mot gravarna. Storskogens furor föllo och släpades till älvarna, de hundra kvarnarna och sågarna i bäckarna tystnade, de tusen torpen lades ut för fäfot. Ett nytt släkte kom upp ur skogarna, men den gamla orgeln kunde inte deras sång. Den tystnade, den blev tvär och sur i tonen, men basarna mullrade en hotande åska mot den nya dagen.

Men högtid har det blivit i mitt rum. Den gamla tidens fromma helgdag brusar. Och det gångnas glädje sjunger med en besk sorg i basen.

Stundom öppnar jag gallerluckan med blindpiporna och ser hur de fint snidade flöjterna stå därinne, höga och trotsiga och raka som sångens präster och blåsa sina visor om skogen, om kärleken, om synd och nåd och evig frid.

FÖRSONING.

I.

Ämbetsmannen Willen steg upp i en täckt bil på Järntorget och sade sin adress åt körmannen. Han var en långväxt man på fyrtio år med ett något härjat och en smula lastbart ansikte som en gång varit vackert och intressant i kvinnornas ögon men som nu, tyvärr, börjat fetma en smula, så att han när han nu tittade sig i fickspegeln verkligen fann att hustrun haft rätt när hon äcklat honom för hans två hakor. Elsa hade alltid beundrat en viss lagom magerhet. Han stoppade ner spegeln i västfickan och log litet besynnerligt — han hade en sak att tänka på och det var just därför han tagit bilen för att vara i fred. Elsa var tolv år yngre än han, det var kanske farligt, eller om det inte var så kunde det bli. Han höll väl på att bli en gammal man, och det var inte så värst uppbyggligt, visserligen var han en smula, ja inte bara en smula utan till hela sin läggning filosof, fast han ramlat in i verken, Gud i himmelen vet varför, i alla fall var det ruskigt att bli gammal och ha en ung hustru som var vacker och som började finna honom för fet. Hon kanske inte menade så mycket med det, i alla fall försummade han henne bra mycket och satt på Tre Riddare och — och så hade han ju Clementine, som serverade honom där, henne hade han haft alldeles för länge, ont samvete kände han då och då, men hans kött var nu en gång så att det krävde sitt, och han hade ju märkt att han och hans hustru i det fallet voro olika. När hans kvicksilver steg så sjönk hennes. Det hela var en bakvänd och omöjlig sak, men han hade stor erfarenhet, inga fördomar och ingen vidskeplighet, bara en smula behov att vara ärlig ibland, som var till besvär och plågade honom. Som sagt, tänkte han, jag börjar bli fet och gammal och otäck och det skulle inte vara omöjligt om Elsa en vacker natt hämnades på mig — bah, hon kunde alldeles säkert göra det! Det betydde ingenting att hon föreföll honom sexuellt kall, tvärtom, just en sån kunde flamma upp för älskaren. Då fanns det ett annat skäl att inte i hastigheten misstänka henne. Hon var föga sällskaplig, hon var mån om hemmet och barnet och hon var huslig och nästan — ja, nästan lidelsefri. Och sedan — men varför tänkte han på detta, han hade ju inte den minsta orsak, annat än det där — han kände en liten samvetstagg när han tänkte på hur länge han haft Clementine, och han funderade på att en människa skall skörda vad hon sått ...

Men de här grillerna berodde säkert på en butelj Romané som han druckit i dag på Tre Riddare, tillsammans med ingenjör Trompman och assessor Dagberg som skulle resa till Spanien, det vill säga bara Dagberg, den tjocke, fläskige och ungkarlslevande Trompman, stannade nog hemma, han fikade efter Clementine, han visste knappt att Willen ... Strunt tänkte han på och strunt var allting utom den vises stoiska lugn, friden, som han letade efter i alla hörn, i alla gamla luntor och på varje krog. Ibland suggererade han sig med att ha frid, han var verkligen en litet visare man än de flesta, han skulle inte låta rubba sig i sin ro av att bli gammal och fet. Hans kamrater avundades honom hans sinnesjämvikt. Men under kroppens flegma och minspelets gemyt satt i alla fall en liten oro och gnagde, regelbundet och ihärdigt som om den varit ett urverk vars pendel skavt honom inne i bröstet för varje slag. Och dels på grund av vinet, dels därför att han kände sitt samvetes urverk rassla därinne, så fattade han ett beslut: han skulle sluta med Clementine och spriten, jaha, det skulle han.

Den här tiden brukade han inte komma hem, men nu skulle han överraska Elsa och i kväll skulle de ut, han hade skaffat två biljetter till Blanchs, bra platser. Hädanefter skulle han vistas mer hemma, det var bra för ekonomiens skull också, visserligen hade han ett litet arv att dra räntan på, men i alla fall, dottern var åtta år, det kunde vara rätt att spara åt henne, eftersom hon tycktes bli klen och sjuklig, stackarn.

Det var tämligen säkert att Elsa ingenting anade om den där tossan Clementine. Men han hade dock tyckt sig märka någonting besynnerligt frågande sorgset i hennes ögon på sista tiden. Det var inte den vanliga utledsna blicken som undrade hur mycket han druckit, nej, det var inte det, var det inte förr möjligt att han själv på något sätt förrått sig, delvis åtminstone. Han begärde henne ju så sällan ... han trodde att han gladde henne med sin återhållsamhet. Men kanske? Ändå. Erotikens apparat var svår att sköta och ömtålig. Älskade han Elsa? Hm, han höll av henne, utan henne skulle säkert hans hem och med detta hans hårt tillkämpade frid och hela hans liv brytas sönder. Hus och hemfrid framför allt — framför allt. Ja han skulle sluta med Clementine.

Han steg ur hissen med sin portfölj under armen och blev plötsligt oförklarligt nervös där han stod framför tamburdörren med nyckeln i hand. Han hörde sin hustrus röst — och en manlig stämma, nå det betydde ingenting, men han satte det genast i förbindelse med det han tänkt på, och bara tanken på vad dessa röster — under helt andra omständigheter — kunnat betyda gjorde honom osäker på handen och förskräckt, och just som han satte nyckeln i låset uppfångade han sin hustrus ord:

— Du kunde ha ringt förut eller väntat till fredag, det är inte säkert att han inte kommer ...

Herr Willen steg ofrivilligt ett steg baklänges och vände sitt ansikte mot hissburen som om denna varit en hans kamrat i olyckan. Hans ansikte förvreds av en häftig smärta, men uttrycket var ändå idiotiskt frågande. Och så smög han sig närmare dörren och hörde en mansröst:

— Älskade, du vet hur jag tillber dig ...

Willen darrade en smula, han bemannade sig, strök mustaschen i ordning och beredde sig att gå in. Han ville se karlen, jaha, han ville åtminstone se hur han såg ut. Men hans hand förlamades då han sökte låset. Utan att veta varför smög han sig tyst ned för trapporna ut på gatan, där det regnade hårt.

Tre Riddare var det enda tänkbara stället nu, inte för Clementines skull, men han måste ha ett hörn för sig själv, där han finge tänka ut hur en vis man skulle handla i hans nuvarande ställning. Plötsligt greps han av leda och raseri. Visserligen kunde han ju försöka inbilla sig att det här var straff för Clementine. Men hans förbindelse med henne var inte av samma beskaffenhet som Elsas — om det nu var så. Ty det ena var en köttets nyck, en nödfallsutväg, det andra var ju ett brott mot alla hemmets och samhällets lagar, ett brott mot hans sjuka barn ...

Clementine förvånades över hans butterhet och ägnade sig åt en hökare ute i andra salen. Nu kom han likväl ihåg att han en gång, en enda, men dock en gång, haft Clementine hos sig i sitt rum — hemma. Frun hade varit i Norrland på besök. De hade druckit vin och — och så hade han blivit rädd och trött och sänt hem henne i en droska. Kanhända att väggarna mellan honom och grannarna voro tunnare än han inbillat sig? Å, det var visst så att Elsas förbindelse var bättre än hans, hon kanske till och med blivit kär ...

Till och med blivit kär! Han drack tre glas wisky och skrattade för sig själv bittert. Hon kanske älskade, avundsvärda lilla Elsa! Tänk om också han kunnat älska, till exempel Clementine! Men han älskade visst ingen, och ingen honom? Var det möjligt att Elsa inte höll av honom mer? Gud allena vet. Han lutade sig trött tillbaka i soffan och tände sin pipa. Gud vad allt sådant här var utslitet, utskrivet, uttjatat, gammalt och banalt och vedervärdigt! Alltid samma, samma historia! Men nu skulle han inte överila sig, inte bråka, inte ställa till skandal. Vad hade han för rätt därtill? Djupt inne i hans själ hörde han en röst:

— Hon är ändå inte sämre än du!

Sämre eller bättre, det var inte frågan om det. Nu var det frågan om huruvida han skulle bli avsatt, skjutas åt sidan, få en fiende som kom och gick i hans hus under hans bortovaro, det var frågan om han kunde ha nerver att sitta mitt emot sin hustru vid frukostbordet i morgon, äta, dricka kaffe, vara vänlig, ta allt till godo, berövad sin hustru och ändå försörja henne, föraktas allt mer och ändå arbeta för — dem alla. Kunde han detta — då hade han sannerligen krafter. Kunde han också fördraga att få små gliringar från vännerna att han fått en vän i huset? Å, han var inte dummare än att han visste att allt giftet så småningom skulle serveras honom, i det fallet var världen sig lik sedan grottmänniskans dagar.

Willen var en hjärtegod och klok man, men det här översteg hans förmåga att finna utvägar. Och så var det det att han alltjämt tyckte att han förtjänat detta.

— Detta har jag förtjänat, mumlade han. Och så sjönk han ihop, höll huvudet i händerna och stönade.

— Hon hade inga krogar att gå på — hon måste ta emot honom hemma — du vet icke om de tilllåtit sig någonting — och i alla fall är hon icke sämre än du!

Plötsligt for han upp. Detta var bara ömklig svaghet, han måste hålla ihop sitt hem i ära och anständighet för barnets skull. Hans förbindelse med Clementine skadade knappt någon och minst henne själv, hon hade säkert andra också, hon var uppfostrad i yrket, hon skulle inte kunna undvara den extra förtjänsten och hon hade naturliga anlag. Men hustruns förbindelse gjorde allting omöjligt bara för det han fått veta den. Om han hållits i okunnighet om den skulle den praktiskt taget ha varit betydelselös, den också. Men nu hade han ju fått veta — dock, det rådde hon för, hon hade väl ändå kunnat stämt möte ute — eller hos honom. Å, det var hans fel, tydligen hade han kommit på en tid när hon icke ville. Och så var hon likväl icke sämre än han själv — men de praktiska följderna hade blivit helt andra. Livet var oändligt invecklat och svårt — och meningslöst.

Han drack wiskyn i små oblandade portioner, de sex första glasen förtärde han omedelbart på varandra. Sedan tog han det långsammare, fylld på en gång av kroppslig hetta och själsligt lugn. Kinderna purprades och han förnam de dovt bultande pulsarna i halsen obehagligt hastiga. Han gjorde nervöst ett slag genom kaféet för att se om några bekanta funnos i matsalen, men i dörren hejdade han sig. Han hade plötsligt sett sig själv i en spegel mellan de bägge fönstren. Vem var det? En långväxt, välklädd man med något av halvfull slusk över sig, med håret neröver pannan och ett ansikte fyllt av oro — nej, kanske rädsla. Ja, det fanns någonting krypskyggt över hans figur, kurade han inte med axlarna? En gubbe, en gubbe med två hakor, med halvöppen mun och darrande underkäk tyckte han sig se, berusad, svettig, vettskrämd, färdig att ramla kull i ett hörn och liksom haren döljer huvuvudet i busken skulle han kanske dra upp rockskörtena över ansiktet så det blev mörkt. Rysande smög han sig i väg till sitt bord igen.

Jasså — detta var hans själsstyrka! Bara en liten inbillning — redan var han således så skrämd av hustruns otrohet att hans hållning och ansikte förrådde honom ...

Han drack ännu mer och kände lugnet komma åter. Den här saken skulle han ta mycket förståndigt och filosofiskt, inga dumheter, inga scener och anklagelser. Han skulle försöka att tänka så abstrakt som möjligt på saken. Abstrakt, det var just rätta ordet. Nu var det egentligen inte så gott, förstås, för han var väl ändå människa och familjefar. Vad människan är feg, tänkte han. Egoistisk och feg. Ett litet spetsglas till — Clementine! Clementine! Ett glas — tomt här — bara ett — nej, låt mej vara ensam! Varför kunde då inte en människa leva bara sitt eget liv utan en del av andras? Varför hade han blivit upprörd? Därför att någon tog hans hustru. Vad betydde en hustru som man inte älskade? Hemmet. Varför var man så rädd att mista sitt hem? Bekvämlighet. Anseende. Varför ville man ha det bekvämt och varför anseende? Rädsla för smärtor och obehag. Begäret att vilja leva musslans lugna liv i sanden, fruktan för att störas i sin välmåga.

Hur länge skulle denna välmåga räcka? Tills gikten kom. Den otrogna hustruns tid och giktens skulle nog infalla nästan samtidigt för honom, han hade redan sökt läkare. Han var visst mycket gammal. Nu stundade den höst som Baudelaire beskriver i dikten L'ennemi:

Voilà que j'ai touché l'automne des idées Et qu'il faut employer la pelle et les rateaux Pour rassembler à neuf les terres inondées Oú l'eau creuse des trous grands comme des tom- beaux.

Han älskade inte Elsa men han höll av henne, på något sätt, han kunde inte ens nu känna motvilja för henne. Hur hade hon inte uppoffrat sig för honom, vakat vid hans sjukbädd, skött hans affärer ibland, intresserat sig för hans privata studier, skonat honom när han var trött och haft överseende med honom när han levat uteliv. Men krukan går så länge efter vatten att hon brister ...

Han älskade inte heller den där tossan Clementine. Han brydde sig egentligen fan om kvinnorna. Han skulle bara tänka ut en lösning nu — en förnuftig lösning.

Lösningen var att gå hem och lägga sig och låtsa som om ingenting hänt, vara glad och vänlig och gå till arbetet igen, och så försöka vinna hustrun på nytt, sluta med utelivet, med Clementine och spriten och kortspelet på klubben. Han ville framför allt vara en vis man, en mycket vis man ... och när han kände spriten hetta genom lederna och efterlämna en befriande domning tvivlade han inte på att han ägde både denna visdom och det nödvändiga lugnet för att »ordna» saken.

En vis man gjorde inget väsen av en sådan historia, han bara undersökte, förvissade sig, skaffade bevis. Vad ville han nu bevisa? Visste han det inte redan? Ja, men han skulle ha bevis på att det från hennes sida inte blott inskränkte sig till kanske vänskap. Han erinrade sig plötsligt att Elsa varit borta senaste fredagen — hade hon inte också sagt något om fredag? Hon hade uppgivit att hon varit hos sin mor.

Han reste sig och skyndade bort till telefonhytten och ringde till sin svärmor. När han hörde telefonistens rop: kallad! ryste han. Nu hade han kallat hennes mor — till dom över Elsa!

— Så utmärkt vänligt att du ringde — jag har ju inte hört av er på en månad snart! hörde han svärmoderns gälla röst.

— Å — du misstar dig ju — Elsa var ju hos dig i fredags?

Just som han sade dessa ord tyckte han att hjärtats rörelser avstannade, och han pressade luren hårt mot örat och stirrade med dåraktiga, brinnande ögon på alla de telefonnummer som folk antecknat med blyerts på talhyttens väggar. Så idiotiskt de skrivit — räknat hela tal också ...

— Elsa — du språkar — inte har hon då varit här på fyra veckor ...

Efteråt, när han satt vid bordet igen, fann han detta mycket värre än det han lyssnat sig till utanför tamburdörren. Här fanns en uppsåtlig lögn, ett rent bedrägeri från Elsas sida.

Ett rent bedrägeri var det väl också att han haft en förbindelse som han dolt för henne. Och plötsligt kände han ett behov av att gå någonstädes i ensamheten och gråta, ty livet var mycket för svårt att leva, och om han grubblade aldrig så länge, kunde han ej hitta den vises lösning på detta problem. Allting som han mötte härvidlag översteg hans krafter, och även hans omdömesförmåga, ja, det föreföll honom som om det fanns någon sanning i att när man mötte sitt verkliga öde tjänade det ingenting till spjärna emot. Lika gärna kunde han ställa sig och försöka vara överlägsen mot en storm på havet.

Men kunde man inte också på ett rätt sätt vara överlägsen även till och med mot själva havet? Jo, om man stolt och lugnt lät sig omfamnas av sjöarna och drack det bittra vattnet utan grämelse eller fasa, likgiltig om

denna förgängliga kropps öde. Och kunde det då icke tänkas att en man lika lugnt ginge in på att förgås moraliskt eller socialt? Jo, ifall man icke vore feg — ty här gällde det ingen hastig övergång, utan årslånga kval.

Han skulle tänka ut en plan.

Han reste sig plötsligt, slog sig för pannan och sade: det skall jag göra. Vad då? Jo, först bekänna om Clementine för hustrun, och så; när han bleve utsatt för hennes förakt och vrede skulle han ge henne den här historien mitt i halsen. Nu äro vi jämt, skulle han säga, och så skulle de i klokhet och ånger komma överens att aldrig mer begå dumheter.

Han var så berusad att han ej alls kunde räkna efter vart ett sådant handlingssätt skulle leda, men det gav honom mod att genast fara hem.

II.

Han öppnade med nyckeln och smög sig osedd till sitt rum utan att bry sig om om hustrun var hemma. Efter att ha spolat sitt huvud med kallt vatten kände han sig osäker på den påtänkta planens riktighet. Han stannade inne hos sig och rökte cigarretter tills jungfrun kom och anmälde teet dukat.

Elsa tycktes nyss vara hemkommen och satt redan vid bordet. Hon såg upp med sin vanliga på en gång ointresserade och vårdslöst forskande blick och frågade:

— Har du träffat bekanta — du har druckit, ser jag.

Hon brukade annars ej anmärka på detta. Skulle detta vara en slags offensiv i rädslan att bli tillfrågad om något? Annars var hon sig fullkomligt lik.

— Utan att se på henne — en röst inom honom viskade fortfarande att han skulle framför allt bete sig som en vis man — svarade han lugnt, fast orden nästan ville fastna i hans hals:

— Jag har träffat en bekant och vi åt middag. Vem har du haft på besök medan jag varit borta?

Frågan framställdes med ett överspänt, onaturligt lugn som kom hustrun att rycka till, men hon varken bleknade eller rodnade utan såg honom rakt in i ögonen.

— Ingen — varför frågar du? Vi väntar väl ingen?

— Nej, jag bara kom på den där tanken — jag skulle någonting säga — jag ringde till din mor från restaurangen.

— Jaså — jaha — det var ju snällt av dej — vill du ha teet mycket starkt?

— Var är Märta? frågade han i stället för att svara.

— Hon sover väl — klockan är ju över tio, vet jag.

— Det var — bra. Din mor påstod att du inte var där fredag — jag tyckte att du — —

— Men Herman, då! Vad går det åt dej? Du ser ju ut som du tänkte svimma på fläcken! Men när hon sade detta blev hon själv blek. Mannen reste sig långsamt, tog sin tekopp och satte sig i en stol i ett hörn, där skuggorna till en del skyddade hans ansikte från att avläsas.

— Varför sade din mor detta ...

— Då ljög hon — jag menar hon missuppfattade ... Så flammade hon till. — Du är svartsjuk! ropade hon plötsligt hårt. Du spionerar, du ringer till min mor bara för att utröna — —

Hon tvärtystnade, ty hon insåg att hon sagt en dumhet, fältet var nästan förlorat, hon hade slungat ut ordet svartsjuka innan hon hade anledning, och detta kom henne att rodna häftigt. Han såg noga på henne. Ett egendomligt lugn intog honom. Han visste ej ens efteråt varifrån det kom, om det var av ruset eller om det kom från någon av de hemliga gömmor i vår själ till vilka varken rus eller hämndlystnad kan tränga, utan som i vissa sällsynta ögonblick, även då vi äro berusade, utstrålar ett särskilt ljus och tillviskar oss en hemlig vishet, om vi bara icke ledas av hat, utan så gott vi förstå söka lotsa oss rätt genom den farliga bränningen. Men han mindes att han ett ögonblick stirrat på porträttet av sin mor, som hängde på den motsatta väggen. Den beslöjade takkronan brann endast med en liten låga och höljde den kära bildens drag i en magisk halvbelysning, varur han tyckte sig se henne le hoppfullt mot honom.

Och det var måhända kanske ett litet grand av hans mors själ, som kom honom att helt lugnt, utan den minsta retliga betoning av orden, upprepa det han hört genom tamburdörren.

Han trodde att hon skulle vara ståndaktig, men när han såg henne plötsligt sjunka ihop och stöna, intalade han sig att hon icke var så skuldmedveten som han trott. Han tog hennes hand och sade lågt:

— Elsa, jag förlåter allting, jag vill ingenting veta, jag är övertygad om att du, om också du varit på väg, ännu inte begått någon handling som jag icke kan fördraga. Gråt icke, icke mer! Jag vet ej varför jag kan handla så, men jag kan.

— Om du visste — om du bara visste! snyftade hon.

— Jag vet. Det var så att du misstänkte mig, jag försummade dig, du kände dig ensam, du behövde sympati. Om du verkligen älskar honom, då må vi skiljas i lugn, men om du kan avsluta saken, så är allt väl.

Förvirrad, slagen och krossad likt en varelse som reser sig ur spillrorna av en tågsammanstötning och ännu ej vet om livet är i behåll, reste hon sig upp och slog armarna om hans hals. — Du har räddat mig — du har räddat mig! viskade hon.

En stund senare, då de sutto i rökrummet helt nära varandra, ännu en smula medtagna av skakningen, frågade hon om det då var alldeles säkert att han aldrig varit henne otrogen. Hon hade hört rykten ...

En sällsam smärta for stingande genom hans kropp, ett brinnande behov att vara sann, att känna sig ärlig, andligen rentvättad, höll på att få makt med honom. Han kände sig vackla. Men så ryste han omärkligt, och i det han liksom stirrade ner i en avgrund vars botten han ej kunde skönja, svarade han med fast röst:

— Aldrig, aldrig, lilla Elsa!

Men på natten när han sent gick från hennes rum till sitt, stannade han mot vanan framför spegeln, stirrade på sig själv och bet ihop tänderna. När han lagt sig borrade han ner ansiktet bland kuddarna och önskade att han kunnat gråta.

EN TROGEN TJÄNARINNA.

Hennes värld var icke stor, den sträckte sig endast till vardags en halvmil i omkrets kring gården, bort över de vilda bergen och de underbara dalarna vid Marberget, där hon vallade kor och får medan hon var barn, och där hon levde hela sitt liv som vuxen, samt till helgdags kyrkvägen två mil bort över ödemarken. Hon

var sjätte barnet i en fattig skogsmans hem och hon fick gå och tigga på vintrarna för att ej hon och hennes syskon skulle svälta ihjäl. Men när hon blev stor gifte hon sig med torparen och gruvarbetaren Samuel, en råbarkad, grovlemmad och björnstark man, som köpte en egen jordbit vid Sandtjärn och började bryta åker av den. Hans jordbit var tio tunnland slogmark och låg i en långsmal räcka från öst till väst på sluttningen av berget Kaljo, så att egendomens nedre del var sank mark, som så småningom hårdnade uppåt. Egentligen skulle han ha byggt däruppe på högsta punkten, men nu befanns allt timret därnere. Hans kampkrake var för gammal och usel att dra det uppför berget och så måste han helt enkelt timra upp kojan där stockarna lågo. Följden blev att stugan kom att stå på halvsank mark. Inte heller hade han råd att göra någon trossbotten, så att golvplankorna kom att ligga mycket nära marken. För att få tätt stybbade han upp jorden kring timmerväggarna till på halva höjden under de två små fönsterna. Han lade taktäckning av näver och kluvna aspstockar. Det var mycket lågt i tak, en långväxt man kunde ej stå rak därinne sedan innantaket kommit in. Detta bestod av smalvirke, runda granstänger, lagda ovanpå takåsarna. Det var inte uteslutet att stugan blivit några stockvarv högre, om det inte varit så brinnande bråttom. Maja skulle snart bli mor och det var på hösten och började bli kallt i slogladan, där hon bodde, hon fick i alla fall, så havande hon var, hjälpa till med bygget, släpa på stockar och murbruk och uthärda förbannelser, kink och ovett; ty så var mannen beskaffad. Redbar, ärlig, arbetsam, ihärdig och brutal, nästan grym.

Men de drogo sitt lass, dessa två, de drogo i alla fall åt samma håll och omsider var stacken färdig, ett rum och ett kök med en öppen spis. Detta kök var mörkt som en källare och smalt som en svalgång, det tycktes ligga under jorden, och dörren in till rummet hade en hög tröskel och liknade en lucka i en ladugård, huggen av grova plankor och målad brun med tjära och rödfärg. Inne i det rummet, där det icke fanns ens en säng, födde hon sin förste son i ett hörn på golvet, litet för tidigt och med ganska mycken möda, släpet med bygget hade gjort sitt till.

Det kom hårda år och med åren många barn, nio stycken, två dogo och sju levde, tre söner och fyra döttrar. Jerk var just inte så glad åt flickorna, tidigt fingo de ge sig ut att tjäna sitt bröd, de lästa, medan de yngre vallade de tre korna och de tolv fåren som blivit resultatet av många års odling på lediga stunder och järnflit, snål sparsamhet. Jerk var en arbetets man som inte skonade sig själv och medan han ännu var i skuld på torpet och gick dagsverke för att betala var han inte den som ville slösa. Det sägs att han räknade brödkakorna på spettet när han gick bort för veckan, att han bestämt ransonen för dem som gick hemma »och ingen nytta gjorde», att han blev vildsint när han vid hemkomsten fann att förråden minskat för mycket. Men det var icke den giriges snålhet, det var den svarta förtvivlan och det järnhårda arbetsallvaret som kämpade med hungerdöden. Och han gick ur kampen med seger. När han var sextiofem år var han skuldfri med femhundra kronor på banken och alla barnen utflugna ur boet. Han liksom lugnade sig då, han blev mildare till sinnes, han gav alla fattiga luffare mat och låste inte in kaffepannan för hustrun när han gick bort. Han trallade visor och läste i ortstidningen, och ibland satt han hela långa veckor under den argaste vintern och stavade i böcker som han ropat in på auktioner framme vid gruvfältet Borrberg.

Nu var gården liksom välbärgad. En midsommar kommo två av döttrarna hem från herrgården de tjänat på och smetade gröna, granna tapeter kring de nedrökta bjälkarna i taket och emellan dem, och på väggarna så att det låga rummet blev likt en ångbåtssalong, så fint blev det. De lade ett köpt överdrag i rött och vitt med fransar på över tvåmanssängen och de hängde upp en spegel med målade blommor på över fönstret. De förde hem en ståtlig kaffeservis med grosshandlarens porträtt målat på varenda kopp och fat, och en gul bricka med vy av huvudaffären och lagerlokalerna. Det hade Jerk fått till julklapp för att han var kund och köpte allt mjöl hos grosshandlaren när denne ännu bara hade diversehandel. Och det kom en viss stolt glans i Jerks min över allt detta, fast han, när det kom främmande, svor över »ungarna som förstört hela hans hus». Och så byggde han en ny ladugård och köpte en ko till och skaffade en gris och så lade han sig ned och dog och vart körd på en timmerdrög över skogen till Borrberg och sattes ned att vila. Ett gott dagsverke hade han gjort.

Men hade Jerk använt sina dagar väl så var inte Maja långt efter. Det fanns inte en vrå av gården eller den kringliggande marken som inte hon kände. Här hade hon gått vall som barn, här hade hon slitit och släpat vatten och ved, brutit åker och satt potatis, ränsat kålland och planterat krusbär, tibast och rosenbuskar. I mången stormig kväll på senhösten hade hon fått ge sig ut som en spårande hund över åsar och fällen, risbråtar och moras för att söka reda på korna som aldrig kom hem, mången sådan natt hade hon mjölkat dem i beckmörkret klockan tolv på natten, och när hon stökat fäjset och silat och gjort klart kunde klockan vara två på natten. Det kunde vara så i svamptiden, då var boskapen som tokig och drev mil efter mil för att bara sluka svamp. Och när hon slutligen lade sig fick hon vara försiktig så att hon inte störde Jerk, som sov och som skulle upp tidigt. Men hur tidigt han än skulle ut, så skulle hon vara ur sängen en timme tidigare.

Hur mången dag i den hetaste brännande sol hade hon ej ensam räfsat och burit ihop och hässjat höet, aldrig hade hon vilat middag, under det mannen sov i två timmar i skuggan bakom väggen fick hon »räfsa ifatt» och dessutom diska av efter middagen och göra kaffet i ordning. Det var stora fordringar på henne, men aldrig hade det fallit henne in att det låg någon orättvisa i detta. Hustrun var mannens hjälp, och han gjorde ju ändå det tyngsta arbetet. Hon var glad så att hon strålade bara allt gick som det skulle år efter år. Hur hon klippte fåren, hur hon kardade ull och spann och vävde, hur hon ryktade och ansade, hur hon skötte sina kor som om de varit hennes egna barn, hur hon tjärnade och sparade ihop smör och bar en mil bort till Borrberg och sålde och kom hem och lade slantarna i den gemensamma kassan, hur hon skurade och fejade och höll rent, kokade ost av alla slag, hur hon slaktade två får varje höst och saltade köttet hårt och hushållade strängt, hur hon höll sin man med arbets- och helgdagskläder av egen ull, och hur hon gjorde allt detta under tunga år med stugan full av barn. Men hennes hopp var att någon av barnen skulle gifta sig och övertaga torpet, så att hon finge stanna här till döden kom med den långa söndagen.

Men ingen av barnen vålade stället, alla ville vara framme på bygden och ha närmare till handelsbod och järnväg.

Och så hände det sig att hon satt ensam i sin stuga på gamla dar. Att stugan låg osunt, till hälften i ett kärr, det visste hon, men att detta skulle stå i något samband med att ett av hennes barn dött i lungsot och att hon själv härjades svårt av gikten att hon långa tider knappt kunde gå över golvet, det anade hon ej. Och så blev hon då så klen att hon måste fraktas i väg till ett av barnen, korna såldes på auktion jämte fåren och så var gården vid Marberget öde.

Det var en tung tid för gamla mor Maja.

Men så ett tu tre, kriget, kriget, kristiden. Jorden och allt vad därtill hörde fick i en hast ett underligt högt värde och nu dugde torpet åt en av sönerna som flyttade dit och tog mor Maja med.

Och där sitter hon i en säng — ty hon kan numera ej gå över golvet — och ser barnbarn och sonhustru gå ut och in, ser nya släktled växa upp under det låga taket med de ärggröna tapeterna. Hon skall sitta så under den tid hon har kvar, och hon skall inte ens kunna titta ut i fäjset till korna eller hjälpa till med höet när det är brått och de stora tunga åskmolnen ligga hotande över Borrberget och våt storm suckar i skogarna västerut. Orörlig, stilla sitter hon där i mittpunkten av det mödans fält hon arbetat i fyrtio år, därute skall ogräset växa och ta överhand i potatislandet, men hon skall icke veta av det.

Sol går upp och ner, skilda väder draga fram över de urgamla bergen, vildsnåren växa sig tätt kring fäjsets knutar. Blir skogen röjd på våren, bli risvålorna brända på åkern? Kalkas det i ladugården så att inte flugorna bli alltför grymma mot Rölinda och Bleka? Gör alla sin plikt mot jorden, den karga, besvärliga, tröttsamma, den djupa, stilla och doftande, den skördegivande — det vet hon ej. Hennes knän ha bulnat litet och det går ej an att stiga ned med foten, den håller inte att stå på. Benen ha svikit henne. Det har kommit gift upp ur springorna mellan de murkna golvplankorna och bitit sig fast i hennes knän, så att det blir brosk

kring dem. Men bröstet är bra, därinne pulserar ännu liv, längtan och kärlek till slogen hon röjt, till takstockarna hon släpat fram, till muren hon murat, till fäjset och åkern. Dessa två heliga ting skall hon ha i tankarna tills döden släcker hennes ögons ljus. Ty vad vore den stackars människan ute i marken utan fäjset och åkern. Gud har givit dem, Gud bevare dem!

Men ibland ryckte det till i henne, hon glömmer sina förstörda knän och vill gå ut. Det lugnar sig strax, hon känner strax hur det är. Hon vet inte varför allt detta drabbat henne, men hon vet att ett gott arbete har hon gjort.

Och hon tänker inte på hur det varit, ifall hennes man hade haft en litet starkare häst, som kunnat draga stugtimret högre upp på backen, och att hon kanske då kunnat gå ut och in så länge hon levde, i stället för att bara sitta, medan aftonen skymmer.

I DÖDENS TRÄDGÅRD.

En gång levde en ung målare vilken befanns vara alldeles för allvarlig för sitt yrke. Han målade alltid Sorgen och Döden, när han ej målade Smärtan och Fasan, så att till sist alla hans vänner började tycka att det nu kunde räcka till med dysterhet. Livet är stort, skönt och fullt av glädje för den som kan se det, sade de, och så började han grubbla över varför han icke kunde se sådana ting.

Han började måla porträtt, men även i dem inlade han något som människorna icke ville känna igen, lusten, begäret, hatet och lögnen, alla dessa drag som man icke vill se då man ser sig i spegeln. Därtill hade han tagit för vana att spörja modellerna om de någonsin tänkte på sina odödliga själar och om de aldrig grubblat över hur man skulle kunna leva sitt liv så att man aldrig tärdes av samvetskval. På grund av detta ville snart ingen sitta modell för honom, ty de ville icke svara på frågor och icke påminnas om att det fanns synder och samvetskval. Han blev utan inkomster och hans vänner bearbetade honom med att nu äntligen slunga allt detta ynglingagrubbel, som de kallade det. Nu skulle han måla det väldiga, glädjerika livet. Men han förstod dem icke riktigt. Han beslöt att måla icke livets fröjd, utan dess frid. Hade det någon frid? Han visste det knappast — men den tavla som han nu började skulle heta Träden. I den skulle ej få finnas ett grand av bitterhet eller sorg eller död. Kunde han då måla en sådan tavla, han som aldrig känt frid? Jo, sade vännerna, du kan åtminstone tänka dig friden och glädjen, och om du ej funnit dem i livet skall du skapa dem i din konst. Då tyckte han att han förstod och började måla.

Om några veckor var han så långt kommen med denna tavla att han kände ett visst hopp att den kunde bli något. Visserligen hade han endast kunnat arbeta på den ryckvis och med en viss ansträngning, men efter hand hade han liksom fått en viss träning. Han hade blivit en yrkeslärling och han kanske snart kunde göra gesällprovet. Konstens åldermän sade att detta var den största tavla som målats i deras tid. Den var, sade de, helt enkelt levande med ett intensivt liv — men i varje dess detalj var ändå endast djup ro och stillhet.

Det var också en mycket besynnerlig tavla. När han dagen innan den skulle utställas liksom stod och tog ett sista farväl av den — ty landets kronprins, som älskade detta slags konst, hade sett den och efteråt uttryckt sin önskan att få köpa den — kände han sig nästan nöjd med sig själv. Ty därinne under de åldriga kronornas mystiska skuggor bodde en sällsam frid och stilla glädje. Mossorna lyste smaragdgröna och små skogsliljor sågo upp som underbart rena lågor mellan rotspirorna. Det susade en svag och fridsam vind genom löven och man trodde sig höra vindens och fåglarnas sånger. Träden hade en ålderdom utan bräcklighet. Stolta och trygga buro de knotiga stammarna upp sina tak av böljande löv och mellan dem flöt ljuset ner i halvmättade dagrar som från målade fönster i en katedral. Färgernas spel förrådde ingen oro, fredligare och fastare i varje övergång smögo de sig ned i ett dunkel av daggskimrande men stilla prakt

bland de sammetslena gräsen.

Men det besynnerligaste med denna tavla var att man tyckte sig kunna se så långt in mellan träden. Pelargångarna av grovbarkiga stammar sträckte sig långt, långt, och därborta anade man en äng, ty ett alldeles nytt ljus lågade i matta färgböljor där bakom, liksom aningen om salighet på andra sidan fredens land. Men även i detta fjärran dunkelt vita kunde man se in om man bara betraktade tavlan länge nog, ja det var som om där längst borta funnes ett särskilt slags dagsljus, strålande ut från någon plats alldeles utom solens välden.

Medan han sålunda stod fördjupad i betraktandet av tavlan märkte han icke att det började skymma i ateljén, och att han så småningom stod inhöljd i mörker. Han såg ännu ljuset mellan stammarna och sade halvhögt för sig själv att det skulle vara ljuvt att få stiga in i denna skog en gång. Han märkte att han var så trött att han höll på att sjunka ihop, och han satte sig i en tältstol framför staffliet utan att kunna upphöra att betrakta sitt verk. Hans oroliga fantasi började arbeta och han nästan ångrade att han ej satt in en mänsklig gestalt mellan träden. Och i nästa ögonblick fångades hans öga av någonting besynnerligt som han ej kunde förklara.

Tavlan var så stor att den fyllde nästan hela ateljéns gavelvägg, som på detta sätt förvandlats till en förtrollad skog, där allting liksom sov men talade och log och sjöng glädjens sånger under sömnen. Och nu såg han en mörk punkt som skymde bort ljusängen bakom skogen, och han ville resa sig för att se efter vad det var, då han upptäckte att punkten rörde sig, kom närmare och ökade i storlek. Till sist kunde han urskilja gestalten av en man som kom gående sakta fram genom skogen, något böjd och bärande en spade på axeln. Konstnären kände sig icke rädd, han tyckte i stället att det var mycket naturligt att mannen skulle gå där, men att han bar en spade kunde han ej begripa. Var det en skattsökare?

Nu kom han alldeles fram i förgrunden, stannade och stod vilande mot spaden och såg sig om som om han letat efter en lämplig plats att börja gräva. Och plötsligt talade han för sig själv, men utan att vända sina ögon mot målaren i tältstolen:

— Ja, här någonstädes bör han väl få stanna. Han har ju velat det så. Han har tömt ut sig själv under åratal av möda och tolkat sin heta och ångestfulla själ. Han kunde ej annat och han gjorde rätt och var sann mot sig själv. Men nu har han visst kommit till slutet: han orkar inte mer måla sin egen själs stormar, han vill inte ha kvalen till läromästare, han vill måla sig lycklig. Han vill måla åt prinsen nu, och få berömmelse och sluta sitt fattiga liv, så det är väl alldeles riktigt att han får stanna här.

— Nej, nej, ropade målaren häftigt och flämtande, jag vill inte alls stanna här! Och med dessa ord reste han sig och rusade in i skogen förbi den gamle som redan börjat gräva. Han sökte sig springande väg mellan träden och snavade ofta, ty han såg icke mer på marken utan bara rakt fram mot det underliga ljuset i skogens bakgrund. Men fast han föll gång på gång och sargade sig och blev liggande sanslös, så började han alltjämt springa så fort han vaknade. Det mörknade alltmer i skogen och blev allt besvärligare att komma fram. Aldrig hade han trott att denna skog var så vidsträckt och att morgonljuset var så fjärran. Han var det ännu icke närmare. När han stannade och lyssnade hörde han blott bultandet av sitt eget hjärta och det dova skrapandet av den gamles spade som grävde graven därborta mellan de hundraåriga ekarna.

— Det var icke detta som jag målade, viskade han feberhastigt. Det var det jag icke målade utan bara anade som jag ville. Jag skall aldrig stanna här! Och han fortsatte att springa och att längtansfullt stirra mot den avlägsna ljusningen som såg ut som randen av en grön äng under en underbart bländande sol.

Till sist blev det ljusare och lättare att andas. Långt, långt borta vid synranden såg han nu det sällsamma skenet vandra i täta böljor som om det varit vågsvall från ett hav av stjärnljus. Men där var icke någon sol på himmelen utan detta land var ljust i sig självt. Och han påskyndade sina steg och hade så småningom

skogen långt bakom sig.

Han märkte först nu att hans steg blivit lättare och att det ej mera kändes som om fötterna klibbade vid jord och gräs eller snärjdes av rotspiror, tågor och ljung. Marken var slät men ändå ej kal — detta gräs var ej längre jordiskt, det steg upp som låga böljor av ljusmättad färg ur marken och blommorna brunno och lyste som små stjärnor. Han kände ej mer sin kropps tyngd, ej heller hade han någon förnimmelse av att vara på jorden. Framför honom låg landet, lågt och vidsträckt och skälvande av dofter och sommarblomster. Och detta var ändå bara stranden av blommornas och ljusets och vällukternas hav: allt detta liksom bildade en strandvall och bakom denna dansade en vit och väldigt lysande ocean, kastande sitt eldgnistrande skum i höga kaskader bland öarnas snöbollsträd och sydlandsblomster.

Och just som han var i färd med att springa dit ut och kasta sig in i ljushavet kände han att han ändå var för tung. O, det är mina kläder — det är mitt omhölje, som binder mig kvar vid jorden! ropade han. Men just då mötte han en stark vindfläkt som kom från havet, och han skrek nästan till av smärta, ty det kändes som om vinden rivit itu honom, men i nästa ögonblick kände han sig lättare. Han tyckte sig vara som ett sommarmoln — och ändå var det han — alltjämt ännu han själv.

Men när han trängde sig fram genom de luftiga träden vars blomster voro av eld för att nå oceanen där bortom, hörde han tunga steg bakom sig och såg hur den gamle mannen med spaden förföljt honom. Dock tycktes han ej kunna se honom, utan stannade och böjde sig ned över något mörkt som låg på marken. Det var kroppen, och den. liknade en illa sliten svart dräkt med något livlöst i. Triumferande bar Döden bort det på sina starka axlar. — Jag visste att du skulle stanna i min trädgråd, viskade han och skyndade sig bort att gräva ned detta överblivna och utslitna.

Men då hade mannen nått havet. Han stod ett ögonblick på stranden med händerna sträckta som en som beder. Sedan kastade han sig ut i bruset av ljus och eld, och likt en nyss tänd fackla som kastas in i den förtärande elden, dracks han upp av strålar. Och sedan var där icke mera någon han, utan endast rent, evigt morgonljus.

NATTVARDSBARNEN.

I.

År nittonhundratvå, i april månad.

Det led på dagen och han hade hela två och en halv mil i detta väglag som blev allt sämre ju mer han fjärmade sig från de höga bergen, från vilka den smältande snön kom forsande i djupa rännilar mellan rötter och sten. Vårsolen brände som den endast bränner i islossningen, och under det Torsten kände sig våt och ruskig om fötterna — ty de oformligt stora stövlarna voro icke vattensäkra mer — svettades han om ryggen. Han var fjorton år, långväxt och manhaftig och nästan illa klädd. Hans väst var helt öppen i bröstet och syntes vara någon äldre brors avlagda, rocken däremot var säkert hans egen ty han hade alldeles växt ur den så att ärmarna slutade strax nedom armbågarna. På huvudet bar han en filthatt med bandet flottigt och illa åtgånget. Denna hatt satt på nacken och intet skymde det magra, ovala ansiktet med de oroliga, mörka ögonen. Näsan var litet skarp, minnande om en höknäbb men munnen obestämbar och vek, som en ung kvinnas.

Torsten kände sig redan trött, han var inte så stark, bröstet var litet i olag och om han blev riktigt hungrig brukade han få huvudvärk, vilket inträffade allt emellanåt, i synnerhet hade han just nu på väg till

Nattvardsskolan i Gränge, måst gå upp så tidigt att han inte hunnit få någon mat före avfärden och mor hade ingenting annat att lägga i hans säck än hårt bröd och smör, och när solen är så het och man svettas och så sätter sig på en sten att vila blir man strax kall och så går man sig het igen och får den där brännande törsten. Man äter en handfull kornig snö då och då och dricker isvatten och det tar bort matlusten, gommens och smakens hunger, under det magens fortfar.

Sedan kommer den tyngande huvudvärken. Om man — — —1 den här långa vägen och läsa sig fram — fast konfirmationstvånget var ju upphävt för länge sen. Barks pojkar hade inte gått och läst och det gick lika bra för dem att dansa och supa och slåss ändå och tugga snus hade de gjort sedan barndomen, så — — — Men skulle man bli någonting, så. Och det var det att om man inte gick och läste vart kyrkoherden stött och då fick man ingen hjälp till de där studierna. Nå — här var korsvägen, här skulle han gå in i en stuga och vänta på Klas Ekenström, som också gick för prästen.

Längre fram mot kyrkbyn tillstötte tre andra pojkar, så att nu hade han fem bekanta redan. En rödhårig och uppnäst liten ettrig byting som hette Bo, en smal och mager och lungsiktig en som hette Oskar och som såg fredlig ut. Och så Klas, som såg högfärdig och slåssgalen ut och av allt att döma var en gaphals. Därtill en med nästan en jättes kropp, skäggfjun på hakan, framskjutande underkäk och händer som en smältsmed. Han stammade förfärligt men såg fredlig ut, men var kvick och vig. På mindre än en timme hade han prövat sina krafter på alla kamraterna utom Torsten, och plockat dem i dikena, men på ett visst lustigt och godmodigt sätt, i känslan av absolut överlägsenhet. Nu voro de alla träckiga och nersmetade och en hade skrapat sig på hakan, men ingen opponerade sig. Det var en tyst och allmän mening att långa Mats var kungen i vandringslaget, och man gjorde bara då och då en liten opposition för att undersöka om han bibehöll denna sin ställning. Men Klas såg lömsk och lurande ut, fast han teg och gned sin skrapade kind. Han tänkte alltid på hämnd, men orkade aldrig utföra någon plan. Men det såg ut som om han menat: en får se längre fram!

Långa Mats förvånade hela laget när han slutligen, helt nära kyrkbyn, tog fram en salongspistol ur byxfickan och siktade på än den ena, än den andra med orden: Nu-n-n-n-nu-u ä-ä dä bä- bä- bä-st hå-håller er ty-ty-ty-ty-sssta, erra fi-fi-finn-satar! Men han sköt inte, han bara grinade som en varg och stoppade ner reliken igen. Hans anseende var med detta nästan ofattbart i stigande. Med knytnävarna nerkörda i byxfickorna tog han ut långa och säkra steg så att galoscherna — de enda galoscherna i laget — tjaskade mot gruset, och just som truppen marscherade över bron vid prästgården sjöng han med överlägsen bravur:

Tänk när som gräset började gro på marken, steg Noak ur den ham ti di ralla arken. Och fastän Herran icke det tillstadde, söp han sej ham ti di ralla ralla full och visade ham ti di ralla allt han hadde.

Så eget att han inte stammar när han sjunger, tänkte Torsten, men det är väl därför att då får han ta sig så lång tid han vill att dra ut på stavelserna. Torsten blev tillfrågad om inte han kunde några sådana sånger, men han avstod från att sjunga. Han kunde bara »Alla fåglar» och »Göken ropar», och hade på känn att han skulle blamera sig med dem nu. Han lyssnade mycket mer till hur ekot av Mats fortsatta hymner till förbjudna fröjder skrällde i väg långt bort mot de blåa åsarna bakom Bysjön.

II.

Det förefaller som om barn i konfirmationsåldern i allmänhet äro något osedligare än vuxna, särskilt vad beträffar pojkar. De befinna sig i den fruktansvärda period då varje nerv i deras oförstörda kroppar, varje organ ropar på utlösning av kraft, och de många heta akterna försiggå i hjärnan under det läpparna babbla om ting om vilka de ännu ej veta något annat än det grövre yttre. De ha ej ännu varit med om denna maceration de la chair som Rabelais låter den mångkunnige Rondibilis rekommendera åt Panurge i hans nöd — de äro irrande små hanlamm, dessa nattvardsynglingar, och de stångas vilt mot det plank som ännu

skiljer dem från besvarandet av kropparnas eviga fråga.

Torsten låg i sin betalda bädd vid Höjhammars bruk en bit från kyrkbyn och väntade på sömnen. Den gamla bruksänkan sov och snarkade i sitt köksbås så att han hörde det ända in i rummet. De vitkalkade väggarna med kungaporträtten glimmade, ty det var måne och stjärnor i natt. Runt kring stugan låg bruket med de tre masugnarna, valsverket, smedjorna och verkstäderna. Han hörde bruset av allt detta som från ett fjärran hav. Han hörde också några flickor och pojkar nojsa utanför fönstret och smög sig upp, drog från gardinen och tittade ut. Gossar och flickor — en yngling höll på att omfamna en flicka — han hade satt sig med henne bakom krusbärshäcken och hon skrattade och gjorde något motstånd. Torsten blev plötsligt brännhet i kroppen. Så länge han kunde skönja något genom dunklet — ty månen gick bakom moln — stod han kvar vid fönstret, med brinnande ögon och med häftig längtan dit ut. Han undrade hur gamla de kunde vara. Och medan han gick och lade sig mumlade han för sig själv:

— Den som hade den här nattvardsgången gjord ändå!

Han tänkte på att han för några veckor sedan försökt att få kyssa en av pigorna vid Nyhyttans herrgård. Det var en liten klotrund och livligt utmanande varelse och Torsten hade tyckt att när han nu var lika lång som de andra karlarna, så ... Men Lise hade knuffat bort honom och sagt:

— Du har ju inte gått för prästen än, pojke!

Det var porten ut till livet han nu så småningom skulle få vandra igenom i sällskap med sjuttiotre andra i samma ålder som han. Och fast det här stora bruket var ett illa beryktat och fördärvat ställe, så höll den gamla goda seden i sig att man inte tålde pojkar och flickor uppe vid dansbanan på kvällarna innan de gått och läst. Men nu visste han att barnen gick dit ändå utan föräldrarnas vetskap. Och för resten — den där dansbanan var ju rätt oskyldig. Inte var det på detta hårda, ohyvlade golv man sökte sin första käresta och inte behövde det vara natt och mörkt för att pojkar och flickor skulle smeka varandra och undersöka varandras kroppar utan att veta eller våga göra något mer. Torsten visste det, han, som hållits så strängt, och ändå varit med om så många tokerier som far och mor aldrig drömt om.

Det var också ganska besynnerligt med den här första nattvardsgången. En del, särskilt de frireligiösa, hade han hört tala om den som en ren hädelse mot Gud, att så många pojkar och flickor ovärdigt skulle begå sakramentet. För sin egen del visste Torsten att han var ovärdig, och om det varit bara han ensam som skulle gå fram till altarringen, så hade han nog ryst tillbaka. Men nu var det ju så många, och så var det föräldrarna som bestämde den saken. Om alla kamraterna kunde gå fram så kunde väl han också, och så mycket begrep han, att skulle alla som ovärdigt gick dit hamna i helvetet, då kom mest hela socknen dit, och alla som levat i socknen i många hundra år. Och det kunde man väl knappt tänka sig. Då var det ju ingen mening med någonting.

För resten, han hade annat att tänka på nu, i morgon skulle han bekanta sig med läsgossarna och flickorna vid bruket. De hade rykte om sig att vara elaka mot skogsbygdens barn, men rädd var han inte. Egentligen så kanske det var ett visst tecken att inte långa Mats vågat sig på honom som på de andra. Jag kanske ser ut att vara stark, tänkte han strax innan han somnade.

III.

De hade så småningom samlats utanför bruksbarackerna, åtta småväxta, tätbyggda och lillgamla pojkar och nu gingo de vägen fram till kyrkan, svärjande över att de icke hade något att röka. Mitt ibland dem gick den reslige Torsten med händerna i fickorna och småvisslande, lyssnande på deras prat. Han förvånade sig litet över att de inte alls hela tiden samtalade på ett så rått sätt om flickor som hans kamrater från bondbyarna gjort. De voro inte heller klädda på samma sätt, de hade tunna cheviotskostymer och skjortor med veck, de

hade slitna, men ändå fina kängor och varenda en bar galoscher, en hade överrock och en till och med en stärkt krage. Han lade märke till att dessa pojkar talade precis som vuxna, barn voro de inte och inte riktiga män. Deras svordomar voro lika fräcka, kanske ändå fräckare, än finnpojkarnas, men samtalet rörde sig mest om arbetet. Arbetet, ja! Han erfor med en viss häpnad att fyra av dem arbetat på verkstaden hela natten och därför avbröto sina svordomar med långa gäspningar. Disponenten var en ren djävul och ingenjören en idiot. Man fick dåliga ackord — det gick inte att göra mer än tre kronor om dagen. Så kom skrytet: Lasse hade gett sig djävulens inälvor på att han gjort tre och femti men ingen av kamraterna trodde det. Och ingenting att röka! Solen gassade, man blev torr i halsen och om man slank in på bryggeriet så var det alltid nån satan som höll vakt där.

Torsten gapade inom sig av förvåning. Han förstod ännu inte att tyda allt det där, han försökte vända samtalet på flickor. Lasse tittade menande på honom. — Har du varit me’ nån, då? frågade han likgiltigt. Här på bruke’, kanse? — Neej, svarade Torsten sävligt. — Va’ tusan dillar du om då, har du nåra pengar? Vi skulle skramla te’ en halva, å så när vaktis går in efter den halvan så knycker vi varsin, vi andra. Brukar du knycka?

— Neej — vad i — vad menar du? Man ska väl inte stjäla, för fan!

— Dä bara för du inte törs. Men kom nu så går vi in, du är väl inte en sån där som inte kan knipa käften?

Hela laget stod i en ring kring Torsten. Om han hade tretti öre så bara halade han opp dom! Han fick ju en flaska dricka. Var han inte törstig?

Detta måste vara något skoj, tänkte Torsten, och för att få se hur det hela avlöpte gav han dem femtio öre, och så tågade alla åtta in på bryggeriets försäljningsställe. Lasse bad att få köpa en halva öl. Nu ställde de övriga gossarna sig i en klunga kring svagdrickslådan, och medan säljaren motvilligt och misstänksamt gick in i ett angränsande bås efter ölet, halades fem flaskor svagdricka upp och försvunno i lika många fickor. När biträdet kom tillbaka stod hela gruppen i en rad vid disken, ivrigt beundrande och diskuterande en elektrisk mätare som satt monterad i väggen mitt emot. Lasse, som var på elektriska avdelningen av verkstaden, påstod att den där mätte fel, det fanns en nyare typ.

— Det vet jag inte, svarade biträdet buttert, men jag vet att vad ölet beträffar får det inte drickas på bryggeriets område. Marsch med er!

Och så gick hela truppen ut och vandrade vägen fram till en skogsdunge, belägen på en hög kulle varifrån man kunde se kyrkan, vit och värdig med sitt spetsiga torn pekande som ett finger mot de vårliga skyarna. Torsten såg på kyrkan, på landsvägen som slingrade sig dit fram i en väldig buckla och på prostgården som lyste som en prästkrage vid sjöviken. Därinne bodde prästen, som snart skulle ge dem nattvarden. Tänk om han vetat att läsbarnen drack stulet dricka! Nåja, det här var ju inte så farligt, visserligen brukade farmor påstå att om man började stjäla sockerbitar som barn så stal man oxar som vuxen. Torsten hade läst rätt många romanböcker och det kunde inte förnekas att det här var rätt så spännande. Han drack ur sin flaska utan minsta skrupler, och som han var den intelligentaste i laget och betydligt före sin ålder i förmåga att ge akt på saker och ting, brast han plötsligt ut i skratt. Pojkarna fräste åt honom och frågade vad han skrattade åt, men han svarade undvikande. Han teg med hur han sett Lasse kika upp med stirrande ögon mot himmelen med ölhalvan för munnen och så hur han med en karlaktig grimas lagt in en jättepris ur nysilversnusdosan, så att underläppen liknade en stinnstoppad ficka.

Och när nu mannen tagit ut sin rätt av livets härligheter, skulle också barnet ha sitt. Man ställde upp sig i en rad och det gällde vem som kunde först slå sönder en isolator på telegrafledningen med flaskan. Då vart Lasse efter — Torstens flaska knäckte två på en gång, så att glas och porslin yrde likt isbark i soldiset.

— Nu fick dom jäklarna ifall dom höll på å tilefonera, sade Lasse belåtet. Gänget gav sig i väg — det gällde att få nånting att röka. Man skulle försöka hos Olssons i Hattriset. Och nu begrep Torsten varför man måste starta från bruket två timmar innan läsningen började, fast det bara var tre kilometer att gå. Han fann också ut att allesammans använde snus, men ingen mer än Lasse öppet — de övriga smusslade sig fram. Men nu hade ingen några pengar mer, nu voro goda råd dyra.

IV.

Handlanden Olsson i Hattriset var en lång, grovt växt gubbe på sjuttio år med blomstrande röda, runda kinder, ett väldigt skägg och ett blårandigt köksförkläde som tydde nästan runt om kroppen. Han var ordförande i waldenströmska missionsföreningen och någorlunda bottenförmögen. I femtio år hade han stått i sin butik och vägt snus och sill och varit butter och tvär och samlat skatter. Tack vare dessa många moderna bankinrättningar var det honom möjligt att samla jordiska ägodelar utan att rost och mal förtärde dem. Han liksom lurade evangeliet på den saken. Och när han slutligen skulle få sin kallelse till sin sista kyrkresa så behövde han inte vara ängslig, fast han inte kunde dra sina håvor med sig. »I salighetens land ä dä rikedomar utå ett helt annat slag», brukade han säga. Och eftersom han för varje kväll både läste i kassaboken och Svenska Posten och bad om sina synders förlåtelse, så kunde han leva ett lugnt och ångestfritt liv.

Men när pojkskaran kom in var han inte i butiken. Ingen vågade ändå röra cigarrlådan på disken, ty det fanns en liten rund glasruta på kontorsdörren med en blå gardin bakom, och det kunde ju hända att han kikade innan han gick in. Nu kom han emellertid, och som han visste att pojkarna voro på läsväg och att de måste röka, lyste han nästan upp. Det var eget med handelsmannen: han kunde inte känna någon helig vrede över att småpojkarna rökte när de köpte cigarrerna hos honom. Och därför steg han fram och frågade vänligt och tvärt på en gång: Vad får det lov å vara?

— Jag skulle be å få si på en skjorta, sade Lasse allvarsamt. En stärkskjorta med veck, det skulle va te konfirmationen.

— Jaha, jo ho, tåcka finns dä åv många slag, upplyste gubben förnöjd. Jag har dom bara så högt oppe. Och han tog en trappstege och klättrade upp mot taket. Stående på översta brädan började han gräva och leta bland packorna, muttrande att det var besynnerligt var han gjort av de där plaggen. Under tiden arbetade Lasses hand i cigarrlådan och alltefter som han fick upp tioörescigarrerna höll han dem bakom ryggen med ena handen, varur de genast försvunno i kamraternas fickor, under det den andra handen ljudlöst metade upp ännu flera. Han nästan tömde hela lådan och hann lägg igen locket innan gubben kom ned och bredde ut en vit skjorta på disken och sade att den kostade tre och fem ti.

— Ja tack, den blir bra, sade Lasse, farsan kommer in å tar den i morron när han får lekviden, så om han ä snäll å lägger unnan den, så.

— Jaså, jaha. Gubben vek ihop skjortan och vände ryggen åt sällskapet som också avtroppade med god fart.

Nu rökte hela laget för full hals, under det man kom allt närmare kyrkbyn. Torsten kände sig kuslig till mods. Det här var ju yrkestjuvar. Men han hann inte långt i sina funderingar på att hädanefter gå för sig själv, ty en svart figur dök upp på vägen långt borta. Han gick litet lutad, var blek och mager, kunde vara trettio år och hade ett lungsiktigt utseende. Pojkarna talade om att det var en halvskojare. Med detta menade de att han var till hälften tattare. Han lagade ryssjor och nät och så stal han, och han hade en bror som hette Håkan- Fredrik som var en svår slagskämpe. Om man nu skulle ge den här ett nyp, för han var ensam och tordes nog inte ge igen, »för då blev bror hans skinnlös ifall han kom till bruket sedan», sade Lasse. Torsten blandade sig inte i saken. De här pojkarna voro ju egentligen snälla, och det var ju bara fråga om att reta den

där kraken. Fast man kunde ju låta honom gå, tyckte han till sist.

Det fanns en liten uppnäst, nästan alltid osnuten pojke i laget, vilken sällan gjorde annat än småsvor över allt och alla. Han hade ett litet huvud som en dvärg och nästan röda ögon, men hans rörelser voro kvicka som en katts. Och Lasse gick förut, och när den bleke mannen mötte gänget gjorde han en lov för att inte snudda vid dem. Då stack Lasse fram sitt ena ben framför mannens ben och ögonblickligen var den lille rödögde bakom och gav karlen en spark i veka ryggen så att han kastades huvudstupa med huvudet före i landsvägen varpå laget lugnt gick vidare. Ingen hade sagt ett ord, och den slagne reste sig stönande, med blod rinnande ur näsa och mun. Han såg på pojkarna med en blick sådan att Torsten med ens skakade till som av köld. Det var en blick full av förtvivlad vanmakt och idiotisk rädsla. Och ögonblicket därpå var Torsten framme hos mannen och gav honom sin näsduk. Detta var endast en förevändning, han begagnade tillfället och mumlade: Är du med så hjälper jag dig spöa de djävlarna? Ty han darrade av raseri. Men han fick bara ett idiotiskt böl till svar. Och då förstod han med ens att hans kamrater hade överfallit en sinnesrubbad. Han önskade att han haft långe Lasses pistol nu. Och han lämnade sig efter gruppen och kom ensam fram till kyrkan. Först nu erinrade han sig att han hade en stulen cigarr i munnen, först nu blev den honom vidrig och med en svordom spottade han den i diket.

— Förbannade svin, sade han för sig själv i det han med psalmboken i hand gick in i kyrksalen.

V.

Sjuttiotre pojkar sutto bänkade i salen. Det är mycket orätt att säga att de sutto, endast en bråkdel satt, resten dansade, hoppade på bord och stolar och ställde till små slagsmål. De som sutto voro av två slag: sådana som höllos för enfaldiga och sådana som ritade in fula märken med pennknivar i bord och bänkar. Hela salen surrade och sorlade och det blev knappast ens tystare när kyrkoherde Storbärg steg in.

Han var en medelålders man med glasögon och spetsigt, alltid vickande hakskägg av svart färg och kort stubb av samma slag på överläppen. Det sades att han bar detta skägg därför att munnen var så ful. Han var beryktad för tre egenskaper: sin jaktiver, sin närsynthet och sin hurtighet. Vad den förra beträffar hade den förorsakat åtskilliga äventyr, såsom att den katta han råkat ta för en hare sedan blivit honom tillsänd som postpaket. Närsyntheten lämnade honom i stor okunnighet om den kringliggande världen och livet, och trots glasögonen kunde läsbarnen göra nästan vad de behagade mitt under lektionerna. Det mest framträdande draget hos Storbärg var hurtigheten. Han åt hurtigt, utdelade nattvarden hurtigt, promenerade hurtigt, predikade hurtigt och sträckte hurtigt på sig var femte minut. Han älskade hurtiga gossar och flickor och företog långa fotvandringar med läsbarnen för att lära dem ett hurtigt sätt. Han var så frisk och ville ha allting så friskt.

Denna hurtighet var parad med en ståndshögfärd utan like, och ofta då han var på husförhör i bygden och hans trippande hurtighet föranledde någon att närma sig honom mer än tillbörligt var slutade hurtigheten i en förlägen, nästan skamsen tvärhet. Då var värdigheten i fara — och de underliga, för små läpparna drogos isär i ett generat flin under det ryggen spände sig stramt och krampaktigt rak, hakan höjdes och han stirrade majestätiskt omkring sig på mängden. Och det egendomliga inträffade att han mitt uppe i sin folkliga iver och sin hurtiga nedlåtenhet ville vara ett slags hänsynslös sockenkung så gott han kunde.

När han nu kom marscherande in genom pojkhopen var det ingen som bleknade, ingen som stoppade ner fällkniven och ingen som tänkte på katekesen. Storbärg fäste sig inte vid småsaker heller — pojkar är pojkar och pojkar ska ha en viss hurtighet, tänkte han och sade det också ibland. När han nu tog upp psalmen och såg ut över den böljande, pratande skaran så såg han inte Lasses långa tunga som räcktes ut, inte Mots-Eriks knivblad som bökade i träbänken, inte långe Mats som ritade med krita på en annan pojkes rygg och inte Knut Fidells kortlek, som redan höll på att blandas om längst bak i en av bänkarna. Han öppnade munnen så

att tänderna glimmade under skägget och sade:

— Ssssschhh! Är det oro ibland oss! Vi sjunger nummer 124. Psalmen och sången stillar och förenar oss. Å så reser vi oss opp!

Gossarna längst bakom passade tillfället då de främre reste sig och lade sig raklånga på bänkarna, medan de stående sneglade avundsjukt på dem. Men Torsten stod där längst framme och sjöng. Han var allvarsam, ty han hade känslan av att Nöjhammarspojkarna, särskilt den rödögde, inte tittade på prästen, utan på honom. Han hade fått fiender. Nästa gång blev det kanske han som fick slå näsan i blod mot landsvägsgruset. Men han var inte så värst förvånad, han visste, han hade hört långt förut vad det ville säga att gå och läsa.

Då och då under de två långa timmarna, när Storbärg förklarade så gott han kunde och förstod — han var en klen talare och tänkte mycket dunkelt — så stördes han av det alltför infernaliska larmet, och han kunde resa sig och stryka hakskägget och fnysa och säga ssschhh! Är det ugglor i mossen, är det ugglor i mossen! Och bakom pojkhopen ljöd härmningen som ett hånande eko: ugglor i mossen, ugglor i mossen! Till sist gav han upp försöket att få ett förnuftigt svar. Vi behöver luft, luft, luft sade han. Ingenting var så bra som luft, frisk, skön, härlig luft. Luften verkade på en människa som Guds ord. Ut i solen — ni ska hoppa och sträcka på er och dra in fulla lungorna med luft — och vara hurtiga pojkar — hurtiga pojkar. Se så — ett — tu — ett — tu — — —

Och som en orkan for skaran i väg ut genom dörren, där de minsta och enfaldigaste fingo »tjuvnyp» i ryggen och blevo knuffade åt sidan. Men kyrkoherde Storbärg tog sig en promenad åt ett annat håll, en frisk angenäm promenad, varunder han ofta sträckte på sig, drog in väldiga luftmassor i lungorna och slängde huvudet hit och dit i livsglädje.

Tio minuter därefter var han på nytt i elden. Han hostade och talade om Luther och Gustaf Vasa och Gustaf Adolf. Friska män — alla pojkar borde bli lik dem, alla hurtiga, raska pojkar i stad och på land, i skogarna och vid bruken. Och komma ihåg att de voro svenska.

Längst borta vid väggen satt den rödögde. Han hade lånat sig en kniv och en anilinpenna och höll på att så gott hans kunskaper och färdigheter sträckte sig avslöja det som för honom var kvinnokroppens enda gåta. Det blev klumpigt och det var inte gott att se vad det var, men meningen var god. Och så var det inte fritt utan det var svenskt också; fast det visste han inte.

VI.

De första veckornas läsning var ändad och den näst sista färden från kyrkbyn förestod. Man var i början av maj med täta snöglopp över spirande gräs och hårdnade vägar. På dagarna sken solen nästan sommarhet mellan snöskurarna, som stundom förvandlades till kallt regn. Den gamla jorden höll på att vakna och det var oro ibland blomstrens och gräsens rötter i den magra myllan.

Torsten gick hela ditvägen ensam, han hade tagit för vana att gå utan sällskap en dag tidigare än de andra. På hemvägen måste han ju hålla dem sällskap och det räckte till. På något underligt sätt hade han blivit hela lagets fiende, det var väl det att han tagit en eller annan i försvar mot de små barbarerna, vilkas livskraft växt fortare än förståndet. Detta hade ändat med att han blivit kullslagen och sparkad något litet. Efteråt hade pojkarna blivit rädda för honom, men nu undvek han dem. Han hade hela tiden laddats upp med ett ännu behärskat raseri, och fast han skällts ut för sina usla kläder och sin vassa näsa och för de stora stövlarna hade han låtit udda vara jämt. Han trodde sig inte om att reda sig mot så många, knappt ens mot två, och han hade fem fiender på hemvägen och sex vid bruket. Om han gick till stationen på kvällarna kunde det hända att han blev stenad i ryggen: det troddes att han förrått laget, ty Olsson hade aldrig mer cigarrlådan på disken.

Han tyckte emellertid att han vuxit av allt detta, han hade lärt känna en del av livet, av den stora världen. Han hade fått reda på en hel del och fått skarpare ögon och öron, skogsbarnets enfald hade fått ge vika för vakenhet och misstänksamhet. För första gången hade han smakat brännvin som Lasse medfört i en fickflaska. Han hade lärt sig begripa varför inte brukspojkarna språkade så mycket om flickor som bybarnen i Södersjö: för brukspojkarna och flickorna var allt detta ingen hemlighet mer, det var alltsammans passerat, undersökt, prövat, och ehuru ännu åtrått, icke mer ämne för samma slags diskussion. Och han kände sig på efterkälken, det måste ligga någon sanning i när brukspojkarna kallade honom bonde. Han var ju en bonde i jämförelse med dem.

Det började på Prästgårdsbron. Klas hade en lång stund gått bakefter Torsten och kastat små stenar och träbitar i ryggen på denne. Detta var kanhända ett obetydligt skämt, men för Torsten kom det plötsligt som signalen till ett utbrott. Han stannade och vände sig om, vit i ansiktet. Framför honom hade han Finnmarkarna, Södersjöpojkarna och Bastnäspojkarna. Det var nog en femton stycken. Han visste att han rönt smälek från nästan en och var av dem på något sät. Nu var stunden kommen. Han kände raseriets styrka, och under det pojkhopen fnittrade och begabbade och inte riktigt begrep gick han hastigt bort och bröt loss en ribba ur broräcket, och så gick han löst på dem. Klas och långe Mats gingo oförskräckt på honom för att vrida slagvapnet ur hans händer, de kunde aldrig föreställa sig att han skulle slå till, ändå. Men han slog vilt och besinningslöst, rakt i huvudet. Och långe Mats stöp som ett ruttet träd med ansiktet mot bron, och Klas sprang, och med honom de övriga. Då vek sig humöret på Torsten, han gick fram och föll på knä bredvid Mats, vände på den långa, tunga kroppen, lyssnade efter hjärtats slag och började torka blodet ur ansiktet. Han väntade sig minst att få ett kok stryk nu, men Mats reste sig sakta upp, sneglade mot prostgården och sade:

— Att du kunde vara så helvetes dum här mitt för fönsterna på prästgården! Bara nu ingen sitt oss! Och så tog han helt enkelt och stödde sig på Torstens arm under det de gingo ifatt de övriga. De blevo de bästa vänner.

Men Klas hade några egna funderingar för sig, en gammal hämnd att utföra, och egendomligt nog såg det ut att han en bit längre fram på vägen sökte gräl med Torsten. Mats ingrep och avstyrde. En halvmil tycktes det råda den största sämja, då plötsligt Klas sprang på sin gamle fiende, Mats. Torsten stod och såg på, han väntade att få se den lilla orosstiftaren slungad långt bort, men ögonblicket därpå hörde han en liten dov smäll och så sjönk Mats ihop som en trasa och blev liggande mitt i diket med ansiktet nedåt. Då greps den lilla truppen av både skräck och raseri — nu var det väl ändå för mycket. Och Klas avlägsnade sig springande, rädd även han, just som den bedövade vaknade, ruskade på sig och kravlade sig upp. — Han har en blypiska! sade han, även nu stammande, fast nu skrattade ingen åt det. Han har — vi ska efter honom och ta ifrån honom blypiskan!

Och jakten började, med Mats som anförare. Om tio minuter hade man fått syn på kamraten, som nu stannat och stod och väntade, inseende det lönlösa i att komma undan.

Det blev en kort strid, ty Klas vågade inte försvara sig med sitt vapen, inte ens ta fram det, och att han ej kastat det ifrån sig var väl bara tanklöshet, han satte väl också så mycket värde på sin leksak att han ej kunde skiljas från den. Han blev kullkastad inne i skogen ett stycke ifrån vägen och två pojkar höllo honom medan Torsten letade i hans fickor. Den överfallnes kropp vred sig krampaktigt och han snyftade av rädsla, sårad stolthet och raseri, och så bra försvarade han sig att hans rock och väst revs i trasor. Eftersom båda hans armar höllos fast hittade han på att bita Torsten i ett finger, så att han måste gå ur leken. Till sist lyckades Mats få in sin hand i kamratens innerficka, där han drog fram två föremål som han höll högt i luften under det Klas släpptes fri, skakande av gråt och beteende sig som en dåre, i det han med händerna knutna dansade ett slags krigsdans, tjutande som en dervisch.

De två föremålen voro mycket anmärkningsvärda vart och ett för sig. Den ena var Mårten Luthers, lilla katekes, flottbesmord och tummad och med den gamle reformatorns bild på pärmen. Det andra var en kula av bly, stor som ett plommon. En fyrtumsspik hade drivits in ett stycke i kulan och i dess andra krökta ände var en läderrem fastgjord, med en ögla att ha om handen. Katekesen lämnades tillbaka till ägaren, medan däremot Mats med en högtidlig rättskiparemin slungade kulan långt in i snåren.

Hela denna händelse hade ett märkvärdigt lugnande inflytande på gruppen för ögonblicket. Klas rock var i ett sådant skick att det var betänksamt att släppa honom hem till sin mamma, men han tillät ingen att försöka hjälpa honom på något sätt. Han gick hela vägen hem ett stycke efter de andra, än snyftande, än mumlande för sig själv.

Torstens bitna finger var omlindat med en näsduk och han ämnade ej göra något väsen av saken. Alla voro överens om att det värsta var om man inte fick sköta sådant här själv utan ens föräldrar också skulle lägga sig i det, så att stor enighet uppnåddes under återstående delen av vägen. Och Mats sjöng en visa, varav Torsten lärde sig denna vers:

När Petter bärgat lindorna och skurit allt sitt korn, då spelade han på munspel, då spelade han på horn. Och uppå flickans kammare han sen så mycket gick, att uti helgamässan en liten son hon fick.

VII.

Pingst, hänryckningens tid var inne och från alla håll av socknen rucklade bondskjutsarna iväg fram mot kyrkan med far och mor och familjens läsbarn. Torsten gick ensam hela vägen. Far och mor voro litet krassliga och tyckte att yngste sonen nu var så stor och fullväxt att det var onödigt kosta på skjuts. Det fanns för övrigt inte pengar i huset. Och egentligen var Torsten glad åt denna anordning, hans far skulle kanske ha bävat om han fått se årets nattvardsbarn i kyrkan, ty säkert skulle de inte bli så värst andaktsfulla där heller. Och nu närmade han sig den stora porten utanför vilken nästan allting var tillåtet.

Kyrkan var fullproppad av människor och luften var het som i ett badhus. Sjuttiotre pojkar och femtio flickor hade trängts ihop framme i korbänkarna. Flickornas välkammade huvuden vändes vördnadsfullt mot altaret när psalmen brusade och pastorn och kyrkoherden blevo synliga. De vågade knappt viska till varandra nu. Men åt den sidan där pojkarna sutto förmärktes stor oro, kroppar och huvuden rörde sig av och an likt sjögräs i en storm och viskningen steg ibland till ett sorlande mummel.

Nu kom prosten Storbärg stigande, inte fullt så hurtigt som han brukade kliva in i kyrksalen, men bra raskt och spänstigt. Han gick omkring och ställde en fråga till varenda en, ett förhör som han förut noga förberett. Frågorna voro valda så enkla att ingen behövde bli förlägen. Som ett slags Guds tullvaktmästare traskade han kring, sträckte på sig, drog grimaser, strök hakskägget och frågade, tyst och dämpat. Var Klas säker på att Gud var barmhärtig mot syndare? Kunde Mats säga något av nådemedlen? Visste Lasse vem det var som dött för syndens skull? Var och en steg upp när han fick en fråga och så fort han rört läpparna för att besvara den fick han sitta ned igen. Alltsammans gick så fort att det liknade något slags mekanisk dockteater där varje figur bara rände upp huvudet i luften och sedan försvann igen. Borta hos flickorna stövlade komminister Flens omkring. Torsten såg det ena flät- och rosettprydda huvudet ränna upp i luften och försvinna igen efter det andra. De pojkar som redan besvarat sin fråga drogo i hemlighet fingerkrok och någon viskade halvhögt:

— Djävla skick inna en får den där supen!

När det långa förhöret äntligen var slut och orgeln brusade på nytt gick det som en susning genom gossehopen. Torsten hade givit noga akt på om det bland kamraterna skulle finnas någon som såg gripen eller rörd ut, men han hade sett fräckhet hos några, och mest okynnig nyfikenhet hos de andra. De

beundrade sakramentet uteslutande ur den synpunkten att vinet var spríthaltigt, och de diskuterade viskande möjligheten att svälja en så pass stor klunk att man »kände det».

Orgelns havsbrus hade överröstat deras fnitter och mummel. Första omgången flickor och pojkar, de två första bänkarnas barn, hade grupperat sig kring altarringen och böjde sina knän mot den slitna, skalliga sammetsbeklädnaden. Torsten fick vänta till tredje omgången och hur han ansträngde sig kunde han ej se hur akten där framme försiggick, endast de två prästernas allvarsamma ansikten gledo fram och åter innanför det knäböjande ledet. När Torstens ryggkamrat kom tillbaka, böjde han sig åt sidan och viskade ivrigt i hans öra:

— Dä va nära på lika starkt som brännvin!

Men ute i ändan på andra bänken såg han den lille rödögde, han som sparkat luffaren i veka ryggen för länge sedan, sätta sig ned. För att visa kamraterna att han inte »tog säj av det här» viskade han:

— Tvy fan! Hej på er, kompisar! I detsamma spottade han ljudligt ut litet vinblandat spott i händerna och smorde in dem därmed. Bänken fnissade under det tredje omgången med Torsten på yttersta vänstra flygeln gingo fram. Denna bänk var litet blandad. Finnmarkspojkarna voro mera ansträngda och högtidliga, men på högra flygeln tronade Lasse, han som var så skicklig att stjäla cigarrer. Flickorna snyftade högljutt och Lasse flinade och blinkade åt dem tvärs över altarringen, men ingen av dem såg honom. Han kände nog bruksjäntorna, nu lipade dom och i morgon kväll skulle de vara på dansbanan. Lasse stirrade på Tilda, hon som alltid liksom hållit honom i rocken en smula. Tusan vad hennes bröst växt till säj — i morron skulle hon sätta opp flätan, och sen — —

Nu kom prosten med monstransen och stannade framför Lasse, såg honom fånigt in i ögonen och stoppade en liten oblat i munnen på honom: Kristi lekamen, för dig utgiven — — Och han hann inte tänka innan pastorn var där med kalken, som han vred på och vände och torkade kanten på med en servett. Lasse vart förvirrad och kom sig inte för med att svälja så mycket vin som han ämnat. Han anförtrodde sedan Torsten att oblaten fastnat uppe i gommen och detta förvirrade honom så att han glömde knepet han tänkt ut: när prästen satte kalken till hans mun skulle han med läpparna försöka att trycka ned den i en större lutning så att ransonen bleve dubbelt så stor som det var ämnat. Allt detta hade nu gått om intet för den där eländiga pepparkakans skull, sade han.

När allt var över stod man i grupper ute på kyrkbacken och pratade. Man kände inte ändå riktigt igen sig, man var så svart och fint klädd och kragarna stramade och bände kring de svettiga halsarna. Torstens hade krånglat till sig och lossnat i nacken så att han velat riva den av sig om han vågat, och medan han stod för sig själv och jämkade på den kom Klas förbi. Han var ännu inte riktigt försonad med de övriga sedan det sista nappataget med blykulan, och när han såg Torsten för sig själv gick han dit och sade halvhögt:

— Har du celluidkrage?

Torsten bet ihop tänderna och blev svart i ansiktet. Han nästan kände gråt sticka i halsen. Och han måste svara något på denna skymf, och när den rödögde i detsamma gick förbi tog han honom under armen och berättade. Den rödögde funderade och morrade och sneglade på Klas, som gått undan och satt sig på en soffa. Om några minuter smög den lille förbrytaren sig bakom soffan, medan Torsten bävande undrade vad som nu skulle ske. Alla papporna och mammorna voro ju här! — — Men Klas hade en ovanligt hög, svart filthatt som stod upp från hans linhåriga huvud som en skorsten, och med ett raskt handgrepp hade den rödögde dragit ner den ända till axlarna på Klas, så att han ingenting kunde se. Den lille boven tittade snabbt omkring sig: ingen tycktes titta hit just nu — och så gav han honom ett knytnävsslag för ena örat så att han jämrande vred ihop sig på soffan. Den trånga, nerdragna hatten hindrade honom att se sig omkring innan den rödögde var långt borta vid kyrkdörren.

Men Torsten ångrade sig att han anlitat hjälp. Han kom ihåg att det var den där som sparkat Håkan-Karl blodig. Det var en ful en att ta till beskyddare!

VIII.

Det fanns en liten hemlig anledning varför Torsten känt sig så nöjd med att gå tillfots hela den långa vägen till kyrkan under det alla de andra barnen fingo åka hästskjuts, men denna i hjärtat djupt dolda anledning hade han aktat sig noga för att röja. Det var så att ingen fordrade att han skulle fotvandra även hem samma dag, han måste tillbringa natten i sitt gamla kvarter vid Höjhammar. Och det var ju möjligt att han på annandagen pingst skulle kunna slinka upp till dansbanan och känna sig som en stor karl på en gång. Hans mormor, den gamla änkan, kunde han väl lura med att han hälsade på kamrater, och bli borta åtminstone ett par timmar.

Detta program hade uppfyllts så att han på kvällen annandagen var på väg till dansbanan i sällskap med Lasse och den rödögde, som sparkat tattaren och som örfilat upp den där som skällt om celluidkragen. Det var inte utan att Torsten skämdes litet för sällskapet, och särskilt därför att den rödögde — hans namn var Knut Fidell — kommit att bli hans beskyddare i går utanför kyrkan. Det var ena två fulingar, de här. Han mindes ännu den där idioten som reste sig med blod drypande ur mun och näsa, på landsvägen — ölet — cigarrerna —och nu tycktes de här bägge vara hans enda vänner. De hade upptäckt att det var kaxigt att ha någon att beskydda. Men det kunde inte nekas att de här bägge besatt ett visst mod, ändå.

De drogo sig för att gå upp till den till trängsel fyllda banan på en gång. Det stod skaror av folk runt ikring i snåren och det skulle vara för jäkligt om någon pappa eller mamma eller äldre bror kom och sade nånting. Men de hade en annan anledning också. De förde Torsten till en undangömd plats i skogen bakom banan och där visslade Lasse tre korta signaler i fingrarna. Om en stund kom en sjutton års yngling fram och hälsade glåmigt. Han var drucken, men spelade tydligen fullare än han var, ty han talade ovanligt redigt för att gå så osäkert. Han hade en literbutelj i fickan och en stor törnros i översta knapphålet till den svarta cheviotkavajen. Ansiktet var finnigt och rött och fullmåneformat och ögonen vita, talgiga och dunkla. Han drog upp litern och bjöd kring den.

— Ta er var sin riktig — dä kallt på kvälln!

Det var Torsten som tog först. Hans hand darrade en smula, han tänkte bara på att om han inte tordes ta så lång dram som de andra nog skulle göra, så skrattade de. Han satte därför buteljen till munnen och höll den så länge där att ynglingarna omkring honom fnissade, och när han eldröd i ansiktet langade den vidare kände han det som om en skopa eldmörja runnit ned genom hans hals, men han avhöll sig från att grina.

— Dä va en lång djävul du tog, sade Lasse, spottade snabbt och konstförfaret ut snuset och vände buteljbottnen upp mot den dunkla skyn. Han ville inte vara sämre än Torsten. Fidell satte sig på en sten och drack i två omgångar, han hade rätt till hälften i litern, för han hade knyckt morsans handelsbopengar och skramlat till den.

Det vinglade i hjärnan på Torsten och handbakarna kändes först duvna och strax därpå heta. Dragspelsskrålet från dansbanan böljade hit ut i skogen i långa, jämrande rytmer och stampet däruppifrån ekade. Laget söp en omgång till och Torsten ville inte vara sämre än de andra: han drack idiotiskt och besinningslöst, ty nu gällde det bara en sak, att bli full. Man var inte man förr — det där med flickorna fick komma så småningom, men att få höra kamraterna om en vecka säga så här: — Då på annandan, Torsten, då va du allt säker i blodet! Det var själva inseglet på hela den stora omvandlingen från pojke till man.

Han kände sig så småningom matt och yr och satte sig ned i det fuktiga gräset. Det var som om han inte riktigt kunde göra klart för sig vad han nu skulle ta sig till. Himmelen och den unga tallskogen förekommo

honom så rörliga och så främmande. Kamraterna skrattade och stojade och ville bjuda honom dricka mer, men han bara bölade och skakade på huvudet. De skrattade och ruskade honom, men hans huvud var så underligt. Ett ögonblick blev han rädd, fruktansvärt rädd att han skulle dö, men en dov instinkt sade honom att hålla sig tyst.

— Gå ni till banan, mumlade han, och sedan föll han ihop. Han låg som en trasa med huvudet mot en tuva, blåblek med gapande mun och halvknutna händer, och han andades i korta, häftiga drag som om han druckit den råa vårluften med samma iver som nyss brännvinet.

När han vaknade fann han sig frusen och duven i hela kroppen. Han satte sig jämrande upp för att börja kräkas, men kunde ej reglera riktningen av uppkastningarna utan sölade ned sina svarta, nya kläder. Magen var mycket i olag och när han ville resa sig upp genomfors han av en våldsam blygsel och kröp stönande på alla fyra in i det tätaste snåret där han lade sig ned framstupa. Hans kropp värkte ohyggligt och han var ur stånd att mera resa sig. Han trodde absolut att han nu måste dö, ty så sjuk hade han aldrig förr varit.

Han såg icke det så småningom stigande ljuset och de få stjärnorna som kanske skulle ha glatt honom om han varit frisk. Han hörde inget stoj från dansbanan, han var alldeles ensam, de hade övergett honom. Men han kunde ej tänka på dem, hans kropp vred sig i konvulsioner och han snyftade. Han var dock ännu ett barn och detta barn hade alltid vid någon fruktan eller fara brukat ropa på far. Och nu var han så säker på att han skulle dö att han plötsligt utropade, sakta och svagt:

— Far! Far!

Ögonblicket därpå trodde han sin sista stund kommen. Det var som något långarmat odjur ränt ned sin tentakel genom hans hals och nu höll på att vända honom ut och in som en handske, och han kände en smärta som om odjuret slitit loss hans inälvor för att få dem på utsidan. Sedan sjönk han ihop med ett utrop av förfäran och avsky. Hans ansikte förvreds till förtvivlan och i sin hjälplöshet och skräck kände han sig nyktrare. Var det inte ett bibelspråk som kom för honom just nu — han kunde det utantill — det var det som Jesus talade, att intet som ingick i människan var orent — men det som från henne utgick orenade henne. Det orenade. Då han var ett litet barn bytte man om på honom. Då var man inte oren, fast ... Men nu var han en stor, stor karl som gått och läst.

Vart skulle han ta vägen? Han hade inga kläder att byta — och stanken skulle röja honom. Med ett litet skrik föll han ihop: och blev medvetslös på nytt.

Han var konfirmerad.

EN DÖENDES DAGBOK.

Den 4 augusti.

Fönstret mot söder står öppet och det är ej längre från min bädd än att jag kan känna en fläkt av vinden då och då mot min panna. Det har blivit regn och ihållande storm. Jag kan höra hur dropparna smattra mot syrenerna och mot rosorna under fönstret, och jag vet att det skulle vara en ljuvhet för mig att se detta härliga, silvergnistrande regn spela över mörkvioletta gräs och bugande blommor. Men jag får icke komma upp och fram till fönstret, läkaren har sagt att om jag stiger upp förkortar jag mitt liv med en vecka. Ha — vad jag måtte vara en eländig en, som icke ändå står upp och ser på sommarstormen och de våta, kära rosorna, de böljande syrenerna i trädgården och pilarna långt borta. Förkortar livet? Ja — jag bryr mig verkligen om den saken, jag vill ligga här så länge som möjligt i mina plågor, är icke detta underligt? Hur

stort och starkt är icke livet, som icke väjer tillbaka med sina fordringar ens för den mest grävande smärta! Jag vill ligga här så länge som möjligt och vänta och vänta på små pauser i plågorna, då jag kan föreställa mig sommarovädrets härlighet där det far fram över Guds smycken därute på marken. Jag kan se det med slutna ögon. Tulpanen har böjt sig endast litet på sin stängel och dess krona dricker droppe efter droppe av himmelens flöden. Vallmon står skälvande och mogen som en ung skön kvinna i det sprutande badet. Löven viska och mumla. Jag ser ut igenom regnet, ser igenom det som genom en fladdrande, tunn väv, ser trädens nakna stammar glänsa och vattendropparna studsa mot rododendrons kraftiga blad. Och ovanför det mörkgröna sommarlandet gå skyarna som bitar av vrak i en bränning. O, vad jorden och himlen äro sköna!

Jag sitter upprätt, stödd mot ett väldigt berg av kuddar för att kunna göra dessa anteckningar. Mina vänner besöka mig ej så ofta som jag skulle önska och ibland misstänker jag att de icke äro några vänner. Varför jag skriver detta just nu, där jag dödsdömd av läkaren endast har att vänta befrielsen, beror väl på en svaghet hos mig. Jag söker ett slags moraliskt mod genom att tala till någon. Jag kan icke hjälpa att jag ville ha någon kär vän här just som detta skall hända, när gränsen skall passeras. Detta är kanske också ett slags högfärd: jag ville visa någon hur oförfärat jag går bort, hur liknöjd jag är om livet. Detta kan synas ömkligt, men varför skulle jag just nu spela bättre än jag är? Jag är sådan nu som jag var vid tretton år: jag var mycket rädd för lösa hästar som gingo på bete, men om jag hade någon av systrarna med mig sprang jag oförfärat fram till djuren och klev mitt ibland dem; ensam vågade jag ej visa mig för dem. Ett sådant litet högmodigt och ärelystet barn är jag ännu — och när en av mina vänner besökte mig nyss, sade han mig att detta bevisade galenskapen av den asketism jag ofta predikat som den enda anständiga formen för en tänkande människas liv. Han talade om min stora livshunger. Han hade rätt och orätt. Asketismen är också livshunger, livsbejakelse. Hungern efter ett evigt liv eller en evig stillhet och fred, som drev den helige Antonius till öknen var livshunger, fast den icke låg på det sinnliga planet. Hurudan livshunger har då jag? Å, en blandning av båda, man kan frukta döden också utan att hysa sinnlig hunger. Man kan avsky både livet och döden. Men när jag känner att det sinnliga aldrig kan mätta mig, när jag kämpar ensam i mörkret om natten för att bli ensam med hungern efter Gud — då är jag väl ändå en de heligas lärjunge?

Ja, ja — men sakta, sakta, detta liknar den gamla omvändelsen på dödsbädden bara! Jag vet att jag aldrig skall stå upp att älska och hata och gråta och skratta och fröjdas i det underbara dagsljuset mer eller i midnattsmånens ljus över hav och floder, och därför skyndar jag att gripa tag i det som finns kvar åt mig: jag förnekar livet när det ej längre står mig till buds.

För två dagar sedan överraskade jag mig själv med att skriva tre brev till mina vänner vari jag sade farväl till dem i en ton som skulle låta dem veta vilken ung Sokrates som nu dog i deras närhet. Mellan raderna i dessa ömkliga brev skulle de ha kunnat läsa små nödrop ur mörkret och ensamheten inför den olösliga gåtan och sista natten. Och när jag övervunnit frestelsen att avsända breven börjar jag i stället skriva denna dagbok. Det är samma svaghet, och jag blyges. Men låt mig åtminstone få blygas ut nu, så nära, nära den sista dörren ut i det tomma. Tagen mig som jag är, jag har icke hunnit bliva en vis i detta liv, jag kan bara visa er bilden av en stackars rädd människa som mottagit sin dödsdom med ett spelat lugn och vars högmod kämpar med fruktan. Och jag skall söka säga sanningen, trots det högmod som jämt vill vrida pennan ur min hand. — — —

Den sjunde augusti.

Det finnes ingen spegel i detta rum, och ofta undrar jag hur jag nu ser ut. Nog har jag väl kämpat så mycket med mig själv och övervunnit så mycken oro, att mitt ansikte bör ha en smula frid? Jag kanske redan liknar en gubbe, det är måhända ingen sommar i mina ögon mer, och jag är dock bara trettiotre. Syster Marta svarar alltid undvikande då jag vill ha en spegel, hon säger att det icke finnes någon handspegel ... Liksom hon inte skulle ha en sådan i sitt rum! Ser jag då så avskyvärd ut? Ibland försöker jag att av systers ansikte utforska hur mitt eget ser ut och ibland tror jag att det måste vara fyllt av fasa. Jag tycker mig läsa skräck i

hennes ögon — men det kan vara därför att hon själv är en varmt troende och ser på mitt, den gudlöses slut, med ångest i hjärtat. Hon har läst bergspredikan för mig, men jag blev icke glad åt den. Det är möjligt att jag hör till de i anden fattiga, men jag tror icke på himmelriket i ett kommande liv, och härnere är ju inget sådant. Ingen har kunnat trösta mig i min ensamhet och bedrövelse; jag har aldrig varit saktmodig och jag varken ville eller fick besitta någon jord. Jag vet icke om jag alltid hungrat och törstat efter rättfärdighet, endast att jag aldrig blivit mättad därav. Jag har varit barmhärtig så gott jag förstått och förmått när icke min brådskande ärelystnad och mina nöjen kommit mig att glömma mina medmänniskor — och mig har icke vederfarits någon annan barmhärtighet än den som finnes i morfin. Jag vill icke smäda, jag ville tacka Gud, om han kunde höra, för att han sände morfinen i världen. Men, o så sent — så många tusen år av kval förgingo ej innan han skänkte åt de sjuka gifternas evangelium. Men det största har jag visst ännu ej nämnt: det stod visst om några som skulle bliva Guds barn. De fridstiftande skola bliva det. Men jag har stiftat ofred med min hustru, mina barn och med mig själv. Jag vill icke berätta hur detta hände, det angår ingen. Men jag skall aldrig bliva Guds barn. Och jag har icke varit renhjärtad — jag skall ej ens få se honom. O, just som jag skrivit detta tar jag det tillbaka — om någon någonsin skall se honom, så skola alla göra det. Detta känner jag som en visshet — och ändå — hur jag fruktar!

Jag ligger och väntar på syster Marta — men hon dröjer. Jag vet varför: hon vill icke läsa högt för mig ur Baghavad-Gita, som för henne är en »hedningarnas bibel» och som hon icke förstår. Kanske jag ej mer skall be henne läsa — hennes röst låter så otrogen, hennes ögon stirra rädda mot bladen och hon väntar sig vid varje sida en hädelse.

10 augusti.

Jag har befallt syster att alla fem fönsterhalvorna skola öppnas och jag bryr mig icke om vad man talar om drag och förkylning. Också har jag fått in en handspegel oaktat mina vårdares protester. Mitt ansikte är mycket vanställt, urskrapat och gult — men jag hotade med att kravla mig upp och ställa mig vid fönstret om jag icke fick spegeln. Jag kände mig mycket förskräckt och besviken när jag såg min bild, ända in i döden intresserar det en människa hur hon ser ut. Nu har jag ingen önskan mer att ha någon vän hos mig i det sista, ty det fanns skräck målad i mitt ansikte, och när jag försökt att intala mig själv mod och lugn och till och med smålett åt min egen oro, när jag läst Bhagavad- Gitas ord, att det aldrig funnits en tid då jag icke varit och aldrig skall komma en tid när jag icke är, och när jag blivit gripen till tårar av de härliga orden:

Du har icke varit, ej heller håller du på att bliva, ej heller skall du framdeles varda, ty du är utan verklig födelse och skall aldrig möta den verkliga döden, uråldrig, bestämd och evig faller du icke då, när den förgängliga kroppen går till förgängelsen,

då, när jag läst detta, då grep jag, svage stackare, återigen spegeln för att se den sanning jag läst avspeglas i mina ögon. Då, mina vänner, då såg jag fasan krypa över mitt ansikte, rädslan skälvde i pupillerna och jag hackade tänder av ångest att vara så nära det som Gita ville lära mig icke var någon verklighet. Å, vad jag då föreställde mig den gamla jorden skön och livet leende och ungdomen lockande! Herre Gud, vad jag fann att jag älskade jorden! Det var tre ting som blivit mina plågoandar och som skulle hålla vakt hos mig till det sista: Gita, som ville lära mig det jag icke ville veta av, solljuset och humlesurret utanför fönstret och doften från nyslaget hö, som sjöng en sång om jorden, och spegeln som visade mig hur rädd jag var.

20 augusti.

En stor förvandling har inträtt med mig, icke med ens utan dag för dag. Jag frågade läkaren om han icke trodde att det kunde dröja längre än han trott innan döden anmälde sig, men han svarade att jag hade högst två veckor att leva. Det återstår mig alltså fyra dagar, om jag ej räknat fel, mitt hjärta är mycket svagt och

andningen oregelbunden. Jag är dock alltid vid full sans och sover mera lugnt än förr. Jag har nämligen funnit ut hur man skall vänta på döden utan fruktan. Jag har funnit att det att lära sig leva är detsamma som att lära sig dö, ty ända in i det sista är det dock livets problem man har att lösa, icke dödens. Döden har inga problem. Nu skall jag berätta, men endast kort, ty mina krafter tillåta mig ej att skriva länge.

Min hustru har kommit hit och haft vår lilla flicka med sig. Jag trodde att detta skulle bli mycket pinsamt för mig, men det blev helt annorlunda, jag hade trott att endast om man avsade sig livet kunde man bära dödens lugn, men nu har jag på nytt kastat mig in i livet. Jag har försonat mig med min hustru, med mitt barn, jag försöker ordna allt för deras bästa, jag har på nytt börjat arbeta, så långt mina krafter tillåta. Jag har nödgats planera en affär för mitt barns räkning, jag har skaffat en advokat och satt upp skrivelser. Jag har också blivit påmind om att en ungdomsvän till mig lider nöd och så har jag genom min hustru satt mig i förbindelse med en rik man för hans räkning. Den rike mannen, som är min så kallade vän, vågar ej neka en döende, om jag vore frisk skulle han icke ha lyssnat. Så ockrar jag på själva döden, drar nytta av honom som en procentare. O, jag har mycket mera att göra, men ...

21 augusti.

Omsorgen om dem jag älskar tröttar så ut mig att jag alltid somnar när jag ansträngt mina yttersta krafter för att göra något. Jag vet att jag icke räknar på lön, jag tror jag börjar förstå Gita. Men jag har icke tid att skriva mer om detta, jag måste samtala med min hustru om en del av boets försäljning.

Och varje gång jag ansträngt mig så att jag knappt kan tala mer, mumlar jag ut till mörkret: Du kan komma nu när du vill, du ser väl att jag väntar ...

23 augusti.

Kommer du ej snart och befriar mig, gamle Död? Jag kan ej mer. Jag har fallit för frestelsen att se i spegeln, och jag såg bilden av en febril, flåsande människa med en beslöjad fasa målad i ansiktet. Och hans ögon tycktes säga: skynda dig, skynda dig) gå på tills du slocknar — det är det enda sättet, för en feg — för en feg — — —

Spegeln har tagit ifrån mig min nya räddningsplanka. Förbannelse över spegeln!

24 augusti, midnatt.

Jag skall övervinna allt detta, jag skall tömma den lilla flaskan som jag länge haft gömd i kuddarna. Jag är icke tapper ty det är den fege som springer det fruktade till mötes. Kanske är det dock en viss tapperhet av mig, bara att föra flaskan till läpparna?

Klockan två på morgonen.

Det är gjort och I veten nu hur arm jag var. Ty jag ångrar mig, jag vill leva, bara några timmar, bara — — —

BIKTEN.

Hur jag blev präst bryr jag mig ej om att förklara, ej heller mitt namn ämnar jag upplysa om. Jag är en ur den stora hopen, en man vilken du går förbi på gatan med ett tyst löje, eller ett kallt förakt, i bästa fall med ett svagt medlidande. En som lever gott på att ha Gud till yrke, tänker du, ifall min yttre apparition vägleder dig så. En enfaldig, för sent född fantast, som vill rädda den kyrka som redan är uppruttnad, tänker du i ett

annat fall. En ränkfull och skenhelig maktstreber inom sin lilla krets av sockenbor, menar du någon gång. Och om mig har du säkert den första av dessa slutsatser, eftersom jag är litet fetlagd, har en smula mage och utseendet av en trygg brukspatron. Jag bär glasögon och tittar ofta över dem på den jag möter. I vår moderna tid har jag lika litet som andra av mina bröder kunnat värja mig för en smula skygghet inför det yngre släktet av bönder och arbetare. Jag liksom känner på mig hur överflödig och rent av skadlig jag är i denna brådstörtat revolterande tid. Men min skygghet har icke ännu övergått till ödmjukhet, jag försvarar mig då jag anfalles. Det är bara detta att jag ser litet undvikande blyg ut när jag möter den unge intelligente prästhataren och fackföreningsledaren Stålberg. Han vet inte av att jag smått beundrar honom. Han har kunskaper, självförvärvade och begränsade men solida, han talar bättre än jag och han talar tvärtemot vad jag talar. Jag tror att han är säkrare på att alltid tala sanning än jag, och detta är väl hans svaghet.

Jag tycker om god mat och jag tar gärna en sup till maten — men jag avviker från mina drickande ämbetsbröder därigenom att jag tänker, när jag inte dricker och läser i gamla böcker under hälften av den tid de använda för att spela kort. Men jag känner att jag är på glid, min ställning står sig inte, och på sista tiden har jag upplevat något som kommit mig att överväga huruvida jag skall sluta mitt ämbete. Ett par av mina kolleger ha »för sitt samvetes skull» övergivit kyrkan och äro verksamma på sociala områden, men jag har just inga sådana intressen. Det besynnerliga med mig är att jag icke tror på någon Gud mer, varken Paulus, Augustinus, Luthers eller Rosenius gud, och dock har jag ganska starka religiösa intressen. Några av de moderna teologerna vilka gjort sig en ny och tidsenlig gudsbild och ett nytt apostolicum säga att de förstå mig. Men jag förstår icke dem.

Jag har hädiskt nog gjort försök att i vissa stunder, oftast vid en grogg och en pipa — ty jag utger mig icke för något slags asket — få något slags föreställning om hur vår nyvaknade kyrkas nya gud tar sig ut, men jag har fått mycket dunkla begrepp om honom. Bilden är så omväxlande.

Jag tycker mig nämligen se den gamle stränge gubben i sin himlasal, men skägget, det vördnadsbjudande, visa, grymma, faderliga, outgrundliga, snövita, böljande, eviga skägget är borta. Han är kvar, men han är nyrakad. De moderna prästerna och biskoparna ha rakat Gud. Hans blick har blivit drömmande, men icke genomträngande, han ser ut som en poet, som om han tänkte utgiva nya lagens tavlor, men på vers.

Han har inte heller sonen på sin högra hand riktigt nu som förr. Denne har fått något slags anställning i det sociala och får sällan tid att vara hemma. Men framför allt saknar den nye Herren Zebaot sitt imponerande helvete under himlasalens golv, sin eviga motsats Satan och sina skaror av änglar. Han är ensam däruppe. Jag undrar om han läser tidningar.

Komminister Gördelson var helt nyss hos mig och ville höra min åsikt angående förslaget att införa biktstolen i våra kyrkor. Han ville även ha ritualen mera konstnärligt tilltalande, men jag är trött på dessa frågor. Jag tänker mest på hur det skall bli nu när vi snart ingen enda av oss tror på den gamle guden och ändå inte kunna vara utan religion. Jag lutar åt en panteistisk världsåskådning. Men jag iakttar den gamle Augustinus råd att undvika onyttiga ord lika ängsligt som sjömannen undviker klippor och rev, och jag sade just ingenting. Jag har en viss känsla av att vilja skratta ibland. Det kommer över mig när jag minst vet om det, ett litet löje djupt inuti mig vilket växer och växer likt en rullande snöboll tills jag förråder mig. Men denna gång distraherades jag av hans besynnerliga blick på min grogg, och som jag visste att han var absolutist ringde jag efter en flaska sockrad lingondricka, vatten samt ett glas. Sedan han druckit något av denna dryck gav han sig i väg med en ovanligt bråd fart. Men vad skulle jag göra, inte kunde jag rå för att hans samvete förbjöd honom vin, att problemet om biktstolar är överhängande och att iskall lingondricka är förfärlig mitt i vintern.

Säkert gick han ifrån mig mycket bedrövad. Jag vet att han icke riktigt kan med att jag ej antagit den nye guden. Ibland när jag predikar tycker jag att jag tror på någonting, antingen det nu skall kallas Gud eller

människohjärtats eviga hopp, men så när jag börjar tänka på det, löses denna känsla upp. Den kan aldrig bli till ett begrepp, och om den kunde det skulle jag strax tvivla på dess värde.

Strax efter det han gått hörde jag en knackning på dörren och som jag är nog oärlig att dölja mina svagheter för mina församlingsbor, stupade jag i hast en broderad lampskärm över mitt glas och sade: stig in, under det jag av gammal förställningsvana började ordna med mina papper på bordet som om jag haft mycket brått.

Jag kunde icke erinra mig om jag sett denne man förr. Han var mycket gammal, vit i hår och skägg och darrande. Han hade ett lurande, osäkert ansiktsuttryck och gick framåtlutad, stödjande sig med en smal käpp vars krycka var snidad och skuren med täljkniv i form av ett ormhuvud. Jag lade märke till detta mycket noga innan han gick. Hans kläder voro den välbärgade skogsbondens och han höll en säkert tjugu år gammal söndagshatt i sin skrumpna vänstra hand, i den andra käppen, med kryckan och dess kluvna figur vänd framåt, som gamla bruka. Men det märkligaste med honom var kinderna, ännu livsvarmt röda trots rynkorna, och de mörkbruna, irrande ögonen, som sneglade uppåt, ty han höll hakan på något slappt sätt nästan mot bröstet. Munnen stod halvöppen, andedräkten hördes kort. Han kunde väl vara sjuttio år. — Sitt ner, sade jag vänligt, och så får vi höra vad ni heter och vad ni har på hjärtat.

Men just som jag uttalade de där orden kände jag en ögonblicklig beklämning. Ty nu med ens slog det mig att jag visste vem mannen var, och jag hade ett behov att be honom tiga innan han börjat tala. Hans svartbruna ögon borrade sig sekundvis fast i mina som om han med blicken ropat på hjälp. Jo, jag hade verkligen sett honom en gång förut, det var vissa rykten i omlopp. Och med ens vart jag rasande över att han just skulle finnas i min församling. Varför inte i Gördelsons? Eller i Markenhams? Eller hos någon av de andra unga och medelålders och gamla, som i tidningar och böcker förklarade sig verkligen ännu tro! Hos någon som trodde på prästens gudomliga kallelse, inte hos mig, en hedning, en pantagruelist, en smädare. Och nästan en — en drinkare! Visserligen var jag kanske en värdigare hedning än prosten Wrakman, som lurade bönderna på skogslotter och jobbade med gruvfyndigheter. Värdigare det vill säga mindre anstötlig än Hobbelman, biskopen som var landets virtuos ifråga om att ropa på djävulen, i stället för Gud. Men i grund och botten lika oduglig — — —

Jag såg stadigt på gubben, jag kände på mig vad han ville.

Då hände något besynnerligt: den gamle föll ihop som en trasa, svimmade och ramlade huvudstupa av stolen ned på golvet. Jag ringde. Min hustru var för närvarande sjuk och låg på sanatorium för sina nerver, endast köksan och gårdsdrängen funnos i huset, och med deras hjälp fick jag honom lagd på en soffa. Han vaknade till nästan omedelbart, kravlade sig upp och linkade i väg till dörren och gick sin väg ut i natten utan ett ord.

Nu försökte jag intala mig att den gamle på sista tiden blivit — kanske han alltid varit det — sinnesrubbad, och att hans ärende icke haft någon sådan bekännelse till mål som jag trott. Emellertid hann jag inte göra några förfrågningar, ty redan, nästa dag kom han igen. Nu var han mera talför, och nu bekände han vad han gjort i sin ungdom, för trettio år sedan. I stället för att svimma brast han i gråt och i avbrutna jämrande stötar började han sin berättelse. Under oupphörliga snyftningar avbrutna av frågor om det var säkert att jag ej anmälde honom hos polisen, fick han till slut fram hela historien. Och när han slutat satt han tyst och stilla och stel, och liksom sög sig fast vid mig med blicken, ropade på hjälp med ögonen och de vridande, oroliga fötterna och händerna.

Aldrig har min känsla av ovärdighet varit större än nu. Här satt han och väntade att få höra mig säga någonting i Guds namn!

— Kan dä — bliva förlåtelse utav Gud — fast ja int går i häkte — ja ä så gammal — ja — ja — född fyrtitvå, ja. Kan dä bli förlåti utav Gud fast — ja int kommer på Holmen — ja ä så gammal?

Orden föllo mot mig som klubbslag. Denne man kände sitt slut nära, han var bröstsjuk, han ville ha sakramentet! Jag förstod.

Jag uppförde mig ganska besynnerligt mot gubben, jag gav honom ett stort glas vin, ty han såg ytterst medtagen ut, och bad honom komma igen samma tid påföljande dag. Sedan han gått, till synes redan lugnad av min vänlighet, tog jag min häst och for till Gördelson.

*

Vi sutto i hans lilla arbetsrum och han beklagade halvt sarkastiskt att han icke hade något vin att bjuda mig på. — Bah, låt oss inte tänka på strunt, sade jag, helt nyss kom du till mig för att höra min mening om biktstolen; nu kommer jag till dig för att höra din mening om bikten, det vill säga, om dess rätta handhavande. Jag skall berätta — nej jag skall ge dig ett problem att lösa. Säg mig: har det hänt under din tid att någon av dina församlingsbor bekänt ett brott för dig?

— Nej, men som du vet har jag endast tre års erfarenhet.

— Nå, antag att en gammal man på sjuttio eller åttio år en vacker dag sitter där på stolen vid dörren och berättar dig att han för trettio eller fyrtio år sedan strypt sin mor på hennes sjukbädd — — —

— Du är bestämt på fel väg, du borde blivit en god novellist. Gördelson sade detta med ett sådant allvar att jag begrep att han ej skämtade.

— Låt gå för novellist, även en sådan bör kunna få framställa frågor om annat än kvinnor och kärlek och bedragna älskande. Saken kan tänkas så här: modern har pengar, är girig. Hon har legat sjuk många år, blivit sonen en börda. Ond och misstänksam iakttar hon skadeglatt sonens besvikelse över att hon ej dör. Sonen väckes ofta mitt i nätterna av hennes rop. Han blir ondsint, utvakad och otålig. Jag kan mycket väl steg för steg följa utvecklingen av hans brottsliga plan, jag kan se på vilket sätt den mognar — men det gör detsamma. Huvudsaken är att han en natt lägger handen över hennes strupe, hon rosslar till och är slut. Under många långa år bär han på detta — tills han en kväll sitter här och framställer den enkla frågan; kan Gud förlåta detta brott fast jag inte går i häkte och avtjänar mitt straff? Vad skulle du svara?

Gördelson hade gått upp och strövade fram och åter på golvet med en min som om han trott att jag framställt frågan för att disputera.

— Jag skulle på alla sätt pröva om hans ånger vore uppriktig. Funne jag att så vore, skulle jag be honom att allvarligt i bön pröva sig inför Gud huruvida han ej borde påtaga sig sitt timliga straff för att — för att kunna dö lugnt.

— Jag nästan väntade mig detta. Du skulle således göra den vanliga undanflykten och skjuta frågans besvarande över på den frågande själv. Har du då ingen åsikt om det rätta svaret, så att du skulle kunna avge det med detsamma? Ty detta, som du beder honom göra, har han väl redan gjort. Att leva ensam i skogarna, föraktad och misstänkt av alla, ensam med ett ständigt gnagande bekymmer och ont samvete i trettio, fyrtio år, sliten mellan tanken på straffarbete för livstiden eller ett helvete i evighet — är ej detta att vara ensam med sin Gud? Men han vill inga andra råd ha än ett av dessa: du blir icke salig utan genom länsmannens hjälp, eller, du blir salig utan länsmannens hjälp. Vilketdera av svaren skulle du ge honom?

— Vilketdera skulle du ge honom själv? frågade han kärvt.

Jag sprang upp och ställde mig framför honom.

— Broder, sade jag, jag är icke här med några kuggfrågor för att få disputera. Saken är den att själv har jag

icke något svar som passar denne man — och jag behöver ett, ganska snart.

Han spratt till, såg överraskat på mig och nickade slutligen, varpå han satte sig i en soffa så långt bort från lampan att jag icke kunde se hans ansikte riktigt tydligt. — Jag tror, sade han om en stund, att jag skulle råda honom att bekänna.

— Men om han vore sjuttiåtta år och ganska klen?

— Ja, då skulle han ju icke få det så svårt under sin sista tid, även i fängelset. Han skulle läggas in på sjukhuset. Men fängelseprästen är bättre lämpad att ha hand om honom än — — —

— Än jag. Kära du, detta bestrider jag inte. Jag skulle önska att jag finge skicka honom till fängelseprästen med detsamma. Men jag vet inte vad jag skall göra, jag tror han hoppas att jag skall befria honom från tanken på att angiva sig.

— Det finnes exempel på att fängelset verkat välgörande på brottslingar, även äldre, de ha funnit sig lyckligare där med tanken på att de nu försonade sig inför både människor och Gud.

— Kanske. Kanske. Du har kanske inte så orätt.

Jag sade farväl och gav mig i väg — men riktigt nöjd var jag ej med det råd jag fått.

Den påföljande natten blev en vaknatt. Aldrig har min bädd förefallit mig så odrägligt het, aldrig har jag känt mig så absolut ensam och utan vänners bistånd. Jag ville icke sända den gamle mannen till häktet. Hans rannsakning och dom till straffarbete på livstid föreföll mig som grotesk teaterföreställning. Men jag vacklade. Ibland föreföll det mig som om jag med blicken velat genomtränga mörkret, taken och stjärnvalven för att se efter om det fanns någon däruppe, och hurudan min han gjorde mot mig. Men detta ensamt stora och hemlighetsfulla mäktiga, denne egendomliga gud utan egenskaper och bestämmelser som jag anade — det som Rishierna kalla Detta — tog ingen befattning med min och modermördarens lilla dilemma. Himlen och helvetet voro för mig tomma, ingen svarade därifrån på våra tysta rop. Allting teg lika djupt som den stilla, stjärnsållade natten.

Gång på gång kom jag åter till mitt problem just nu. I morgon skulle han vara här, klen, hostande och darrande. Vad var det nu han ville veta? Han ville veta om han skulle bekänna för länsmannen innan han kunde mottaga sakramentet — å, detta enfaldiga sakrament, denna matta symbol av en symbol, som för den gamle var livets bröd och vin! Hur hade jag så länge kunnat vara präst? Jag var dock en tänkande varelse. Jag tyckte att jag gott kunde stanna och predika rätt och rättfärdighet, saktmod och fördragsamhet, men jag hade alltid haft en aning av otålighet och motvilja inför dessa sakrament, så åldrade, så vanhelgade, så teatraliska. Säkerligen var jag på fel bana — och många, många med mig.

Vad var det jag skulle svara honom? Om jag sade att han icke behövde bekänna inför människor, inför rätten — detta var det enklaste och naturligaste. Det mest mänskliga. Men då skulle jag bli tvungen att meddela honom sakramentet, och just nu förstod jag att jag aldrig mer skulle kunna göra det. Denna lilla tillfällighet hade öppnat mina ögon på vid gavel. Det hettade i kinderna, jag rodnade över att jag var präst och hedning på en gång, rodnade av blygsel i ensamheten. Var det inte morgon snart?

Jo, där kom det första morgonljuset — och sakta steg dagningen in i mitt rum. Jag gick ut och tog en promenad och mötte människor. De sågo icke mig, de sågo blott min embonpoint och min trygga gång, mina ögon som icke skvallrade bakom glasen och min runda figur. Jag skulle kunnat stanna dem och skrika: Jag är också en människa! Si människan! om jag varit en hysteriker. Men jag teg och jag tror jag log mot en och annan som jag mötte och som hälsade vänligt.

Nu hade stunden kommit. Det gamla stilla missnöjet med min ställning, detta som gnagt mig hemligen i tio år, skulle brytas upp med roten. Den ovärdige prästen skulle gå. Men innan han gick skulle han utdela sakramentet ännu en gång, ty han var tvungen.

På hemvägen mötte jag Stålberg, och fattad av ett plötsligt begär att tala med en annan människa som icke vore präst, som såg på livet med unga, praktiska ögon, hejdade jag honom. Han såg mycket förvånad och nästan brydd ut, han kanske trodde jag ville försvara oss präster mot hans angrepp däruppe i Folkets Hus. Det lekte ett besynnerligt leende kring hans mun. Å, vad han misstrodde mig! Jag sade några ord om väglaget, om årstiden, om kölden, och han såg ut som om han velat säga:

— Jaha, nu snart är tiden kommen att ni präster börja göra er till för oss! Och så skildes vi. Vilken enfald av mig att tala med mannen!

Klockan tre — detta var en onsdag — kom den gamle. Ännu i sista stund var jag icke klar på vad jag skulle säga. En sak var mig viss: aldrig skulle jag tala något annat än det jag trodde skulle hjälpa mannen. Kärleken var dock det högsta — vad betydde det om en sådan stackare som jag för en gångs skulle spelade teater för att lugna en ångrande mördare. Jag skulle ge honom sakramentet — jag förklarade min handling på mitt eget sätt, detta angick ingen annan.

Men mannen hade ändrat tankar. Ännu mer förtvivlad och nedbruten än förut anförtrodde han mig att han genom mig ville bli angiven.

— Ja blir allri lugn förr — dä känner ja — å ja orkar inte göra dä själv — utan jag ber — här brast han som förut i gråt — att pastor går å angiver mäj för — för länsman — å att pastor följer mä han åpp — å — å — hämtar — hämtar mäj. Då känner ja likasom mera trygghet — å tröst.

Jag höll på att ramla av stolen. Han inte allenast förekom mig i mina avsikter, han tvingade mig att biträda vid häktningen. Icke ett ord kunde jag invända, han hade beslutit sig, här låg min plikts väg klar och rak.

Han sade: — Dä blir väl i denna veckan, då?

Allt skall bli som ni vill svarade jag. Men hör ett ord, innan ni beslutar er för det här: Är det inte lika bra att ni söker er in på ett sjukhus och dör där, ni är ju så klen. Jag säger er att den gud som ni nu bekänt inför skall aldrig straffa er för detta.

Han såg på mig som om han ej förstått. — Jag blir allri, allri lugn förr — — —

— Men jag försäkrar er att ni kan vara alldeles — — —

Han avbröt mig med att komma alldeles inpå mig och sade med hes stämma i det han förtvivlat såg mig i ögonen:

— För ja sir mor min — ja sir henne — ho kommer varenda natt — varenda natt — — —

Hans gamla vita huvud vaggade, de hektiskt röda rosorna på hans kinder liksom flammade. Hans knän tycktes svikta och han stödde sig tungt på käppen som han även nu tagit med in.

— Å ho kanske låter mäj vila i fred i fängelse — — —

— Allt skall bli som ni vill — som ni vill. Jag satte mig vid bordet och min hjärna arbetade förtvivlat. Till slut fick jag fram det:

— Vilken dag — vill ni bli — tagen?

— Gör dä samma — dä samma — men snart — — snart — — Lovar pastorn att bli med — så orkar jag bättre?

— Jag lovar i Guds namn. Farväl då, men om ni skulle ångra er sedan det är gjort, så kan jag icke råda er att ta tillbaka bekännelsen. Jag kan icke lova att bistå er på detta sätt.

Han stirrade på mig nästan otåligt och förtvivlat på en gång. — Ta tillbaka — ta tillbaka — nej, nej. Nu får dä gå i Guds namn. För till fängelset törs hon nog inte, jag får vara i fred där — — —

När han gått kände jag mig nästan förbluffad, ty jag hade fått ett nytt ljus över saken. Det var ett spöke som skrämt honom att bekänna. Men detta spöke var väl bara framkallat av hans onda samvete. Fruktan hade sänt honom till fängelset, men i en form som, fast den var mycket vanlig och oftast förklarades rent psykologiskt, dock gjorde ett visst intryck på mig. Varför hade spöket uppträtt just på senaste tiden?

Och vad visste jag för övrigt om denna människa, om hans brott, om hans ånger? Det var som att stirra ut i en själ, fylld till brädden av ett bottenlöst mörker. Och så fattade jag nästan ögonblickligen ett fast beslut: att ej angiva honom, utan frakta honom till sjukstugan. Om det stode i min makt.

Men dagen därpå vacklade mitt beslut. Ty ingen människa skulle tro det minsta av att denne man vore sinnesrubbad eller så sjuk att han ej visste vad han gjorde. Han var misstänkt för mordet bland befolkningen. Säkert hade han utfört det. Och att anhålla honom var ju ej heller detsamma som att få honom dömd. Inför rätten skulle han ju kunna återtaga sin bekännelse.

Det var en hård dag med snöyra och vass vind när vi foro upp, länsmannen och jag och ännu en man. Länsmannen var en fryntlig och säker karl av den gamla sorten. Ingenting kunde gärna bringa honom ur fattningen.

Vi hittade stället efter många förfrågningar, en ganska stor, förfallen torparstuga med en farstukvist vilken hängde lik en ruttnad ram kring en låg och bred rödmålad dörr. Jag ville först gå in för att förbereda gubben och öppnade sakta dörren.

Han hade hängt sig, stående på knä i sängen, som stod till hälften utdragen vid ena långväggen. Ansiktet var svartblått ännu och ett smalt snöre som löpte från hans hals upp mot taket hade ätit sig in djupt runt hans magra hals. Under dödskampen hade han sparkat ut innehållet ur några trasiga dunkuddar, så att dunen nu virvlade runt golvet när dörren öppnades.

Länsmannen hajade till, svor ett tag litet dämpat och ryckte fram en kniv för att skära loss liket som redan var stelnat. Men jag stod stilla och tänkte endast samma tanke upprepade gånger: Jag kunde ha gett honom sakramentet — jag kunde ha gett ...

Nå, nu var han väl lika lycklig ändå — eller olycklig. Hans kamp hade varit bitter som galla och hans skräck namnlös, men nu behövde han oss ej mer.

Men jag har fått avsmak för prästkallet. Inte ens om jag kunde tro på det nyaste apostolicum kunde jag vara präst. Ty det är dock inte fråga om att hålla uppbyggelsetal bara, det är fråga om själavård.

Och endast han är den rätte prästen som kan räcka ut sina händer mot brottslingen, välsignande och förlåtande i sin guds ställe, som har tron och makten att binda och förlossa och befalla de onda andarna att gå till sina rum och försäkra den döende att Gud icke är vred.

EN MÄNNISKA.

En man, som trodde sig spetälsk fast han inte var det, stod halvt vansinnig på en krog och stirrade på billigt guld och spräckt, nedrökt gips och dammiga palmer, färdig att kräkas åt den ensamhet han sökt där, men han sparkade ej kull borden och vrålade ej heller utan steg upp, gick ut och for till ödemarken, där han vadade genom djup snö och gjorde upp eld under en gran vid en underbar sjö mellan underbara berg, där han lekt som barn. Och molnen delade sig mot morgonen och stjärnorna hälsade ned till den ensammes eld, som sprakade i stormen. Då fylldes han av frid och knäppte sina händer, och stormen tog all hans oro och orenhet och bar dem högt under stjärnorna rakt fram till Guds tron, i vars glans allt detta förvandlades till ljus. Och fri från ångest steg han upp och var lycklig, och när han var på väg bort tackade han Gud för hans stora skogar och frusna kärr, där smärtan bars bort av vinden och den orene blev ren. Sannerligen, sade han, i min faders hus äro många boningar! Och han såg med kärlek hur solen gick upp. Hur skall jag kunna tacka dig, Herre? sade han.

Då trampade han på något hårt i snön och tog upp en hopslagen rävsax och bleknade och kände sin gamla ångest. Och han log ett spöklikt leende: tack, att han slapp undan — det var så nära mitt läger, där jag återvann min frid! Sedan började hans hjärta slå våldsamt och det gick en ilning genom hans ben, och han kände hur obarmhärtig kölden var. Ty det satt en benstump kvar i saxen, och benet var avätet, och små frusna bloddroppar sutto på järnet. Vinden skorrade nu fult i träden, snön brände som järn genom skorna, den uppgående solen skrattade ett rött, blodigt skratt, och dess sken stänktes ut som bitterhet över världen. Dagsljuset kom med grym klarhet. Trädstammarna sträckte sig uppåt som i pina och granarnas grenar sopade snön med jämrande gnissel. Då märkte mannen att hans fingrar frusit fast vid det kalla järnet, och när han slängde bort saxen satt bitar av hans skinn kvar på skänklarna. Och han bad ej mera till Gud, när han gick därifrån, utan till djävulen. Och ett dygn därefter satt han åter berusad bland nedrökta palmer och spräckt gips.

TVÅ MEDICINMÄN.

Han bodde i en jordkula norr om tre höga berg och i en djup, långsträckt och flatbottnad dal där solljuset glödde nästan tropiskt och den praktfulla flädern och benveden flammade snövita i blomningstiden. Det fanns stora vilda rosor kring hans stuga och allting var så vilt där och så yppigt i sin vildhet, lingonen och hallonen voro jättestora och små buskar med grant svartröda bär växte där, hundlokan nådde en höjd av ända till tre meter och vägtistelns taggar blevo tumslånga. Och regnen voro aldrig kalla och vinden aldrig hård, ty de tre stora bergen skyddade mot norr.

Det var om sommaren. Om vintern låg jordkojan skyddad för den klösande och bitande vinden nordifrån och snöstormen gick över i töväder när den passerade den milslånga skogssjön Rokkolam och Källmyren. Då höll Janken sig mest inomhus, när han inte vintermetade eller spårade älg olovligt, eller när han ej befann sig på skidorna med ränseln på ryggen på väg till eller från handelsboden.

Han var en medicinman av den gamla spöklika sorten, han samlade kyrkogårdsben och gravlera, skallar och annat roligt, men han hade det alltsammans i ett skåp och visade det aldrig eller högst sällan. Och så stor var hans tro på sig själv, att han ibland nästan blev högtidlig när han satt och skar alpinnar med kors i, för att sätta bort tandvärk, gikt, och när han gick »årsgång» liknade han nästan en offerpräst eller gammaltestamentlig profet. Men man skall bara inte tro att han var en ädel och fin man som liksom levde i kamratskap med blommor och gräs och vilda djur, en naturläkare och örtsamlare. Långt ifrån, han var den grymmaste, vidskepligaste och för naturens skönhet mest ointresserade man man kan tänka sig.

Han pinade djur. Han satte huggormar i klykor och lät dem långsamt dö av hunger, varpå han drog av dem skinnet, som han brände till aska och gav folk till botemedel mot hämorojdala åkommor och surbenthet. Han gjorde ännu mycket värre saker: han spetsade fast en skalbagge mot stuggolvet med en fin nål en gång, och njöt av att se djuret ideligen springa »runt ikring sej själv», som han sade. Den som såg det tog ut nålen, dödade skalbaggen och såg ond ut. Han hotades av Janken, men han var inte rädd, han var provincialläkaren i trakten och hade gjort ett strövtåg upp för att titta på gubben, vilken översteg alla doktorns förväntningar i fråga om avskyvärt ansiktsuttryck och dumhet, blandad med en viss listig och hemlighetsfull grymhet. Och det sades, att han hade lovat doktorn ont för besväret, varåt denne varken skrattat eller svurit, utan stillsamt tagit gubben i handen och känt på pulsen och stirrat honom rakt in i ögonen ganska länge, varvid det var som om »makten vikit ifrån mej», hade gubben sagt till en av grannarna i byn. Men alldeles när den legitimerade medicinmannen gick ut, fick han se en groda, som satt upp- och nedvänd och kravlade på fönsterposten, upphängd med ett snöre kring ena bakbenet. Han skar ned den och gav gubben ett ovett. Grodan hade hängt där tre dygn och var nästan död, sade han, så det betydde ingenting om den fått slita litet till, han skulle skämma stål med den. Men han fattade ett dödligt hat till doktorn från den stunden.

En dag låg han på sitt yttersta och hade förlorat talförmågan och doktorn var ditskickad av släktingar och vänner, samme doktor, som skurit ned den hängda grodan. Gubben vägrade att ta in medicin och knep ihop munnen, vilken emellertid bändes upp. Man hällde ner en matsked av någon vätska i halsen på gubben. Ett ögonblick trodde man att han sväljde, då plötsligt flammade ögonen av underjordisk eld, han vred på huvudet, spände nacken som i kramp och bara borrade blicken i doktorn, och med ett fräsande »prrrrrrrp» sprutade han medicinen rätt i ansiktet på denne. Men då doktorn gick från bädden för att torka sig i ansiktet med näsduken, märkte gubben att han haltade — han hade lidit av ischias på sista tiden. Då lystes den döendes ansikte upp som av en nedgående sol, och han återfick talförmågan. Han nästan satte sig i sängen, skakade i hela kroppen och viskade hest:

— Ho groa gör jän! Groa gör jän! (Grodan hämnas!)

Och med triumf i sitt skrumpna åttioåriga hjärta föll han ner på sin trasbädd och dog.

DROTTNINGEN AV SABA.

En natt när jag inte kunde sova och förbittrad räknade pärlugglans rop varje kvart utanför vindsfönstret, öppnades dörren och konung Salomo steg in i rummet och slog sig ner på sängkanten, klädd i storstövlar, harskinnsväst, mollskinnsbyxor och bälte med mässingsknappar, och hållande sin mössa framför mig till ett slags kollektskål rabblade han upp denna historia som jag väl hört tjugu gånger.

— Jag är konungen av den stora staden Jerusalem, och si, jag byggde ett hus åt Herren Zebaot på Moria berg och strax intill byggde jag ett åt alla fruntimmerna, he, he. Det hade gått bra alltihop, om inte den där drottningen av Saba kommit — kan du tänka dej hon kommer var natt — och förelägger mig allt det hon har i tankarna, och inte hade hon maten i ordning när jag kom hem, utan jag fick steka tjädrarna själv, jag gillrade i Rikkikabergen. Och hon satt och såg all min härlighet som herren Gud mig givit hade, och inte ville hon höra på när jag sjöng kerapi tapi och alla skänkerna jag gav henne ställde hon upp på skänkskåpet och hon vart elak när jag sa att jag var Salomo och hon drottningen av Saba, och jag slog henne i ansiktet så att hon svällde upp, he, he, för hon sprang ute och vårdade sig inte om rätterna på mitt bord och gjorde förbund med andra konungar, som är en styggelse inför Guds ansikte, och i åtta nätter bad jag att Herren måtte taga henne bort, och drottningen hon gjorde även förbund med djävulen emot mig, så att hon tog kraften och makten ifrån mig och jag måste slå henne för att ej bli slagen, och då kommo Jerobeams legoknektar och satte mig i fängelse och jag vart så här, he, he. Det är allt drottningen av Sabas skull — —

—

Och ibland slår jag mig på huvudet och gråter och vet ej hur jag skall bli kvitt huvudet, som är så tungt och hett, och ibland går jag utanför borgen och står mellan cedrarna och gråter och ibland smyger jag mig ända fram till guldlejonen vid porten, och ser hur hon är med den andre, och i stjärnsalen, där valvet är fullt av konstgjorda månar och solar, bedriver hon styggelse med den andre, och då vinkar jag med handen och alla stjärnorna falla ned på jorden och slår hela borgen i stycken, som spraka och fräsa — — —

Kung Salomo strök svetten ur pannan och såg på mig när jag hasade mig upp och lade tio öre i hans skinnmössa. Sedan fortsatte han, medan han makade sig mot dörren:

— Tro bara inte jag var så djävlig fast jag slog henne, hon gjorde ju förbund med djävulen, hon gav mina skänker åt en etiopier, en, som icke dyrkar en enda gud och som icke har barmhärtighet — men ibland när jag går ensam på nätterna i skogen tänker jag — vad du var vacker och kär ändå, drottning av Saba, he, he!

Han steg baklänges ut mot mörkret, som gapade efter honom, och försvann med ett slags rytande sång. Och jag tyckte jag förstod det där om drottningen av Saba.

KUNGEN ÄR DÖD.

Kvarnbergs-Abraham hade fått sitt namn av att han bodde vid Kvarnberget och detta berg låg så långt bort från bygd och människor att sällan någon tittade in till den gamle enstöringen där han mol ensam bodde i sin bristfälliga, halvt nedrasade stuga ovanför Rams-Norsen, den vilda skogssjön mellan fjällen. Förr i världen hade han bränt tjära och sålt men nu orkade han ej mer — en sondotter från närmaste finnbyn bar till honom kaffe och socker och tobak och bröd. Potatis satte han själv och sondottern kom dit och hjälpte honom ta upp den, och på vinterföret körde hennes man dit en halv fjärding strömming och en burk mjöl. På det viset levde han, lagade sin egen mat och hade två hundra riksdaler på banken som han var fast besluten att aldrig röra. Han satt oftast och läste i postillan eller i en gammal kalender som hette Freja, och som han fått i kyrkbyn av missionspredikantens hustru för en halv kanna tjära som han burit dit de tre milen i en stäva, och som hennes man skulle smörja sina stövlar med när han var på finnmarksturné.

Under de långa höstkvällarna satt Abraham och läste i kalendern. På första sidan var där ett porträtt av kungen, och han betraktade det med mycken respekt genom sina dammiga glasögon som sutto på sned över hans långa, gula och skarpa näsa och förlänade en profetlik glans åt det rynkiga, infallna och glest skäggiga ansiktet. Sedan var där beskrivning på hela kungahuset, han läste om hertigar utav alla Sveriges landskap och nästan bävade i sitt hjärta. Han tyckte att de här personerna var alldeles som ett slags änglar, han försökte föreställa sig hur de levde sitt dagliga liv, hur de åto och drucko — men si det var platt omöjligt. Nog för att han begrep att dom måtte ha pigor och drängar och folk som kokade och bar in maten, men om de verkligen satt alldeles som Abraham och slevade i sig själva med sked, det var allt osäkert. Och för resten — de kanske inte åt sådan mat som man använde sked till? Kanske dom bara åt fågel och drack dricka? Abraham hade ofta ätit fågel — inte kunde det vara möjligt att han ätit samma slags mat som kungen?

I alla fall tyckte han bäst om kungen. Han tänkte på honom natt och dag, det var som om han tagit honom till avgud. Kungen — han var högst i landet — det var han som gav ut lagar och påbud om allting. Ända hitut i skogen på Kvarnberget sträckte sig hans makt. Det var han som förbjöd att man fick gillra fågel och skjuta älg på olovlig tid. Det var han som bestämde om hur länge sådana som stal skulle sitta på häkte och vilka som skulle släppas ut. Domarn hade sina förhållningsorder från kungen, det var kungen som skickade prästen till församlingen, som gav löfte att få odla på kronans skog, som bestämde om man fick gifta sig

före tjuguett år och som lät halshugga sådana personer som fått detta till en varnagel. Tänk vad kungen var viktig!

Han såg så snäll ut på porträttet, det var en mild konung, en sån som Salomo talar om, och Abraham hade hört säjas att han kunde gå ut på torget i Stockholm och köpa karameller och dela ut åt fattiga barn. Men sträng var han ändå — den där mördaren Nordlund klämde han åt, då var det inte karameller inte. Hi, hi, en sån kung! Och han höll sammankomster med kungar i andra land, i Tyskland och Frankrike! För att inte tala om Grekland!

Med ett brett grin lade gubben Abraham upp boken på den sotsvarta kärlhyllan vid spiseln, och när han lade sig bad han Gud bevara kung och fädernesland. Men om det kom in älgskyttar och kokade kaffe och drev gäck med kungen, då körde Abraham ut dem. Gud bevare dem om kungen hört deras skoj!

En dag kom en liten skelögd krypskytt ifrån Granhällahållet och satt och muttrade och rökte. Inte hörde gubben allt han pratade med sin kvicka mun, för han var något döv, men så mycket fick han klart för sig, att det stora och förfärliga hänt:

Kungen var död!

Han skulle inte ha trott det, men skytten hade sagt att det kommit »på telefon». Och då så måste det väl vara så, för på telefon ljög dom inte, det var kungens telefon, och kungens folk som skickade telegram på telefon. Och Granhälla-karlen gick och Abraham var djupt gripen. Han ville inte se på porträttet mer, han kunde inte fatta hur det nu skulle gå. Den natten sov han oroligt, och på morgonen åt han litet kall gröt direkt ur grytan, tog på sig kyrkkläderna och storstövlarna, letade rätt på sina två käppar och stapplade ut, låste stugdörren, gömde nyckeln under en sten och linkade i väg utför berget.

Han kände att han blivit gammal, hans skumma ögon irrade hit och dit när han passerade kända ställen, gamla kittelformade bottnar efter tjärdalar och milor, gamla kojor som han bott i, nedrasade jordkulor som han för femtio år sedan sökt skydd i när nordan ven genom vassa stjärnklara vinternätter. Här och där måste han sätta sig på en sten och pusta ut.

Kungen var död. Han som var en så bra herre som inte ville ha krig och som klappade små barn på huvudet och gav dem karameller. Hå hå, ja! Det var länge sen han gick den här vägen till Niklastorp, två mil var det, skulle han orka fram till folk med nyheterna. Folk måste ju få veta — han tyckte liksom han ville göra kungen den här sista tjänsten.

Vid Latalams myr stannade han ett tag. En gång hade han skjutit en älg mitt på myren — det var en oktoberdag med dimma — älgoxen hade kommit rätt emot honom och fått skottet mitt i bringan och först rest sig på bakbenen innan han stupat och kört ner både horn och huvud och hals i den gungande dyn. Det var längesen — det var bestämt på femtiett — det året när Sara dog. Åhå, ja, vad Sara ändå varit till hjälp, många gånger, hon bar vatten till släckning när han rev ut milor — och så fick hon en sjukdom — det stod mest åt bröstet — och dog, den kraken —

Och nu var kungen också död!

När han fram emot tretiden på dagen linkade in genom Niklas-torparens stugdörr höll folk på att bli häpna. På tio år hade ingen sett Abraham ute så långt hemifrån. Han var så andfådd att han måste sitta bortåt en halv timme innan man fick ord ur honom. De fyra unga sönerna kommo strax ihåg hur gubben vurmade för kungen, men de voro hyggliga och retades inte, han såg så klen och nära döden ut, tyckte de. Till sist frågade mor i gården:

— Vad är det på gånge, efter Abraham är så långt till bys?

Då lyfte Abraham sin vassa haka från käppkryckan, stirrade vilt omkring sig och nästan skrek:

— Det är telefon att kungen är död!

Hela huset brast i gapskratt, och inför detta skallande skratt krömp Abraham ihop, han skälvde långt inne i bröstet och det ryckte kring munnen. Matt och fånigt oförstående gled hans dunkla men ändå vassa ögon över sällskapet. Han trodde inte de hört rätt, så han stötte käpparna hårt i golvet och upprepade:

— Telefon — att kungen — är död!

Ett nytt gapskratt rungade genom stugan. Så sade en av sönerna:

— Vilken kung? Oskar Andre? Han dog för två år sen. Och den vi nu har lever allt.

Det hade kommit en röd fläck på vardera av Abrahams knotiga kinder. Han skälvde till ett tag, och så frågade han, i det han reste sig: — Kan full få luta mej på logen i natt? Och det fick han. Man bäddade mjukt med hö åt Abraham, och han lade sig ner. Någon mat ville han inte ha.

— Det är så förunderligt, sade en av sönerna på kvällen när han kom in från stallet, jag tittade in i logen — jag tycker Kvarnbergs-gubben ser ut som han skulle dö när som helst.

— Stackarn, sade mor, han är så gammal — — —

LAZARUS.

Han bar öknamnet Lazarus. Jag minns honom sedan jag var barn, han hade långt svart hår på den tiden. Det grånade redan, man kan inte alltid vara ung, brukade han säga, det tar på krafterna att vara präst utan pastorat, att vara hemlös och utan vänner och ständigt driva kring vägarna.

Sedan jag blev äldre, såg jag honom ofta och blev mycket god vän med honom. Jag fann att han gjort några snedsprång som ung vikarie, att han upprepade gånger haft delirium tremens och att han varit gift och var skild. Nu gick han omkring och sjöng visor till gitarr för bönderna. Han bar sina ägodelar i en gammal trasig nattsäck och visade dem ofta för mig. Det var ett gammalt slitet band med Plotinos enneader som han syntes mycket rädd om, en gammal psalmbok i skinnband och en flottig kortlek, med vilken han brukade lägga patience i ensamheten. Några påstodo, att hans patience närmare bestämt kunde angivas som »tjugoett» och »bank med katt», men därpå fick jag aldrig något bevis förrän sista gången jag såg honom, som jag strax skall berätta.

Hans gång var spänstig och rak och han satt inne med en otrolig högfärd över att han en gång varit präst, att hans far var brukspatron och hans mor född von Knarring. Ibland omtalade han dessa omständigheter i sina predikningar, ty en gång om året höll han sig nykter i ett par månader, tiggde ihop avlagda kläder och lånade en zittra eller gitarr och höll små bönemöten, då han under strida tårar begrät sitt gångna liv och anropade Gud om kraft till bättring. Men varje första oktober, när den stora höstmarknaden hölls i Grängsdalen, uppträdde han där och sjöng liderliga visor, söp sig full, kom i slagsmål och blev tagen av länsman. Hans utomordentliga högfärd vid dessa tillfällen kom honom nämligen att bete sig som en rasande över att han kallades »du», att man bad honom vara tyst, och så vidare. Och så var det återigen slut med predikandet och han luffade omkring med sin kortlek, sin psalmbok och sin Plotinos, söp, tiggde och sjöng.

En gång under fyllan fick han för sig, att han skulle hålla ett föredrag för kyrkbybönderna i Grängsdalen. Det skulle inte bli religiöst utan världsligt denna gång och han klottrade ihop små program som han

skickade ut i byn och som lydde i all enkelhet:

»Till en enkel aftonunderhållning inbjuder undertecknad å övre salen i nämndeman Petterssons gård i afton. Programmet blir: 1. Sång till gitarr: Ur den sköna Helena. 2. Föredrag om mina färder genom livet. 3. Sång till gitarr: Näckens polska. 4. Föredrag om Plotinos filosofi, uppläsning ur tredje enneaden. Högaktningsfullt f. d. pastor Roland. Entré tio öre.»

Det kom ingen människa mer än jag och min bror Efraim till denna aftonunderhållning, och vi betalade var sin krona för att han i alla fall skulle sjunga litet och så förklara något ur Plotinos. Högfärdig och förkrossad på en gång, satt han framme vid bordet och tummade sin bok. Han förklarade att när man inte hade en massa åhörare som lyssnade spänt framför en, så kom man inte i stämning, och nästan förtvivlad sköt han undan de två kronorna vi lagt på bordet och satt och tjurade. Emellertid begrepo vi att han sårats mycket djupt, och vi smögo oss bort. Men de två kronorna tog han med sig när han gick.

Emellertid var det om den sista gången jag träffade honom jag nu skulle berätta.

Det var en blåsig aprildag med smältande snö på vägarna, som han tröttnade och gav upp. Febern brann i hans illa medfarna kropp och stoltheten i hans själ — han ville ej vara någon till last när han dog — och han ville ej begravas på fattigvården. Han bars in i en gruvbarack vid Noreberg och lades på en lave med en sliten filt över sig. Och han hade sin kortlek, sin psalmbok och sin filosof under huvudet. Nu låg han och besinnade att han skulle dö — men han ville bli begraven som folk. Gruvarbetarne, som kände honom och hans visor, tyckte synd om honom och ville sätta i gång en insamling, men han vägrade att gå med på saken. I två dygn låg han nästan medvetslös, men på den tredje dagen vaknade han till och satte sig upp. Hans ögon glimmade, hans gråa hår var vått av feberns svett, men han lyssnade intensivt inåt nästa rum av baracken. Avlöningen hade kommit, kortspelet var i full gång! Han lade sig igen och grubblade — han ägde inte ett öre. Men han närde en besynnerlig plan.

Alla sex pojkarna kring den avtagna, på ett par bockar lagda dörr som användes till bord, ryckte till som om de sett ett spöke, när Lazarus uppenbarade sig i dörren. Han var mycket hålögd och det brann två röda fläckar på kinderna, medan han höll sig fast i dörrposten och betraktade de spelande. De voro alla något druckna, men för övrigt hyggliga pojkar med gott hjärta, fast en och annan av dem alltid gick hem avlöningsdagen med en annans månadsförtjänst i fickan. De spelade »tjugoett». Ingen av dem sade något, men ett par ryste åt den gamle luffarprästens ansikte, som redan liksom var i kamp med döden själv, under det den skälvande magra kroppen knappt orkade bära upp trasorna. Med en hes, kraxande röst sade han:

— Jag vill bli med i spelet — någon låna mig en krona?

Spelet stannade alldeles av — ingen ville — eller rättare, ingen kom sig för, det var så underligt, spela med en döende. Men den gamles ögon flammade till, han släpade sig ut och kom tillbaka med en bok i skinnband under armen. Han lade den mitt på bordet och begärde fem kronor för den. Man skrattade dämpat. Fem kronor för den gamla luntan. — Ni kan sälja den på antikvariat för ett hundra kronor, sade han. Men då ingen visste vad antikvariat var, fick han intet svar. — Jag tycker, sade en, att han ska gå och lägga sig — han skall ha en sup och gå och lägga sig. — Nej, han skall ej ha en sup och gå och lägga sig! — kraxade Lazarus, — han skall spela kort — det skall han! — Han satte sig mödosamt på bänken.

— Tre kronor för Plotinos, — sade han lågt. — Och jag skall skriva upp adressen där den som får den kan sälja den åtminstone för femtio. Jag ljuger inte — jag är präst! — fräste han till. Och man började förstå att han menade allvar. Man satte Plotinos till två kronor, gav gamle Roland ett kort och han sade monotont: ett till! Ett till! Straffa! Lazarus vann.

Han vann tillbaka sin bok och sedan vann han hela kvällen, så länge han orkade sitta. Ingen var ond och

ingen gjorde annat än svor och spelade undan muntert, medan Lazarus’ kassa växte och växte.

Han vägrade att förtära något brännvin under spelet, men när han till slut, blek som ett lik, höll på att ramla ned från bänken, tog han tre supar och fortsatte. Då och då räknade han med ansträngt, bekymrat ansikte sin spelkassa. Varje gång han lade sats på kort eller vågade hela banken på ett enda högt kort, spändes hans rygg och ansikte med ens som i kramp, och när det gått lyckligt och ingen kunnat »straffa ned» hans kort, flämtade han djupt efter andan och försökte hålla sig upprätt.

Ingen sade något när han släpade sig till sin bädd igen med omkring trettio kronor i spelvinst. Han lindade omsorgsfullt in pengarne i en gammal näsduk, som han tillika med Plotinos lade under kudden, och så förlorade han medvetandet på nytt, under det spelet i det inre rummet fortsattes. Men mitt i natten — ljuset brann dygnet om i gruvstugan, ty det var skiftgång — satte han sig upp och skrev något på ett pappersark, som han stack innanför den gamla bokens pärm.

Man hade brått med spelet och ingen hade just tid att minnas gamle Lazarus som låg därute och kämpade med döden. Kanske trodde man, att det ej var så farligt med honom, eftersom han velat vara med om spelet. Men att han velat spela härinne förvånade dem i alla fall. Och att han var så ivrig att han till och med vågat sin gamla lunta, som nog ingen av dem kunde läsa ett ord i.

Men när aprildagens första ljus lyste på hans ansikte var det alldeles stilla och stelt. Det kom ett par av de spelande ut ur det inre rummet med torra, glåmiga och utvakade ögon. En av dem ville gå och lägga sig, han hade sin »slaf» under Lazarus’. När han tittade upp och såg hur det var fatt, väckte han kamraterna som redan sovo, och ropade ut de tre som ännu spelade. Motvilligt stego de upp och bildande en halvmånformig ring kring bädden, började de svära över att han just skulle lägga sig att dö här. Men en av dem såg ett papper sticka fram under kudden. Han drog ut det och läste följande, skrivet med stora, vacklande bokstäver:

»Det må tagas penningar ur min näsduk, som ligger här, till en fernissad kista och en svart åkvagn, ingen arbetskärra, och det som blir över skall användas till ringning. Den gamla boken skall läggas i kistan.»

Papperet vandrade från man till man, och var och en som läste det nickade förstående med huvudet, men ingen sade något, alla voro så dödströtta och somnade snart, men ingen sov så skönt som Lazarus.

LÖGNEN.

Skolmästare Blom var sextio år och såg ut att vara sjuttio, ty han hade alldeles vitt hår och skägg och fast han höll sig rak i ryggen syntes det på minen som om han burit någonting osynligt men tungt på axlarna, när han gick fram och åter på planen utanför skolan under rasterna, eller när han gick in till mor i köket och drack kaffe. Hans gråa ögon sågo oftast långt bort i fjärran, och när barnen hade skrivövningar brukade han stå vid västra fönstret och se ut långt över de blåa bergen, ända upp mot rymden. Men annars var han ett mönster av flit och redligt allvar, det erkände även hans yngre yrkesbröder i socknen, fast de hade en högre examen än han, som var nära på självbildad och blott hade bevistat ett småskoleseminarium och skötte sin skola för endast hälften av de examinerades lön. Han hade fem barn och var så fattig att han ständigt bar lappade kläder, hans möbler voro enklare än de flesta torparnas och han svalt mycket, svalt och arbetade och emellanåt läste han bibeln, ty han var ett slags from man, fast prosten hatade honom för att han aldrig gick i kyrkan och baptistpredikanten därför att han en gång sagt att »han tvivlade på om dopet hade något värde». Och han lämnades ensam, ingen talade mycket med honom, några yngre lärare drevo med honom, men barnen älskade honom och han stod högt i kurs hos föräldrarna för sitt nit. Hans liv flöt fram stilla och

lugnt, med mycket arbete och i stor tystnad.

Någon gång hände det att en eller annan av de andra lärarne hälsade på honom och liksom beundrade hans kyffe till bostad, hans slitna gångkläder, och sutto i hans hårda furusoffa. Då talade man om skolfrågor och drack kaffe, och Blom var den som talade minst. Han kände sig olärd, okunnig och underlägsen, men om han märkte översitteri kom det en hård glans i ögonen. Han stoppade sin enkla femtio-öres tobakspipa och teg. Om han blev bjuden på en cigarr drog han bara några bloss på den, varefter han försiktigt gömde undan den. Det var som om han blygts att försöka verka herre, det passade honom blott att röka karvtobak. Han var av den gamla stammen, han hade slitit och slagit sig igenom mycket elände, tiden hade gått honom förbi. Men under lektionstimmarna arbetade han, förmanade, pluggade vett i barnen och höll sträng ordning. Ingen annan lärare i socknen lärde barnen mer än han. Men han var så omöjlig till allt sällskapsliv, så socialt obildad, tyckte de, och så sträv.

Under de senare åren var han mycket sjuklig, vilket dock inte förtog hans arbetsiver. Han tycktes blott bli febrilare i sitt kall, nervösare, han slet tills han höll på att stupa, och under en dylik tung arbetsdag hände något besynnerligt. Det var fram i april, och han hade en skarp hosta, som han ej lyckades få bukt med. Dagen var solig mellan skurarna av dansande snö, och luften i skolsalen var het och torr. Han gick bort och öppnade ett fönster och andades ut. Så förbi hade han aldrig känt sig förr. Men det borde gå över. Med pannan våt av kallsvett gick han bort och satte sig på sin plats. Han kände någonting varmt mot handen, som han höll stödd mot hakan och han tog ett tag med näsduken om munnen. Det kom blod på den, han hade hostat tills det kom blod! Jaså — tänkte han. Det är väl något litet blodkärl i svalget, som sprungit. Och han fortsatte att tala med barnen.

Han höll ut till eftermiddagen, men före kvällsandakten vid orgeln höll han ett litet tal till barnen. De äldre av dem sågo rädda ut, de hade aldrig sett honom så underlig förr. Ögonen liksom lågade och han log så milt, men ändå darrade rösten. Med händerna stödda mot orgeln såg han på dem som en far vilken tar farväl av de sina.

— I morgon, sade han långsamt, får ni hemlov allesammans. Och i övermorgon, tror jag, också, och ni får bli hemma till dess ni får höra vidare, för jag har visst förkylt mig och är litet klen — och —

Ni vet väl att jag inte är så högt lärd som de andra lärarna, jag är bara en byskolmästare — och därför har jag tyckt om att ni alltid kallat mig skolmästarn, det låter så hjärtligt. Jag var en stackare, kanske, men jag ville er väl, och om jag nu skulle bli sjuk och vi inte skulle träffas mer så vill jag ge er ett tänkespråk. Tag fram edra skrivböcker och pennor — nu —

Han stod tyst och väntade medan det rasslade och skramlade i bänkarna. Så många gånger han hört detta ljud! Var det inte som om han älskade det?

— Och skriv nu detta, på en särskild sida: Jag är icke någon profet eller profets son, utan jag är en man, som i min svett sådde säd och samlade frukt här i går och i dag, och i övermorgon skall jag vara borta.

Ni kanske inte förstår det nu, men någon av er skall förstå det längre fram. Har ni nu alla skrivit det? Nu har jag någonting mer att säga er och det är om brödet ni skall tjäna. Det är svårt för oss som äro så här fattiga — han såg från det ena tarvligt klädda barnet till det andra — det är svårt, säger jag, för oss att tjäna vårt bröd. Men vi skola alltid vara ärliga, så blir det till sist någon råd. Och så, ni minns att inspektören var här, det var för en vecka sedan, och jag skulle inte tala om detta för er, men det gör detsamma, jag har aldrig haft någon annan än er att tala med, alla andra är så lärda, så det kanske varit nyttigare för er om ni gått hos dem.

— Nej, nej, viskade äldsta klassen i korus, vi tycka bäst om skolmästaren!

Men när inspektören brukat komma, aldrig har ni hört annat än att jag tagit mot alla hans lärdomar med tacksamhet. Men nu, sist, mins ni att han blev ond för att vi inte läste i en bok om syn- och hörselsinnet, som han skrivit? Han sade, högt så att ni hörde det, att vår skola stod på ett lågt plan, att vi var efter. Ni hörde det. Jag sade ingenting. Men jag tyckte det blev så hett i bröstet.

Han hostade i näsduken, stirrade på den ett ögonblick och tycktes ångra sig att han talat.

— Nu — nu ville jag bara säga er, att — att han ljög! fortsatte han med vacklande röst. Här på denna — plats — här har jag arbetat — — —

Ett samfällt skrik från alla barnen fyllde rummet, just som han störtade kull framför första bänkraden. Ett vilt tumult uppstod, de flesta rusade mot utgången, rädda och skrikande. De sprungo hem med hjärtat i halsgropen, kvarglömmande sina mjölkflaskor och matknyten, ropande att skolmästaren »fått slag». Men ett par av de största pojkarna buro in honom med tillhjälp av hustrun, som blek och med gapande mun företog sig allting utan ett ord. Rädda stodo de båda gossarna och sågo den väldiga gestalten utsträckt på det hårda sofflocket, med utspärrade ben, blåa händer och förvridet ansikte, tills mor avskedade dem genom att tyst, livlöst och mekaniskt skjuta dem mot dörren. Sedan satte hon sig på en stol, stel, stilla och tillintetgjord.

Det var om aftonen och mellan hennes vita, slitna jalusier sken solen plötsligt in, och när ljuset lyste på gamle Bloms ansikte rörde han sig. Hon sprang upp och grep hans händer.

— Lever du — lever du? ropade hon. Och just nu kom två av barnen in, skrikande och gråtande, kastande sig över modern för att få tröst. Och de trängdes alla tre i ett knippe kring den döende, som slagit upp ögonen.

— Tyst — tyst barn! viskade mor. Hon hade hämtat sig nu, hon visste vad det gällde. — Stå stilla hör ni, knäpp hop händerna! Och de bägge gråtande flickorna knöto sina händer och stirrade mållösa på faderns ansikte som förvreds alltmer.

— Mor, jag går bort! sade han med låg röst.

— Ja, ja, och du är beredd?

— Jag är beredd! kom det ännu lägre. Han såg med en förvriden blick på sina barn. Plötsligt sade han med högre röst:

— Han ljög — inspektören!

Och så öppnades käkarna, liksom gapande efter luft, ögonen vredo sig uppåt och ena armen föll rakt ned för soffkanten. Han var död.

Utanför kommo folk springande, man talade om en doktor. Mor Blom gick stillsamt ut på gården och mötte dem, men hon släppte inte in ens doktorn. Hon väntade tills alla gått, hon liksom körde i väg dem. Ty hon ville inte någon skulle se hans förvridna, fula ansikte. Och så gick solen ner, den dagen.

SPELMANNEN.

En ung spelman hade slagit sig ned i byn en solig sommarafton och börjat spela sin fiol för bönderna och för handelsmännen och för alla människorna. Och det satt en fattig och ensam sömmerska i en stuga långt borta på en ås och hade fönstret öppet och lyssnade, och så började hon älska spelmannen och de funno

varandra en kväll och flyttade ihop. Det ville inte byn, utan byn skrek, så att spelmannen måste gå till prästen med den fattiga sömmerskan och gifta sig med henne. Och byn var en ond by, men mest onda voro kvinnorna. De sade att det var ju så att hon skulle snart bli mor, och därför hade spelmannen måst gifta sig med henne, fast han inte hade andra inkomster än sina spelmanspengar att leva av. Men när de träffade sömmerskan smilade de och lyckönskade henne att hon nu skulle slippa att sy mer, hon hade fått en man som försörjde henne. Så talade byn och smilade, men när byn väntat ett år och det inte blev några barn och när heller inte sömmerskan slutade sy, då skrek byn, att spelmannen gift sig med sömmerskan för att hon skulle försörja honom. Och där kom en kvinna och sade till sömmerskan: din man fick det bra han, han har den som försörjer sig, och en man mötte henne och sade: din man visste att skaffa sig husrum, han. Och ett litet barn som satt vid landsvägen sade till sin lekkamrat, när sömmerskan gick förbi, att det där var hon som försörjde spelmannen, som aldrig gjorde någon nytta. Och den lilla vackra sömmerskan gick hem till sin älskade spelman med ögonen fulla av tårar och berättade allt detta.

Men spelmannen bara log och stämde sin fiol och sjöng och diktade en visa, och han arbetade och strävade och förtjänade pengar och sömmerskan sydde, och de hade alltid mat och kläder och husrum och glädjen stod alltid liksom en skinande vit blomma mitt i deras enkla rum. Och spelmannen sade, att hon inte skulle vara ledsen, det hade ingen betydelse vad byn sade och trodde. Man skall vara döv och blind för de små människornas prat — vad kan allt detta skada oss, sade han.

Men mot hösten märkte han att hustrun kom hem allt oftare och var blek och förgråten, och han tänkte: vad hon är svag, som icke kan tåla vad dumheten och hatet och avunden skriker. Men — hon är ändå bra blek nu! Vad skall jag göra?

— Ve den, sade han för sig själv, som icke är hård nog att leva detta liv!

Men han var en klok man och tänkte lära sin hustru att leva detta obarmhärtiga liv. Och han tog upp en pipa ur fickan, en liten flöjt av silver som han aldrig visat för sin hustru, och så lade han den på bordet och gick ut och plockade blommor och pyntade och prydde hela rummet. De veta icke, tänkte han, att jag är en trollkarl lika mycket som en spelman, och nu skall jag visa min lilla hustru hur byn ser ut, så att hon ej ständigt må överraskas av små elaka, obetydliga ord! Och han sopade golvet och dammade och flyttade möblerna och till sist var det som en högtid, med rosor som doftade i krukor och höstblommor som prunkade i glas, och hela kammaren lyste och allting var som nytt, när hustrun steg in och omfamnade honom.

— Sätt dig vid fönstret och se ut på gården, sade han. Och hon satte sig och såg drömmande uti trädgården som de själva planterat. Då tog han flöjten och spelade något som hon aldrig hört förr.

Först var det en sång om kärleken och glädjen och friden bland alla Guds blommor och träd. Så var det som höga vilda vågor från ett stort och larmande hav, ett hav fullt av visor och spel och sus av sjöfåglarnas vingar och sång från sjömän i tackel och tåg. Och så småningom tyckte hon att hon icke hörde, utan såg allt det han spelade. Trädgården var borta och brottsjöarna kommo och gingo och fyrarna lyste. Och sedan bredde den väldiga natten ut sina svarta vingar över havet och hon såg ej mer.

— Detta var första sången, sade spelmannen sakta. Men luta dig nu bättre ut genom fönstret så skall jag spela den andra! Och hon lutade sig ut och hörde silverflöjten börja sjunga, och såg — såg —

En ung spelman med en fiol under armen stod vid sidan om en ung kvinna och aftonrodnaden gjöt sig stilla över de bägge och över den sovande byn. Och kvinnans ansikte var vekt, men glatt, och hon sade: hur lyckliga vi äro, och hur snällt byn sover. Men mannens ansikte var fast och stilla, och spelmanshustrun tyckte att hon såg in i den unge mannens hjärta, och då fylldes hon av skräck, ty detta hjärta var fullt av ångest. Och detta samtal hörde hon:

— Varför är du så tyst, när vi strax skola vara så lyckliga?

— Därför att jag känner livet och bävar i mitt inre över att du ej skall kunna bära det tillsammans med en fattig spelman!

— Men jag har ju dig? Älskade, du är mitt stöd!

— Men mot livet skall jag aldrig kunna försvara dig.

— Livet, fortsatte hans röst, är tungt som tunga stenar, hårt som diamant och taggigt som törnen — — och så såg sömmerskan icke mer — hon tyckte att det var mannens silverflöjt som sjöng:

— Livet är en rosengård med hala och förrädiska rötter och spiror att snava över och falla. Men det är mera, det är krig. Hör du, det är krig på kniven, krig med kulor och krut, den som är stark må strida — den som rädd är, han gånge hem — —

Och nu hörde hon ropen av härskarorna och lurarna som blåste och skotten som smällde. Och hon hörde små, ängsliga rop, så att hon förstod att många voro rädda och dödades av skräcken, och att några stuckos ned från bakhåll. Och sedan kom skriket från millioner i nöd och förtvivlan, och hon sprang upp. — Sluta, sluta, ropade hon, jag orkar ej mer!

— Luta dig ännu bättre ut genom fönstret, så skall jag spela den tredje sången, sade han, så skall du få se vad du har på din gård.

Då ryste hon, ty i takt med en späd och skrikig marsch från flöjten kommo alla byns innevånare, och deras tärda, hårda ansikten sågo upp mot fönstret och deras ögon lyste av avundsjuka och hat, och de skreko och sorlade:

— Bort med dem — bort ur byn — vi tåla dem inte — de äro onda och högfärdiga — ut med sömmerskan som icke får några barn — som försörjer odågan, spelmannen, som ej vill gräva i åkrarna! Ned med dem — bort — ut — till helvetet — — —

Då spelade flöjten en polska och de började alla dansa och sjunga och de klappade händerna för att de hade så skön musik. Men flöjten spelade bort dem, de gåvo sig jämrande i väg, och de skreko:

— Spelmannen är en högfärdig odåga — bort med sömmerskan!

Sedan vart allting mörkt och flöjten tystnade. Rummet blev ljust igen och rosorna doftade och fåglarna sjöngo utanför. Och spelmannen stack flöjten i fickan och tog fiolen.

— Är det sanning — allt det jag sett? snyftade hon.

— Blott en del av sanningen, sade han. Men gå upp tidigt i morgon och gå ut i byn, så skall du få se, att trots allt detta skall solen lysa och blommorna dofta och humlorna surra. Du skall få se hur idoga bin och människor arbeta, hur plogar gå tyst och mjukt och envist i den djupa jorden, hur hus byggas och barn födas och hur mycken glädje människorna kunna ha här i byn, fastän allt detta som du sett är så sant som evangelium. Du skall lära dig att hjärtats stora mod är att se stint in i livets fula ansikte, men att aldrig bli rädd, ty då kan du bli nedstucken i mörkret, i ett bakhåll. Du skall lära dig att sätta kallt förakt mot den stora ondskan och hjärtats glädje mot det lilla vackra, det myckna vackra. Du skall vara brutal och som sten, när du går genom livet, och ändå skall du gömma en glädje i ditt hjärta över att få leva. Ty hör!

Och han tog fiolen och spelade den fjärde sången, och den var skälvande full av spelmannens kärlek till alla de fula, de onda och de dumma. In i rummet vältrade en flod av sång, och sången var full av medvetande

om brott och synd och illvilja, den visste av allt detta, men den bar upp det, virvlade om det, och si, det vart en stor, stark glädje av allt detta, och det fyllde hjärtat med mod och tillförsikt, när den stora mörka natten steg ut över bergen och byn och de onda människorna.

Och slutligen sjöng han denna sång:

Genom mörkret i ditt ensamma hjärtas hus skall glädjen skina som ett klart, klart ljus, och högt över onda och goda skall du se, hur vår Herres stjärnor i evighet le. —

EFTERLÄMNADE NOVELLER

I HÖANDEN.

Bland mina starkaste och tidigaste upplevelser från Finnmarkerna räknar jag höbärgningstiderna, eller »höjanstin». Djupt inbäddade i milsvida gungande hav av skogar, lågo de hundratals hackslogarna, röjningarna, där betesmarkerna inhägnats och varje vår av kvinnfolken avröjdes från kvistar och skräp, i mitten av slogen, på det torraste stället timrades ladan upp av otäljd furu med tak av bark, näver och kluvet virke ovanpå. Så stort stycke av utslogen som åtgick för att fylla en lada kallades ett ladgolv. De mest välbärgade finnbönderna hade slogar på ända till tio sådana ladgolv — tio lador med ett mellanrum av ett par kilometer. Tolv små hässjor fyllde en lada, en lada ansågs hysa bärgning åt en ko — och storbonden hade således tio kor.

Slättbon och den som aldrig sett en dylik höskörd bland stenar, tuvor, träd, rishögar och sanka myrkällor kan aldrig få en föreställning om hur mödosamt varje kofoder hopskaffades i dessa karga slogar. Räfserskan visste det — hon som skulle med sin träräfsa draga ihop och uppsamla ur snåren, stenarna och hundbärsriset allt det magra, med smala böjliga liar från Hedemora avpetade starrgräset och många gånger i förklädet bära fram det till någon öppen plats där det kunde läggas i en så kallad brea för att något torka i solen, innan drängen och lejkarlen på eftermiddagen kommo dit med sina bålvivor eller svalkar för att på ryggen bära det ur sankmarkerna fram till närmaste hässja. Det kunde hända att kärrhöet var så vått att vattnet rann ned utefter ryggen på den som bar. Ofta var höbördan befolkad med ettermyror som plågade bäraren, men om han släppte ned bördan, kunde han ej utan hjälp få den på ryggen igen, han måste tåla och lida, med ansträngt ansikte och bultande bröst, förblindad av svett och frömjöl ur höet, med vassa starrstrån stickande som nålar fast i den svettiga halsen, tills den befriande hässjan vinkade, där bondfar själv, mager, ivrig och i lappade byxor och skinnväst tog emot lasten som husslaven äntligen fick vältra av sig, för att med den tomma svalken återvända till räfserskan som nu krafsat ihop tio eller tolv breor till en ny last. Jag överdriver ej om jag påstår att många slåtterkarlar av grov och välbyggd konstitution buro bördor på åttio till ett hunda kilogram. Omfånget av en sådan ryggbörda hö, låt vara fuktigt och därför mindre skrymmande, var respektingivande.

Men själva slåttern var dock det märkvärdigaste av allt. Ofta växte det saftigaste gräset i stenbesållade marker bland stubbar och tuvor, och det erfordrades träning från tidigaste barnaår för att med en vanlig lie, som dock ej fick vara för bred, helst nästan utsliten, så att den var smal, och spänstigt böjlig, avskära gräset så att bondfar var belåten. Därför inrangerades också ortens slåtterkarlar i skickliga och mindre skickliga. Och man fick ej hugga lien i sten alltför ofta — ty slipningen var tidsödande. En karl förbrukade i en stenig sloge ända till tolv nyslipade liar på en förmiddag — arbetet brukade börja klockan fyra och fem på morgonen, någon gång klockan tre — en annan karl sattes högt i värde emedan han ej trots det att han slådde lika väl och noggrant och breorna blevo lika stora och innehållsrika efter honom, ändå behövde byta

lie eller slipa så ofta. En sällsam musik, som ännu ringer i mina öron efter många år, är librynets, brynstenens melodiska knäppning mot stålet, när man begagnade detta hjälpmedel för att slippa byta lie för ofta. Taktmässigt, fort och virtuosmässigt hamrade brynet mot eggen, och de milsvida vilda ängarna genljödo av stenens sång mot det av gräset grönfärgade stålet. Men ofta var detta brynande den lejde och jäktade slåtterkarlens lilla fint för att få räta ryggen och få sig fem minuter — det vet jag av egen erfarenhet!

Slåtterkarlarna ställde upp sig i slaglinje, var och en fick klara ungefär lika stor bredd av slogen, far i gården ledde kampanjen ifall han var ung nog därtill och inte så pass välbärgad, fet och lat att han helst stod vid ladan, i skuggan och lagade slipredet, bar vatten i hon, slipade någon lie och emellanåt stod med nacken i vädret och surmjölkskrukan för munnen, svalkande sig som endast en riktig chef kan svalka sig, under det de lejda ryggarna bågna under brännande sol, bland myrtuvor, risvålar, humlebon och getingar.

Men jag glömmer mig — det var inte riktig surmjölk i bleckflaskan, som stod i skuggan av ladan, det var så kallad blanda, hälften vatten och hälften surmjölk. Detta var en mycket romantisk dryck, som i den starka solhettan med tillhörande kroppsrörelse satte inälvorna i en skälvande jäsning, och kom utdunstningen från de middagssovande männen att påminna om bränt skinn och fosfor.

I dessa ändlösa slogmarker, där kärrkanterna prickades av täta spår av älg, där hundlokan och fläderbusken blommade i all sin härlighet och den djuptrampade stigen mellan ladgolven slingrade sig som en mörk orm utför härbackar och över hundraåriga kavelbroar, där rådde en sällsam dager med ett underbart ljus strax innan den brännande solen gick till ro bakom bergen. På ladbacken stodo de långa hässjorna, i flygel mot den gråsvarta ladans timmer. Under de utskjutande takkluvorna byggde getingarna i ostörd ro sina bon. Humlor, vit- och rödrandiga jordhumlor grävde i myllan och all marken doftade av honung, medan väldiga steklar brummande slogo sina cirklar kring huvudena på flitigt arbetande människor.

Själva ladbacken verkar som ett stycke kultur i ödemarken, en oas i öknen. Efter mil och åter mil av vandring genom moras och urskogar, vilar älgskytten ut där på hösten. Han ställer sin bössa mot slipredet och går runt ladan, alldeles som en hund eller räv gör en lov kring stället där han tänker ligga. Så lyfter han bort klumparna ur dörröppningen och tittar in. Ett slag tänker han på ormar, som kunna finnas i höet — och det var därför han gjorde ett slag kring ladan, för att utröna om dess golv ligger nog högt från marken. Om han blivit övertygad om att inga ormar kunnat komma upp genom ladans golv, tar han bössan med sig och går in, upp i höet, där han bäddar ned sig varmt och mjukt. Å, vad gräset ändå är för en guds välsignelse för människan som kämpar mot vildmarkens alla svårigheter! På våren smeker det ögat och fröjdar själen, det är saftigt och mjukt att vila ut i när man gått sig trött och svettig i juni. Det är så kärvänligt inbjudande att sitta i för två älskande som trots fars och mors spanande ögon smugit sig bort i slogens snår för att sitta och undra över det nya och underliga som blivit till ett band dem emellan! Det doftar av backtimjan och kummin i slåtterns början, det ger aptit, det verkar som kryddost strax före middagen på ladbacken! Och så bjuder det i den väl takade ladan ett varmt och mjukt läger åt tjuvskytten när han uttröttad av många dagars mödor smyger sig uppåt hemskogarna. Han sover där lika lugnt och gott som i sin egen säng — och skulle han vakna mitt i natten vid att dörrklumparna på nytt lyftes bort och någon varelse som han ej i mörkret kan se kommer uppkravlande i höet, så blir han ej rädd. Han bara säger lugnt och högt:

— Kommer dä mer folk? Och då svarar det från dörren: — Gudagen, är ä folk hännä förut å? Och så är bekantskapen gjord.

Sedan kommer vintern, kärren stelna och de mjuka björnmosstuvorna bli hårda och möra så att man kan sparka stycken ur dem med stöveltån, det lägger sig en vit mössa av rimfrost om nätterna över de väldiga torrvedsstubbarna och tjädrarna och järparna fara dundrande upp ur granskogsbackarna. Och när snön kommit kör finnbonden ut till sina ladgolv efter höet. Bred och vräkig och svart ligger han ovanpå lasset med pipan i munnen, han är själv ägare, han kör sitt eget hö, han rår om varenda bit av backen han kör på,

han behöver inte krusa backstusittare han, skall jag säja. Dem säljer han blåmager surmjölk åt på kredit under vintern, och så, en gång blir det slåtter på hackslogen igen, backstugumannen är skyldig bonden och får göra dagsverken, i brännande sol eller spöregn och storm, aderton timmar på dygnet. Är det så underligt om den fattige skuldsatte mannen stannar litet ofta bakom de skyddande buskarna, rätar ryggen och låtsar sig bryna lien — — —

Detta var i min barndom och första ungdom. Jag har lagt märke till att den romantiska hackslogslåtterns tid är förbi. Alla de väldiga röjningarna jag minnes, Kestina—Sovanto—Tervalax— Mattendrajna och Pätärrkuuslogarna ha lagts ut »på löten», finnbonden börjar lära sig rationellt jordbruk, spränger bort stenen ur åkerlappen, lägger an på torvströ och konstgödning och besinnar, att när man betalar sex kronor om dagen för ett slådagsverke, så lönar det sig bättre att låta det växa timmer på den sloge, där han förr skrapat och petat med lien i vartenda hörn.

Men så länge jag lever skall jag känna den där underliga sugningen bort till den stora utslogen mitt inne i de vilda skogarna, den steniga hackslogen, så väldig och omfångsrik att jag ofta med bössan över axeln gått vill i dimma och storm och trampat genom den ena fjärdingsvägen av sank myrslog och bruna backar efter den andra, tills jag stött på en halvt förmultnad ruin av en gärdesgård efter vilken jag lotsat mig fram till kända marker. Så länge jag andas skall jag längta till ruiner av gamla lador, hässjor, orrkojor och bulvanstänger, till riseldar i granskogen med bössa och hund — men mest efter brynstenens klockrena sång mot stålet, sjungande sin vilda visa om djur och människor och svett och möda i fjärran vildmarksdalar.

OM VINTERN I DE STORA SKOGARNA.

Nu vill jag berätta för eder om vintern i de stora skogarna, hur det är när det sista brokiga lövet slitits av och lagt sig ned på sin ojämna och stenhårda bädd bland myrstackar och stelfrusen ljung för att bli till jord igen och stå upp nästa vår i en svamps eller blyg blommas kropp och så vända på nytt längtande, fast för oss osynliga ögon mot det stora valvet, det oändliga, därifrån sommarljuset och de svala regnen komma. Jag vill berätta om hur det var där långt inne i skogen när Yxsjö-Anders dog, och hur det var innan han dog och hur han tänkte och kände, hur han drömde innan hans medvetande drunknade i det som vi kalla evig natt, därför att vi ingenting veta om det. Om du frågar hur jag kan veta allt det som jag ämnar berätta så svarar jag: jag har drömt en del, jag har upplevat en del, jag har forskat ut en del och resten har jag hört av de murkna stockarna i stugan, av det multnade timret kring den väggfasta sängen, av tunnor och lårar och grytor och bohag, som han hållit i sina arbetarehänder, av yxor och liar, som han slipat och arbetat med. Å, säg inte att jag ej kan veta det — om jag icke visste det hur skulle jag då kunna känna en så stor kärlek till det att jag skulle sätta mig ned att berätta det. Jag vet mycket, så mycket att jag inte törs tala om allt. Lyssna du bara — och när jag slutat skall du förstå att det är sanning!

Han hade stått inne hos handelsmannen och för sina sista kronor handlat sill och mjöl och tändstickor och salt, så mycket att han skulle kunna reda sig över månaden och slippa gå de två milen mer före julskaffningens början. Ganska hårt och tungt belastad hade han gått ut i skymningen, sedan han fått två supar av handelsmannen, som han brukade binda nät åt och som han var litet släkt med. Sedan hustrun dog och han begravt sin enda dotter, som blivit tokig av kärlek och gått ned i tjärnen vid Tvåmyrarna, hade det ständigt gått bakåt för Anders. En gång hade han varit en storbonde, men inte av den dryga sorten, han var av det sinnelaget att han hjälpte alla fattiga. Det fanns inte en torpare som inte var skyldig honom pengar — behövde de en ko och inte hade pengarna, så gingo de till Yxsjön. Anders tog visserligen revers, han var riktigt affärsmässigt noga med skrivning, men han drev aldrig in sina fordringar. Man skulle tro att han i sin fattigdom och ålderdom sålunda skulle ha åtnjutit omtanke och tillsyn av grannarna — men —

Det finns ingenting som folk glömmer så fort som välgärningar.

När han tog av genvägen över myrhalsen vid Brännfallen var det redan så skumt att han inte såg vägen riktigt, och han var sjuttio år. Han gick sakta och stödde sig tungt på sin stora grova käpp av en och tänkte på hur fort vintern kommit och hur sträng han var. Sista gången han gick här hade det varit eftermiddagshett och hundratals ödlor hade prasslande givit sig av från stigen och gömt sig i skuggan när hans spikskor klumpade framåt mellan den meterhöga ljungen på bägge sidor vägen. Här i kröken hade han bultat sönder en huggormshona som var tjock av yngel och sedan sprättat i väg henne med käppen så att hon blivit hängande i en buske. Och han hade hört kråkorna skrika ovanför granarna, de sörjde nog för ormens begravning, he, he! Han kom ihåg att trollgubben Bark-Petter hade stått och hållit en levande huggorm i en klyka i en myrstack för att pina den, för det var ju ormen som kommit synden åstad i världen, men Yxsjö-Anders hade blivit blixtrande förbannad och tvingat trollgubben att slå ihjäl ormen. Barken hade blivit arg och hotat — Anders skrattade och kisade uppåt stjärnorna: den som hade rätt behövde inte frukta trolldom för den hade medhåll av Gud, så var det med den saken, hå hå, ja ja.

Det var farligt kallt i dag och nordan tjöt som en ond tjur och snön kom vältrande i ursinne över myren. Han var ganska trött och så såg han så klent, men han kände sig för, så länge det var hårt under fötterna var han säker om vägen, och nu hade han nog gått en halv mil redan. Han var inne i Bandarbergsskogen, och det mörknade. Det var då han plötsligt kände sina knän svikta och begrep att nu fick han ta det med ro, annars stod han nog brudgum i bårhuset i Brangen till söndag. Han var en gammal skogsman och visste att han inte fick sätta sig — men han hade tändstickor och kniv. Kunde han få en eld och bryta litet granris så var det ingen fara att vila sig och steka en sillbit på glöden och — — —

Det var fasligt vad det var ont om torrt ris! Famlande strök han sig fram under träden och sökte efter torrgrenar. Till slut fick han ihop några nävar stickor och lade dem yrkesmässigt mot en gammal tjärig torrvedsstubbe och strök eld. Det lyckades och inom tio minuter hade han en brasa. Då kravlade han sig ut på vägen igen för att förvissa sig om att den var i närheten. Han gick stampande och trampade med fötterna, men det var lika mjukt och löst överallt i snön, han hade tappat bort vägen. Men stor sak, han skulle hitta hem bara han vilat sig.

Mödosamt, skälvande bröt han granris att sitta på och satte sig att se in i stubben som brann med väldiga, fräsande lågor och stora, vältrande moln av rök. En sådan stubbe brinner inte ut på mindre än en hel natt, så för den saken kunde han vara lugn.

Han kände sig hungrig men var för trött att tänka på fläskstekningen, han måste vila sig först, och han lutade sig mot roten av en kullfallen gran och såg drömmande in i de blodröda lågorna kring torrvedsstubben. Det var underligt att det kunde snöa så hårt fast det var så kallt — och underligast av allt var frysköld och häftig storm på en gång, tyckte han. Stora moln av snö dansade fräsande in i elden utan förmåga att släcka, det var som om själva isen och snön brann i den giriga, envisa elden.

Det var skönt att ha en eld och att ha ett »rotstälp» bakom ryggen, som i alla fall frös. Anders förde famlande händerna till skinnmössan och drog den nästan över nacken och näsroten. Han kurade ihop sig och gjorde sig så liten som möjligt, och såg bara in i elden och förundrade sig över stormens dån i grantopparna runt om. Han var långt inne i skogen, långt från stugan — och han skulle ej orka gå hem om han stannade tills snön blivit till drivor på en manshöjd. Det var bäst att han gick — genast. Hans förnuft var starkare än hans trötthet och slöhet, och med en nästan omänsklig ansträngnnig kom han på benen och släpade sig några steg från elden. Då måste han stanna och se på hur det brann, ett tag.

Han blev stående och stirrade på den vänliga, värmande elden en stund, på granriset som han legat på och på det skyddande »rotstälpet». Sedan slet han sig loss och gav sig i väg åt det håll han trodde hemmet ligga.

Vägen var ej mer att tänka på — men han kände på sig att han gick åt rätt håll.

Flera gånger var han nära att ge tappt och bli liggande, men hans gamla seghet hjälpte honom, och när han stötte på gärdesgården tre timmar efter sedan han givit upp allt hopp om att hitta hem, var snön så djup i täkten att han nästan måste ta blott ett steg i taget och sedan stå stilla och vila sig innan han tog nästa. Hans storstövlar voro säkert fastfrusna vid fötterna, han hade ingen känsla av dem, och ryggen stormvärkte. När det återstod bara tio steg till stugdörren stupade han kull, och så kröp han fram till trappstenen, ställde sig på knä, famlade upp låset och kröp in i stugan. Han hade kraft nog att stänga dörren, men sedan var det slut. Till sängen kunde han ej komma, han låg där han låg.

Han tyckte att det brann en brasa i spiseln, en väldig, sprakande tallvedsbrasa, och han undrade vem som eldat åt honom medan han var borta. Han kunde inte begripa att han låg så mjukt, att det var så varmt och att inte kroppen värkte mer. Han famlade med handen bredvid sig, fick tag i ett paket, slet bort papperet och förde det lilla fläskstycket till munnen, bet i det och lät det sedan falla ned vid sidan om sig. Han skulle äta sedan, nu orkade han ej, och så var han så sömnig. Brasan brann allt hetare, tyckte han, rummet blev allt varmare. Dörren öppnades och människor gingo ut och in, tittade på honom, stego över honom och talade med varandra. Sedan såg han Maja, hustrun, stå och röra i bränderna, sedan barnen, som sjöngo psalmer med späda röster. Var det inte jul? Å, rummet blev stort som en kyrka och fullt av kronor med ljus i, å, hur det glimmade. Och just som psalmen brusade, slöt han ögonen och log — och dog.

De sade, de som hittade honom, att han låg mitt på plankgolvet med stövlarna på sig, och att han var alldeles frusen till sten. Men de berättade också om att ansiktet liksom skrattade — det var hans leende som frusit fast i hans åldriga ansikte, innan han hunnit sluta det. Men i en kista hittades ett papper, som han skrivit någon gång, och skriften löd: »Alla reverser samt inteckningar äro upbrände, så att intet därav skall indrivas, av de fattiga, ty allt ä eftersjänkt.»

Var det inte en man, som kunde dö lugnt, när det föll sig så? Jo, och så — hade han inga plågor! Det var en skön död!

NÅLMAKARENS SON.

Erik Axel Leonard, son till nålmakaren Bom i Örebro, gick bara fem klasser på läroverk. Det lönade sig rakt inte att ha honom där längre, eftersom han visade, redan som gosse, större intresse för brännvin, flickor och fågelbon än något annat i världen. Brännvinet drack han, flickorna älskade han, och fågelbona plundrade han för att tillöka den äggsamling, som näst lagret av inköpta slidknivar, flintlåsbössor och näverskor, utgjorde hans största passion i denna värld. Det blev bara slarv med Axel, och eftersom han hade rika släktingar beslöts det att göra honom till köpman, och han var strutsvarvare bakom många olika specerihandelsdiskar i många år, men söp och samlade fågelägg så att han till sist blev omöjlig. Man tyckte därför att det var bäst han fick en egen affär, kanske han då fick mera intresse av att vara ekonomisk. Två särskilda gånger satte man honom på benen med att bli sin egen, och bägge gångerna ramlade det kull. Han kunde sköta sig till våren kom, men då satte han en härlig majdag upp följande anslag på den stängda boddörren:

ERIK AXEL BOM

är i anseende till den ljuvliga våren bortgången att meta laxöring och samla fågelägg. Ärade kunder kan under tiden handla var fan som helst.

Det var klart att folk blev rasande. Han kunde på detta sätt ej få affären att gå, och så skramlades det till en

amerikabiljett åt honom. Han var trettiofem år då; när han kom igen var han femtio, hade arbetat något och supit gräsligt men fick ändå till stånd en liten matvaruhandel i Brännsjön, som är en finnby fyra mil från järnvägen. Hela lagret bestod av fem säckar mjöl, en säck kaffe och något fläsk. Men nu fick han inget över att supa på. Han svor och gormade över de långa farvägarna, som gjorde varorna dyra och åt upp hans förtjänst, över dåliga tider och över oförskämda släktingar, som inte ville kännas vid honom. Han hade en syster i Stockholm, som ägde en halv million, och han svor för att hon inte dog så att han fick komma på fötter igen.

Tiden gick framåt och affärerna bakåt. Tiden vart liksom ung i finnbyn och åstadkom nya vanor, sämre kanske än de gamla, och Axel var gammal och vit i hår och skägg. Men han fortfor att köpa och sälja, levde som en eremit i sin stuga och söp efter råd och lägenhet, samlade fortfarande fågelägg och jagade och fiskade, skällde på kunderna, när de var förargliga mot honom, och var vad man i allmänhet kallar »en visa i byn».

Till den byn kom en dag en besynnerlig skollärare. Han hette Daniel Hugg och var minst avallt skapad till barnafostrare, ehuru han, på grund av särskilda omständigheter, som för övrigt inte hör hit, kom att vikariera vid finnbyns folkskola fyra månader. Annars var han ett stycke poet, ett större stycke luffare och till det största stycket vildmarksmänniska.

Daniel Hugg gick kring i byn en lördag för att leta efter någon han kunde umgås med, men fann ingen på hela dagen. Framemot kvällen tittade han in till Bom, beundrade hans profethår och skägg och fina ansikte, blev bjuden på kaffe med bröd, som Bom bakat själv och fann, att han efter tre timmars umgänge fått en beläst, belevad och rolig karl att sällskapa med. Och när Daniel sedermera råkade i gräl med församlingens präst, var det på Boms inrådan han satte opp följande anslag på skolhusets låsta farstudörr:

Extra ordinarie läraren DANIEL HUGO är i anseende till den ljuvliga våren utgången att meta abborrar. Axel Bom är med. Daniel Hugg kommer aldrig igen.

Och så kom det sig att dessa båda, den smidige unge vildmarksvandraren och den vitskäggige gamle handelsmannen satt i en eka på Gettjärn och stirrade på var sitt flöte, dag efter dag, under det de vita molnen gick över dem och sommarens ljumma fläktar gungade deras förankrade ekstock. Mat och litet brännvin brukade Daniel skaffa, och dagarna gick i salig ro, tills Daniel blev utkörd ur skolhuset, och då flyttade han upp till Bom och sov några timmar varje natt på det alltid skurade och snygga golvet i hans stuga. Folket väsnades över dem, men abborrarna i Gettjärn och Hakalam plaskade gladeligen kring de båda lättingarnas krokar. Det stektes och åts och dracks och berättades historier i all oändlighet uppe hos Bom, och kom det någon kund som ville ha för tre öre snus, var det med nöd Bom kunde förmås att knalla ut till handelsboden. Tidigt varje morgon tågade de bägge ut i skogarna, och Daniel klättrade i bergen och gillrade fågel, medan gamle Bom sov middag i skuggan av alarna på någon skogbevänt kolbotten. Men roligast var det när det var solhett och blåste lagom hårt. Då var det fart i abborrarna, och då sjöng gubben Bom sin lustiga visa, som varken han eller Daniel kunde början eller slut på:

»I Kina går kineserna me långa bamburör och letar mask i backarna och steker dom i smör.

Och kejsar Ke-li-mo-li-a har papperstofflor han, å hatt av röda pabu-gräs — å, Gud, va' den är grann!

Hans fläta blänker ormskinnsblank, hans hjässa lyser vit — till frukost äter han en larv, till middag en moskit.»

Men när solen sjönk kunde det hända, att Bom smög sig bakom Knivklippan och låg där och grät. Det visste inte Daniel, ty när Bom gråtit ut kom han fram barsk i synen och röt och svor och sjöng och dinglade ystert med sin knippa färska abborrar.

Och sommaren gick och vintern kom, en dag måste Daniel ge sig i väg. Hans pengar voro slut och han var arbetslös. Det gällde att göra något. Visserligen hade Bom fortfarande mat, men inte gick det an att leva på honom.

Dock fick man mat och kaffe med konjak till avsked, och Bom vevade på ett litet positiv som han en gång fått, och som kunde fem olika regementsmarscher, och Daniel visslade, och när han gick stod Bom i dörren och svor och gormade att han var lika nöjd om själva fan toge Daniel, som aldrig skulle kunna bli något annat än en luffare.

Men när Daniel gått gick Bom in till sig och grät så att hans vita skägg blev vått. Sedan såg han på sin äggsamling, sedan smorde han sin bössa, och till sist satte han sig vid bordet och smågnolade för sig själv:

»Vem är som ej vår broder minns — — —»

*

Daniel vart med på många underbara öden och äventyr, och efter många år kom han i närheten av den provins där han metat abborrar med Bom. Han ville gärna upp och hälsa på den gamle, men var för fattig och tyckte att det vore nedrigt att ej ha ens en tia att göra återseendet behagligt med, och så reste han igen. Och när ytterligare en tid gått hade han räddat hundra kronor, satt på snälltåget upp till Dalarna och hade Bom i tankarna. Men även nu var det två dagsresor dit.

Bom däremot hade inte alls Daniel i tankarna mer. Det var en smällande kall vinterdag, trettio grader och blåst. Veden var slut och mat hade han inte fått på två dagar. Alla sina nät hade han sålt, likaså ryssjor, revar, krokar och den gamla bössan. Allt var uppätet. Någon handel hade han ej kunnat ha på ett helt år.

Nu hade en bonde i byn beslutat att köra honom till Påkby, fattiggården, och Bom låg i sin säng denna morgon och önskade att det inte måtte ske i dag, då han säkert fröse ihjäl. Han ville inte gå upp, därför att det var varmare att ligga under skinnfällen. Och det var klent med krafterna — och när han stack upp huvudet stod andedräkten som ett vitt moln. Hans hår var nu omåttligt långt och hoptovat och skägget var inte kammat på flera veckor.

Men nu hörde han i alla fall hur snön knarrade utanför. Nu kom dom! Dom kunde således inte vänta tills det blev töväder. Dom kunde inte bära hit en enda sticka ved, tills det blev en soligare dag! Nog var han nöjd — men — dörren kom upp och i ett moln av imma såg han storbondens fårskinnspäls.

Det blev bara att kravla sig upp. Han klädde sig, och storbonden såg på. Hans trasiga lumpor skylde honom knappast, och storbonden satte stövelskaft på hans ben och träskor på hans fötter. Bom ville inte be att få låna en päls — han hade aldrig bett någon om något i hela sitt liv, och han ämnade inte göra det nu heller. Fan besitta — han krusade inte. Men hans gamla kropp skalv som ett löv i kölden när han satte sig i skrindan, och norrifrån kom isvass vind och rev och nöp. När han åkt en halv mil, kände han att det var nära omöjligt. Men han sade ingenting åt den fårpälsklädde bonden. Ena foten var redan utan känsel. Han kände hur stel han blev, och mitt under allt svor han. Men när sköterskan vid ålderdomshemmet tog hand om honom, var det redan för sent, och på natten, när han badats och fått två lakan att ligga emellan, visste han ej mycket mer om denna värld. Han yrade, och syster Hulda begrep inte, vad hans feberheta hjärna sysslade med. Han låg så helt stilla och sade en gång, i det han slog upp ett par stora, klara ögon:

— Hälsa Daniel att Bom i anseende till den ljuvliga vårens ankomst — — ja — att Bom har gått bort — och kommer aldrig igen.

— Och vem är Daniel? frågade syster Hulda, i det hon grep en penna och ett papper för att anteckna.

Men Bom vände sig mot väggen.

— Han skall försöka vid Kopparstenarna. Om han ror i land där och gör fast — jag har lagt en bråte där — så där går dom största abborrarna nu — — —

Och så dog han.

Men på Gränge gästgivaregård låg Daniel Hugg i sin sköna, varma säng, och kunde knappast sova. Han tänkte på hur roligt det skulle bli när han kom upp med sina hundra kronor till nålmakarens Axel — Axel Bom. Och mitt i natten satte han sig upp i sängen och tog fram plånboken under kudden och förvissade sig om, att sedeln låg där. Och nöjd till sist, och lugnad av att veta, att glädjen skulle komma att stå högt i tak uppe hos Bom somnade Daniel och drömde att han metade abborrar i Hakalam, medan gamle Bom sov i skuggan av alarna på kolbottnen.

Och dagen därefter fick han veta att nålmakarens son sov i en djupare skugga.

EVIGHETSMASKINEN.

Han kallades endast »herr Martin», därför att hans andra namn var för mödosamt att uttala, han hette Beilitz, och det kunde inte bönderna med. Varför han bodde på landet, i ett vindsrum ovanför en halvgalen arrendator som även var socknens urmakare — i synnerhet duglig på moraklockor och tröskvandringar som börjat krångla i gången — var länge föremål för gissningar, en ung artist som till och med haft utställning i Stockholm skulle väl helst bo där, bland kamrater och yrkesbröder. Men så småningom hade det gått upp för Toråsbönderna att trots artistnamnet, trots utställningen i Stockholm och trots porträtt av herr Martin som de sett i Stockholmstidningen, så var herr Martin så fattig, hade så jämmerligt små inkomster att han måste bo så här. Denna upptäckt föranledde att han blev föremål för dels medlidande, dels ringaktning i stället för beundran — men det tycktes bekomma herr Martin lika. Han drev ute i skogen sommar och höst och vår och även om vintern när ej kölden var för hård, och de som vågat sig upp på hans kupa kunde intyga att nog arbetade han. Fast om han egentligen var fullt klok, det var ju fråga, ty han målade ingenting som liknade varken träden eller människorna eller djuren, tyckte de.

Nu var det julafton med en hård och befallande och vass vind som gick fram som en rövare och illgärningsman och sopade snön upp mot skyn och spelade orkester i skorstenar och knutar. Vägarna till bys voro igensopade redan på förmiddagen när herr Martin vadade genom drivorna för att efterhöra post hos handlanden. Hans julafton, nästan hans liv, hängde på om det skulle finnas någon post till honom. Hans liv — ånej, tänkte han, nog lever jag över julen fast inte de där hundra kronorna skulle komma — men att vara utan mat om jul — han knöt händerna i byxfickorna för att inte förfrysa dem. Handelsmannen ger mig inte mer på kredit om jag inte lämnar någon avbetalning! Tänk att jag redan är trettiotvå år — och inte kan försörja mig! Han drog ansiktet till en grimas — om han ändå skulle försöka att kritsa tobak åtminstone i fall inga pengar kommit? Kunde handlanden neka på själva julafton? Men se det där att fråga om kredit nu igen — ha ha! Det skulle bara fattas att han inga pengar fick nu och så den där underlige urmakaren som bodde inunder skulle som vanligt komma upp och be att få låna tobak. Han skulle nödgas tala om att han var utan — på julafton — och så skulle hela byn ha klart hur hans ställning var! Men pengarna måste ju komma.

Yrsnön dansade mot de ljusgult glimmande glasrutorna i dörren hos handlanden, fullt med folk och han fick vänta länge. Han var trött och ändå ville han ej sätta sig på den del av disken som annars var ledig. Gummor och gubbar med näverkuntar, nattsäckar, byttor och korgar vände sig om och tittade i imman och doften av

lutfisk och människors utdunstning. På golvet rann floder av smutsigt vatten ned till en liten pöl vid dörren, som öppnades då och då så att ett litet moln av snö kunde dansa in och öka på vattensamlingen, som redan var svart som bläck av stybbet från kolares skor. Två fotogenlampor blänkte matt som om deras glas varit av horn ovanför disken, och bakom denna sprang handlanden av och an mellan uppslagna säckar och kaggar jämte sin tjocka, rödkindade fru, bägge med snörstumpar i munnen och papperspåsar i händerna. Folket talade om vädret, om snön, om lutfisken. Herr Martin trängde sig sakta och blygt fram för att fråga om post. Skulle han ta mod till sig och fråga om kredit på tobak först? Hans hjärta stod nästan stilla. Handlarhustrun spände i honom ett par morska, penningmedvetna ögon, en blick som tydligen talade om att »här var inget krus». Han skulle fråga om post ...

Handelsmannen hejade till och gick bort till en låda i ett hörn varur han tog upp en del tidningar, korsband från Åhlén & Holm, några flottiga blå brev i »pigkuvert», ett dussin julkort vars glitter retade herr Martins ögon så att han slöt dem. — Nehej — det tycks inte vara nånting idag ...

Sakta drog han sig mot dörren, blek som ett lik och nästan darrande. Han tog redan i dörrvredet. Men det var ju vanvett att inte kritsa litet tobak åtminstone — till jul — till jul — tre långa helgdagar i ensamheten. Vad hade det tagit åt honom som stannat här över helgen? Buh — han hade inte haft pengar till biljett — och rum i staden — och — och —

Han kunde inte få upp sin mun och säga till om tobak — han spottade och var arg på sig själv. Skulle hela byn höra att han var utan pengar på julafton ... Nej, han kunde inte — han var för stolt, för högmodig att stå här och bli nekad kredit inför alla människor.

När han arbetat sig genom snödrivorna och var halvvägs hemma räknade han över att han hade ett halvt kilogram grovt bröd och ungefär ett hekto margarin kvar där uppe. Men det var ruskigt att tänka på som julkost i tre dagar, i synnerhet när man var utan kaffe och tobak ... Och när han slog upp dörren till sitt ostädade rum och kände lukten av instängd luft, tubfärger, olja och terpentin, ryste han.

Naturligtvis var pengar på väg — men om de anlände i morgon var handelsboden stängd, och han kunde inte gå och efterhöra post den långa vägen om han inte fick mat. Han måste nu ...

Herr Martin var en klok, envist inrättad man, och han hade ingen lust att förtvivla i första taget, men när han nu tänkte på att han måste ransonera brödet och smöret för att få en bit varje dag, så gick det en känsla av på en gång ilska och behov att gråta igenom honom. Han tände lampan, gudskelov, han hade två liter fotogén! Han skattade upp vedförrådet: det borde räcka med någon hushållning. För resten, ved var inte så överhängande, den kunde han gå ut och stjäla på Trävarubolagets skog. Om han bara kunnat stjäla kaffe och tobak av bolaget! Han knöt i nävarna, gick fram och äter på golvet — en sån åsna han var som inte bett att få mer varor på kredit hos handlanden! En idiot! Hur mycket var klockan? Fyra. Det skulle vara stängt där nere nu, om han gav sig dit igen. Och att gå in i handelsmans kök och framställa situationen och be så vackert ... Nej, tack, han hade blivit nekad kredit en gång förut ...

Mörkret blev tätare utanför, fönstrets glas stod svart som en yta av stelnat beck. Herr Martin hade ingen lust att göra upp eld. Han lyckades hitta några sockerbitar — dem lade han undan för att äta dom till det torra brödet och margarinet. Om han icke varit en så erfaren man skulle han ha förlorat all sin sinnesjämvikt nu, men han kom plötsligt ihåg ...

En julnatt i Chicago, hård vinter och inget rum. En aprilnatt i den långa, bittra, hemskt tysta tiggarekön utanför Brodge House i London. Herr Martin satte sig ned på sin hemmagjorda divan, bestående av några lådor med en madrass och filtar över, och försjönk i funderingar. Han repeterade den nattens vandring i minnet. London Bridge—Cannon Street — men inte fram till Victoria — där var för öppet, för fint, jo, han hade visst försökt att tigga ända uppe vid New Bridge — och så Aldgate – — Whitechapelroad —

Commercial ... ingen konstapel hade hejdat honom och sagt att det var farligt att gå längre in — hans kläder voro sådana att han kunde korsa kring i hela East utan fara. Nere vid Wasping hade han sovit på en pråm som en vänlig skotsk skeppare anvisat honom. Men han hade alltid haft tobak. Det var detta som retade honom värst. Inga fattiga voro utan tobak där ute, besynnerligt nog, det fanns så gott om den, och att tigga tobak gick utmärkt. Men nu ...

Hungern började redan regera i hans mage, men han hade ingen lust att stiga upp och börja ransoneringen av brödet.

Om han hölle sig riktigt stilla och inte ansträngde sig med något, det vore det bästa. Men nu krävde stillheten absolut rökning, nutidsmänniskan var sådan, tobakshungern gav inte efter mathungern. Han måste tänka på någonting, på att det snart skulle komma ett hundra kronor, på att julen inte var någonting att fästa sig vid ... en meningslös tillställning, tillkommen för att på ett dubbelt sätt erinra den fattige om hans fattigdom, den rike om hans vanmakt att kunna njuta mer än magen och nervsystemet tålde. Han undrade vad den mystiske, ensamme arrendatorn-urmakaren tog sig till där nere. Han kunde höra honom gå och stöka — hade inte heller han några släktingar att resa till?

Bang — bang — bang —

Herr Martin spratt upp, utan att förstå. Urmakaren stötte i taket med något hårt föremål. Vad ville han, var han drucken? Kunde han inte gå upp om han ville något? Ännu en gång knackade det ...

Herr Martin kände på sig att det förestod någonting ovanligt, ty detta var första gången den ensamme där nere knackat. I en handvändning var han där nere, viss om att urmakaren vore sjuk. Han öppnade dörren försiktigt, nästan rädd. Kunde den gamle fått något slaganfall —

En liten julgran stod mitt på golvet, det var bara fyra eller fem ljus i den, ett litet bord, utan duk, men med gröt och fisk och — och en liten, gammaldags bukig flaska med en bjärt målad blomma och en flygande geting på. Två stolar stodo vid bordet, två stolar svarta av ålder och sot och utan ryggstöd. Urmakaren hade två par glasögon på sig, det ena paret för långt ner på nästippen, det andra uppskjutet i håret, en stor skärmmössa på nacken och en uppsyn som om han gjort ett skälmstycke och kände sig rädd för bannor. Hans röda ansikte sken när ljuset från brasan i den öppna spiseln träffade det, han såg ut som en välmående putsad kopparkastrull på ett välmående bondställe.

— Joho — si ja ville ha ett lite amerikabrev skrivet liksom på själva julafton — kan herr artisten hjälpa mej mä dä? Si jag har e doter i Amerika. Om dä int ä för mycke begärt? Å först då så tänkte ja att den som arbetar åt en ska fell ha kosten där han arbetar. Ja är int så barnsli så jag har julgran annars, men ja tänkte för skojs skull när ja skall ha främmande, å så var dä att ja lånat så mycke tobak av herrn så ja tänkte ge igen nu, å så om han inte tycker att dä liksom skull vara nåt orent å oriktigt mä dänna här maten ja fixerat ihop själv, så skulle ja bara säja dä, ja menar i fall han inte skulle villa äta mä mej, utan tro att dä inte är rent nog så säjer ja bara: (Urmakaren steg fram ett par steg och gjorde rösten bred och säker) Brännvine ä full rent i alla fall ...

Den julkvällen lärde sig herr Martin att inte döma människor efter en måttstock. Det finns många sorter av dem, fina människor som gå lappade och smutsiga och till synes otrevliga, men i vars själar det stora gemytet har sitt hemvist.

Där tickade dussintals klockor av alla världens fasoner kring väggarna, och den heliga timmen, tolvslaget dånade fram ur innandömena på stjärnsundsur, moraklockor, smålandsklockor och gamla värmlandsur som kunde repetera timmen varje tid på dygnet om man drog i ett snöre.

Till slut drog urmakaren med mystisk min undan ett förhänge i ett hörn, sköt de överflödiga glasögonen ännu mer uppåt pannan och blev allvarlig som gammalt järn i ansiktet. Ögonen tindrade och hans röst nästan darrade när han sade:

— Ja — om han aldrig säjer ett ord åt nån — så — här har ja full mitt.

I taket var fäst ett hjul från vilket en snodd löpte ner till en apparat vars invecklade konstruktion tydde på årslångt arbete. Där fanns gamla delar ur ångmaskiner, bitar av en regulator, ett elektriskt batteri, en laddflaska och två väldiga kolvar av mässing.

Herr Martin log inte, han kände sig rörd. I verkligheten är vi såna där fantaster allihop, tänkte han, den ene målar, den andre ... Huvudsaken är att ens galenskap inte yttrar sig som elakhet. — Nå — kan han sättas i gång frågade herr Martin, ehuru han redan visste det svar han skulle få, det evigt vanliga:

— Nää — det fattas lite — lite obetydligt, som jag fixerar med just nu. Men ä han inte pampi?

— Jo, den är fin ...

Längre fram på natten, när herr Martin skulle gå upp till sig med ett paket tobak i handen, erinrade han sig något och vände i dörren.

— Var det inte ett — amerikabrev jag skulle skriva?

Urmakaren, som redan lagt sig på sin brits, såg litet förlägen ut. Sedan satte han sig upp och skrattade.

— Jag har ingen dotter i Amerika, sade han. Jag har aldrig varit gift. Det var egentligen bara det att jag tyckte jag ville visa — han vinkade mot hörnet där evighetsmaskinen fanns — för det var jul — och så — har jag aldrig visat den förr ...

Herr Martin nickade farväl, förstod och försvann.

EN LIVSKONSTNÄR.

Jägmästare Fors berättade mig följande:

Varför det blivit omöjligt för Lars Erik Dahlman att leva som andra och bland andra människor, vet jag icke; när jag började känna honom var han redan en gubbe med långt, men ännu mörkt skägg. Hans ansikte var på en gång motbjudande och tilldragande, på en gång profetens och den ej alltför intelligenta, men alltid rentvättade vagabondens. Han var luffare, men tiggde aldrig, han lagade symaskiner i stugorna på landsbygden, bar sina verktyg i en liten obetydlig väska av skinn och sin bibel och Henrik Schartaus predikningar jämte en liten kyrkohistoria i en mycket större väska, varjämte han alltid hade en väldig ränsel, fullproppad med jag vet icke vad, fastsnörd på ryggen. Han var icke trasig, men dåligt och lumpigt klädd, ibland skrikande löjligt. Hans stora lyte var att han alltid ville predika och tala om Gud och alltid föreföll så fullproppad med andlighet att folk avskydde honom, fastän de på samma gång förundrade sig över att han aldrig tiggde och aldrig tog emot ens en kopp mjölk, utan att betala den, försåvitt han hade pengar, och hade han det ej, så skrev han upp den lilla skillden i en bok och betalade säkert nästa gång han kom den vägen fram. Sålunda minnes jag att han en gång efter ett års förlopp återbetalade en tolvskilling som ersättning för något sämre nattlogi hos en ogudaktig, men barmhärtig mjölnare som brukade härbärgera honom i kvarnkammaren.

Men dessa egenskaper voro tydligen något varmed han ville trygga sin existens och göra sig populär. Jag sade alltid till mjölnare Mattson att gamle Dahlman längesedan upptäckt den affärsmässiga innebörden av ordspråket att ärlighet varar längst. Mattson däremot ville göra gällande att Dahlman var så genomträngd av den heliga ande att han ej kunde synda. Jag svarade att till och med apostlarna fingo lov att ta emot gåvor. Mattson genmälde att apostlarna voro predikanter och måste leva av sitt yrke, Dahlman däremot var symaskinsreparatör och måste leva av sitt. Varpå jag ej hade något att invända, men jag uttryckte mitt tvivel på om inte Dahlmans mångordiga tacksamhet mot Gud även när han svalt och hade det illa vore skrymteri. Och så stod han på knä och bad så att folk såg det. Det står: gå in i din kammare och stäng din dörr när du beder. Mattson sade att den öppna bönen liksom vore till ett vittnesbörd — annars så fick det vara hur det ville med den saken, en ärligare karl än Dahlman fanns inte på jorden.

— Å, sade jag, du har alldeles rätt, varför ska vi inte unna — varför skulle jag missunna vagabonden Dahlman att ha upptäckt sitt sätt att leva i denna värld, bara därför att jag inte ännu upptäckt mitt.

— Jag är visst inte läsare, svarade Mattson ettrigt, men jag svär på att Dahlman inte gör det där för att leva på det.

Och så gick Mattson ned i kvarnen och lämnade mig kvar på backen under de höga asparna som susade entonigt. Förbi mig gick den murkna rännan, halvfylld av grumligt vatten från dammen, om några minuter drog Mattson på kvarnen. Hjulet brummade och surrade och stänkte en pärlskimrande sky av skum upp i solen.

— Mattson begrep mig inte, sade jag högt för mig själv, jag menade att Dahlman hittat sitt sätt att kunna leva — inte sitt sätt att få mat och logi. Och jag hade hittat mitt sätt att få kläder och mat och husrum och ett gott anseende, men intet sätt att uthärda allt detta. Om jag sade detta till Mattson — skulle han då begripa mig? O, nej, huru, skulle han säga och spärra upp ett förvånat ögonpar, hur? Uthärda livets goda — uthärda lyckan? Gå och sov några timmar eller tag ett bad i dammen, skulle han säga. Men nej, inte ens det, han skulle bara skaka på huvudet och tro att jag blivit nyss bedragen av ett fruntimmer eller att jag vore svartsjuk, pratsjuk eller fyllsjuk.

Men kanske — kanske om jag ginge ned i kvarnkammaren och sade det åt symaskinsreparatören Dahlman! Om jag sade så här: Hör nu, jag har mat, kläder, husrum, hustru, barn och ett gott anseende, men hur skall jag bära mig åt för att uthärda att ha allt detta? Jag är icke lycklig, jag gläder mig icke åt mitt arbete. Jag är led intill döden. Jag är en vansläktad, alla mina förfäder ha hängt sig i tur och ordning. Jag har förskräckliga tankar, äcklande tvångsföreställningar och rysliga drömmar. Vad skulle vagabonden svara? O, låt oss gå och försöka. Det kan alltid vara en förströelse.

När jag kom ned i kvarnen upptäckte jag att han gått. Jag utfrågade några barn som lekte vid dammen och de påstodo att han gått österut, uppåt de där stora hedarna, där det finns tre gamla varggropar. Vad skulle han göra däruppe? Gick han ut i öknen? Jag måste skratta. Denna gamla narr var sannerligen lustig, däruppe fanns det ju inga symaskiner att laga, och det var också ett sätt att välja den längsta omvägen ifall han ville gå till Munkbyn. Jaså, han hade gått, ja, jag skulle gå efter honom och tala med honom, vid utgärdsgården skulle jag säkert hinna upp denna Guds luffare, och sannerligen om det inte skulle bli roligt höra vad han hade för goda råd att ge den som ingenting kunde tro.

Vid en glänta i skogen fick jag plötsligt se hans väldiga gestalt avteckna sig mot den nedgående solen. Ah, nu mindes jag, han var lik »Kristen» på de där dåliga träsnitten i Kristens resa, som min farmor läste i. Lika lumpig, lika narraktig pilgrim med bördan på ryggen. Han gick så fort nu, han hade så brått, han måste skynda fram till bygden, här var det ju ingen som såg honom i hans fattigdom och helighet. Vad han måste vara arg på ryggbördan och på myggen som bet härute i ensamheten, arg på den tunga bibeln i väskan och

på verktygen. Men snart skulle han vara i Munkbyn och värdigt och tyst skrida in genom köksdörren, böja huvudet i bön och skrymta sig till mat, som tusen gånger förr.

Kanske han inte skrymtade? En som bedrog sig själv med sin egen ärlighet och helighet? En tiofaldig narr, mer beklagansvärd än alla. Kanske han aldrig känt i sitt bröst ett sting av ångest att vara levande, att andas? Ba! Vad visste denne narr om ångest!

Jag kände mig vred på honom, vred därför att han inte föll ned på knä och bad till sin herre även här i ensamheten. Varför hade han så brått, varför tog han så ivriga steg när han en gång var ute i öknen?

Här började heden, här öppnade sig Sammahedens härliga, majestätiska vidd i det skimrande gyllne kvällsljuset. Här lågo klippor utströdda, stora som små hus, här porlade en bäck och en källa rann klar vid skogsbranten. Här svepte en sval och befriande vind över vissnat gräs och överblommad ljung, här var dagern som ett evighetens ljus. Här bodde Gud. Varför stannade han inte — varför bad han inte? Fortfarande brått?

Men sakta, sakta, jag fick inte störa honom, inte låta märka att det fanns en människa här i närheten, ty jag var så rädd att jag aldrig skulle få veta om han dyrkade sin gud även i ensamheten. Med små lätta steg höll jag mig ett par hundra meter bakom — men min fruktan var överflödig, han såg sig ej om en enda gång, han bara skyndade.

Jag hade ingen lust att gå ifatt honom och tala med honom mer, jag förstod att han hade brått att komma till byn och försäkra sig om logi innan det blev för sent. Men, nej — nu tog han stigen till vänster — vad i all världen! Ämnade han sig till Borrberg — där var ju bara en stuga och så fattigt och så många barn. Nu hände det något.

Han föll plötsligt huvudstupa, med pannan mot jorden, på knä och utan att han tagit av sig bördan. Jag stannade och smög mig bakom ett litet buskage, varifrån jag närmade mig ljudlöst. Han hade ej sett mig, detta var intet skrymteri. Han låg i denna ställning mycket länge, under det solljuset blev alltmera likt matt guld och vinden friskare. Blott en enda mening kunde jag uppfatta, fastän han hela tiden bad högt, det var denna: O, vad jag tackar dig, Herre, för allt vad du gett mig, o, jag är icke värd detta!

När han reste sig försvann jag inåt skogen, jag begrep att han ämnade sig till Borrberg och beslöt att spionera på honom där. Men nu var jag icke så säker på att han skrymtade mer, det var nog så att han var en livskonstnär — men vad var då jag, stackars kräk? Sannerligen om jag kan begripa ens hur fattigt mitt liv är mot hans! Men kanske — å, kanske han sett eller hört mig? Kanske han också var tokig? Ba, jag ville icke inbilla mig att det fanns människor som tackade sin gud för trasor och smuts och människornas löjen.

Efter att ha dröjt ett par timmar vid Samsasjön för att ge honom tid, gick jag raka vägen till stugan vid Borrberg. Och kommen in genom grinden såg jag en syn som kom mina kinder att bränna av en inre skamsenhet över mig själv. Detta var en livskonstnär.

På ett stupat brunnskar satt den skäggiga gamla mannen och kring honom trängdes en flock ungar under ett så påtagligt jubel att jag måste gå närmare med risk att störa för att dock få se orsaken. Ur det stora byltet hade vagabonden framtagit ett par strumpor, en näsduk med bilder på, ett litet femtonöres munspel och en bjällra av mässing. Han höll upp bjällran i luften och skakade på den, och alla de fattiga, trasiga, smutsiga ungarna skreko av förtjusning. Hans eget ansikte sken när han delade ut gåvorna så rättvist han kunde. Men ingen hade tid att se var jag fanns, jag drog mig undan bakom en höhässja, där jag kunde se utan att ses. Det hela slutade med att den gamle sjöng en sång för barnen, han försökte lära dem den. Jag minns ej mer än första versen:

Snälla gubben han hade en käpp och en hund, och han vaktade små får och små lamm. När han lade sig på heden att sova liten stund, då kom vargen, den styggaste, fram.

Och mitt i all glädjen axlade gubben sin säck, vinkade farväl åt barnen och försvann åt det håll där den folkrika Munkbyn ligger. Men jag kände mig ej vidare ha något att spionera efter. Jag hade sett en livskonstnär på nära håll.

I MÖRKRET.

I.

När solen gick upp om morgonen, då gladde sig alla människorna i den lilla byn. Unga flickor buro sina mjölkspannar och vattenämbar sjungande och skrattande mellan brunn och boningshus och stall, kalvar hoppade och tidigt väckta insekter dansade i täta moln över fägatans mynning. Bondgården vid Lisstu höll på att vakna till, den hade för övrigt varit vaken länge, ända sedan sex. Stararna språkade med varandra uppe i oxeln och svalorna foro ut och in i nervös iver under takåsen.

Och när alla börjat sin dag började också Lisstu- Lars sin. Han låg på sin brits i ett skymundan av det väldiga köket och hade varit vaken länge och hört sommarmorgonens sorl därutifrån, hört när dottern gick ut med mjölkkärlen, när hon malt kaffe och hur allt gårdens folk druckit det och gått ut att arbeta en stund före frukosten. Lars låg kvar ensam, han behövde inte gå upp så snart, han var bara i vägen om han kom upp för tidigt. Nu vände han sina ögon mot fönstret, men det var icke några vanliga ögon, endast röda, tomma ögonhålor. Han kände ändå en viss lust att vrida ansiktet åt det håll varifrån han visste ljuset flödade in. För mer än tusende gången kom han ihåg händelsen i stenbrottet för tio år sedan, veckan efter sedan äldsta sonen, Karl Magnus, farit till Amerika för att bli så där rik. Och rik hade han blivit, sonen, som egentligen aldrig tyckt om sin far, det hade ingen av de tre barnen gjort, han kanske varit för sträng och hård mot dem, men det var ju bara utanpå, nog älskade han dem, för all del. De två sönerna och dottern hade hållit sig till mor, bara mor, och hon var begraven för längesedan. Doktorn hade måst peta ut hans söndersprängda ögon för att förhindra blodförgiftning, och sedan hade just inte barnen älskat honom mer än förut, kanske mindre. Ingen av dem var precis elak, men nog förstod han att han gick litet i vägen, nu sedan han kommit i detta namnlösa mörker som var svartare än någon mulen natt om hösten. Ibland misste han sitt tålamod att uthärda detta mörker, en darrning skakade honom då och han strök våldsamt med handen över »ögonen». Men det var mest i början, nu gick det bättre. Tungt att leva var det, och att aldrig kunna göra något just till lags, fast han ofta satt på torvtäkten och hackade och vände och ordnade med torvorna.

Men nu var klockan bestämt mycket, Kerstin kom in med mjölkkrukorna och hällde i separatorn. Lars kravlade sig upp och klädde sig medan den nymodiga maskinen, som han aldrig sett, surrade i hans öron, och när han var färdig famlade han sig efter väggen tills han nådde bordet där han satte sig helt stilla och väntade med ansiktet vridet mot spiseln. Varken han eller sondottern sade ett ord, hon hade så brått med att sila och ordna och så få hans välling i ordning. Lars hade lärt sig att lyssna mycket noga, han hörde på sekunden när hon var i ordning med hans mat, när hon rörde vid vällinggrytan på spiseln drog han sig närmare bordet, där han famlade rätt på träskeden som satt instucken mellan väggstockarna bredvid fönstret. Utan ett ord satte Kerstin dit skålen och utan ett ord började han äta. Han bröt det mjuka brödet i små smulor som han ivrigt förde in i sin tandlösa mun med fingrarna. Nästan glupskt sörplade han i sig sin välling — de tyckte väl också han åt bra mycket! Sedan knäppte han händerna och tackade, steg upp, följde på nytt väggen tills han nådde dörren och steg ut i solen, som böljade om honom som ljum ånga i en alldeles kolmörk badstuga. När han hörde stararna vände han sitt blinda anlete dit upp av gammal vana. Instucken i

knuten fann han sin käpp med vilken han letade sig väg till stallet, där han skulle göra rent och pumpa in vatten, och just som han var kommen inom dörren och kände av doften därinifrån att de båda hästarna redan voro ute, stannade han häftigt och lyssnade. En skjuts hade kört in på gården — så här tidigt. Han kände igen gästgivarepojkens röst. Vad kunde stå på? Men nu kom Kerstin ut ur stugan och skrek:

— Nej — bevare oss i himlens frid — Karl Magnus!

II.

Den blinde hade kravlat sig fram mot stugudörren, där han hörde bråk, skratt och rop och väsen, och han famlade nervöst omkring sig med käppen utan att veta vad han gjorde. Kerstin pratade i en enda fart med den nykomne, som svarade på en så underlig dialekt att Lars inte begrep det. Kanske det var engelska, tänkte han. Pojken var ju bliven ingenjör — och rik! Kanske han inte talade svenska mer? Lars begrep inte att ingen såg honom, han kanske skulle gå in — ifall det nu passade sig att stiga på så där, när det var så här — — — Om han inte kom i vägen? Men i sin iver att få hälsa på sonen höll han ut sin högra hand rakt i luften, famlande, som om han väntat finna sonens hand utan att gå närmare. Men när han inte kände någon hand lät han sin egen sjunka och ropade, utan att längre kunna behärska sig:

— Är du hemma, Karl Magnus?

Karl Magnus kom ut, klädd i khaki, benläder och solhjälm, och det nästan förargade honom att inte gubben kunde se allt detta, inte heller hans feta ölansikte, precis likt en förvaltares eller bryggares. Och han ryggade tillbaka inför det vanställda ansiktet, de röda hålorna där de stålgrått vassa ögonen en gång suttit, den nedsölade tröjan och det ovårdade håret och skägget. Den gamle blinde var ju avskyvärt ful. Han måste ändå gå fram och hälsa, och ett slags medlidande som kanske hade en svag ton av ömhet grep honom. Han hälsade nästan hjärtligt, men drog strax tillbaka sin hand igen och tog ett steg tillbaka, seende ned i marken. Plötsligt började gubben snyfta och det tålde han inte, han drog sig ännu längre tillbaka.

— Se så, se så, mumlade han, far ska väl behärska sej ändå!

Gubben torkade sig sakta med tröjärmen, bemannade sig och sade lugnt:

— Si det går om så många år att bli van, så ...

Karl Magnus skyndade sig in i stugan, obehagligt upprörd. Han hade redan beslutat att betala en viss summa för fadern på försörjningsinrättningen, så att han finge komma alldeles ur vägen nu, när gården skulle byggas om, det gamla stallet rivas och allting förändras.

Dagen förflöt lugnt och Karl Magnus gick ute i trädgården och på åkrarna, tittande på allt som skulle tas itu med, följd av sina bägge ivrigt pratande syskon. Inte heller den blinde kunde hålla sig stilla, han ville försöka lyssna ut deras anmärkningar om den jord han en gång röjt och så många gånger plöjt. Famlande med sin långa käpp som ett känselspröt i luften och framför sig på tuvorna sökte han följa efter gruppen på ett visst tillbörligt avstånd, men han kunde ej röra sig nog fort, han kom alltid för sent för att uppfatta något av vad de sade. Så fort han kommit dem nära flyttade de sig längre bort.

Det blev litet högtidligare middag än vanligt med en snövit vaxduk bredd över köksbordet. Den gamle åt vid ett mindre bord i närheten av spiseln, han kunde ju inte äta så snyggt, han kunde ha fördärvat aptiten för gästen — sonen, och så var det ju skönt för honom själv att slippa vara förlägen över sin fumlighet. Man språkade livligt. Karl Magnus berättade och syskonen frågade, alla i munnen på varandra. Glädjen över hans återkomst var oförställd och sorlet blev allt livligare, så att Lars ibland glömde bort att äta, lät skeden falla ned mot knäet, så att han spillde på sig och utbrast:

— Tänk att det är så pass förtjänster i Amerika — hå, hå!

Men ingen låtsade höra honom, och till sist teg han alldeles, bara vände de röda, grinande springorna där ögonen suttit, mot deras bord och gapade som vanligt. Till sist tycktes han ha tänkt över hur överflödig han var, och stapplade ut, bort till torvtäkten, där han hela eftermiddagen satt på en träbock framför en stubbe med en riskniv i handen, hackande den torra torven till små smulor. Men det kom ingen fart i hackningen. Han stannade då och då av och grubblade.

Ja, nog hade han tänkt göra det många gånger, men det var allt orätt och hemskt. Orätt? Att gå ur vägen? Hm. Kunde Gud vara så sträng, han såg väl hur Lars hade det. Äsch — inte tänka på det där — sonen var ju ändå hemma och en duktig son var det. Ingenjör och rik. Ingenjör och rik, de orden tuggade Lars ideligen på med sina tandlösa käkar. Ingenjör och rik.

När kvällen kom och aftonvarden tillgick ungefär på samma sätt yttrade han icke ett ord. Han hade något att tänka på för egen del. Helt fort mumsade han i sig sin matbit och kröp till kojs och låg och hörde hur dottern och de bägge sönerna följdes åt upp på vindskammaren där Karl Magnus skulle ligga. Hans hjärta slog litet fortare nu, han hade hört orden ur sonens egen mun, med tysta instämmanden från de andra: det skulle betalas för hans inackordering på fattighuset medan man byggde om. Åja, han begrep nog hur länge den ombyggnaden skulle räcka.

III.

Han kämpade med sig själv ännu när det blivit natt och hela huset var tyst, han tänkte på hur två av hans bekanta burit sig åt när de kommit att bli i vägen. Han själv hade tänkt länge på det där, som var så farligt att tänka på, först tänkte man liksom på skämt, sedan räknade man ut hur det skulle gå till, sedan hur dem man ville gå undan för skulle bära sig åt, hur de skulle skrika och bli rädda när de fick se en hänga. Det var rätt åt dem, det var så rätt så. Och nu på sista tiden hade han tyckt att denna hämnd mot dem vore rättvis. Åja, bara en kunde vara modig nog, när en inte ens hade en sup att styrka sig med. Men i dag hade han fått höra ...

Dagen hade varit som en utlösande stöt åt Lars’ grubbel, han kände sig beredd. Ingen ängslan just, litet hetta i bröstet, och så en dov känsla av: det vore lagom åt dem!

En ska undan — undan ur vägen — bara bort. Det är rätt åt dem.

Men då fick han aldrig se hur de byggde om — han tog sig över »ögonen» och kom ihåg att han aldrig skulle kunna se det ändå. Han skulle ju bara gå i vägen för byggnadsarbetarna. Inte ett handtag kunde han hjälpa till och inte se — aldrig mera se!

Han kravlade sig upp och drog på sig byxor och väst och strumpor och kröp ut på golvet, tyst så att ingen skulle vakna. Kerstin sov i andra ändan av köket. Han stötte emot något föremål, det måste vara sonens koffert, han famlade på den och beundrade den, kände att den var stålbeslagen och att det var fem lås. Locket var som ett kupigt kyrktak. En sån koffert! Det var ett rep spänt i kors om den, och knuten satt löst. Då grinade den blinde i mörkret för sig själv och började försiktigt dra loss repet.

Om han hade vågat skulle han gått till skåpet och letat rätt på brännvinsflaskan, men då skulle nog Kerstin vakna. Sakta kröp han på alla fyra mot dörren där han sträckte sig uppåt och famlade rätt på låsvredet. Med darrande händer lyckades han få en snara och få fastgjort i vredet. Han skalv till av rädsla, men så hörde han Kerstin snarka hårt borta i sängen. Han var icke ensam, han hade människor hos sig, det var det bästa. Och tänk vilken liten frukostrast de skulle få — — —

— Fader vår som är i himmelen, giv oss i dag vårt dagliga bröd, förlåt oss våra skulder såsom såsom — vi förlåta dem oss — oss skyldige äro — och inled oss — inled oss icke — i frestelse, utan — fräls oss från ondo — fräls oss från ondo! Han viskade de sista orden flera gånger. Sedan lyssnade han. Jo, Kerstin var där, han var inte ensam, han hade folk — —

Sedan skyndade han sig bara. Det blev ju varken svartare eller på något sätt annorlunda kring honom ändå. Och så var det rätt åt dem.

Stående på knä lade han snaran om halsen, lutade sig fram, vajade hit och dit och sjönk slutligen ned halvliggande. Sparkningarna väckte inte Kerstin, ty han hade endast strumporna på sig.

————

NAGELMANS DRÖM.

I.

Nagelman kom gatan framåt och mötte mig vid Johnsons bar, blek och förstörd, så att jag trodde att han igen fallit offer för sin olyckliga vana att dricka sig full, spela bort sina pengar och vålla sin snälla hustru sorg. — Handen på hjärtat, broder, nu har du på nytt gått på den breda vägen, sade jag, jag kan se det i ditt ansikte, jag kan läsa det i din själ. Du våndas, du känner ont samvete, du förtvivlar om att vidare kunna hålla dig ekonomiskt och moraliskt uppe. Men lyd mitt råd — flytta till landet, bo i en liten stuga mitt i dessa underbara skogar ...

— Tyst! ropade Nagehnan häftigt. Du vet aldrig vad du pratar — jag har inte druckit — jag har inte mött det spöket — jag har mött ett annat, som är mycket värre. Han kom med sin väldiga gestalt nästan inpå mig, vännen Nagelman, flåsande, men om av iver eller om han nyss sprungit undan det där spöket han nämnde om vet jag ej. — Jag har mött ... nej, nej, nu kan jag inte tala om det! Jag vill inte gå på krog heller, för då kan du locka det ur mig, mot min vilja, jag måste gå hem och försöka sova, jag har varit hos doktorn och fått veronal.

Hans ögon uttryckte ej samma häftiga oro som hans tal, och detta förundrade mig, han tycktes se bort i fjärran, och om det inte fanns ett slags leende djupt in i ögonen, så är jag inte klok, fast ansiktet såg både upprört och strängt ut och var spökblekt, skälvande. — Farväl, jag skall gå, sade han plötsligt stillsamt, liksom om han kommit att tänka på något som fordrade eftertanke i stället för iver. — Du kan ju få veta det en annan gång, när jag blivit på det klara med henne ...

— Jaså — — — är hon vacker? frågade jag sakta och allvarsamt.

Han stirrade på mig som om han ej förstått. Sedan viskade han liksom om han talat för sig själv:

— Nej — hon har bara kommit i min väg, hon liksom spökar i min själ — jag känner samma kärlek till henne som till alla lidande människor och till andra också — för människorna är verkligen värda kärlek — du tror det inte men dom är värda kärlek. Nu så kom den här bara närmare än de andra, så att min känsla blev mera konkret i detta fall, mer frappant. Nej — hon är inte vacker, inte särdeles ung heller — det är möjligt att hon är klok, det vet jag inte. Nej —

Han skakades plötsligt av en häftig rysning, såg på mig som om han ej sett mig och försvann utför gatan. Jag satte mig på Johnsons bar för att tänka på Nagelmans bägge spöken: narkosen och kvinnorna.

Nu plötsligt blev jag ursinnig på mig själv för att jag frågat honom om kvinnan var vacker. Hade jag frågat?

Ja visst: är hon vacker? hade jag sagt. I stället borde jag ha viskat: Är hon god?...

Det skulle jag ha frågat, och så skulle jag ha sagt att om hon vore god så skulle han ej bekymra sig, även om han kommit för nära in på hennes väg och oroat henne. Ty man kan aldrig skada en god människa. Men om hon inte är god, så skulle han ej heller då oroa sig, ty hon kan bli god av att lida ont.

Det var så med Nagelman att han höll på att brinna upp, än i den ena lidelsens eld, än i den andra, och jag hade väntat på att han skulle bli så gammal att passionens storm skulle lägga sig. Då skulle han få rymd och ljus kring sig, då skulle han kanske bli en stor människa, ty han förspillde tiden med ett onödigt irrande, som kristna kalla synd och som jag, som skulle vara en modern hedning, kallade dünger schaufeln und nicht wissen ... Men Nagelman visste det nog, han var bara litet för svag. Rådde han för att han var svag? Nej, ansvaret, hans och allas vårt ansvar, ville jag helst avfärda ... Men besynnerligt att vi aldrig kunde lära oss att gå, så vi sluppe åtminstone krypa i smutsen ...

Det kunde vara två glas genever som kom mig att tänka så där larvigt. Det kunde också vara, därför att jag höll av Nagelman och ville att han skulle få litet mera frid kring sig. Det kunde också vara därför att jag hyste medlidande med Nagelmans hustru, som gunås hade nog att tänka på redan. Jag ville hjälpa henne ur dilemmat. Men han hade ju inte ens klargjort så mycket för mig att jag kunde ställa diagnosen riktig. Skulle han låta det komma till skilsmässa? Jag trodde det inte — han var en god människa och han älskade sin hustru. Det kunde ju hända att han älskade ännu en kvinna — men alldeles säkert var det en liten gås som dykt upp denna gång också.

Jag erkänner att jag kände mig förargad, jag ville nästan ta och ge Nagelman ett andligt kok stryk, och så ville jag träffa den där gåsen och förehålla henne förnuftiga skäl. Det skulle jag ...

Men när verkan av genevern försvunnit förlorade jag modet. När Nagelman förälskade sig låg det alltid ett hemlighetsfullt, spökaktigt ljus kring det hela, det tog aldrig vanliga vägar, alla hans felsteg syntes mig som mystiska förbränningsprocesser i hans själ. Kanhända han behövde dem?

Jag satte mig kvällen därpå på baren viss om att han skulle komma dit, men han kom ej. Om ett par dagar mötte jag honom på en enslig skogsväg ensam ett stycke utanför staden. Han kom emot mig med en uppsyn som på en gång gjorde mig rädd och glad: antingen hade han nu i någon slags kärleksyra fattat ett dumt beslut, eller också ...

— Jag har övervunnit det — jag har övervunnit det! sade han lugnt. Jag har slagit av det huvudet — spöket, menar jag ...

— Har du slagit av henne huvudet ...

— Ha ha, nej, du förstår inte detta, inte detta, inte var hon något spöke. Spöket var min passion för henne, ett fruktansvärt spöke, en drake, en bläckfisk, en skorpion ... trodde jag, men nu vet jag att det inte var det. Jag slogs med det tills det tappade huvudet och så såg jag spökets själ. Jag har haft en dröm, gosse, en dröm. Sätt dig här — eller lägg dig under bokarna här i skuggan, så skall du få höra ...

Och så satte sig Nagelman ner mellan ett par mosklädda stenar i en mycket skön och vilsam ställning och berättade sin dröm.

II.

Först när jag insomnat kom en man till mig och tog min hand och ledde mig i väg långt bort. Jag kunde ej se hans ansikte ty vi gingo i ständigt mörker tills vi kom till ett rum som jag tyckte var litet ljusare. Så småningom föreföll det mig som om en lampa tänts högt uppe i ett valv, och omkring denna många små

lampor, detta kunde vara månen, jag brydde mig ej därom, ty jag kände igen rummet. Det måste vara min fars rum, så som han en gång i tiden haft det inrett och lämnat det när den store vännen Döden kallade på honom. Jag brast i skratt — ser du, därför att det föreföll mig så passande att det skulle vara så högt i taket i min fars rum, så att man nästan trodde sig ha valvet med alla vår herres solar ovanför. Men i ett hörn kunde jag urskilja min fars nötta arbetsbord och Den Heliga Boken som han brukat läsa i låg där i dunklet och glimmade som guld — mannen ledde mig till nästa rum, som var alldeles ljust, mycket litet men ovanligt vackert. Mitt i rummet stod en kvinna med ett skönt, regelbundet romerskt ansikte. Hon höll en liten lampa i handen och pekade med den andra på ett föremål som kom mig att studsa. Mannen sade: tala med din syster! Dock kunde jag ej slita min blick från föremålet: en liten smal likkista mycket vackert och noga insvept i en snövit duk av linne. Två vaxljus brunno på ett bord som liknade ett altare, och några glödröda rosor glänste som rubiner mellan ljusen. En svag doft av rökelse fyllde rummet.

Kvinnan pekade fortfarande på kistan och vred sitt ansikte så att jag bättre kunde se henne. Det var hon. Men fastän detta ansikte ej hade den ringaste likhet med hennes kände jag igen henne. Hennes själ fanns i ögonens glans och munnens linjer. — Du är icke min syster, sade jag, du är min älskade ...

Jag vände mig om och såg i hans ansikte. Han såg icke förskräcklig ut, han hade en hög panna och mycket djupa ögon. När dessa ögon mötte mina tycktes det mig som om han sett tvärs igenom mig och lett mot någonting i fjärran. — Sätt dig ned och tala med din syster, sade han, och så lämnade Döden oss.

— Nu får du älska mig och hålla av mig så mycket du vill, sade hon, men du får icke tänka på min kropp ... Det kan icke vara behagligt för dig att tänka på att du haft något att göra med den ...

Jag står här, jag lever, jag finnes, jag kan älskas ... men det som kunde bli föremål för passion, det ...

Det har redan undergått förändring ... Och den lägre kärleken tillhör det föränderliga. Men varje gång du med kärlek ser in i ett öga som möter ditt, varje gång du älskar högt en människa, varje gång du tar vård om en bedrövad, varje gång du känner hur ditt hjärta vill sprängas av människokärlekens eld — så skall du veta att det är jag som är i dig. Allt vad du gör i godhet gör du mig ... Men kroppen skall du icke bry dig om, ty den undergår förändring.

Jag sträckte ut armarna för att röra henne, men då försvann allt. Jag låg, syntes det mig, på rygg någonstans på en bädd av mörka moln utom jordkretsen och såg upp mot världsaltets väldiga rymd. Jag såg hur det tjocka mörkret bröts av millioner flammande blixtar. Jag såg den lilla jorden och de många andra väldiga himlakropparna brinna och sända ut kors- och stjärnformade strålar, så att skenet av de brinnande världarna skrev en eldskrift på himmelen som jag icke kunde läsa. Dånet av dessa världar som gingo under liknade väldiga hornstötar — fanfarer liksom revo sönder rymden och kastade smulorna av alla världar ut i det yttersta mörkret, och jag förundrade mig att jag fanns kvar.

Då kände jag plötsligt att någon såg på mig, och när jag vände mig om såg jag kvinnan, vars ögon voro fulla av kärlek. Men när jag ville närma mig henne tyckte jag att hon log och avlägsnade sig och att hennes ansikte blev en del av den eld varav det oändliga rummet brann. Och jag såg också att hon liknade min hustru.

Nu tänkte jag att gåtan var löst. Ty detta var ej endast de båda kvinnor jag älskat, utan detta var allt jag älskat. Mina barn, mina medmänniskor, detta var Kärleken, Gud själv. Och jag ville störta mig rakt in i det mest vita av allt detta brinnande och uppgå i det ljus som var mitt. Då kände jag hur jag föll ...

Eftersom jag föll flyttades det underbara ljusskenet ned över mig och följde mig, detta sken som än var som rosor, än som eld, än som många ansikten, än som ett, men alltid lika rent brinnande. Men när jag fallit nog djupt försvagades skenet från ansiktet. Det log hoppingivande mot mig och försvann ur min åsyn.

Jag stod plötsligt på en rak stadsgata som förtonade långt borta i fjärran under ett moln som såg ut som om en värld brann i det — så lyste och gnistrade det av solen som gick upp. Jag stod länge och kände smärta och oro i mitt bröst, jag var ensam, övergiven. Jag hade icke älskat så osjälviskt att jag fått bli som dessa ...

Då formade sig det lysande molnet än en gång till ett ansikte, ej en kvinnas, ej en mans, icke någon som jag sett. Det var ändå ej främmande, det log emot mig — hoppgivande ...

*

Solen höll på att sjunka just som han slutade sin berättelse, och ofrivilligt vändes våra ansikten dit bort, till de lysande molnen. Men jag kunde icke få det till ett ansikte, snarare till ett väldigt, grönt träd med gyllene, glödande frukter — Livet, som aldrig skall dö och aldrig bliva ont så länge det finnes själar som känna kärlek.

DEN DÖDSDÖMDE.

Nu har jag legat här i tretton månader — nej, icke fullt, de första två månaderna kunde jag gå uppe och brukade stå en timme om dagen borta vid fönstret och se ut över Borgälven och dess gråvita timmerbommar och pålar. Det var så lustigt att se hur vattnet böljade och porlade, och fast avståndet var så stort tyckte jag mig kunna höra vågornas plask mot länsar och flottbroar. Jag känner varenda stock och varenda sten och alla grund och bankar, alla pass och krångliga ställen därnere. För två år sedan hade jag hand om all timmerflottningen där, betalade ut alla avlöningar åt arbetsfolket. Jag älskade detta arbete och ibland brukade jag ligga på rygg i min lilla motorbåt, förankrad vid Bockholmarna och stirra rakt upp mot vårhimlen där de små, sirliga molnen gingo högt över mig och min båt och mitt timmer och alla mina bekymmer. Ty visst har jag bekymmer — men icke nu så mycket som förr, ty läkaren har dömt mig att dö snart. Kanhända lever jag ej tills jag hunnit skriva ned dessa rader, kanhända får jag leva tills isarna börja råma ute vid Hållandssjöarna. Då vet jag att inspektor Görnell och skogsförvaltare Grinning jaga räv därute, men jag får icke vara med. Det kan göra detsamma, för Görnells och Grinnings skull längtar jag icke ut igen, men för skogarnas, för kärrens och sjöarnas och de frusna åarnas skull, för uttrarnas och rävarnas skull och för att jag har en sådan stor, hög kärlek till alla berglandens dolda vrår.

Skogsförvaltaren och inspektören få gärna vara ensamma för mig. Den ene är en högfärdsgalen sockenkung, den andre en blöt alkoholist, som darrar i hela kroppen om han får syn på en naken kvinnoarm eller en vackert, mjukt rundad vrist. Den ene berättar historier, som röra matsmältningen, den andre uppehåller sig vid det andra könets strumpor, underkläder och det som dessa dölja för hans hungrande, heta små grisögon.

Jag vill vara ensam, jag vill icke ens tänka på dessa människor. Fast det kan vara rätt svårt att låta bli. Det obehagliga har en viss förmåga att klibba sig fast vid en, när man icke har annat arbete än att ligga och minnas.

Jag kommer ihåg den dagen när doktor Flemming undersökte mig för väl femte gången och slutligen mumlade ur sig hur han trodde att det stod till. Ögonblickligen sängen, slut med allt arbete, fullständig vila — och så kom jag hit till min hörnbädd i detta stilla rum i den gamla herrgården, där numera ingen annan än skogsförvaltaren och hans hushållerska bo kvar. Doktorn sade mig att jag icke fick tänka på någonting sorgligt, framför allt icke på njurarna och levern. En sådan idiot! Liksom det funnes någonting sorgligt att tänka på! Ingenting är sorgligt i högre grad än ett annat, det är alltsammans lika, och allra minst äro sjuka njurar och levrar sorgliga. De äro bara besvärliga, de förarga mig, de hindra mig från att tänka på det jag vill, därför att när plågorna komma — så börjar jag i alla fall tänka på njurarna och levern.

På den gråtapetserade väggen mittemot min bädd hänger en tavla, som föreställer Jesus inför Pilatus, en kopia efter någon tysk mästare — kanske Plockhorst — i all sin uselhet utförd med en noggrannhet, som förargar mig. Jag kan ligga här och se skillnaden mellan vitan och pupillerna i alla dessa galna judars ögon, i deras ögon, som nu riva sönder sina kläder för att få honom, den högreste och värdige, som står rank och rak som ett ungt träd mitt ibland packet, dömd för det han varit djärv nog att uppväcka döda. Jag har skrattat åt den där tavlan så många gånger, men jag är allvarsam nu, fast jag ändå har större sympati för Pilatus än för Kristus. Ty den romerske länsherren är i större nöd: han ville frälsa, om han kunde, den, som själv ville frälsa alla. Men han kan icke. Jag ligger och känner den stickande smärtan i mina sidor och min rygg, och minnes, att man stack upp judarnas konungs sida med ett spjut. Då var han likväl död och hade övervunnit döden, som jag icke skall övervinna — eller skall jag? Men den fege länsherren, som sitter majestätisk och konungsvärdig på sin domstol av snidad sten, hans erfarenhet måste ha varit bitter. O, det är så synd om Pontius Pilatus, som icke kunde segra över döden, som den gjorde, vilken han lät döma till döden.

Jag ligger och vrider mig i små smärtor, vilka dock snart gå över för en obeskrivlig ängslig mattighet, och jag tröttnar på tavlan och ser en blå yta glimma emot mig, ett blått hav av luft, varigenom ett härligt dagsljus strömmar ner. Mitt i detta heta solmättade blåa ser jag tre hyddor av gräs. Här är oss gott att vara, tänker jag, där är ingen natt och ingen död, dessa hyddor har den hetsigaste och barnsligaste och räddaste av lärjungarna byggt. Där är förklaringsberget, där man får vara några ögonblick, men icke stanna. Sakta öppnar jag ögonen fullt och finner att det är den ostindiska lerkrukan, som skogsförvaltaren fått syltade dadlar i från en sjökapten, som dricker lika mycket öl som förvaltaren. Men krukan liknar en urna med spräckta kanter. Vad viljen i mig, ni gamla enfaldiga tavlor, ni prosaiska krukor från solens länder? Om jag orkade skulle jag gå upp och slå sönder er och kasta bitarna ned i herrgårdsdammen till löjorna och iglarna. Men jag orkar bara vrida mig och ringa på tjänarinnan, som skall hjälpa mig mäta hur den förtärande elden stiger i min kropp som i en snart utkolad mila.

II.

Jag minnes hur den gamle rektorn vid latinläroverket i Gävle, där jag började en bana, som jag icke avslutade, brukade säga till mig, att man icke fick tänka allt för mycket ifall man ville skaffa sig kunskaper och bli en lärd man. Man fick inte tänka utan bara minnas, bara minnas i oändlighet. Nu gör jag bägge delarna, jag tänker och minnes, och detta är min plågsamma del i livets möda. Jag minnes en blåsig och regnig första maj och en ung student, som gick och frös med de andra kring en klen och tynande första-majeld. Jag liksom ser honom ännu, litet lång och blek och förläst och föga glad. Han går uppför backen i ledet med de andra och tänker på sina skulder och vad han skall bli. Hans steg äro tyngre än de andras och hans skratt konstlat, nästan. Uppe på krönet väntar honom hans fästmö. Sedan hurrar han med andra, sjunger och låtsar glädje. Sedan smyger han sig bort från alltsammans, hem till en gammal sjuklig mor, som gråter av glädje för att hon med sina händers hårda arbete kunnat hjälpa till med hans skolgång under dessa år. Han sitter och ser på henne och förstår henne och gråter själv med torra ögon. Sannerligen, den där ynglingen tycker jag mig känna igen. Ser han inte redan dömd ut? Bara tjugu år och ändå så gammal — och nu fyrtio!

Medan jag tänker detta får jag en vansinnig idé: jag kravlar mig trots min feber upp ur sängen och släpar mig fram till spegeln för att se hur gammal man ser ut när man är fyrtio år och snart skall dö. Men jag hann blott få en glimt av ett gult, magert ansikte med ofantligt stora, stirrande ögon och nästan vitt hår. Sedan sjönk jag ned på golvmattan och kunde icke röra mig ur stället på länge. När jag med stor ansträngning kravlat mig till min säng tycker jag mitt slut nära. Då knackar det på dörren och hon kommer. Jag har icke sett henne på länge, vi blevo skilda åt för fyra år sedan och hon har hand om barnet. Domstolen dömde så och jag fann det gott, det var ju en flicka och så vet jag ju att ingen kan vårda ett barn så som en mor. Men fast jag nu känner mig bränd av feber, så vet jag att hon vill göra mig den ynnesten att låta mig taga avsked

av mitt barn, och jag slår avvärjande och otåligt med handen. Ett helt års tid har jag oavlåtligen övat mig i att förakta livet. Jag har så småningom slitit banden med det, som de friska kalla verklighet, och för intet i världen är jag så rädd som för återknytningen. Och nu kommer denna livsvarma, blodfulla och för döden oförstående kvinna, som jag icke mer älskar eller känner, och vill släpa in hit i min stillsamma dödscell det starkaste av alla band med livet. Nej, för satan — är det nu så att jag skall dö, så skall jag dö i frid! Kvinna, vad menar du!

— Ska du visa mig hur lik mig hon är? Ska du visa en döende blomstrande kinder och gryende erotik? Har jag inte nog av detta förut? Varför skall du släpa det spirande mänskliga lustlivet inför skelettet. Ge mig ingen livets frukt att slicka på i dödsminuten! —

Då, just när jag väste fram detta, vansinnig av smärta och ofrid, då slogs dörren upp och min dotter — min dotter kom instörtande i rummet. Jag reste mig till hälften upp, jag slog vildsint och feberrasande med händerna, tills jag hann att fatta och se ett par stora, tårfyllda blå ögon och ett par våldsamt darrande läppar och hörde, som om jag hört ett fjärran eko från en bättre värld:

— Far — far! Min egen far!

Och så störtade hon i mina armar.

III.

Och nu skall jag berätta hur jag vann frid, jag som hela tiden varit på en fel väg när jag sökt saligheten. Ty jag har förr skilt på liv och död så, att det ena nödvändigt måste vara fientligt mot det andra. Men jag har lärt mig ana enheten och det är detta jag ville omtala.

Jag trodde att jag skulle få svårt att dö när min dotter kommit igen och vunnit mitt hjärta och satt vid min bädd under de många långa timmarna. Jag rasade i mitt inre över att jag fått ett band, som snart skulle slitas av och vålla en själens smärta, mot vilken kroppens var intet.

— Tror du på Gud, far? frågade Elsa en dag. Jag svarade nej, ty jag kunde ju ej säga att jag trodde på femtonåringens barnsliga sätt.

— Jag är så ledsen, svarade hon, men jag tror att du tror på honom fast du inte vet det. Tror du inte heller att vi skola träffas någonstädes sedan vi bli döda, i himmelen, tror du inte det? Jag tror det och du måste lära dig att tro det, bara för att vi tycka så mycket om varandra. Och så — — skulle du inte vilja träffa mamma? Älskar du inte mamma? Jag tror att mamma tycker om dig — —

— Tyst, tyst, lilla barn! Du förstår inte det där ännu, viskade jag.

Varje gång hon gick grät hon av rädsla över att hon inte skulle få se mig mer och varje gång hon kom hade hon blommor med sig och jublade över att jag ännu levde. Och till sist lärde hon mig, gamle förhärdade syndare och hädare och otrogne, att jollra med henne om Gud och om himlen och om återseende. Detta barnsliga joller hade en sällsam makt över mig och jag började undra om jag trodde.

En natt låg jag som vanligt vaken. Jag undrade över varför inte morgonen ville komma — eller också döden. Då fann jag att jag numera ville dö när Elsa var hos mig och så blev jag rädd, att jag skulle dö innan jag finge återse henne. Jag orkar ej beskriva allt vi brukade säga och drömma tillsammans — jag säger endast att fast jag ej kunde släppa henne kände jag ingen stark längtan efter att få leva. Jag kände att på något underbart sätt ägde jag och skulle alltid äga henne, även fast jag dog. Jag började förstå att kärleken var starkare än döden.

O, min lilla dotter, sade jag för mig själv i ensamheten, jag älskar dig. Mitt liv är icke mer mitt utan ditt. Allt vad jag var har gått in i dig, mitt hjärta är ditt och jag ser min egen längtande själ i dina ögon. Allt det som jag älskat kan ingen taga ifrån mig, icke ens döden. När jag avtager och förbrinner, då tilltager ditt livs låga, tänd även den av den outgrundliga kärlekens gud. Icke så att jag finner tröst i att din kropp skall fullkomnas i skönhet medan min ätes av maskarna, ty detta angår oss icke, detta är den sinnliga naturens ärenden, som vi icke tillåtas sköta om själva. Utan så, att kärleken är en och densamma i dem som älska, odödlig, alltid klart brinnande, evig som morgonstjärnorna. Och den som skall lära sig dö får icke sluta att älska de levande. Jag minnes nu, och nu förstår jag den gamla indiska liknelsen om lamporna. Den säger att varelsen är odödlig, icke så, att ej en lampa skall slockna när en annan tänds, men så, att de alla tändas från en och samma låga, och så, att den ena kan tända den andra. Man kan icke säga att det är samma lampa som alltid brinner, icke ens samma låga — men så som sammanhanget är mellan en låga som släckts och den som tänts av densamma, så är kärleken mellan mig och dig.

Men detta kan jag ej säga högt till Elsa, därför tolkar jag det i en form, som hon fattar. Jag säger henne att själen är odödlig och att vi skola igenkänna varandra ännu en gång. Då blir hon glad mitt i all sin stora sorg, då ler hon mitt i sina tårar. Och jag känner att jag ej ljugit för henne, ty bakom våra famlande, svaga och dunkla ord står en hemlighetsfull aning om kärlekens majestät och oförstörbarhet. Hon tror — och jag anar. Jag anar den eviga enhet, som jag icke förstår.

Och jag kände hat och skygghet för det levande när jag icke fick leva själv, jag känner med en viss högtidlighet hur jag alltmer nalkas en liten trång port, en rämna i en ogenomskinlig mur, som jag skall gå ut igenom. Ingen av Pilatus dömd profet skall välkomna mig vid porten, vid det lilla mörka hål, där den långa vägen slutar. Endast min lilla Elsa skall följa mig dit och om hon än ville så får hon ej gå dit in. Men det sista jag ser i porten i muren skall vara det eviga ljuset ur två ögon, bräddfulla av kärlek. Jag förstår att de skola bli till en lampa, som skall kasta sitt sken icke endast långt in i mörkret utanför muren, utan tvärs över världar och avgrunder.

Man har ofta talat bildligt om evighetens ljus. Nu förstår jag vad detta ljus är. Det är icke vår sol och icke några andra solar och icke Gud själv. Det är endast kärleken.

Och hur kan jag vara rädd när ett sådant ljus finnes?

Och om icke detta ljus vore så, hur kunde då jag finnas?

AFTONSTJÄRNAN.

Egendomligt nog har jag fått den besynnerliga vanan att tala med mig själv, det kanske är därför att jag sällan ser en människa att tala med. Varför går jag då här ensam — å, jag har min släkting, förstås, den tystlåtna Johanna, som stökar i köket, men det är inte för hennes skull jag stannar. Säkert skulle hon bli glad åt om jag gav mig i väg, det är hon som äger stugan och jag har inte ens betalat kosten denna månad. Denna ... inte på tre månader, om jag tänker efter, det är skamligt, men vad ska jag göra? Jag är en målare vars tavlor ingen köper, för resten, vem skulle köpa här, mitt i skogen, bland dessa höga berg, i denna by, där varje människa betraktar mig med misstroende. I staden är för dyrt att leva, fast där kunde man ju ha några att tala med — men för resten, det är just ingen som vill tala med mig. Vänner? Finnes det vänner? Det har jag ofta undrat på — ibland har jag en sjuklig åkomma att tro alla människor vara mina fiender. Doktorn rådde mig att sluta med det där, han sade att det kunde stegras till förföljelsemani. Detta kom mig att tänka på en bondkvinna i min barndomsby, som icke sov lugnt en enda natt av fruktan för mördare, och jag undrade om jag skulle sluta så. Jag kan ännu minnas hennes skygga håliga ögon, och hur hon aldrig tordes

gå vägstigarna utan sprang genom kärr och moras till handelsboden, där hon stod färdig till språng ifall gubben bakom disken skulle göra någon misstänkt rörelse.

Ibland har jag visst också en sjuklig åkomma att tro alla människor vara mina vänner. Då går jag ut och talar med alla jag möter och lämnar förtroende och berättar historier, tills jag själv märker hur nervöst jag skrattar och hur ivrig jag är att komma bort, och hur rädd jag är att vända folk ryggen, ty då misstänker jag att de tala illa om mig. En monoman! En monoman som målar tavlor och tiger och blir skygg, tills jag i förtvivlan ger mig inför vem som helst.

Det är verkligen en sanning i att man kan bli rädd för sin egen röst. Sannerligen, just som jag står och målar och tänker på Timon av Atens sista hälsning, så slutar jag upp att prata och bara tänker. Jag ser ut genom fönstret, över hönshuset och tallskogen och tänker: »Gräv gravar blott — med död till arbetslön! Sol, slockna! Det var Timons sista bön!»

Men jag vill inte att min sista bön skulle bli en förbannelse. Med en välsignelse och en lovsång ville jag flyga tvärs igenom de där ulliga kvällsskyarna som äro röda som bomullen, ni minns, varmed de feniciska herdarna torkade färgen av hundarnas nos, då dessa ätit purpurvätskor. Men vad pratar jag? Tvärs genom detta blodröda och in i den skälvande etern där bakom, långt in i aftonstjärnans rymd ville jag fara, och lämna allt bakom mig, ty allt är gammalt, förbrukat och fult härnere. Just som jag tänker detta drar en hop larmande ungdom förbi, och en druckens skrål ekar mellan bergen. Och jag kan inte flyga genom etern, jag kan icke komma in i kvällsstjärnans ljuskrets, jag har en golvyta fem meter lång och fyra meter bred att vandra, och jag kan icke gå ut, ty då träffar jag människor, som jag är rädd för. O, det är så långt till aftonstjärnan!

En bil surrar långt borta på landsvägen. Jag hör dem ofta, och jag undrar ibland vad alla dessa människor leva för och hur pass lyckliga de äro. De måste alla vara rika, ty dessa landsvägssträckor äro långa och en färd mellan M- och M-stad kostar mycket, nära hundra kronor. Ibland tänker jag att någon av dessa skinnklädda damer och herrar måste väl äga ett slott med en urgammal, ståtlig park och en springbrunn och ett förfallet lusthus med vildvin omkring. Och i tankarna hör jag en träpipa eller en flöjt från lusthuset. Tonerna gå över dammen på vilken aftonstjärnan lyser, och i en båt långt borta som ser så liten ut som en snäcka, sitter ett älskande par ...

Ty det kan väl inte vara möjligt, att det är hästhandlare och garvare och provryttare och falskspelare och klockjudar och deras fruar som åka i alla dessa bilar! Någon måste väl äga ett slott, någon! Och då kunde jag få bli bjuden ut till det slottet och sitta på terassen med en flaska vin och en ung, bedårande flicka, just när solen går ner. Sedan skulle jag förstås kyssa henne ... men vad tänker jag på, det är snart mörkt och jag har inte gjort ens denna lilla skiss färdig. Varför skulle den också bli färdig när den ändå icke kommer att inbringa ett öre?

Det är mycket bättre att se på aftonstjärnan. Hon heter visst Venus nu, och har ett nästan blodrött sken, som kommer mig att tänka på vallmo — sömnens och lugnets blomma med sitt mystiska fröhus, där opia, smärtans besegrarinna bor. Jag har träffat henne någon gång och låtit henne tillsluta mina ögon, hon är förförisk och fridsam, men hennes frid bytes i ofrid.

Mitt över de väldiga skogarna, dem västan vaggar, stå flera stjärnor. Varför längtar jag icke till dessa planeter, dessa kanhända bebodda världar, utan endast till aftonstjärnan, till Jupiter, där intet liv kan finnas? Är det därför att jag ville helt uppslukas och försvinna i dess röda ljus, bli atomer i ångorna kring planetens månar?

Varför vart jag en varelse med medvetande och icke en röd, röd vallmo, eller varför vart jag icke Jupiter själv? Varför får jag icke vara en aftonstjärna och sända mitt ljus hit ned till detta fönster ...

Men vem skulle då vara jag? Och om icke jag ägde medvetande, huru kunde då aftonstjärnan ens finnas? Men jag skall sluta att fråga och tänka. Jag är hungrig, och jag tycker mig snart se Johanna sticka huvudet genom dörren och förkunna livets prosa: — I kväll har vi ingenting annat än välling, Johannes!

————

VILLES HÄDANFÄRD.

Forstmästare Ask berättade mig följande en kväll:

Eftersom jag höll på att svälta ihjäl en av dessa strålande varma vårdagar året nittonhundratvå tog jag mod till mig och uppsökte flottningschefen Björnström och frågade honom om han hade någon användning för mina krafter. Han tittade på mig från topp till tå och antagligen ansåg han mig ohjälpligt kraftlös, särskilt missbelåten var han med mina händer, som voro veka och vita efter mer än tre års bortovaro från grövre arbete. Men eftersom hans far hade varit min fars bäste vän en gång i världen, ansåg han det väl ohövligt att säga nej, och så antogs jag till timmerflottare. I vårdagens aftonglöd följde han mig till Vaimalaviken och vi rodde i en nytjärad, doftande båt ut till ett timmerband på femtiotusen stockar, som låg inlänsat och skvalpade svagt. Hela massan skulle ned till Blyvika ångsåg, och manskapet, som annars bodde i ett skjul på en väldig flotte bakom sista dubbelbommen, hade permitterats. Björnström och jag sovo ensamma ombord på flotten den första natten, kokade kaffe inne i skjulet och pratade om barndomsminnen. Björnström drack starkt kaffe hela natten och narrade mig att göra detsamma, och som våra kojer voro belägna strax under taket, dit den varma luften från spiseln strömmade upp, låg jag hela tiden i ett starkt svettbad, understött genom det heta kaffet vi då och då drucko. Slutligen somnade vi och jag vaknade vid att Björnström på nytt stod ute långt i sjön på timret och letade med flothaken efter en fura med tjärved i. När han funnit ved kokade han kaffe och talade om att vinden vänt sig. Nu skulle vi ro över till Solhaga och »rulla i» tre tusen timmer, som ännu låg på land, och jag bävade för skinnet i mina händer. Men det gick bättre än jag trodde.

*

Jag hade så när sagt att jag blev presenterad för herrarna Ville Asp, Smålands-Nisse och Bjurlin, men det blev jag inte, jag bara hälsade på dem och sedan fick jag leta ut vad de hette bäst jag gitte, De bara sneglade på mig och sade:

— Du tänker bli mä å tjoka utöver åt Blyvika kan jag förstå.

Senare listade jag ut att Björnström sladdrat om att jag var ovan vid kroppsarbete. Laget räknade då ut att jag var någon sorts skogstjänstemansaspirant, sådana brukade vara med på flottningen och delta i arbetet ibland. Men detta kallades att praktisera. Och sålunda kom det sig att jag genast fick öknamnet Praktiken, men behandlades väl och kamratligt.

Det är det ljuvligaste i världen att bo, äta och sova på en flotte. Man gungas i sömn av sjöarna, den svala vinden och arbetet ger en aptit som efter hand som arbetet blir hårdare utvecklar sig till en njutningsfull glupskhet. Och man har nära till kokoch diskvatten. Man städar kabyssen och flotten på en minut, med en väldig kvast sopar man avskräden och sopor i vattnet, och har nöjet att se hur de evigt gångande vågorna bära bort all ens orenhet, så att man känner sig snygg och städad för jämnan.

Smålands-Nisse var omkring fyrtio år gammal. Han var aldrig så ren i ansiktet att man kunde sluta sig till den verkliga färgen på hans skinn eller skäggstubb. Han skulle ha gjort sig i en negerby, ty hans läppar voro vällustigt tjocka och håret krulligt. Han både sjöng och talade och svor med en skorrande basröst, och han sjöng ofta.

Ville var värmlänning, hade nånting tungt i bröstet och åt digitalis för hjärtat, som klickade emellanåt, och som gav honom ett hett och på samma gång tungt humör. Han hatade allting utom brännvin. Och när han tappade i kortspel grät han. Ville man då ge honom åter pengarna han förlorat, så drog han kniv. I arbetet tog han in en seg, butter och nödtvungen galér-takt, men latade sig aldrig. Det var som om han riktigt lagt in sitt hat mot arbetet i varenda stöt med haken eller koppeldubbarna mot timret.

Bjurlin var också värmlänning, trettiofem år, nykter och skötsam godtemplare med tre tusen kronor på banken. På lediga stunder läste han i Såningsmannen och friade till en förmögen bondflicka i Solhaga.

Chefen, Björnström, hade många underliga egenskaper. Han spelade flöjt och gitarr och var en vacker karl, som också friade, men inte bara till en bondflicka, utan till alla som kom i hans väg. Han spelade först för dem och sjöng, sedan kysste han dem och sedan ... sedan veta de endast själva vad han gjorde, och de talade inte om det.

Äntligen vred sig vinden så att vi med hela vår »flot» kunde med frisk, nästan forsande fart styra mot Blyvika, och det gjorde vi. Men då hade vi lövat hela flotten och fått två ynglingar som spelade handklaver, placerade ovanpå kabyssens tak mellan två väldiga lövruskor, och hela manskapet berusade sig med öl och brännvin. Vi sjöngo och skrålade värre än ryssar i en stormning, och solen strålade och stormen ven och sextio tusen väldiga timmer från de stora finnskogarna ovanför Makattio böljade med sång och fräsande in i viken utanför patron Grots ångsåg. Och på stranden mötte oss nio rallare som rullat fram ett litet fat öl. Vi reste det på ända, bottnen slogs ur med ett par kraftiga yxhugg och den jäsande brygden sprutade högt över deras grova, arbetshårda händer, och skummade som champagne i ljuset från solen som sjönk bakom Boberget och hällde ut röd eld över gnistrande vågor.

Sedan satte vi oss alla i en väldig ring kring tunnan och sjöngo den välbekanta sången:

»Hem, hem, brusande våg mig förer! Hem, hem änglarnas sång vi hörer ...»

Så länge jag lever skall jag aldrig glömma denna vårkväll, när ångorna och dimmorna så småningom, som tysta, flytande vita murar stego upp kring de fjärran öarna och lommarnas skrik bröto mot tystnaden därute på de vilande vattnen. Det var en känsla av genomkämpat arbete, av slutad möda och helg, som smög sig genom ens kropp. Och så gick solen ner.

Jag vet inte om mina larmande kamrater kände det så. Ville hade redan druckit så mycket att hans hjärta höll på att strejka, och när vi såg honom ligga likvit och med hävande bröst framför öltunnan, togo vi och buro honom upp till baracken. Och det var där som han dog, på detta besynnerliga sätt som kom mig att undra över om det fanns någon sanning i talet, som var gängse i bygden, när någon var ovanligt uppsluppen: »Dä bådas full imot nånting». (Detta proverb är nästan oöversättligt, men den egentliga betydelsen blir ungefär: Skratta lagom, det kanske bebådar din olycka!)

Ty strax innan Ville dog, genomfors han nog av dunkla hågkomster från bachanalen kring ölfatet. Han satte sig upp och mumlade, med sjungande och släpig, falsk röst: »Hem, hem, brusande våg mig förer ...»

Det gjorde ett hemskt intryck på alla utom på mig. Jag tyckte att det var en viss poesi med stackars Villes sista sjöresa, som fått sin ankarplats vid öltunnan.

— Han skall höra änglarnas sång snart! sade jag. Men ingen av grabbarna förstod hur jag menade.

— Han drack så han sprack, sade de.

Tre dagar därefter begravde vi Ville. Då var allt ölet urdrucket och de flesta av rallarna och timmerflottarna

hade kopparslagare. Björnström påstod att han skulle ordna gravölet, och han var den ende som ej var nykter på begravningen. Han skulle efter jordfästningen hålla ett litet tal. Vi bävade över vad som skulle kunna inträffa, men han skötte sig fint, och sade ungefär följande, under det den gamle rödbrusige kaplanen snöt sig tre gånger i förskräckelsen, ångestfullt sneglande på Björnström:

— Timmerflottaren Vilhelm Asp — har gått hem till sina fäder, djupt sörjd och saknad av — av — släkt — — kamrater — och förmän. Vile Ville i fred under det som klockorna spela och solen skiner — — farväl, Ville.

Nå, det blev inte så farligt som vi trodde. Men föreställ däj min häpnad när den glade Björnström plötsligt tar upp flöjten ur fickan, sätter ihop den elegant och yrkesmässigt, för den till munnen och låter oss höra en högtidlig psalm. Vi fruktade spektakel, men Björnström blåste så felfritt och med en sådan skälvande timbre, att till och med prästens ansikte blev en smula ljust. Han kände sina skogsmän, och förargades icke. Men han hann knappt gå ifrån graven, så att han inte hörde det förrän Smålands-Nisse utbrast:

— Jäkla Björnström — du skulle egentligen blitt klockare, du!

GUSTAVSSON.

Den talrika barnskaran gormade och bråkade bakom magister Gustavssons runda rygg, där han satt lutad över senaste häftet av en tysk biologisk facktidskrift. Han tog av sig glasögonen och torkade dem på en sämskskinnsbit som låg i en låda, fylld av pincetter, scalpeller och små tänger. Han blåste imma på glasen så att dammet skulle lossna bättre och putsade med iver och omsorg. Framför honom på ett hörn av facktidskriften satt en köksfluga och putsade bakbenen. Han ville inte störa henne, utan tog försiktigt ett förstoringsglas och närmade sig successivt; sedan han förvissat sig om arten föste han bort henne och reste sig för att göra likaledes med ungarna. Han hade satt ut munnen till ett sorts lur och förberett ett rytande, han höjde i det samma högra handen till en schasande rörelse. Men han lade i en hast åter läpparna till rätta i deras vanliga läge, armen föll med en domnande rörelse och ansiktet antog en frid som icke var av denna världen. Felixina, hans hustru, stod i dörren och släppte in matos från köket. — Du tänkte väl inte vara elak mot barnen? frågade hon lågt men betydelsefullt. Dom är bråkiga, det är sant, men dom har sin fars natur.

Men i alla fall, efter detta bitande anfall föste hon själv ut ungarna, snöt sig i diskförklädet och försvann utåt sina regioner. Magister Gustavsson gick bort och reglade dörren, varpå han med triumferande min slog sig ned i skrivstolen, tog papper och penna och började utarbeta en föreläsning. Överst på papperet skrev han med huvudet på sned som en talgoxe och drömmande ögon: EXCELSIORFÖRBUNDETS KURSSERIE NUMMER 108. Som underrubrik satte han dit ordet »Livet» och skrev sedan med mindre stil följande:

1. Vad är livet? Plasmat. Cellen. Tvåcelliga. Flercelliga. Förklaring till den första klyvningen.

Ett fruktansvärt oväsen utanför dörren kom honom att hoppa till i stolen. Den äldsta ungen bearbetade dörren med en trähäst, de övriga sparkade och längst borta bakom allt detta ljöd regelbundna, stegrande spädbarnsskrik som ilskna trumpetstötar.

— Papa — Pabba! Vi ska iiin! Iin — pabbaaa! Iiiiiiiii! Bang! Dunk! Dask! Iiiiii. Det slamrade i låsvredet, slagen mot dörren haglade, och nu började den femårige Johannes stormtjuta. Axel hade träffat honom i nacken med trähästen. Spädbarnsskriket ökade. Felixinas röst hördes som en bräkning, när hon sjöng och vyssjade.

Magister Gustavsson reste sig med rodnande anlete, varpå han gick bort till dörren, satte händerna som en

lur för munnen, lutade sig mot dörrlåset och sade med en röst som liknade en dämpad basun:

— Var snälla barn och var tysta! Och med munnen alldeles i nyckelhålet tillade han viskande:

— Pappa ska arrrbeta. Med nästan vingade steg var han åter vid skrivbordet där han fortsatte sitt papper. Barnskaran hade fått syn på en gubbe som kom över gården, bärande en korg, och han hörde hur de alla löpte ner för trappan som en stormvind. Han skrev vidare. Då knackade det på dörren, Felixina kom, han måste släppa in henne, hon satte sig framför bokhyllan i korgstolen och började tala om hushållspengar. Under tiden gav hon minsta barnet di och satt med sina väldiga bröst helt blottade. Den lille sväljde med glupsk fart och grinigt ansikte, då och då görande en paus för att mumla hotande. Gustavsson skrev:

EXCELSIORFÖRBUNDETS KURSSERIE NUMMER 108. Och därunder: Skapelsens omätlighet. Sedan som underrubrik: Tiden. Vad är tiden? Vad är rummet? Oändlighetens problem.

Angående hushållspengarna så upplyste han utan att titta upp från papperet att han för tillfället ej hade mera kontant än vad som behövdes för resan till staden Bockköping, där han skulle öppna Excelsiorförbundets kurs. Dörren öppnades nu utan föregående knackning och gubben med korgen stiger in, följd av barnskaran, som nu iakttar en skygg tystnad. Felixina döljer sina bröst och vänder sig bort varvid dibarnet börjar mumla allt hotfullare.

Gubben: Jo jag är här med årmarna och klossorna, om doktaren vill si på.

Felixina: Vad är det nu för galenskaper igen? Ska du ha dom i arbetsrummet?

Gubben: (Vändande sig med ett fult, brett flin mot Felixina): Dä är för naturstuderning som doktaren ska ha dom.

Felixina: Det vet jag väl.

Gustavsson stiger upp och tar korgen med stolt min. Han sätter den på skrivbordet och tar åt portmonnäfickan med en grävande rörelse och kroppen ansträngt framåtböjd. Felixina går ut med barnet. De övriga ungarna stå i en tät ring kring skrivbordet, alla med ögonen stint stirrande på korgen.

Gustavsson: Det var tjufem öre stycket han skulle ha? Har han fått fatt på många?

Gubben: Fem klossor och tre årmar. Dä ä int gott å få tag i årm nu, ska ja säja. Dom springer just int i vägen för en.

Gustavsson: Fem grodor och tre huggormar, det blir jämnt två kronor. Har han fått tag i hanar å honor?

Gubben: Det vete fan. Två utåv dom sir ut som dom vor olika befuntade, men den tredje sir ut å vara utan begärelser. Å va klossorna beträffar så förstår ja mäj int på den saken, dom har ja alltid tänkt va honor allihop (Tar emot tvåkronan). Tack ska han ha. Ja, ha jö då, å lycka till. (Går ut, men stannar i dörren). Ska dä bli te avels?

Gustavsson, överlägset: Kanske det.

Han stänger dörren efter gubben, makar undan barnskaran och tar korgen som han ställer i ett hörn. Så öppnar han dörren och makar de protesterande ungarna ut i andra rummet, stänger otåligt och sätter sig återigen vid bordet, sneglande på korgen och muttrande för sig själv.

— Satans gubbtjyv! Jag hade alldeles glömt det där. Stod jag inte på försommarn och höll en levande orm i handen och gubben vart så förskräckt, så jag skulle bräcka till honom en smula och sa att jag behövde ormar

och grodor och allting, och att jag betalade tjugufem öre stycket om det var honor och hannar. Var tusan ska jag göra av skräpet? Nåja, jag kan alltid släppa ut dem igen — men att betala två kronor —

Han fortsatte att skriva.

Tredje föreläsningen. 1. Om människans uppkomst. Från de första enkla formerna. Över däggdjuren. Lamarck. Darwin. Naturligt urval, ny-lamarckianerna. Vries. Mutation. Människans plats i systemet. Förändras människan? Rudim. org. Foster med svans. Gorill. orang.

2. Neanderthal. Spy. Dordogne.

En våldsam knackning på dörren. En tolv års pojke in med en låda under armen.

Pojken: Är de här dom köper klossor? Jan Fars Olle sa att han fått tjugufem öre?

Gustavsson störtar upp, förtvivlat rivande sig i håret. Han stirrar på pojken som om han ville riva av honom huvudet. Jag — det var på försommarn — och jag menade bara att jag behövde två stycken — då. Nu vill jag inga ha — jag — experimenterar inte mer — ja — jag — eftersom du gått hit. Hur många har du?

Pojken: Tolv stycken.

Gustavsson: Satans! Nåja — nåja — men jag hinner ju inte få färdigt, jag skall resa femtio mil till kursen — människa — du får en krona — inte ett öre mer — och hör du — säj åt alla människor att jag vill inga klossor ha och inte en enda orm mer! Hör du det? Du får två kronor, om du gör som jag säger.

Pojken: Jag skall ha tre kronor för tolv klossor — — —

Gustavsson: Du ska så — nå nå, här har du tre kronor då. Spring kring hela byn och säj som jag sagt. Så ja, sätt lådan där — nu spring —

(Pojken ut). Men om folket får reda på det här — å, å, min fader i himmelens land, min föreläsning!

Han sätter sig ner och skriver igen. Föreläsning n:r 4. Olika slag av fortpl. Könl. fortpl. deln. fortpl. gen. återuppbyggn. = reg. Gener. växl. heterog. levermasken, gallmyggor — — En ny knackning.

Gustavsson. Vad i helvete nu då? Fan besitta om jag aldrig får vara i fred en minut!

En liten pys på åtta år kommer intravande. Han har långt, lockigt hår och stora, blida ögon, han går rakt fram till magistern och lägger en stor grann groda mitt framför honom på bordet.

Pysen: Jag skulle hälsa ifrån far, jag skulle få köpa karameller för tjugufemöringen.

Grodan sitter först stilla och ser noga och övervägande på den lärde magistern, vars uppsyn nu övergått till någonting mellan grått och gredelint. Därpå tar hon ett väldigt skutt upp på papperet som han skrivit på, och liksom stannar för att läsa.

Gustavsson: Jag behöver inga grodor mer. Du skall få tjugufem öre om du gör mig en tjänst: tag och bär ut denna korg och denna låda, men akta däj för att öppna dem. Du har femtio öre här om du säger åt alla människor att jag inte behöver några grodor mer.

Pysen tar förtjust lådan och korgen och Gustavsson släpper ut honom och drar en lättnadens suck. Grodan tar ett skutt ner i papperskorgen.

Gossen ställer grejorna nere i trappan.

*

Tågtid. Buller i hela huset, spring, tjut och ränn. Resväskorna packas med snälltågsfart. Slutligen är magistern färdig och lägger i väg utför spiraltrappan med en stark fart. Han håller en väska i vardera handen.

Under vardera armen håller han en brun pappportfölj med anteckningar. När han skall rusa ut genom verandan snavar han över lådan och korgen som stå mitt i vägen, faller huvudstupa mot marken, där han blir liggande en minut. Korgen och lådan ha öppnat sig av stöten, liksom magisterns portföljer, och över anteckningsbladens vita, glesa driva drälla tre smällfeta ormar i väg åt var sitt håll. De sjutton grodorna ligga i en krälande hög bakom Gustavssons runda rygg, och under det han svärjande kravlar sig upp och stirrar som förhäxad på reptilerna blåser snälltåget till avgång vid stationen.

MITT TESTAMENTE.

Till min son Herman överlämnar jag dessa rader vilka äro det enda i kvarlåtenskap jag äger. Min son! När du läser detta och är så gammal att du förstår det, så har du antagligen redan valt ditt levnadskall, och detta skrives ej för att ge några råd, utan för att bli dig till någon tröst, ifall du är förtvivlad eller missnöjd med din ställning. Du kanske blivit en kroppsarbetets man med grova händer och garvat ansikte. Du är fattig och har icke råd att gå på teatern eller bära snygga kläder. Du har icke annat val än att troget stå på din post och ärligt förtjäna ditt bröd, och då bryr du dig icke om ära och beröm, du är trogen din plikt och din älskade — om du har någon. Det kan hända att du blir fattig och att du med nöd kan försörja många barn. Men du har krafter och du vill icke svika. Min son, jag välsignar dig och beder dig göra rätt mot alla.

Men det kan också hända att du ej valt yrke utan att yrket valt dig. Då är du målare, författare, musiker eller någonting annat som är svårt, ja nästan omöjligt att vara i ett litet land med en begränsad publik. Då skall du anfallas av svarta tvivel på din kallelse ibland, och när du kommit så långt att du känner dig säker att ha åstadkommit något av värde, då skall du mötas av den bittraste oförståelse du kunnat drömma om.

Men allt detta är av ringa betydelse, om du blott känner elden brinna inom dig. Det finnes svårare hinder att ta. Du skall finna, att då du slagit igenom, blivit så pass erkänd att du fått luft, då finner du dig först ansikte mot ansikte med det ekonomiska spöket. Och då skall du förstå, att dina svältdagar under den första heta striden, innan du ens blev tryckt, voro som en dröm, vilken du skulle vilja drömma om igen, blott för att slippa det slags stadfästa och legitimerade nödtillstånd du nu kommit i. Och mitt under detta skall kanske din förläggare sitta mitt emot dig en bitter stund på hans kontor och säga dig, att du icke kan få något honorar för dina dikter eller din prosa, ty du må icke tänka att du skall kunna uppehålla dig som författare, även om du blir erkänd.

Någon vis och förståndig gammal hovpoet skall skriva i en tidning att det endast är de unga och dåraktiga diktarna vilka tro sig kunna leva av sin penna. Bliven snickare, murare och målare, ni unga författare, skall han säga, byggen hus i dessa nödens tider! Det är er inbilskhet att ni tror er kunna leva som författare!

Om du då strax tror, att förläggarens eller hovpoetens ord gälla dig och ditt kall — ja, då kanske gälla de dig. Och då bör du bli målare eller murare eller snickare — bara för att slippa lida nöd. Tänker du ofta på att slippa lida nöd, då gälla förläggarens och hovpoetens ord dig, då skall du följa dem i Guds namn, innan det blir för sent.

Men känner du i ditt bröst en sprängande längtan att bara få skapa, att triumfera över materialet, arbeta, kämpa och lida nöd, bara du ändå får göra det du vill — då gälla dessa ord icke dig. Du skall höra och läsa

dem utan att en atom av dina nerver eller din hjärna oroas. Ty du hör icke till dem som valt, utan som blivit valda. Och var och när och hur du lider nöd, det är likgiltigt. Och var och när och hur du dör, det har heller icke den minsta betydelse. Du får icke kompromissa, du måste gå ut i striden för att stupa. Lotten har fallit på dig.

Det kanhända att du blivit målare. För artister, även för icke så skickliga, har samhället större respekt än för litteratörer. Du har som konstnär lättare att få mecenat, men du skall icke lita på dem. Kring dig och dem slå avunden och förtalet sina garn, och har du en mecenat som du vill behålla, så berätta ej för dina bästa vänner vid en flaska vin att du nyss lyft ditt understöd. Ty om du så gör kunna de ta ifrån dig ditt understöd, sedan de druckit ditt vin.

Till det kan hända att du icke blivit något av allt detta, att du är en som försökt allt men misslyckats, en man som icke vet vart han går här i livet. Du kanske till och med är utan hem, arbete och vänner och befinner dig på landsvägen, i härbärgena eller i fängelse. Du kanske har stulit, rånat eller till och med mördat. Med ett ord, du är en fullkomligt ur samhället utstött. Du kallas mindrevärdig, och alla avsky dig. Men vad du än är, du är väl en god människa mot dem som äro dig underlägsna, du pinar och plågar ingen, du har aldrig slagit en kvinna eller en gammal man på vägen. Allt du gjort har du gjort av nöd eller passion eller förvirring och allt har du ångrat. Du är icke så illa däran, du reser dig upp nu och blir en bättre människa med större självbehärskning. Du är icke förlorad, du är som tusen andra, tillfället gjorde olikheten.

Men — det kanhända att du icke är som de tusen andra, att du gjort ett brott som icke har någon ursäkt, att du känner att det onda inom dig endast sprängts ut. Du får ingen misskund, du spottas på och det med rätt, ditt namn nämnes med avsky och själv begriper du icke hur allt detta kommit. Var det icke du som valde brottet utan brottet som valde dig? Var du förutbestämd. Allt detta frågar du om, men får intet svar. Allt du vet är att du dödade av en inre drift, av ett hat som var nära släkt med vansinnig tillbedjan, dödade du din älskade. Du föres ut till giljotinen och du förbannas. Min son, jag välsignar dig. Hur kan jag göra annat, jag är ju din far!

Du frågar om du bör förtvivla, om det icke gives något skäl för att en sådan som du blivit född, om det icke finnes någon mening i din tragedi? O, min son, så länge du har kraft och förnuft nog att fråga så, så länge lysa alla hoppets stjärnor för dig, fast kanske ännu långt borta vid horisonten. Så länge du frågar, så länge söker du din Gud. Och så visst som du är mitt barn: vad du än är: rik eller fattig, berömd eller hånad, blodbesudlad, förbannad och dömd, så länge du finnes till skall du fråga, och fråga på nytt. Om du än gjorde det grövsta brott skall du strax fråga: varför? Och jag säger dig än en gång: så länge du frågar söker du Gud. Och en dag skall du finna att du ej behöver gå så långt som du trodde. Din Gud bor strax intill, det är han som har talat till dig hela tiden, och vad du än gjort, så var det hans befallning. Till sist han kanske förklarar vad han ville, så att du förstår, att en man gör sköna konstverk, en nyttigt arbete, en barmhärtighet och en mord — och att det inte blivit något bevänt med var och en om han icke gjort just detta.

Din far.

————

CHI-MO-KA-MA

I.

Jag var ännu en yngling, när jag första gången träffade indianen Charlie Day, alias Röda Suggan, vilket namn han fått av nybyggarna vid Rice Lake, som ligger ungefär i centrum av järnvägstriangeln Brainerd—

Duluth—Bemidji, alldeles som i en väldig ask, med norra Minnesotas klarblå himmel till lock. Han kittlade mig under hakan med gevärsmynningen, inte fientligt alls, utan leende som en nymåne, och frågade på dålig engelska vems son jag var, var jag ägde fader och moder och i vems sällskap jag jagade. Han var som de övriga försupna, förfallna indianerna, villiga att mörda vilken vit som helst för brännvin. Men det sade han inte. Han påstods ha mördat tre gånger i sitt liv, för jaktmarkens skull, som svenskarna och tyskarna naturligtvis förstört. Vartill han hatade den av statens landkontor utsedde skogvaktaren med allt hat som kan döljas under en chippevas leende, och var besluten att mörda honom. Skogvaktaren, eller gamewarden, som han egentligen kallades, brukade därför högst sällan låta någon veta, att han innehade denna befattning.

Well, jag svarade med att visa mekanismen på mitt gevär, som var en fyrtiofyra-Wessen, varpå han drog sig tillbaka, leende ännu eftertryckligare, det vill säga, han steg baklänges för att betrakta mig närmare. Han frågade mig om jag ville köpa hans kanot, men jag ville inte. Till sist kom det fram, visste jag vem gamewarden var?

Nej, då, det visste jag inte. Varpå han försvann.

En dag söp han så mycket brännvin, att han glömde hämta de hästar vid Madens timmer-camp han var skickad efter och styrde kurs på svensken Hedströms blockhus med sitt gula brännvinskrus i ena handen och geväret i den andra. På den tiden bodde jag hos Hedström.

När han kom upp till stockstängslet stannade han och tittade. På gården stod Hedström i egen person och plockade dunen av en rapphöna, varav Röda Suggan slöt att Hedström jagade på olovlig tid. Åter igen av denna omständighet slöt han, att Hedström inte kunde vara gamewarden. Därför sköt han honom inte bakifrån, utan hoppade över stockstängslet och gick fram och hälsade på engelska.

Hedström vände fram ett brunt och glatt skinande ansikte. Han synade indianens gummiskor med ett gillande leende.

— Oh, see, by Cripes allmighty — hela juggen med whisky, but var you got them fine rubbers?

— Dom var äkta Golden Seal agent i Aitkin sälja, men vet du vem är gamewarden detta år?

— Såå, på det viset, sätt dig en stund, gosse, jaså, du vill ha reda på skogvaktaren du — hm, jag ska gå in och fråga pojken, han kanske vet.

Han gick fort bort från indianen, som hukat sig ned på en huggklump, och kom in i blockhuset, där jag satt och laddade patroner.

— Röda Suggan är på vedbacken, sade han lågmält. Han vill tala med den chi-mo-ka-ma2, som vaktar skogen. Han är full och har geväret. Gå ut och skjut honom så betalar jag en dime, tilllade han skrattande.

Vi gingo ut, men indianen var försvunnen. Och eftersom vi visste att Fred Nelson var gamewarden, beslöto vi oss för att gå dit och titta om Suggan gått dit. Ty Fred skötte sin syssla som jaktuppsyningsman som en hel karl, det vill säga, han köpte upp allt vilt vi sköt på förbjuden tid, och sålde det i Tamrack, så att han var bra att ha kvar.

Freds farm låg en bit uppåt Pond River, där den flyter genom de vildaste skogar. Den har under tidernas lopp grävt sig en djup dal genom sanden och är nästan torr under högsommaren, då man kan fiska med bara händerna i gölarna. Vid högvatten kan man med framgång meta lax där.

I närheten av Freds homestead, som låg ett stenkast från floden, fanns en saltlick, som indianerna ursprungligen besuttit, men som en oförskämd tysk timmerhandlare övertagit med våld. En saltlick är bara

litet salt nedgrävt i marken, så att hjortar och rådjur kunna gå dit och slicka, samt en ställning i ett träd, i närheten att sitta i och skjuta dem, när de söka efter saltet.

Tysken hette Holman eller något sådant, och tänkte ursprungligen stjäla bort hela Kanada, men efter sedan han en gång kört bort en indian från ännu en saltlick, stal han inte vidare. Han skulle stiga i en liten kanot och paddla över till Island of the Devils, där han nyss lyckligen hängt upp tre råbockar i en ek, men han hann bara sätta ena foten i båten, när en stålmantlad kom och kysste hans röda och skalliga huvud bakom ett av hans stora öron. Han föll i kanoten, och Hedström, som stod och såg på, sade att han liknade en gris.

Well, vi kom fram till Freds nybygge klockan sex och det syntes inte till någon drucken indian där, och ingen annan heller, för resten. Vi sköt ett skott, men ingen tittade ut, vi knackade på den bommade dörren, men ingen svarade. Hedström trodde då att Fred redan mördats, fast han hade inget skäl att tro det. Jag, som alltid skämtade vid kritiska tillfällen, för att inbilla de andra att jag var kallblodig, sade att han möjligen gått och hängt sig av fruktan att bli skjuten. Hedström svor och hoppade upp på väggstocken under fönstret och tittade in.

— Han sover fyllan av sej eller också är han död, sade han lugnt. Sedan bröt vi loss fönstret och kröp in.

Fred sov verkligen, men inte i sängen utan på golvet, med rocken om huvudet. Vi väckte honom, varvid han en stund stirrade på oss som om han övervägt fördelen av begagna täljkniven, som låg helt nära hans armbåge, varpå han beslöt sig för att i stället gäspa. Hans skäggiga blonda ansikte var något blekt och urlakat.

Vi sade honom att Röda Suggan var på krigsstigen och ville ta hans skalp, varåt han fnyste föraktfullt och tankspritt.

När vi ingående berättat alla nyheterna för honom stövlade han upp och började koka kaffe. Han påstod att en viss Mygarrvu varit där och narrat honom att koka choke cherrys i mjölk och blanda det i whiskyn, därför att det skulle vara bra mot kopporna. De hade kommit på det när de druckit en timme, och ingen av dem hade kommit att tänka på, att det inte gjorde något gott, när ingen hade kopporna. Fred sade att han gett Mygarrvu fem slags droppar som han köpt på ett apotek i Carlton, och Mygarrvu hade druckit ur alltsammans och fått kolik så att Fred måst smeta ut det sista av sin franska senap på näsduken och lägga det på Mygarrvus mage, varvid den sjuke hade vrålat ännu värre. Till sist hade bägge somnat, och Fred kunde inte minnas om han sett Mygarrvu gå eller ej.

— Fy för fadren, fortsatte Fred spottande, en är som vilda djur i skogarna, när det kommer en fattig djävul som är lika dum som en själv och hälsar på en har en ingenting att språka om, ingenting att skratta åt, en bara fyller sej så fort en kan för å glömma bort hur egentligen tjyvtjockt en har det. Ett kvinnfolk har jag inte sitt på sju veckor, om jag undantar squaws, å dom liknar ju mest tattare nu för tiden, och lika farligt är det å ha något med dom å göra.

Han berättade därefter åtskilliga små historier om små kärleksaffärer, med den mystiskt hänförda min med vilken män tala om kvinnor, när de varit utan dem länge. Han gjorde det med en rask fart, då och då blåsande i elden under pannan. På en kvart fick jag sannerligen veta mer om hur kvinnan är danad och hur hon skall handhavas, än om jag läst alla böcker i ämnet. Det var bara en sak som oroade honom: att han inte ännu fått ligga hos en indianflicka. Han försökte i fjol tre gånger, med den följd att han alla tre gångerna fick stryk. Han var riktigt ledsen när han tänkte på det. Indianerna hade skurit itu hans rock på ryggen och vikit bitarna åt sidan, varefter »den unga flickan» slagit honom med ett vasst ris.

— Naturligtvis var jag full, förklarade han saktmodigt, annars hade jag väl aldrig kommit dit.

När vi drack kaffet berättade han om sin friarfärd till indianbyn.

— Den där dansken Hansen hade brännvin, förstås, å vi låg i Gramlings camp å söp. Det fanns ingen enda käft där mer än Hansen å jag å den där skojaren Petterson, ni vet, han som narrade Blomstroms Elis att dricka sitt eget urin som botemedel mot olycklig kärlek. Jag vet inte riktigt var han har kommit ifrån, den där Petterson, men full av Håle är han. Som när han var kock i Hammolds camp å chefen inte ville ge honom fri resa till Aitkin, sa han, pass opp du, Williamson, sa han, så du inte får fri resa en hel natt! Williamson skulle aldrig ha ätit soppa den kvällen, för det var ett springande hela natten för honom, ut å in, in å ut, och för varenda gång Williamson var oppe å skulle ta på sej skorna, kom Petterson opp ur sitt bås å bjöd honom mer soppa, för det var inte bra att ha magen alldeles tom vid sådana tillfällen, sade han. På mårron var Petterson på benen å tog hela campen till vittne att han inte stod till svars med att låta chefen ligga här och dö, utan nu for han till Aitkin efter en doktor, det fick bokhållarn skriva var han ville, men campen betalade, han menade avverkarna, förstås. Sen talade han om att han hällt en viss läkedomssaft i soppan, så chefen skulle bli bra snart. När han kom ifrån stan hade han ingen doktor med sej, men en kagge öl, å det vart aldrig mer tal på saken. Så nog är Petterson en — — —

— Men vad hade han att göra med ditt frieri?

— Tyst, kid, det var han som satte i mej att gå dit. Han sa, du är en åsna om du går här å längtar, sa han, när det finns så mycke fruntimmer i närheten. Var då, sa jag. Vid Rice Lake, sa han. Indianerna, sa jag, dom törs inte jag på. Jag ska följa med dej, sa han, å så gick vi, bra fulla va vi när vi kom dit, å han visade mej en koja, som såg ut som om den växt opp av sig själv i dyngan, som en sorts svamp, å bredvid flera stycken, å alla såg lika illa ut. Tycker du, sa jag, det sa jag verkligen, tycker du, att det där är ett ställe för mister Fred Nelson från Duluth att lägga sig till i? Tycker du, sa jag, att en kan tänka på kärlek så som här sir ut?

— Skräp, sa han, du ska si, dom har riktigt snyggt när du kommer in, å han visade mäj den allra eländigaste å ruttnaste å svartaste kojan, en hälften jord- å hälften tältkula, som ni vet, å sa, att där bodde den sköna Helena, sa han, den skojarn, som var döpt å hade gått för prästen å allting, men som inte ännu har någon friare.

Hur ska jag säja, sa jag, när jag kommer in, för jag kan ju inte deras språk. Å då sa han att jag skulle säja nånting som lät ungefär som så här: chi-nok-wa vo-ta-ta, å sen skulle jag ta å dra i väg genast med den där Helena.

Hon stod för resten å rostade ris på en kopparplåt när jag kom in, inte vet jag om det var den rätta, men jag såg inte mer än en, å jag skrek de där orden som Petterson lärt mäj, å då kom en gammal gubbe fram å sa till mäj på engelska, att jag fått mycket, mycket whisky å att jag skulle sova litet så gick det över. Sedan pekade han på en stor hög av skinn å trasor som han själv hade legat på, å menade att jag skulle lägga mäj där, å under tiden sprang Helena ut, å då sprang jag efter.

Jag hann fatt henne, för hon saktade gången, å sprang inte undan, men — ja, jag minns inte riktigt hur det var, i alla fall så kom det fyra unga män å tecknade åt mäj att gå min väg, å det gjorde jag inte. Helena sa inte ett ord, hon bara talade å viskade med dom andra, å när jag ville språka med henne stod hon å liksom ansträngde säj att fatta vad jag menade, det minns jag, å när inte annat hjälpte, så skulle jag ta henne under armen å gå min väg, men då vart det oväsen värre, å somliga såg elaka ut, men den gamle gubben kom ut å ropade att jag var »drunk» å jag var inte nykter heller, jag måtte ha burit mäj konstigt åt eftersom dom spöade mäj när jag skulle somna, när jag hade ramlat kull i ett bås där Helena brukade ligga.

När jag fått sova ruset av mäj kom den där jäkla Petterson dit å talade med den gamle gubben, vad dom sa, det vet jag inte, men Petterson han sa, att om jag nu ville, så kunde jag få ta Helena med mäj. Den där agan berodde på ett litet missförstånd, sa han. Gubben var nöjd med att jag fick Helena, men han ville ha en häst

och brännvin.

— Än Helena då, sa jag, vad vill hon? Det frågas aldrig efter, sa han, tror du att kvinnfolken bestämmer sånt? Då har du inte läst några böcker om indianer, sa han, nej, du köper helt enkelt hövdingens dotter, å efter vad jag hör här, har du visst redan gått så långt med henne att du rent av blir tvungen att köpa henne.

Jo, det var en skön ordning, sa jag, först friar jag, å då får jag rätt och slätt en risbastu för det jag hedrat stammen, sa jag, med mitt anbud, sa jag, å sen är jag tvungen att betala för hustrun. För resten har jag ingen häst att ge dom. Fy fan, sa jag.

Då sa han att jag skulle bjuda Helenas far en gris i stället. Han skulle uträtta det åt mäj. Han gav mäj mer brännvin, så jag tänkte aldrig så mycke över det där, utan jag sa, ja, gå å säj dom att dom får en gris å tre höns av Plymouthras, tuppen behåller jag, för jag å Helena ska väl också leva. Å då gick han, vad han sa, det vet jag inte.

Om en stund kom han tillbaka å ville att jag skulle gå å tala med Helena, som tagit på sig en röd bomullsklänning å satt framför kåtan deras å tjurade. Men kära Petterson, sa jag, du menar väl aldrig att vi ska göra allvar av det här? Jag var bra full, å jag var nästan färdig att gråta, å Petterson han skrattade å slog säj på knäna så tårarna rann, å han sa, att nu var jag måg åt den store hövdingen Bökande Tjuren, sa han, aldrig har jag sitt en sån skojare förr! Men jag kravlade i väg så långt bort i skogen jag kunde å sov länge, å sen lunkade jag hem. Sen fick jag höra att alltihopa var skoj av Petterson, å att han själv friat till den där sköna Helena.

Nu, ifall nån är värd ett kok stryk, tänkte jag, så är det den där Petterson. Men jag tänkte att han får nog sitt, om han stannar länge hos Helena. Å så en vacker dag kom Petterson hit opp å var sjuk. Han påstod att dom försökt förgifta honom.

Det hade gått utmärkt så länge han hade brännvin att ge gubben och så länge han inte rörde flickan. Men när han gjort det, efter vad han sa, så var de rätt ingående, hade det blivit hett om öronen. Men han lugnade dom med att prata om hur många hästar han hade, å till sist vart det alldeles moltyst, ingen sa ett ord åt honom på två dagar, inte flickan heller, annat än att hon försäkrade att hon älskade honom. En morron vaknade han och kände häftiga plågor i magen, å då stack han med samma. Nu törs han aldrig visa säj på trakten mer.

Det var nästan mörkt när Fred slutat denna historia.

Jag gick ut och lyssnade på stormen och undrade vad Helena tänkte på och hur hon kände det, när hon blev nykter.

Jag antar att hon inte var stort nöjdare än Petterson.

Vi somnade snart, sedan vi bestämt oss för att gå på så kallad lykt-jakt samma natt. Hedström skulle emellertid stanna hemma och steka fläsk, koka kaffe och invänta vår återkomst i dagningen.

II.

Om ni inte varit i norra Amerikas skogar åt det hållet där all naturen börjar bli äkta kanadisk, och där roat er med att gå ute under de hetaste och mörkaste nätterna under högsommaren, så kan ni inte heller veta hur underbart trolsk en sådan natt är, när sköldpaddorna i de hundratals sjöarna runt om gå upp på dyiga stränder och i tusental sjunga sin entoniga sång: prummm porommppr-rum rummpurrrummp!

Natten där har intet långt eko, det är bara mellan de skogiga landen sången skallar och återstudsar, medan millioner av eldflugor svärma nära marken i det meterhöga gräset. Det kan också hända att ni får höra en ensam stackars fågel sjunga rent och klockklart innan mörkret blir alltför tätt, men det är visst inte den där Whip poor Will som ni läste i indianböckerna om, utan en liten herre med blått bröst och svarta vingar som kallas The Singer — rätt och slätt. Vad han heter på de lärdas tungomål bekymrade mig ej, när jag såg honom, och om ni vill veta det, eller för övrigt begär vetenskapliga notiser om de djur av två- och fyrfota slag jag kommer att berätta om i denna bok, så kan jag inte hjälpa er nyfikenhet på minsta sätt. Alla dessa varelser jag mötte där ute voro lika fåfängliga och mot döden linkande kräk som vi här hemma äro, de sökte sin matbit i all anspråkslöshet och voro roliga och märkvärdiga och elaka allt eftersom de ansågo det fördelaktigt.

Nå väl, jag befann mig i sällskap med Fred samma natt i dessa skogar, närmare bestämt i närheten av Pond River, som flyter upp i de ödsliga träsken någonstädes i Itasca eller Leesh Lake och rinner ut i den lergula Mississippi.

Vi hade ett litet tält som han bar hoprullat på ryggen, och inuti tältpacken hade vi te, salt, potatis och bröd. Vi hade gummiskor av Golden Sealtyp för att kunna gå mjukt och tyst, och vi hade var sin lykta med Bulls Eye glas fästad i var sin rem av sämskat hjortskinn som bands om huvudet, och var sin hagelbössa, laddad med varghagel, stuvade i majsmjöl, som höll ihop haglen, så att de inte spritade för mycket när man fyrade av.

Det var nästan mörkt, när vi hittade kanoten, som var uppdragen i en bäck mellan två tjocka hasselsnår. Fred tog paddelåran och satte sig — man orkar inte stå på knä och paddla om man inte är född till det — och jag satt hopkrupen bakom honom. Den här kanoten var ingen riktig sådan, utan ett slags mellanting mellan ökstock och kanot, gjord av ytterst tunna granbräder, och kunde bära fyra man i nödfall.

Vi paddlade oss så tyst vi kunde över till en liten holme, där vi slogo upp tältet och kokade te. Medan Fred gjorde eld berättade han om sitt första kärleksäventyr. Han beskrev det med en viss barnslig hänförelse. Han talade alltid om fruntimmer när han lagade mat, det hörde till de lätt förklarliga egenheter han drogs med i detta liv. Nu anförtrodde han mig även alla detaljer vid den första upplevelsen, och med stolt uppsyn tillade han att det var i en helt vanlig fälada det hände.

— Vid såna tillfällen fäster en sej inte så mycket vid att det inte är så rasande fina tapeter på väggarna, sade han och kastade alla våra potatisar i glöden. Du, som är ung, fortsatte han, du kan ha mycke att lära av min erfarenhet.

Han talade också om hur många kvinnor han blivit bedragen av, men det gjorde ingenting, sade han, och dom fick alla sin lön, sitt straff för falskhet, och efter vad jag kunde förstå menade han, att straffet bestått i att de inte fått gifta sig med honom.

När vi ätit, sovo vi, eller snarare försökte sova, ty vi hade sjuhundranittio millioner myggor att slåss med. Fred låg och dillade om Värmland, där han var född. Han hade varit här i tjugu år nu, kom hit när han var tjugu, och hade upplevat mer än han orkade minna sig på. När mörkret blev tätare och vi släckt elden slutade myggen att bitas så mycket, varför vi hade det trevligt, och jag hade kanske sovit en timme, när han väckte mig.

— Inte språka — tysta som råttor! viskade han. Här har du kallt te, så blir du vaken.

Sömndrucken såg jag honom stå på knä, tändande lyktorna. Jag drack mitt te, som smakade illa, och spände remmen om huvudet. Den ena lyktan måste vara sluten, annars kunde den lysa upp kring kamraten. Eftersom Fred skulle gå före, hade han sin lykta öppen, så att den kastade en liten skarp ljusfläck framför

honom.

— Du får aldrig gå så, att du kommer i ljusfläcken, viskade han, för då ser dom dej, å när du kommer i båten så blindar jag min lykta, å du slår opp din, jag som ska paddla behöver inte se — å du sitter så att ljusfläcken faller mot stranden — dom går ut i vassen — å du får inte säja ett ord, å när dom sir ljusfläcken men inte oss, då får du si deras ögon lyser å dom står å undrar — å då höjer du bössan sakta — å visslar svagt — då vänder jag stammen åt det håll du riktar bössan — å du väntar tills du tycker att ögonen ha naturligt avstånd — från varann, å sen — — —

Jag visste det nästan lika bra förut, och hade hört sättet diskuteras i oändlighet. Ljudlöst satte vi oss i båten, jag sköt skyddet från min lykta, och Fred paddlade fullkomligt ljudlöst ut i vassen.

Sköldpaddorna hade nästan tystnat, natten var beckmörk, och jag satt hopkrupen i framstammen med min hoprullade rock under mig, bössan lagd på tvären över stammen och såg den lilla ljusfläcken från min lykta flytta sig sakta över det svarta vattnet. Fred rodde så tyst, att det nästan var hemskt att försöka lyssna efter det. Ibland kunde jag nästan höra honom dra ett otåligt andetag när han tagit åran för häftigt ur vattnet, så att ett par droppar föllo ned från den. Vi flyttade oss runt sjön, höllo oss några famnar utom vassen, och Fred rodde alltid så, att min lykta vändes mot land. Ibland vände han tvärt och for tillbaka samma väg vi kommit. Jag kunde se det på stickor och avbruten vass som låg stilla på vattnet. Ibland stannade han och vi sutto stilla länge, men så gick vi runt igen. Det började sannerligen bli långsamt, tyckte jag, och inte en plaskning hade vi hört, inga ögon hade lyst. Men han fortsatte alltjämt att paddla lika envist och ljudlöst. Stundom kom vi så nära land att jag såg lyktskenet bland träden, som sågo jättestora och skrämmande ut. Stundom hörde vi rassel som av avbrutna grenar långt inne i skogen. Vi stannade då mycket långa stunder där utanför. Till sist tyckte jag, när jag såg uppåt, att himlen började gråna. Vi hade rott förgäves. Just då såg jag rakt mitt emot lyktan två dimmigt blanka punkter, och hörde Fred dra ett häftigt andetag. Framstammen var vänd mot de lysande punkterna, och jag höjde sakta bössan tills ljusfläcken sken längs pipan och jag kunde se kornet klart. Jag siktade så noga jag kunde mitt emellan de blanka punkterna, och sköt.

Ett vansinnigt plaskande och sparkande i vattnet hördes, men när det hördes allt längre bort, började Fred ro efter det. Han rodde inte tyst nu, vattnet riktigt skummade kring framstammen. Jag såg att det var blod i vattnet, och Fred hade öppnat sin lykta just när vi stötte emot kroppen av en fullväxt hjort. Han levde ännu. Fred hoppade i vattnet till midjan och sköt, efteråt svärjande över stöten från bössan.

Vi togo upp hjorten i kanoten och rodde till ön, där vi tände en eld. Fred sade att vi skulle skära ut hjärtat först och sätta det under svansen på djuret. Det brukades så, och var bra för framtida lycka. Han gjorde det också, fast jag tyckte det var bra oförnuftigt. Vi drogo skinnet av den och styckade den, och Fred stekte ett stort stycke, som han först skar upp på alla kanter och strödde salt i.

När vi ätit var det dager, och aldrig har jag sett en så belåten människa som Fred var, där han låg och vräkte sig vid elden och rökte. Inte nog med, att han påstod, att det var den största hjort som fällts i trakten på många år, han påstod också, att det var ett särskilt slags hjort som ingen förr hade skjutit. Det syntes på hornen, sade han, att det var en sällsynt ras, för de voro mörkare än vanligt. Han låg också och skröt över vilken säker jägare jag skulle bli. Fick jag bara vara i skogarna en tio år, så förbanna vore inte jag lika styv som han. Han frågade om jag inte alls varit rädd, och jag svarade att i det ögonblicket jag höjde bössan hade jag känt mig så säker som om jag tänkt klämma fast en lus mot en tapet, varvid han nickade, beundrande min fräckhet, och stoppade sin pipa på nytt. Jag skulle snart få följa med honom och fälla en björn, sade han, han var särskilt livad på björnar den där morgonen. Han frågade om jag hade lust att slåss med vargar ett tag, och jag sade, att jag längtat efter det i hela mitt liv, att far min var en väldig björnjägare och att mor min dödade en björn när hon gick havande med mig. Då teg han en stund.

Men så började han sitt skrävel igen. Det var inte första gången en ung och oerfaren hunter hade haft nytta på Freds fina rodd och säkra sällskap. Å, han hade varit med! Han sade att han skjutit bortåt ett tusen hjortar här uppe, att han hatades av indianerna för att han ensam ödade ut deras jaktmarker, att han gjort större bragder än själve Daniel Boon gjorde i sin tid. Sedan började han på om hur stark hans bror var, hur förståndiga kusiner han hade och slutade med att han aldrig träffat någon som var så litet rädd för åskan som han själv. Under hela tiden rökte och spottade han som en het kamin i takdropp.

De mest sympatiska av alla jordens skrävelmakare ha det gemensamt, att om man låter dem ljuga ut riktigt och bara tiger och beundrar, fattas de till slut av ett slags medlidande med åhöraren, som inte är så märkvärdig. Fred var en sådan. När han skrävlat i två timmar började han se vänligt nedlåtande ut, och gav mig många frågor för att höra om det ändå inte fanns vissa, fast ringa drag av storhet även hos mig. Det värsta man kan göra då, är att servera dem en tio gånger starkare soppa än de kunna åstadkomma själva, att riktigt ljuga i kull dem. Därför gjorde jag det. Jag skröt och ljög för övrigt så mycket därute, att det är mig en verklig botgöring att endast hålla mig till sanningen i denna bok.

Jag bar tältet och Fred en del av köttet när vi gingo hem. Fred hade aldrig varit med om sådan tyngd på kött förr, sade han.

När vi kommo hem hade Hedström gått och han hade skrivit med en krita på väggen att han gav fan i att vänta längre. Men det hade vi nog förstått ändå, fast han inte skrivit det.

III.

Långt uppe mot Kanadas gräns träffade jag Stammering Frank i ett läger av timmerhuggare. Han var mera intressant som död än som levande, och detta är orsaken varför jag berättar om honom.

Av vilken nationalitet han var, fick jag aldrig riktigt klart. Han kunde tala hjälplig tyska, engelska och svenska — det vill säga, han kunde svärja på dessa tre språk, och med det kan man komma långt, verka respekt och undgå många olyckor. På svenska kunde han aldrig lära sig mer än tre svordomar: »djävulen take mik», »fan gale mik» och »fan gnugga mik». Men med det förrådet klarade han det mesta, i vardagslag åtminstone. När han stammade fram någon av dessa talets pepparkorn, hade svenskarna oerhört muntert, men bäst när han någon gång i ilskan tog alla tre efter varandra. Det tog honom så lång tid att få fram dem, att den sista alltid överröstades av skrattsalvorna.

Jag talade aldrig med honom mera än det nödvändigaste. Det enda drag av tillgivenhet jag såg hos honom var, att han så ofta han blev utsatt för gyckel kom och satte sig nära intill mig. Möjligen ville han att jag skulle ingripa till hans försvar, något som jag inte kunnat, utan att göra saken ännu värre därigenom.

Campen, som vi höll till i, var en jättestor sådan, med väldiga byggnader för manskapet och stall i samma huslänga. Alla männen utspisades på avverkarens bekostnad, särskild kock var anställd, och Frank var »andra hand» i köket.

Hos oss fanns alla typer av arbetare, fransmän, holländare, tyskar och skandinaver. Vi voro åttio man, utom kocken och Frank.

Frank tröttnade emellertid på att gå där uppe och ta skällsord av kocken på dagarna och av manskapet på kvällarna. Han tog ut sin lön en månad före jul och försvann fullständigt från campen.

En sluskig Kentuckyman, som vi kallade Base Ball, hade samtidigt avvikit. Någon hade sett honom på en ölkrog i Sunny River, där han visat pengar och skrävlat om tur i poker.

Ingen hade sett när någondera lämnat lägret, men vi antogo att Base Ball mördat Frank alldeles utanför väggarna våra, sedan vi hittat Franks knyte kastat i en lergrop bakom stallet. Men av Frank själv hittade vi inte ett spår. Sheriff Hullerman var också dit och tittade. Han tog Franks knyte med sig och for sin väg utan ett ord, vilket var det klokaste han kunde göra.

Jag sörjde Frank på sätt och vis. Han var ettrig och otålig som en bålgeting och lat som en fet katt. Hans ansikte var avlångt och uttryckte alltid den mest hejdlösa förvåning över allting han såg, ögonen stodo på skaft och munnen gapade, varför han var rolig att titta på.

Nu var han i alla fall borta, med all säkerhet mördad för den lilla penningsmulans skull. Jag kände ganska stor lust att gråta då, jag vet inte varför, men det harmade mig att han inte fått leva. Jag erinrade mig alla drag hos honom så, som vi gör bara när det gäller en död. Så länge han lever äro vi liksom generade av att erkänna hans personliga värde.

Jag snokade runt i skogen och försökte tänka ut vad det blivit av hans kropp, men förgäves. Ingen hade heller kommit sig för med att öppna och titta i hans knyte, innan sheriffen tog det.

Nu satt varenda lumberjack varenda kväll och språkade om hur ärlig och redbar och märkvärdig på alla vis Frank varit, så att det nästan inte fanns en dygd på jorden som inte kunde tillskrivas honom. Will Hegens påstod till och med, att han inte var stam alls, utan bara spelade, för att dölja vem han var. Han misstänkte att Frank var en »bättre person», som var lärd och allting, men Smoker bad Hegens dra åt skogen med sina dumheter, det var väl nog om Frank var en någorlunda bra karl, fast man inte gjorde honom till doktor på en gång. Smoker var den, som varit mest elak mot Frank, därför ville han nu inte efteråt ha upp honom så högt.

Kocken, som påstod sig vara fransman, fast född i Amerika, sade, att han en gång hört Frank läsa högt ur en fransk bok, och med riktigt uttal till på köpet. Men det var ingen som trodde att kocken var fransman, det är nämligen en svaghet hos alla kockar i västern att vilja vara det. Remington- Andrew trodde att Frank hängt sig uppe vid flodbanken, där var det alldeles ypperliga grenar att hänga i, sade han, och bara kroppen ruttnat ned, skulle vi få se Frank komma igen efter sitt knyte, ty alla döda gå och tänka på det dom lämnat efter sig.

Flarry Heward, som var den skämtsammaste i laget, tänkte sig att Base Ball stoppat in Franks kropp i en ihålig fura. Där får han stå i många hundra år, innan trädet multnar sönder, så att han kan ramla ut.

Envar hade sin mening, men alla visste vi att Frank blivit mördad.

Och vintern gick och en sommar också.

Hösten därpå, en kall och mörk och stormig dag, trampade jag och en irländare som vi brukade kalla Johannes dit upp för att ligga i den tomma campen över natten. Johannes skulle spika upp ett anslag på en tall mitt inne i skogen, fem svenska mil från människoboningar, ty han var den ende som visste bestämt var det skulle sitta. Anslaget lydde, att om inte en viss Jimson inom en viss tid visade att han brukade och använde den jord varpå trädet med anslaget stod, skulle etthundratjugu acres odlingsbar jord återfalla till regeringen, Jimson för alltid gå förlustig densamma och någon annan ha rätt att »jumpa» hans homestead.

Varken Johannes eller jag hade den ringaste aning om vem Jimson var eller var han var eller om han brydde sig om att komma och läsa på anslaget, men vi spikade upp det och det tog sig mycket bra ut där mitt i skogen. När vi sett och beundrat dess verkan, sågo vi oss om efter Jimsons blockhus, men det hade aldrig funnits något, åtminstone kunde vi ej hitta det, och eftersom vi hade Gramlins loggcamp intill, gick vi dit för att leta efter Stammering Frank.

Johannes var en tystlåten, hetsint, misstänksam, stark, trofast och pålitlig kamrat, som slog till både när det behövdes och när det var överflödigt. Han var ett bra sällskap, men han hade inte ett spår av humor.

Dessutom var han vidskeplig till otrolighet. Men han var, så vitt jag då kunde fatta, aldrig rädd ens för djävulen själv. Han spelade »The Devils dream», »Irish washerwoman» på fiol rätt bra, och sjöng ofta om »The Wild Irish Rose». Hans ansikte var rött, kroppen var en jättes och han kunde varken läsa eller skriva.

När vi kom fram till campen gjorde vi vår lägereld i lä utanför ena långväggen och beslöt att övernatta där, i stället för att krypa in i de dunkla och mögliga båsen därinne. Det var redan mörkt. Vi lagade vår mat och pratade. Johannes föreslog, att vi skulle sätta eld på hela härligheten innan vi gick därifrån i morgon, ty, sade han, dom brukar göra så med campar som inte ska användas mer. Dom står annars och ruttnar ner och hästarna som går på bete kan komma på att gå in och bli i fällan. Jag sade, att det skulle vara mycket roligt att tutta på det, men undrade om det var lagligt, vartill Johannes svarade, att inte fanns det några lagar mot att tända eld på hus, inte.

Det var en ödslig och nästan högtidlig ro över den gamla planen, där jag vintern förut hört så många stockkedjor rassla och så många mustiga svordomar rullas fram på fyra eller fem olika språk. I natt var det mycket tyst, med undantag för östanvinden, som tjöt och pep i den gamla baracken värre än orgeln brukade väsa där hemma i Råmora kyrka, när den svartmuskige prosten stod och hojtade åt vår Herre framme vid altaret.

Johannes pratade inte om fruntimmer så där som Fred. Johannes hade varit gift ett par år och ville inte tala om sådant. Hans fru var innehaverska av en matservering i Brainerd, på vilken jag en gång blev bestulen på mina stövlar, som jag för tillfället och på grand av hettan tagit av mig och ställt att svalna på verandan. Just nu delade jag mina tankar mellan Stammering Franks öde och dessa stövlar. Ibland undrade jag om han som tagit dem hade så stora fötter som jag, eller om han lagt dubbla filtsulor i dem. Kanske han sålt dem — de voro bra sort, sydda i Sverige på den hederlige Agaton Nybergs verkstad i Göteborg. Han kanske kunde ha fått två dollars för dem. Ibland undrade jag om vi inte snart skulle få höra Stammering Franks tjut i vinden, just som Base Balls piivi[3] träffat honom i huvudet.

Så småningom blandade jag allt mer ihop dessa saker, mina stulna stövlar och Base Ball och Stammering Frank. Jag erinrade mig att jag druckit för mycket öl på Hennegans boardinghouse strax förut, och att jag nästan varit drucken när den gamle tyske smeden läxade upp mig, för det jag inte lärt ett yrke innan jag for från Sverige. Smeden låg full på ett golv och lallade. Det var då någon tog stövlarna. Jag kunde se det nu, där jag låg, och ibland förekom det mig som om det inte kunde vara någon annan än Base Ball som stulit mina skor, de enda skor jag hade, så att jag fått åka på godstågsbuffertarna mellan Brainerd och Bemidji i strumplästen, och ändå fått ge konduktören femti cent för att han inte skulle låta anhålla mig. Den skurken! Jag visste inte då, att det inte var något straff på att åka på buffertar i Förenta staterna!

Johannes låg och stirrade ut i mörkret, där skuggor av rök och små gnistor dansade in och gömde sig. Stundom hörde vi ett skott långt borta, någon som jagade med lykta i träsken uppåt Saskatchewan, och då undrade jag vem det var, om han var ensam i den vilda svarta natten, om han inte var rädd. Kanske det var någon som mördades där?

Det blandade alltsammans ihop sig när jag halvsovande glömde var jag var. Frank stal mina stövlar, Base Ball jagade med lykta och Johannes tog sin piivi för att mörda allihop. Sedan kom konduktören och ville ha femti cent för att inte mörda mig, men jag sköt honom och sprang i strumplästen mellan Bemidji och Brainerd ...

— Åhopp! Halloh! Ro-o-ll out!

Det var Johannes som väckte mig med att skaka min arm.

— Han är här nu, sade han ivrigt, jag visste att han skulle komma. Jag såg honom. Han höll huvudet så här

— Johannes satte hakan mot bröstet med hängande tunga och stirrade rakt ner. Hu, han såg hemsk ut!

— Hör du, hör du, viskade han, hur han dumpar där borta i mörkret!

Fast jag på en gång erinrade mig att Johannes var oerhört okunnig och vidskeplig, ryste jag. Vi befunno oss så långt borta från människor, och vi lågo kanske på det ställe där stackars Frank stupat, just som han lämnat baracken för att uppsöka hyggligt folk.

Johannes såg mera intresserad än rädd ut, när jag tydligt i nästa ögonblick hörde en dov dumpning ur mörkret från andra ändan av byggnaden. Jag grep, urfånigt nog, efter min bössa, men Johannes skakade på huvudet.

— Det kan vara en häst, sade han, och för resten, varför skulle vi skjuta på ett spöke?

På den frågan kunde jag inte svara, men jag tyckte det var elakt av Frank att försöka skrämma oss, som aldrig gjort honom något illa. Då tog Johannes upp en stor sten och slungade den åt det håll, där vi hört de dumpande stegen. Vi väntade att få höra den falla ned, men den föll aldrig, inte ett ljud hördes. Det var som om någon stått där ute i mörkret och fångat den för att slunga den tillbaka. Vi väntade verkligen på att få den i skallen på oss. Men när det inte hände, skickade Johannes i väg med en till. Inte heller denna gång kunde vi höra om den nådde marken. Det var som om den fortsatt genom rymden och för alltid skulle fortsätta. Det var då jag fann på ett bra förslag, som på en gång skulle lösa hela gåtan: jag bad Johannes kasta dit en eldbrand, så kunde vi åtminstone se vart den tog vägen. Men aldrig har jag sett en lysande idé i form av en eldbrand mottagas med så stort förakt. Det fick man inte, sade han, om man slungade eld bort från lägerstället, kunde man råka illa ut. Det var lika farligt som att döda en fisk med en kniv, i stället för att slå den mot paddeln. Jag frågade om jag fick kasta dit den då, så skulle jag ta risken, men han syntes verkligen rädd för det, så det måste ju vara. Han skar ett kors med kniven i en vedklump och sade att han skulle märka den och sedan kasta den för att höra om den inte slog ned då. På morgonen kunde vi sedan lätt se efter, om den låg där vi kastat den.

Han gjorde det, den slog aldrig ned på marken, den heller. Han kastade dit flera, så att vi till sist hade hela vårt vedförrådd utkastat i den eviga rymden, utan hopp om att få det tillbaka.

Well, det blev morgon, och det första vi sågo var den ofantliga, nästan uppruttnade höstack, på vilken Johannes slängt upp så många klumpar med och utan kors. Han skrattade inte, han såg ond ut, och följaktligen skrattade inte jag heller. Vi snokade runt campen och hittade ett stycke bort i skogen en lergrop, övertäckt med en tom fläsklåda. Johannes sparkade bort lådan. Gropen var fylld med ris och stenar. Han sade inte ett ord, men han tittade på mig.

— Tror du? sade jag för att säga något.

— Den kan inte vara djup, svarade han grubblande, det är lätt att titta efter. Om Base Ball slog ihjäl honom och stoppade ner honom här, var han dum. Då var det bara en slump att dom inte tittade hit. Det här är en vanlig grop som dom grävde när dom rappade kåkarna. Blir du med, gosse, så gräver vi opp honom?

Jag tyckte inte det var roligt alls, men det var dagsljus nu, och allting föreföll mindre hemskt. Men ett ruttet lik var ju inte trevligt att leta efter, varför jag försökte avstyra.

— Va ska vi med de att göra? sade jag sorgset. Han har de bäst som han har de, å vi kan inte blåsa liv i han igen.

Jag gick på som en hästhandlare och till sist gav han med sig, och vi gav oss i väg mot floden, där vi skulle jaga med lykta natten efter. Vi gjorde det också, Johannes sköt två råbockar samma natt, och vi hängde upp

dem på en stång, lagd mellan grenarna på två bokträd, och beslöto att försöka vår lycka ännu en natt.

Under hela tiden talade Johannes bara om Stammering Frank och hur säker han var på, att han låg och sov i lergropen. Jag kände mig inte alls så säker, men jag bråkar inte med folk som har fixa idéer. Det ska man aldrig göra, man ska för resten låta var och en idiot hålla på med sina dumheter i fred, det lärde jag mig där ute, och mådde alltid bra av det. Den som vill uppfostra och rätta och tillrättavisa andra råkar förr eller senare i slagsmål, och det är det dummaste som finns.

Efter den tiden hade Johannes nästan lika många syner som hans namne i Nya testamentet. Han såg Stammering Frank var han än låg, hemma eller i skogen, och han påstod att Frank ville att Johannes skulle ta reda på hans lik. Han skulle inte få någon ro innan han gjort det.

Vi skildes sedan, och inte vet jag om Johannes hittade hans lik eller om han någonsin grävde upp den gamla lergropen.

Jag vet bara ett: att jag mötte Stammering Frank en höstdag uppe vid Brainerd, utanför svensken Swan Bloomburgs Drug Store. Jag har ännu inte gjort mig klart, vad han vill mig, eller om han slutat att visa sig för Johannes. Jag frågade om han inte var död, om han inte mördats av Base Ball och så vidare. Vartill han svarade:

— D-d-d-d-d-om d-d-d-amn-dd i-ddi-oter all of them, s-s-som säjer j-j-j-j-agg är d-död! F-f-an g-gale mig! B-B-base Ball hit å B-base-ball dit å mmmå djävulen ta — — —

— Men sheriffen, han tog ditt knyte.

Stammering Frank spärrade upp ögonen i pur oförståelse.

— J-j-j-jagg h-h-adde-de inget k-k-nyte, j-jagg, f-fan gale mäj. D-då tog h-h-han B-b-aseballs över-h-halar å B-base Balls k-k-kalsonger som Base Ball t-t-ook hop i ett k-k-nyte, f-f-f-an g-gale m-m-äj.

— Hade ni bägge sällskap från campen? nästan vrålade jag fram.

— Oh yes, sure-sure, fine fellow, Base B-b-ball, fan gnugge m-m-äj. M-m-men lump-perna s-som sh-sh-sheriff tock var f-full av l-lus! N-n-nu nu-nu you have a slunk-k o’ beer, f-f-fan g-g-gale mäj!

IV.

»Och nog så är jag gammal och mina gråa hår de skall snart bäddas neder uti graven, och mellan mig och min faders gamla gård går de stora vilda stormar uppå haven ...»

Det var den lille veke gubben Paul Peter Sonberg som sjöng detta just som jag en kväll kom upp till hans blockhus. Han hade solbitet ansikte, med otaliga ärr efter kopporna och långt skägg. Han satt på stockstängslet en bit bakom stallet och höll en arm om vardera av halsarna på två nästan vilda hästar, som ibland kommo upp till inhägnaden och som ingen annan fick komma nära, därunder sjungande den anförda sången. Men han kunde också ibland dra till med Napoleons marsch, »A farmers boy, hoe out your row», och, om han var riktigt i tagen, den gamla äktsvenska: »Å när som jag kommer till vännen min, för nionde nio-nio-nio- nio-nionde-milli-millijon», och så vidare. Men nu sjöng han liksom i ett slags hemlängtan, han hade varit fyrtio år i landet, men man glömmer inte, man kommer ibland att liksom tänka på en del ... De långhåriga hästarna blundade åt hans sång och hans breda basröst skallade ut i den ljumma kvällen, kring vattenmelonlandet där eldflugorna dansade. En ljum vind spelade från sjön. Gubben lösgjorde sig försiktigt

från hästarna, hoppade ned från stängslet och sade:

— Längtar du hem, gosse?

— Nej, sade jag och drog mig tillbaka ett steg, ty hästarna skyggade, och ni då, farbror Sonberg? Tycker det låter så?

— By Gallys, no sir! Ett tag gjorde jag det, men nu får det vara. Har du sett min förmögenhet, gosse? Jag har visst inte visat däj min förmögenhet? Jag har den där bakom corn-cribben, vänta — så så, behave you, Dolly, shame on you, Queen, nu får ni gå! Kan du tänka däj, gosse, att den där gamla stiliga märren, Queen, den har jag fått i present av en svensk luffare!

— En som luffade till häst? undrade jag.

Han smålog stilla och följde mig bakom majsladan, pekande på en hög med järnskrot, delar av en arbetsvagn, järn ur selar, rostiga spikar, bitar av förstörda skjutgevär, skruvar, brutna rör av stål — allt i en färg som om det haft med eld att göra, fast länge sedan. Jag satte mig på ett gammalt smedstäd vid ändan av majsladan och tittade ut över sjön, som svartnade under en sky som beck. Långt bortåt Ilands Lake brakade en gevärssalva loss.

— Det är turisterna — bokhållarna från Duluth, som skjuter bluejades och sparvar, fnös Sonberg. Skrämmer bort hjortarna ur trakten — skulle hängas. Jo, det här är min förmögenhet, här ser du allt jag har fått över av fyrtio års möda, jag har haft otur, jag. Jag och Julius Ekberg, som var studerande men inte skötte säj så han måste rymma hit — vi kom till Chicago, det var hårda tider, han var vekare än jag, och det var nån som tyckte synd om stackarn så han fick sitta på sågverkskontoret medan jag arbetade på sågen, men han förstörde alla sina pengar på whisky och horor, och han fick sparken och vart taklös i stan, vintern vart skarp år sjuttifyra i Chicago, och fast jag hade bara ett rum och familj, så fick jag låta aset ligga hos mäj på nätterna. Och så kom sommarn — det var så hett på sågen, där jag stod i mitt arbete flöt svetten under mäj ner i transportbandet, så det var jämt rötvått av svett i spånen, och jag trillade en gång och kom på sjukhus, och så måste jag sluta, jag skulle bli farmare och jag fick låna till en resa söderut, men Ekberg var försvunnen, och jag var glad vara av med honom; när jag fick min första farm vid Forest Lake tyckte jag han kunde kommit och hjälpt mäj, för pojkarna var i skolan då än, men han var borta, trodde han var död. Well, jag ska inte beskriva allting för däj, för det hör inte hit, hur jag jobbade dag och natt och hur jag krälade mäj opp ur den allra värsta fattigdomen tum för tum. Det kom en dag när jag inte behövde köra släpdon mer, jag köpte vagn. Det må du tro är ett framsteg i skogen, det. Jag hade en farm ändå och pesten tog bägge mina hästar och kopporna tog Maria, så jag sålde landet och köpte en jordbit med ett hus längre norr, det var inte riktiga papper på det, så jag fick gå min väg efter två års arbete. Nu hade jag bara mitt fattiga lösörebo, och jag drog i väg hit och jag fick kvartera in mina två hästar jag köpt på nytt i Draggers camp vid Gin Lake. Och så när jag börjat få opp blockhuset här — å jag arbetade, jag var alltid ensam, och gjorde all clearing själv och högg ihop timret, för barnen hade jag i Minneapolis tills kojan skulle få tak över säj, jo, och då hade jag tagit dit, till Draggers camp, mina tjugu höns och skulle bygga ett barkskjul åt dem, för nätterna var kalla. Så en kväll när jag var trött och hade tänt en eld där borta framför cribben och låg och tänkte på att jag snart skulle vara som en kung här. För hästar och vagn och plog och harvar — allting — å seldon och en bra sats havre, det hade jag nu i den gamla campen vid Draggers.

Sonberg halvlåg intill elden, så mycket i röken som möjligt för att rädda sig undan moskiterna. Hans magra ansikte med det gråa skägget hade fått ett uttryck av hoppressad smärta, men han såg inte en enda gång på mig.

— Jo — och då kom Jimsons pojke springande och skrek någonting där uppe i gläntan. Jag trodde han hittat färska hjortspår — och så — och så hörde jag vad han sa — han sa att Draggers camp brann! Jag fick tag i

pojken, jag skakade honom och skrek, jag trodde inte, tills han slet sig loss och sprang och vrålade dessa ord: — Skynda däj då, gubbe, för allt du har brinner åt hell, sade han. — Är där ingen, ingen som kan få ut hästarna, skrek jag i det jag löpte som en råbock genom snåren. — Jag vet inte, svarade han, för han flämtade så han kunde inte tala, men han sa att det var en tramp där, och han hade varit in flera gånger men inte fått ut nånting ännu, för hästarna gick förstås inte ut.

Det var, du må tro mäj eller inte, så var det Julius Ekberg som var där, och han låg illa bränd utanför på backen och ingen hade tid att syssla med honom. Han hade fått ut den ena av hästarna, den andra tog brasan med säj. Har du hört en häst skrika inne i en eldsvåda? Det har jag hört, det låter inte bra. Allt det jag hade brann upp. Den där skrothögen du såg, det vart kvar, och så Queen, den gamla märren. Och så var det detta med Ekberg, som fått alldeles nog, men så mycke hann han säja, så jag förstod att han kommit vägen upp för att höra om han fick arbeta åt mäj, och så hade nån tuttat på strax förut, och pojken, Jimsons kid, han sa, att trampen — det var Ekberg, det — hade varit in gång på gång i stallet. Och nu tyckte han att vi var liksom kvitt, för han hade liksom nu tackat mäj för han fick ligga på golvet när vintern var så där hård sjuttifyra. — Jag har skänkt däj en häst, sa han, och det är inte så litet mitt i skogen. Och den andra dagen vart han kvitt, det var inte möjligt att få honom till station eller få nån läkare. Och sir du, gosse, hur det kan komma säj, att man får en häst till skänks av en tramp!

Gubben Sonberg tiger, han bär mer ved på elden och tänder sin majskolvspipa, och han smågnolar litet för sig själv, medan han rör i elden. Natten, norra Minnesotas, den kanadiska gränsens underbara natt kommer tung över de väldiga skogarna, och sjön där borta försvinner allt mer, tills månen, stilla som en stadigt brinnande lampa, står upp bakom cederskogen och lyser på ändlösa hav av myrland, kullar, bok och ek och furu. Små dova virvlar av en trumma höras från den lilla indianbyn vid Rice Lake.

V.

Den vildsintaste man jag någonsin sett var irländaren Pat Collie från Arizonatrakten. Jag träffade honom i en övergiven loggcamp vid Parrs Creek, som ligger i det allra nordligaste Minnesota, på ungefär 48 gr. n. br. och 92 gr. v. längd. Om ni tänker er var dessa linjer skära varandra, är ni några mil söder om platsen. Jag hade gått ut från min mycket gode vän Simmons loggcamp och gått vilse, och vart mycket glad när jag fick se att det rökte ur det gamla rucklet. Jag gick in och fann Collie sittande framför en fräsande fläskpanna, och om en timme var vi de bästa vänner i världen. Han var en ovanligt stor och stark karl, och besatt en sällsynt färdighet i att ljuga och att laga mat, två dygder som han uppövat på skilda platser, mest vid Yukon, påstod han. I alla fall kunde han steka fläsk efter en särskild metod, så att det blev mörare än vanligt.

Han berättade mig hela sin historia i all korthet. Hans far var farmare i Arizona och Pat var född där. Modern hade dött i smittkopporna när han var tolv år, och fadern hade då flyttat tillbaka till den gröna ön igen, varemot Pat stannat kvar hos en släkting tills han blev fjorton, då han rymde och började sitt liv. Han hade slagit ihjäl några människor och skadskjutit många, sade han, och han rådde inte för att hans humör var sådant. Emellertid har jag aldrig träffat en vänligare människa än Collie. Han gav mig sin bästa madrass att ligga på, lagade mat för oss bägge och vi delade vår tobak och vårt kaffe som bröder. Vi låg hela nätterna och pratade om våra upplevelser och vi fiskade gäddor i Parrs Creek på dagarna.

Han skrattade åt att jag kunnat gå vilse och komma så långt bort, och rådde mig att stanna och vila mig en månad där uppe, men då jag visste att Simmons var orolig för mig, togo vi oss före med att gå hem och taga honom med hit upp. Så att inom en vecka voro vi tre där, och jag försäkrar att vi inte fann tillvaron ledsam alls.

Hjortjakten var ganska givande där ännu, och vi hade gott om kött och fisk. Däremot hade vi ont om tre saker: bröd, kaffe och krut. Irländaren hade ingenting emot att ha gemensam egendom med kamraterna, utom när det gällde krutet, om vilket han var så rädd och snål, att han aldrig lånade bort eller gav bort ens ett korn. Han förvarade sitt krutförråd i en låda av bleckplåt, och vid det tillfälle när jag gjorde mig till ovän med honom, hade han den gömd under bädden.

När jag en dag kom hem från skogen var Collie borta, men Simmons berättade att han laddat elva patroner med mitt krut, så att ej mer var kvar än ungefär till tre. Jag skulle inte ha sagt något därom om han ej varit den han var, men i fråga om krutet var han aldrig vår kamrat, och vi vågade aldrig låna av honom. Nu beslöt jag dumt nog att hämnas. Jag dök in under hans säng och tog ut blecklådan, där fanns åtminstone ett halvt kilogram krut, och det var mig en fullständig gåta varför han tagit mitt. Men Simmons påstod att det var ett sorts vansinne, han hade träffat en sådan tok förut, en hästhandlare från Connecticut, som stulit skogar i Kanada och sålt, suttit i Stillwater två månader och sedan släppts fri. Han tålde allting här i världen och var jordens ärligaste människa, utom när det gällde krut, då stal han alltid av kamraterna allt han kom över.

Simmons rådde mig att låta saken vara, men jag fick den vansinniga idén att bota Collie för hans sjukdom.

Ute på stallbacken låg en bit av en ofantligt grov pipa, som ursprungligen kommit dit för att användas som slägga. Den var ungefär två fot lång, sluten i ena ändan och hade ett hål på sidan där. Vi hade många gånger skämtat om att använda den som kanon, om vi bara haft rikligt nog med krut för att göra försöket. Simmons hade hittat en kula som passade precis till pipan, och vi hade ofta diskuterat hur pass långt den kunde gå, om kanonen laddades ordentligt.

Simmons blev rädd när han såg vad jag gjorde, men han visste att det inte lönade att tala med mig när jag fått något i huvudet. Nu skulle jag visa irländaren vad jag tordes: inte bara ta hans krut, men också skjuta av det på lek. Jag var ovanligt stor och stark, men i jätten Collies händer var jag en leksak. Det visste jag, men jag laddade »kanonen» likafullt. Jag visste knappast i de dagarna vad rädsla ville säga, mitt övermod gränsade till vansinne. Simmons var en fyrtio års man och han nästan grät, när han såg vad jag gjorde. Han hade känt min far och höll nästan av mig som en son. Men Collies oförskämdhet att även i de mest kritiska situationer vägra att dela med sig sitt krut, för att sedan stjäla mitt i onödan, hade retat mig så att jag nu satte mitt liv på spel för att hämnas, och det på ett mycket barnsligt sätt.

Simmons deltog inte i mina förberedelser.

Jag tog hela Collies återstående krutförråd, lämnande blott lika mycket som han lämnat kvar av mitt, och hällde det i den gamla rostiga järnpipan. Sedan stampade jag ihop det hårt med en trästav, pressade in en massa trasor till förladdning och lade i kulan. Jag bar ut »kanonen» på backen och naglade fast den på en ofantlig trästubbe med rälsspik, varpå jag förfärdigade en lunta av trassel och fotogen, på det sättet att jag dränkte trasseln i fotogen och virade den om ett metspö. Jag bröt av metspöet så att det var ungefär tre yards långt och ordnade så att jag kunde lägga ifrån mig luntan med dess ännu ej brinnande ända i fänghålet, ty jag trodde att pipan skulle springa och ville ej ha järnskrotet i ögonen.

Jag föreslog att vi inte skulle tända kanonen innan Collie kom hem, men eftersom vi inte kunde veta hur länge det kunde dröja, riktade jag in den så gott jag kunde mot en sandbank etthundra yards bort — jag inbillade mig att kulan skulle kunna gå så långt — och så lade jag dit luntan, tände på och steg ett bra stycke ifrån, men inte längre än att jag kunde se, avståndet var kanske sex meter, längre ansåg jag mig inte behöva gå för att vara skyddad, och så stod jag där och såg hur rasande hastigt trasslet brann runt käppen, jag nästan inte hann tänka, innan jag hörde en ganska ilsken smäll.

Jag vaknade på samma plats jag fallit och undrade om jag var blind, men så såg jag stjärnorna tindra. Då tog jag mig om huvudet, ty jag tog för givet att jag var sårad, men jag kunde ej finna att jag skadat mig alls.

Säkert hade jag träffats i bröstet eller maggropen av en bit av kanonen. Nu reste jag mig upp och ropade på Simmons, som kom ut. Han var arg över hela tillställningen och sade att det varit det bästa om jag skjutit ihjäl mig själv, så att Collie sluppit göra det. Irländaren kunde vara att vänta när som helst, och Simmons tog avsked av mig, så säker var han att något skulle ske. Jag visste också, att om Collie sköt mig, skulle Simmons skjuta Collie, och jag började tycka det var otäckt.

När Collie kom hem saknade han inte sitt krut genast. Ingen av oss sade ett ord om det krut han tagit från mig. Inte heller kunde vi tänka på att ge oss i väg, då skulle han genast ta fram sitt krut för att ladda innan han följde oss på väg.

Dagen efter satt jag framför spiseln och rökte, när Collie tog fram blecklådan. Jag tänkte skynda mig att kasta ut hans bössa genom den öppna dörren, men så kom jag ihåg att den var oladdad. Simmons stod i ett hörn av rummet och iakttog Collie noga. Irländarens ansikte uttryckte först en omåttlig förvåning, därefter såg han på mig, och troende att jag bara gömt krutet för att reta honom sade han med låg, nästan viskande röst:

— Ta hit det, genast!

Aldrig har jag sett något så skälvande av både raseri och förskräckelse, som hans ansikte då. Men trots att jag kände mig lyftad alldeles inpå näsan av döden kunde jag ej låta bli att ge honom salvan:

— Det har jag skjutit bort i kanonen, vi talade på i går.

Jag ville inte se på hans ansikte nu, jag fortsatte att röka, och jag hörde Simmons andas häftigt i sitt hörn. Men något susade förbi mitt öra och slog sönder en tackjärnspanna vid dörren när det föll ned. Jag behövde inte titta vad det var: det var det lilla gjutjärnsstädet, det vägde sex pounds. Jag såg inte upp, jag väntade, men han rörde sig inte. Om jag ser på honom, tänkte jag, så dödar han mig. Han skakade så att jag hörde det. Därpå rusade han ut.

Vi befunno oss i en oerhörd, stilla spänning medan vi väntade på, att han skulle döda oss bägge. Han hade lämnat bössan kvar i rummet, och vi kunde ej göra oss en föreställning om vad han gjorde ute i mörkret så länge.

När vi lagt oss — vi lågo fullt påklädda och med var sin revolver — kom han in, gnolande en gammal vaggvisa, under det han tände en liten blecklampa och gick omkring, stökande med något. Han skulle lyfta en tunna med vatten ifrån spiseln, men den var för tung för honom, varför jag gick upp och hjälpte honom. Han föreföll ovanligt munter och glad, men såg inte upp på mig en enda gång. Jag antar, att vi bägge skämdes ungefär lika mycket och försoningen verkställdes så, att jag dagen därpå undervisade honom i nätbindning, varunder han föreföll ovanligt uppmärksam och läraktig.

En gång sköt han tätt förbi mitt huvud i ilskan över att jag bommat på en råbock, som han i tre kvarts timme motat genom kärren mot mitt posthåll. Det säger jag ingenting om, man kan bli arg för mindre.

En annan gång tänkte han dränka mig genom att tippa båten med oss bägge och eftersom jag var klen simmare, men så fort vi kommit i vattnet räddade han mig genom att åter ta upp mig i båten.

Den sista gången jag var i delo med Collie hade han med all säkerhet mördat mig, krossat mitt huvud, men den gången sprang jag, ty jag liksom kände på mig att det var fråga om den senare delen. Jag hörde honom flåsa allt närmare mig och jag kände att jag inte skulle orka många steg mer, när jag plötsligt märkte att han blivit efter. Då vände jag och tittade. Han låg och jämrade. Han hade trampat på en krokig och spetsig stör, som rest sig på ända och trängt in i hans ena ljumske. Jag vårdade honom i tre dagar, varunder han hade feber och dillade om att jag skulle gå till Dublin och köpa surkål åt honom, ty han menade att det stillade

plågorna. Jag gav honom brännvin och konjak och whisky efter vartannat, ur hans eget förråd, och ehuru jag inte hade feber drack jag nästan lika mycket som han, vilket han högeligen gillade. Han sade att eftersom han och jag trivdes så bra ihop, skulle jag, som var skrivkunnig, underhandla med kanadiska dominionens landkontor i Red Wing, så skulle vi sälja trettio skinn och köpa jord för ungefär femton dollars att börja med. Den kostade för resten ingenting, sade han, varvid han menade de frihemman som utdelas i varje vilt township till verkliga nybyggare, men om vi köpte av Hudson Baybolaget kunde vi få tre tunnland odlad jord för trettio dollars, och han påstod sig ha reda på var den bästa jorden fanns.

Jag sade honom att jag var mycket livad för saken, men varför skulle vi fara så långt bort? Det gick ju an att få etthundrasexti acres fritt och odlingsbart land gratis här i norra Minnesota, men han sade att den här staten sköttes så förbannat illa. Han sade att det var judar som sutto på regeringens landkontor, och att han en gång var i färd med att gå in på landagentens kontor i Aitkin, men vart hundbiten på trappan, så inte kom det på fråga att stanna här inte. Nej, Kanada, det var platsen, där kunde man jaga älg, rådjur, änder, gäss, svanar, lommar och pelikaner.

— Men alla de där finns här också, sade jag.

— Det kan väl hända, sade han, men dom är större där.

När han blev fullt återställd hade han glömt bort att han skulle bli farmare i Kanada. Simmons, som vi inte sett på en vecka, kom till oss en dag och pratade om att skatteindrivaren gick omkring nere i Sparta och skrävlade om att det måtte bli slut på lösdriveriet här uppe. Vi sålde så många skinn per år hade han sagt, att vi gott kunde skattskriva oss. Vi visste nog vad det var för ett Sparta han menade, och jag sade att det var lika bra att han gav sig i väg till Aten, det intresserade oss lika mycket, ty ända hit upp hittade han inte. Men Collie var ond och beslöt på stället att mörda skattemannen, vartill vi önskade honom all framgång.

Simmons hade i sitt sällskap en av de värsta lösdrivare som väl trampat kring i norra staterna. Han var klädd i mockasiner och byxor av sämskat skinn med fransar nedtill, som han själv klippt med en sax. Dessa byxor räckte ungefär två tum över knäna, och benen betäcktes av ett par grova raggstrumpor. Han hade en sådan skinnjacka på sig som indianerna förfärdiga och sälja till de vita, när de få besök av dem i indianreservationerna, men som de aldrig bära själva. Mannen försökte göra sig genom att verka indian, och det skulle heller inte ha missklätt honom om han burit stjärten av en påfågel i hatten, där han nu i, stället hade revolverpatronerna instuckna innanför bandet, med stålmantlarna uppåt. Han bar ett repetergevär, kaliber 32, över axeln, och tyckte inte om att Simmons kallade den råttbössa. (Varje kaliber under 44 anses mindervärdig där uppe.) Han jagade tydligen den lagade maten med större iver, än det kött som ännu sprang i skogen, fast han skrävlade om sina jakter värre än Fred Nelson. Måhända att han uppnått fyrtio år, han var mager, såg härdig ut och kunde blåsa träpipa. En sak var viss: han avskydde arbete som pesten och vandrade från camp till camp för att skrävla för mat. I Australien kallas typen för »solnedgångaren», därför att han uppträder i lägret alltid mot kvällen. Här har han intet särskilt öknamn, men han uppgav sitt rätta namn vara Frederick Blackbury från Alberta. Hans enda dygd var att han kunde berätta historier.

Vi sutto framför elden i den gamla timmerkojan vid Parrs Creek och vi hade druckit något och rökt mycket. Vi hade mat i överflöd. Utanför väggarna dundrade vinden, som tjutit över Po-gon-vi-se-be, innan den nått vår lugna vrå mellan sandåsarna. Frederick satt och tuggade och sög på sin tobak, spottande hela massor av saliv över sina egna skor och talade:

— Det ska jag säja er, att den natten var inte något hästskoparti, fast jag då varit med när dom gjort ringers kring halsarna på varandra på tre meters avstånd, nej, den natten var ovanligt livlig. Vi låg oppe i Saskatchewan och sköt på älgarna och lommarna, allt eftersom det passade, bara för att ha något att göra, och vi slog läger vid Little Lake och lyktjagade därikring. Det var en natt vi hörde coyoterna morra, dom

där små vargarna, ni vet, som kan bli så fördömt hungriga ibland, fast dom annars inte just bits i första taget. Laban, kanadensaren, sa, att vi skulle paddla ut det fortaste vi kunde på sjön till Kopparholmen och lägga oss där, men vi hann inte. Det bästa är ju att tända opp eld, men vi hann inte det heller, och så ställde vi oss med ryggarna ihop och lyktorna vända utåt, åt två håll, och gevären färdiga, och det var beckmörkt och blåste litet, och ibland tyckte vi dom var alldeles inpå, och dessemellan tyckte vi att dom grälade och tjöt och gläfste på andra sidan viken, och när vi försökte gå en bit, så hörde vi dom närmare, och då stod vi stilla igen, och på det viset flyttade vi oss in längre i skogen, där det fanns torra kvistar, och Laban hittade en näver och satte eld på den och sparkade ihop litet ris och kastade eld i det med den där nävern, och sen så tog vi fram våra filtar och rev ihop torr ved och ökade på elden och låg där hela natten. Då var vi säkra, så länge elden brann, men vi fick höra på musiken deras hela natten, och det låter inte så precis vackert. Det är alltid som ni vet minst fem som gläfser svagt medan dom övriga sjunger, så att det är ett slags förbannat barbarisk konsert, förstås, men det gör ingenting.

På natten föll det litet snö, och vi gick tillbaka och tittade i våra spår, där vi gått förut, och efter vad jag kan förstå hade dom nosat oss ganska tätt i hälarna ibland.

Han sade att han varit gift med en indiankvinna i tre veckor, men sedan hade hon blivit otrogen, och när han ville spöa henne hade en av hennes bröder stuckit honom i ryggen med en bordskniv, vilket gjorde mer ont än om han stuckit dit en korkskruv, påstod han, och han hade hämnats på det viset att han skurit ett kors i pannan på henne med pennkniven och strött snus i såret.

Frederick påstod att hos honom fanns inte mer än ett själsligt lyte, vilket bestod i att så fort han vart allt för full allt för länge tyckte han sig vara ett eller annat djur. För närvarande var han alldeles säker att om han söp i tre dygn skulle han tycka sig vara en giraff.

— Det är alldeles förbannat, sade han. Men jag tycker halsen blir så lång att jag skulle kunna äta toppskotten på tamrackträden. Jim Garnet tyckte alltid att hans huvud svällde ut så att det uppfyllde hela trakten. Jim vart också vansinnig, det är ett säkert tecken, när huvudet sväller så där. Jag minns hur Jim skrek att vi skulle gå ur vägen, så att han fick plats för huvudet, det var otäckt. Men jag tycker bara att halsen förlänges.

— Då kan du ju titta över alla trädtopparna och jaga ungefär som en hök, menade Collie. Blir inte träden högre då?

— Naturligtvis. Allting blir högre. Jag önskar, darn you, jag var så där stor i verkligheten, då skulle jag ställa till! Det ligger i släkten, jag hade en faster som trodde att hon skulle bli dödad av elektrisk ström. Hon satt alltid på en stol och höll fötterna i en glasskål, så att inte strömmen skulle kila opp för benen, och läste i en bönbok. Ända till dess hon dog satt hon så, natt och dag. Hon ramla ur stolen och sparka sönder skålen en natt, doktorn, han sa, darn you, sir det inte ut som om blixten slagit död på henne.

Han talade också om att han helt nyligen besökt en av de Stora Wiregrasscamps i Minnesota, inte för att arbeta åt Wiregrassbolaget, utan för att byta klockor och bössor med det slödder av hundra man ungefär som samlats där.

— De röda, sade han nästan viskande, är numera ena riktiga svin, som super och tigger snus och rullar säj i lorten allt dom orkar, men det finns nåra av dom allra äldsta gubbarna och nåra av dom yngre pojkarna, som det i alla fall ä en sorts stil på, det har jag sitt prov på. Jag såg det nu och det i en så pass civiliserad håla som Mac Gregor är, ni vet. Järnvägen går ju förbi, och hotell och post och bank har dom, nåja, det där vet ni, och ett stycke ifrån bor några dussin röda kvar, i all sin uselhet, och nu har dom lärt sej göra äktenskapsbrott lika bra som vita, och det är en del som inte tål det där riktigt, well, nu hade gamle Billi Torsdag gett bort sin dotter Karolina — dom är kristna allihop indianerna — och så vart mågen, han hette Stord, förbannad på Karolina, för han hade kommit underfund med att hon tuggade tobak, och när han sade

till henne det var hon inte riktigt nykter, utan spottade litet oförsiktigt omkring sej, så att det träffade Stord på hakan, och då — ja, först slog han henne och sedan gick han och gav gubben igen henne, och alltihop hade gått bra om han inte hade gjort det en röd inte hade gjort, han söp sej full och våldtog henne, och det var ju i och för sej ingenting att bråka om, men han var en vit man. Sedan han på det viset pressat allt nöje ur henne han kunde få, gick han och slog sej i lag med en halvblodskvinna nere i Gregor, en sån där som lägger sej till med vem som helst bara hon får brännvin och tobak, och nu hade hans frånskilda hustru en annan älskare, som liksom fått stå på sidan litet förut, och då hände det här, som jag såg med mina öppna ögon och som är så sant som att daggen faller.

Den där älskaren smög ett långt tag omkring sågen vid Mac Gregor, och vi sågo honom i flera dagar. Ibland var jag i sällskap med Stord, som var full och skrävlade, men aldrig sa han ett ont ord åt Stord. Men Stord var så pass rädd att han schappade, utan att Chel fick veta det, och medan Chel gick där nere och drev, kom Karolina — eller, som dom kallade henne, Linnie — dit med sin syster och en annan indian, en ung kille med fint ansikte och snygga kläder, en sån där som varit på skola och kan allting. Men nu upptäckte Chel att systern var förkläde, och att Linnie hittat den där unga killen medan Chel var borta för att hämnas. Åtminstone trodde Chel så, fast det är kanske otroligt att det var så, jag vill inte tro att hon var så pass försejkommen, men emellertid så stod vi en kväll på stationen i Mac Gregor, och den där unga indianen, han var väl tjugu år, som Chel var svartsjuk på, han stod och väntade på tåget för att åka ut till — jag minns inte vad det var — i alla fall så kom Chel dit och skar opp hans bröst med en kniv, full var han, Chel, men han gjorde det så ordentligt, att Roberts, så hette han som vart skuren, nära på vek ihop sej nere på spåret, och Chel tog vi medsamma, han gjorde inget motstånd, och Roberts han släppte inte så mycke som en suck ur sina vita tänder en gång, utan han gick opp och ställde sig och stödde sig mot väggen av stationshuset, och där stod han och sa inte ett ljud, och blodet rann och rann utför hans vita skjorta, som var oppriven, och på hans blåa byxor med skohänderna på, och han ville inte att dom skulle bry sig om honom, men han var blek, ska jag säja, och inte var han många timmar mer i den här jaktmarken, dom tog förstås och körde honom till doktorn, och jag frågade honom om han ville att jag skulle strypa den där Chel innan dom hann till fängelset me'n, men han bara tittade på mej och sade »ca-o-in»[4], med sin mjuka röst. Han såg så nöjd ut, att inte ens Chel kunde se nöjdare ut.

— Och hur vart det med Linnie? frågade jag, när Frederick för ett ögonblick hämtade andan för att tända en pipa, under det Collie och Simmons började spela kort med en tom sillkagge som bord.

— Hon sa heller inte ett ljud, men dom häktade visst henne också sedan. Det var ett as, ett riktigt fullfjädrat as. Jag har allt prövat dom, ska ni tro, så jag vet vad dom går för. Nog gick det an att ha dom ett tag, men i längden så tröttnar en på dom. Aldrig visar dom vad dom tänker, och aldrig tänker dom nånting heller, för resten. Som den jag hadde! När hon tjurade eller inte tjurade, det var lika bra, för hon var ungefär så tyst som en hösäck. När dom blir gamla käringar snattrar dom som höns, men bara en vit kommer i närheten börjar dom tjura igen, dom med. Nej, det är ingenting att ha.

Jag var med på Hinkleybranden, fortsatte han i stor självbeundran, jag var med när vi tog de sista bävrarna ur Minnesotas alla skogar, jag var med och stakade linjen när dom mätte opp regeringsjorden mellan White Sana River till White Loon Lake och jag har trampat genom Södern bara för att titta efter hur dom sköter sej där. Ett handtag här och ett där har jag nog gjort, förstås, men för de mesta hinner en just inte med så mycke om en ska arbeta samtidigt, de blir bara att slava och slava, och en har inte stor nytta på att en lever. Nej, pojkar, en ska flytta sej ofta, mycke ofta, inte är det bra heller att stanna, sen en har skött affärderna på ett ställe. Som till exempel när jag var i Duluth och höll på att svälta ihjäl där? Vet ni, vad jag gjorde? Det kan ni aldrig gissa, jo, jag satte opp med skinn- och pälsvaruaffär utan ett öre, vet ni hur det går till, nej, om ni så levde i hundra år vet ni inte, jo, jag lurade svenskarna, dom är alltid bäst att ha affärer med om en vill ha snabb omsättning och någorlunda god förtjänst. Jag lejde en jude att gå omkring och dela ut bitar av ett

hjortskinn, bra nog stora, gratis åt varenda svensk som ville ha. Om dom bestämde sej för att köpa ett berett skinn, lika med provet, för ett orimligt billigt pris, så skulle dom bara lämna in skinnbiten tillika med namn och adress på mitt kontor, och vi hadde bara fem skinnbitar, men vi ordnade det så, att vi fick igen dom tre första på en gång och lämnade ut dem på prov åt andra och satte ut ny tid. Sedan sålde vi också de enda skinn vi hadde, tre stycken, lika med provet, utom att dom var större, förstås, och det gjorde verkan ska jag säja. Dom lämnade in betalningen i förskott, och vi skulle leverera alla skinnen en fredag, och efter den dagen tog vi inte emot flera order, och på fredag lät vi kontoret stå öppet och provbitarna låg på ett bord, och med vars och ens namn på. Men då var juden och jag långt nere i landet redan och tog opp order på en krönika i fem stora band som skulle handla om alla nybyggarnas öden, när dom kom till landet, på vilket årtal dom byggde om sina hönshus, och så vidare. Det kostade en dollar i förskott, och en och femtio om någon ville ha sitt porträtt i boken. Jag var inte klädd så här då, utan som en riktig cityhobo, så dom trodde på oss ganska bra, en del, och några ville ge oss stryk. Men det var ett jädrans arbete för juden att sitta och fråga om allting, som han inte brydde sej ett smack om, och låtsa som om han skrev opp allt skräp, och såna massor med fotografier vi tog emot, av mest bara gamla gubbar och gummor, men ibland av hela familjer och gårdar och kreatur och allting.

Till sist hittade juden på, att om någon ville ha en särskilt utförlig personalia i boken, så kostade det tre dollars, och om någon ville ha sitt namn tryckt med fetstil fem dollars och så vidare, tills den tokstollen vart så i tagen, att han erbjöd en farmare att om han ville lägga ut tjugu dollars skulle hela den tjocka boken bara komma att handla om honom. På det stället kastade dom ut oss, men vi fortsatte ett bra tag, så vi fick ihop ettusen dollars och sjuhundrafemti porträtt.

— Well, hur fan gick det med boken?

Frederick spärrade upp ögonen i stor förskräckelse.

— Hur skulle vi kunna göra en bok, sade han, då skulle vi haft ett par hundra ark papper och en tryckpress, minst. Nej, vi delade förtjänsten, och jag föreslog att han skulle ge mej ett hundra mer, om jag överlät porträtten åt honom, varvid han vart så arg att jag skrattade i fem veckor. Han hoppade opp och ner som en tok och ropade på både Abraham och fan, och han satte inte ett smul värde på porträtten.

— Vad gjorde ni med dom, då?

— Vänta, ska du höra! Vi satt länge och undrade om vi inte skulle sätta opp dom i en skyltlåda och ge oss ut för fotografer, men hur vi funderade, fick vi det inte att gå ihop. Visserligen är det förskottsbetalning, men vi kunde inte beräkna så många kunder första dagen, att det lönade mödan, och att fortsätta nån längre tid va ju inte att tänka på. Men sedan tog juden och gjorde lyckobrev av alltihop.

— Vad för något? ropade Collie storskrattande, i det han välte sig ner på sin säckmadrass i stor välmåga. Vad gjorde ni?

— Vi gjorde lyckobrev, det vill säga vi beställde kuvert med bilder utanpå, och beskrivning att inuti brevet fann köparen en bild av den man eller kvinna han skulle få gifta sej med en gång. Och sedan sålde juden hela skräpet för tio cents stycket. Aldrig har jag sett en sån sniken räv förr. Men nog var många av dom där fästmansbilderna bra skäggiga, för att inte tala om alla dom gamla vithåriga farmargummorna.

När Frederick hade talat om allt detta, frågade han Collie efter brännvin. Han tyckte väl att han förtjänat en sup, och eftersom det fanns en skvätt whisky kvar, fick han dricka ur den, varunder han blev så glad att han sjöng en smädevisa om irländarna, vars refräng var ungefär:

For we kept the pig in the parlour, and that was irish too. And the flies and the lice, they were many and

nice, ya, they were irish too.

Jag vart mycket rädd att det nu snart var tiden när irländaren skulle klå upp och kasta ut den där skrävlaren, som dock hade upplevat mer än någon av oss, och som säkerligen också skulle försvara sig ganska tappert. Så att jag försökte avleda Collies uppmärksamhet från visan med att spela kort med honom. Men han bara gäspade, märkvärdigt nog, och skrattade åt sången. Han visste att hans krut var i säkerhet, och då kunde inga smädevisor rubba hans jämvikt. Frederick sjöng tills han somnade på golvet framför brasan och snarkade hela natten som en häst, så att jag ej kunde sova. Jag låg vaken och hörde hur Collie ibland smågnolade i sömnen och hur den uppruttnade porten till de tomma stallarna där ute slog och smällde i stormen.

VI.

Wili Woolrich var en gammal holländare som bodde där civilisationen börjar och slutar, vad Norra Minnesota beträffar, i trakten av Snow Lake. Han hade kommit in samtidigt med andra nybyggare, men hade hela sitt liv idkat gårdfarihandel och letat guld i främmande länder. När jag träffade honom förbluffades jag över hans smuts. Han tvättade sig aldrig, sades det. Varenda en av nybyggarna tycktes hata honom för hans gnidighet och hans ocker. Han var nämligen rik, och lånade ut pengar mot blodig ränta, krävde betalning till sista öret och jämrade högt över sin fattigdom. Trakten omkring där han hade sin stuga var ganska odlad och tätt bebyggd, och han hade ursprungligen varit ägare till hela härligheten. Han köpte in all jord på ett område mellan Forest Lake och S:t Paul innan järnvägen byggdes. Han hade då kommit långt ifrån, och han sålde åter jorden när banan drog fram. Han var tjugu eller tjugufem år då.

En dag strövade jag på måfå omkring i trakten. Jag hade ljustrat fisk i en liten bäck och försökt skjuta några änder. (Detta allt hände på mycket civiliserade trakter.) I en dunge av väldiga ekar mitt ute på en sandig slätt hittade jag en grå liten stuga med ett rum och ett fönster. Dörren stod öppen, och jag klev in för att titta, sedan jag ställt mina fiskredskap utanför. Jag fann ett så svart och smutsigt rum, att jag först trodde golvet bestå av jord. En träsäng full av trasor och en stol utan sits, det vill säga stoppningen var fallen ur ramen, ett stort ämbar, till brädden fullt av exkrementer och slaskvatten samt en låda under fönstret, på vilken några stinkande, odiskade bleckflaskor stodo, det var möbleringen, och i sängen satt den smutsiga, gulhyade och bentorre Wili Woolrich rökande sin majskolvspipa. Han såg misstänksamt upp och frågade mig på bruten engelska vad jag ville.

Jag frågade honom efter vägen till Rings Wing, men han skakade på huvudet. Han sade att han var »mycke mycke gammal och minnas klent». Frågade mig »om jag var främling och om jag arbetade nära här?» varpå jag svarade att jag sökte arbete.

Vi kommo så småningom mycket bra överens, och när jag gått visste jag rätt mycket om honom. Men det mesta berättade han först när vi blev mer bekanta. Han fattade ett stort förtroende för mig, han inbillade sig att jag tänkte bli affärsman »och göra en ställning, och hopar, hopar av pengar.» »Lots and lots of money,» det var hans lösenord, som han uttalade med tindrande ögon.

En dag på högsommaren satt jag utanför udden vid Forest Lake och läste i Pioneer Press om alla morden och röverierna i västern, så att jag nästan började längta dit, när gamle Woolrich kom linkande. Han visste aldrig när vi träffades på en gång vem jag var, utan jag måste åter och åter påminna honom om att vi träffats förut och hur vi då talat, och så vidare. Nu slog han sig ned och vi började igen. Och så småningom mindes han hur han fattat tycke för mig, och att han själv var mycket fattig, att jag behövde många råd för att skapa mig en ställning i landet, och att han skulle ge mig dem, ty han trodde att jag var förståndigare än de där unga farmarpojkarna, som drevo med honom över hans smuts.

— Du är ung man, sade han med hackig och skakande röst, mycke ung man och har tiden framför dig, och du kan göra mycke pengar, mycke pengar. Men köp inte land, gräv inte guld, det lönar inte. Gawd, om jag vetat då vad jag nu vet, Gawd, om du visste vad jag vet nu, gosse, hela tiden har lärt mäj. Holland är det bästa land på jorden, by Gawd, det bästa, bästa land på jorden, men jag kunde inte göra pengar där, inte mycke pengar, jag var så fattig där, men jag for till Afriky på de där skeppen, och letade guld där, å, jag har här min Bamboo (han slog i luften med sin käpp av bambu), å jag har den här pipan, Gawd, dom är ända ifrån Afriky, där var jag, som snart ska dö, å, snart grävas ner, ge mäj si, då jag var tjugu. Då var mycket, mycket annat att se på, jag tänkte köpa skepp, och göra som min bror Davy, köra bomull med fartyg från Afriky till Frisco, nej, vad säger jag, till Amsterdam, som är finast stad i hela världen. Men, Gawd, jag var icke i skola, jag kunde ingenting, jag fick inte lära den stora handeln och så fick jag hålla på med den lilla. Gawd, gå med säck och vara peddler, Gawd, hunger och törst och dålig väg, fattig, fattig, men jag köpte allt, allt landet här, det var en gång mitt, han pekade ut i luften med käppen och de korpsvarta ögonen brunno, men jag skulle köpa skepp, ett stort skepp i England, i London, när Robertson kom och varnade. Förstår du redarebusiness, sa han, kan du sköta folk, sa han, kan du våga allt du har på ett ruttet fartyg, sa han, å Gawd, jag tordes inte, jag såg var det låg hopar av pengar, hopar av pengar, men jag tordes inte ta dom. Farmers dom hatar mäj, by Gallys, som sitt hela världen, dom har sitt ingenting, jag brändes av solen i Afriky, jag som frös på landsvägarna, å efter mej ropade gatpojkar chinny i S:t Paul och Stillwater men jag bar min säck och sålde och sålde, dom trampa på mäj, dom spotta på mäj, men när jag köpte allt, allt, allt landet imellan Stillwater och Fredlins, då skrattade dom inte — de gjorde jag med min säck på ryggen. Å, du är ung och du kan skriva och räkna, du behöver inte vara peddler, å, Gawd, om jag vore ung! Dom här farmers var inga smarta män, idioter, idioter alla, dom tänker bara, så och så många kor, så och så många höns, så och så mycke land kan föda så många kor, men å, Gawd, om jag haft skola, om jag haft skola, jag tänkte, era nöt, jag ska visa er va en man kan göra av jorden medan ni påtar i dyngan, men jag hade inte edukation, ser du det, och jag hann inte innan jag vart så gammal, så förfärligt gammal, så jag minns inte.

Dom tänkte på tie dollars och dom skratta, för jag var så trasig, men jag tänkte en million dollars, å, men sen skrattar ni inte. En million och skepp och kontor — men jag hade ingen skola. Jag tänkte, när dom nu lånar pengar av mäj, dom som spottat åt mäj, att jag skulle ge dom ...

Han reste sig upp och skakade av raseri och skrek, svängande sin käpp mot farmarbyn:

— Haj, ni dumma devils there! Om jag vore ung som den gossen, jag skulle visa er vem som höll i piskan åt ungarna era! Jag skulle göra en fabrik och sota ner er så ni blir svarta som synd, Gawd, mjölkätande fånar där, som skäller och vill heta gentilmen!

Han satte sig och nästan grät. — Du är ung man, sade han, mycke ung man, du skall arbeta, arbeta, arbeta, så skinne går ur händerna, du lägger pengar till pengar och bygger fabrik här, väveri, spinneri, du får kontor, du tar farmarna i kragen, Gawd, om jag vore ung, och kunde, men du är ung, du kan.

— Ge mig pengar att sätta opp en fabrik med, svarade jag oförfärat, så sätter vi genast opp den i Stillwater.

Han teg och molstirrade på mig, därpå mumlade han:

— Woolrich är utfattig, han är gammal. Han kan inte få en kruka beer mer från Stillwater. Farmarna är gudliga, dom har söndagsskola, dom säjer jag får inte dricka beer. Damned, idioter!

Och så följde jag med till Forest Lake och bjöd gamle Woolrich på beer, två stora krus. Det var så billigt. Ju fullare han blev, dess mer jämrade han över sin fattigdom, han sluddrade att han var en tiggare. Men han kunde inte släppa tanken på att äta upp alla farmarna i trakten. Han låg sedan till kvällen och sov under en ek bakom värdshuset. När han vaknade, ville han ha mer öl, men då han fann att jag gått, gick han hem till sin kula, svärjande över människornas hårdhet.

VII.

I sällskap med de två luffarna Cotling och Hotling, av vilka jag träffat den ene på Olson-Tronbergs krog i Duluth, och den andre träffat oss på järnvägsbanken, i skuggan av en lind, bortåt Kelsey till, träffade jag en dag på eftersommaren Fred; som vanligt bar han sitt hoprullade tält på ryggen. Sedan Cotling och Hotling försökt råna oss bägge två, men strandat på Freds sätt att sparkas i magen, övergåvo vi dem och slog upp Freds tält i skogen för att övernatta.

När Freds tekök kom i gång inne i tältet, berättade han, att han rest genom hela Assiniboia sedan jag träffade honom sist, och hade kommit på den stolta Canadian Pacificjärnvägen — varöver han syntes mycket högfärdig — från Saskatchewan och närmare bestämt Eagle Hill, där han tittat efter land, till Regina, där han träffat en av regeringens lantmätare, vilken lovat honom jobb i tre månader som biträde, det vill säga, han skulle väl bära tältet åt ingenjören, fast han själv inte ville tänka så lågt om sin person. Nu ville han på rak arm anställa mig som sitt biträde, men något så vansinnigt hade jag inte hört förr, och jag frågade honom om jag också fick ta en man i min tjänst, något som han högeligen tillrådde. Jag frågade honom varför han rest denna långa väg hit upp till Kelsey, och då sade han, att han skulle invänta lantmätaren här, något som jag fann högst besynnerligt. Jag visste att han spekulerat på att bli homesteather i Assiniboia, att han passade tillfället till tre månaders extra stor inkomst — han skulle få fem dollars per dag — det begrep jag också, men inte varför han skulle möta kartritaren här. Alldeles ofrivilligt satte jag det i förbindelse med Charley Days hot att mörda honom, trodde att han ljugit om Assiniboia, och att han rymt hit, måhända efter att ha sett döden i vitögat.

Han gick emellertid på och pratade om landet han sett, om nät som glittrat av fisk i Assiniboiafloden, om Forth Pelly och de stora träsklanden mellan prärierna där solrosorna bölja. Å, Assiniboiafloden gick som en jätteorm genom dalarna, sade han. Det fanns änder i massor där, dom hade flugit opp ur träsken i tusental och stänkt ett regn av dy över honom där han gått fram. Han talade om »präriedjungeln», som om det varit fråga om paradiset, han hade ätit busktranbär och han sade att han sett slätter på många kvadratmil alldeles översållade av mikaelitusenskönor. Och morning glories, sedan! Jag hade aldrig vetat av förut, att fred tyckt så mycket om blommor. När han inte hade mer att säja om Assiniboia, började han på om Sverge. Han hade ett stort krus brännvin med sig och drack ganska mycket, varmt te och brännvin rusar oerhört i ett varmt tält. Han bad mig hälsa till alla han kände, ifall »vargarna skulle äta honom i Kanada».

Men när han blev drucknare talade han om följande historia.

Han hade kommit, inte direkt från Assiniboia, utan från Peeman Lake. Han hade en faster där, som handlade med stickylle, påstod han, och där hade han stannat i två dagar. Men det vart långsamt där, och så andra dagen hade han lånat en bössa och gett sig i väg uppåt Peemanskogarna. Han hade aldrig varit åt det hållet förut, och råkade gå vilse.

— Nu så hade jag kompass, förstår du, men kan du tänka däj, han visade fel på eftermiddan, och hur jag skakade och vände på'n så visade han söder för norr och norr för söder, hela tiden, och så vart jag arg och slängde den i en bäck, så att den fick blöta säj. Nu var det naturligtvis så, att det var jag som var fel och kompassen som var rätt, men det gör detsamma, i alla fall fick Kankas upp ett spår och jag hörde honom driva, och jag visste inte vad det var, för han drev rakt ut mot slätten, du vet, och sen vart skallet allt svagare. Det här var i skymningen. Jag gick förstås åt samma håll som drevet, och tappade i alla fall bort riktningen, när Kankas slutade skälla. Jag blåste i en tom gevärshylsa och väntade, nog var det fulla tio minuter, men ingen Kankas kom, och jag blåste igen. Det tjänade ingenting till att gå vidare, så jag satt på backen och rökte, jag tänkte just ge tusan i hunden och försöka gå hem ensam. Nu var det nästan mörkt, och

i alla fall gav jag mäj i väg i den riktningen jag trodde drevet gått, och när jag aldrig såg någon ändring i terrängen, beslöt jag att övernatta, för jag hade tändstickor och mat — — —

Fred drack ännu mera brännvin. Han halvlåg och petade i elden med en min som om han inte orkat få fram det han ville säga. — Skål, sade han sluddrigt, jag har visst glömt att du skulle ha tio dollars — — —

— Vad har det med historien att göra, då? Vad går det för resten åt däj, du sir blek ut? Well, än sedan då?

— Sedan är det så förbannat, det som hände sedan. Jag fick bud från Röda Suggan, att han levde och — — —

— Kom han dit? Vart tog hunden vägen?

— Ge mäj mer brännvin! Nej, ur den andra flaskan. Det var den kvällen jag gjorde eld och väntade på Kankas. Har jag talat om det? Kankas kom inte på länge. Han kom — fram emot klockan tolv på hatten — jag kunde höra hur han gnällde, han hade fastnat i någon sax och slitit säj loss och gjort säj illa. Du vet hur det är, i alla fall, du vet nog — natten är mörk, en ligger me en eld, och det är tio mil till folk — och så hör en, mitt i natten, så hör en ett sånt där ynkligt gnällande, och en vet att det är ens egen hund, och så blir en ändå så där satans rädd — — —

— Jo, jag vet, men berätta! Kom Kankas fram till elden?

— Vänta, du ska höra från början, jag låg bara och tänkte, var är Kankas nu, har han sprungit hem, eller har han fastnat, och vad Kankas ska vara ledsen, om han inte hittar mäj. Och jag låg och stirrade rakt in i kolmörkret, och det regnade litet, och då kom ett djur framhoppande till mäj, jag visste först inte vad det var — jag springer opp och får tag i bössan, då såg jag — då såg jag blod, som rann, och djuret kom och slickade min stövel — de va Kankas, och bägge ögonen var utrivna. Jag sköt Kankas, nu ligger han i kanten av Peemanträsket och sover.

Kommer du ihåg, att jag — kallat Röda Suggan en ögonlös hund — när han sköt älgen för vårt drev och — det gör detsamma, nu visste jag var jag hade Suggan. Han hade flyttat till Peeman.

Jag höll förstås skarp look out, hela natten, men det hände ingenting mer, förrän på morron, när jag gick upp till sjön och tog in riktningen efter solen. Då sköt dom en kula alldeles förbi mitt öra, det var inte bara Röda Suggan, aldrig hade han kommit på det där med hunden och ögonen det var en — en svensk buse med, tro mäj om du vill. Dom har beslutat att jag ska dö, och nu håller du bara käften med det här, om inte jag skjuter först, så skjuter dom. — Nu — dricker vi mer brännvin, och du skall hälsa alla jag känner, och om du inte träffar mäj mer, så kom ihåg och håll skarp utkik i alla fall.

Nu visste jag varför han längtade till Assiniboia.

Tidigt nästa morgon for jag ifrån honom. Han skulle ligga kvar i Kelsey två dagar, sade han.

Jag har inte sett Fred sedan, och när jag frågade mig för i Forth Pelly, hade ingen av nybyggarna reda på honom. Han och hans tält försvunno, uppslukades av de stora ödemarkerna. Kanske Röda Suggan vet, och kanske Fred dyker upp en dag, liksom Stammering Frank. Det kanske också är lika bra för honom att sova i den svarta matjorden i Assiniboia, med en oväns bly i hjärtat och tusenskönor och vilda vinbär på graven.

VIII.

Gubben Harrot höll på att sprätta upp en kanin, när jag träffade honom i en övergiven timmerkoja några mil

från handelsbodar och hönshus och sådan civilisation. Han hade ett gult och skrynkligt ansikte med ärr efter kopporna och en och annan kniv. Jag tror han kunde vara bortåt en sjuttio år eller så, men han var rask och rörlig som en pojke. Han var den mest inbitne svenskhatare jag sett, och bara han fick klart för sig att jag tillhörde denna framstående nation, började han spotta omkring sig som en brandspruta.

Han påstod att han aldrig träffat en svensk som inte velat stjäla de fattiga rovor han sått bakom det gamla murkna stallet, som inte vetat att lägga sina nät precis där Harrot skulle lägga sina, som inte ville ta ifrån honom allting och slutligen mörda, ja, just mörda gamle Harrot, som fick fly från den ena gamla campen till den andra för att få vara i fred för dumma människor.

Han kunde aldrig lära sig att säja repetergevär eller winchester eller något sådant förnuftigt, utan han kallade alla gevär som laddades med mer än två skott för patentbössor. Om mitt gevär var laddat, så skulle jag ögonblickligen ta ur skotten, för han tålde inga laddade skjutvapen inom det här området. Varför jag satte patronutkastaren i snabb rörelse så att de utflygande patronerna hoppade kring hans flottiga stövelskaft, varåt han spottade ännu värre och sade, att jag var ett svin.

— Du har en patentbössa, gnällde han, sånt har inte jag råd med. Vad vill du, då? Vill du ha min mat? Vill du veta var jag fiskar? Vill du ha reda på min saltlick? Vill du jaga mig härifrån? Tre gånger har svenskarna jagat mig från hus och hem, men den fjärde, då ska jag stoppa dem så fulla av bly så dom inte orkar gå sin väg, fast jag inte har patentbössa. Vad vill du?

På dessa frågor svarade jag så nöjaktigt att han till sist bad mig stiga in och titta hur en stackars hemlös, hatad och förföljd gammal man hade det. Han gick före mig in och satte sig i närheten av spiseln, där en ilsken liten racka till hund låg och morrade.

Nu talade han om för mig att han var alldeles säker på att det var svensken Nilson som tuttat på rucklet Harrot bodde i förut. Jag svarade att jag inte visste vem Nilson var, och då talade Harrot om det för mig. Under hela tiden han talade, såg den lilla hunden åt mitt håll och morrade.

Svensken Nilson, fick jag veta, det var den där som försnillat en stor summa pengar i Sverge och flytt hit för annars hade dom halshuggit honom, förstås. Det var han som vart bas för ett reparationslag vid Canadian Pacific först, och sedan för alla timmertjuvar i hela Kanada. Han som sålde brännvin åt indianerna, fast det var fängelsestraff på det, han som satte eld på hela sågverk för att hans gelikar och han själv skulle få arbete med att bygga upp dem igen. Det var han som söp så förskräckligt, och drog kniv i fyllan. Nog måtte jag ha hört om den? Svensken Nilson, han som lagade till sitt matsnus själv för att det skulle bli nog starkt, han som blev påfösare överallt i alla jobb, vart han kom, och som levde på att förtrycka alla fattiga. Han hade krog i S:t Paul, fast då hette han förstås Smith eller Jenkins. Där söp han sina landsmän fulla och plockade ur det dom hade i fickorna. Han kommer hit upp till skogarna och jagar ibland, och då bränner han och skövlar och stjäl. Men sen far han tillbaka och säljer brännvin, tills han får ihop till en päls, sen far han hem till sitt land och tar hit fem till sådana krögarfrön. Ibland sitter han i Stillwater med kedjor kring benen, där skulle han vara jämt! Nog fan känner en till Nilson, alltid.

Jag påstod att jag inte träffat någon sådan, och när jag såg att Harrot började ordna med kaffepannan, gick jag och tog ned hans gamla fiol som hängde på en spik nära dörren och frågade:

— Spelar ni på den ofta?

— Så ofta jag vill, svarade han buttert. Det är ingen viss tid utsatt när jag spelar och inte spelar, om det är det du menar.

Aldrig i mitt liv hade jag sett en sån tvärvigg förr.

— Pass opp, om du träffar Nilson, sade han, i det han skakade något svart pulver i kaffepannan. Vet du hur han sir ut?

Det hade jag ingen aning om.

— Han är rödbrusig, och snor opp mustascherna, så här! Harrot snodde förtvivlat på sina tagelgrova, stripiga borst. Och så har han mage, för han dricker öl som en usling. Han har ringar på alla fingrarna. Han har blå näsa och stora öron och snövitt hår. Ja, så sir han ut, Nilson.

— Kommer han ofta hit upp?

— Han kommer då och då, och när han inte har tid, så kommer Peterson och Lyndstrom och Sjustrom och alla de andra. Dom är likadana allihop.

När vi drack kaffe talade han om att han aldrig fått lära sig läsa eller skriva, vilket han syntes högfärdig över.

Men det roligaste av alltsammans var när jag slutligen narrade honom att spela på fiolen, varvid jag upptäckte att han kunde ett enda stycke, »The Devils dream». Han spottade även när han spelade, hela tiden.

Han talade om för mig att han suttit här ett helt år nu, och att han grävt upp ett litet åkerland bakom kåken, där han skulle ha potatis. Men, sade han, han hade försökt det där en gång förut, bara hans potatisland blev nog stort, så då kom där en sån där Nilson och mutade in sina etthundrasexti acres och potatisland och alltihop, och då fick Harrot dra i väg igen. För det här var sån där homesteadjord alltihop. Jag frågade honom varför han inte slog sig ned på ett homestead själv, men han sade att han gjort det två gånger och sålt jorden, och sen fick man ingen jord av regeringen mer.

— Si, sade han, si på det här! Jag är gammal och ensam och begär inte bättre än att få sitta här i min lort och äta mitt fläsk, och den lilla skada jag gör, det är fisken jag tar. Men vem är dom avundsjuka på? Jo, just på mig, på mitt potatisland, dom går här och snokar med sina patentbössor och vill suga i sig alltihop. Letar jag reda på ett bra posthåll och tänker: i morron, innan de ska vara ljust ska du vara där och stå i trailen, och huttra och frysa, och kanske skjuta en liten hjortkossa för besväret — vad händer, tror du? Jo, just som jag kommer ut och gör mej i ordning och vänder näsan åt det hållet, så börjar ett förbannade ettrigt smällande. Då är Nilson och Ändersun och Mylburg och hela packet, ja, just packet, där med sina patentbössor och skjuter så kvistarna ramlar av träden. Du vill väl ha kaffe? Jag har just inge fint att bjuda på, men slätt kaffe duger väl, skulle jag tro. Om du vill ha konjak i så får du kosta på det själv.

— Jaså, fransmännen? Jo, jo, det var just rätta sorts packet det! Dom håller ihop me Nilson, de är just va dom gör. Den där Mygurvy, som är så sugen, så han dricker varm rådjursblod, och så fin så han sätter opp hjorthornen, förgyllda och målade ovanför ingången till stallet, den är en idiot. Fast nog är han hundra gånger bättre än Nilson. Tyskarna? Jaså, jo, det går för sej, det! Men dom är ju flottiga om ryggen och dom talar som snörvlande ångskopor. Har du hört såna namn dom har, Varuhus och Vinkelhake och Snorkenhyvel och sånt där. Och så är dom lortigare än Nilson och Mygurvy.

— Jag har legat i timmercampar i lag med alla världens nationer i hela mitt liv, så jag vet nog, må du tro.

— När jag var tio år körde dom ut mej att ta reda på matbiten själv. Det var länge sedan, det var söder ut. Jag vart dräng hos en oxhandlare som smugglade med negrer mellan södern och staterna. Han slog mej varenda dag och ibland kom han opp och dängde mej om nätterna. Han sa att han såg att jag var ämne till en bra karl, bara han fick först piska fan ur mej, och det kunde han inte. En dag, när jag var litet större, slog jag in tänderna på'n och laska i väg. Han va inte värd bättre.

— Sen gav jag mej i väg upp åt norden, och jag var bland dom första som tog in land här, och de ska jag säja, jag minns när bävrarna var kvar och gick här och stretade, jag minns när prärievargarna tjöt varenda natt bakom Porqupine Island. Jag har varit nybyggare jag med, jag har ensam huggit opp basvägen mellan Hammolds Camp och Tamarack, när varken Nilson eller Ändersun tordes gå opp i — — —

— Stopp, gubbe, nu är du för svår mot svenskarna, nog kan du säja att dom är svin och både ett och annat, men att dom är rädda, de får du hålla tätt med!

Jag tyckte att jag var skyldig mitt land och min nation något försvar mot detta utskällande. Men Harrot fann sig.

— Tacka för de, nu, när dom har patentbössor, då går det nog an att vara stor i truten, å brassa på med de ena skotte så tätt tätt efter de andra, så pipan blir så het så de tar ell i gräse när dom lägger den ifrån sej. Men, gosse, jag var med och motade undan coyoterna ur vägen för hederligt folk på Savish Lake, och vi hade var sitt skott i bössan bara, och satans nätt me tid att ladda om. Då var det inte att trycka på en knapp så fort man orkade och skicka i väg ett tjog stålkulor i stöten och tänka, alltid är de nån av dom som träffar, nej, sirree, då gällde de att sikta innan man sköt. Och sen skottet gått, kunde de bli fråga om att slåss med kolven. Vänta, ska du si!

Han larvade bort i ett hörn och kom tillbaka med en gammal grovkalibrad karbin och räckte mig den med lysande ögon.

— Sir du ärren i stocken, gosse, sir du, när jag köpte den där, då var det liksom oroligt i skogen emellanåt. Nu tycker du de är som en hel upplevelse ifall du möter en igelkott eller en röd ekorre — dom gråa, dom var jag med och gjorde slut på — å så brakar du i väg med en salva, och tycker du gjort ett kap. Jaså, inte, men så gör Nilson. Han skjuter gråsparvar och bär stjärtfjädrarna i hatten, han.

Nu tyckte jag det kunde räcka med beskrivningen om Nilson, och jag frågade Harrot av vilken nationalitet han var utgången.

— Som om jag skulle veta de, snäste han, när en är född i södern och aldrig sett sina föräldrar och aldrig varit skattskriven. Va kan en då veta va en är för folk? Dom sa att mor min inte visste det heller, för hon kom hit till landet när hon var ett år gammal, och hennes mor drunknade i Michigansjön, och det var just desamma. Men att jag inte är svensk, det syns väl på utanskriften. Alla mina förfäder ha drunknat, och jag kommer också att drunkna. Det är eget de där.

— Då kommer du säkert att drunkna i Sunny River, sade jag, för där fiskar du ju.

— Angår de dej var jag fiskar? Jag ville bara säja, att de öde en är bestämd för, de kan en inte undgå, om en också har patentbössor och gummiskor och laddningsapparater och full fickorna i dynamit, och bälte och revolvrar och skräp. Ska du hängas, så kommer du att hängas fast du lever som en ärlig man. Och är det bestämt att du ska leva och skinna andra människor, så går de för sej.

— Men om du får si Nilson, fortsatte han, under det han kröp upp i bädden och tog sin rock över axlarna, så hälsa'n från Harrot — du kan ligga i den andra bunken, där, ve spiseln, om du vill — — —

Om en stund låg jag och hörde hur Harrot vred sig av och an borta i sitt hörn, men han tycktes inte kunna sova. Vi hade stängt dörren och den morrande hunden var tyst. Jag såg genom gluggen åt väster månen gå upp över myrarna och träsken. En jättelik, halvtorr gran stack upp sin tvådelade topp som en fiskstjärt mot skyn, svart som om den varit av järn. Jag trodde att Harrot sov, och greps av det ödsligas och ensammas storhet tills jag tyckte mig själv liten, liten som en svala sväva bort över de ändlösa skogarna. Jag såg små städer under mig, och tvärs genom de majestätiska ödemarkerna blänkte mil och mil av glimmande räls, och

de svarta tågen ormade. Under mig glittrade sjöarna, de tusen tjärnen med vilda stränder. Så kom slätten, med myriader av solrosor som gungade sina hattar av guld i stormen, ändlösa prärier med laguner där vita, ulliga blomster lyste som snö över den mörka, mjuka dyn. Här och där såg jag jättestora kors, förmultnade och lutande, och jag undrade hur gamla dessa gravar voro, och vem som hade rest korsen. Tappra människor, som sett döden tätt under ögonen sovo där i den kanadiska leran, men jag flög vidare — vidare — — —

Jag vaknade till och fann att blockhusdörren stod öppen och i öppningen stod Harrot med bössan, kikande ut åt alla håll och spottande som vanligt. När han tittat noga, kom han in och stängde dörren.

— Jag skulle bara si om de va nån djävul där, sade han lugnt.

————

IX.

En dag senare tog jag farväl av min kusin Sam Thropers, en söndag när han satt bakom bönhuset i Mac Gregor och spelade kort med några andra, och van Seyed, luffaren av börd, och jag gåvo oss i väg till Mahony, ett sågverkssamhälle nära Duluth. Där söp Seyed upp allt han förtjänat, varefter han sålde sin rock, sin klocka och sin revolver och köpte whisky för alltsammans. I en vecka gick han i ett ständigt rus, varunder jag inbillade honom att mina pengar voro slut. Jag söp ungefär fjärdedelen mot honom. Vi hade inget rum att bo i, utan höllo till mellan ett par plankstaplar. Nätterna voro bitande kalla, någon eld fick vi förstås inte ha, och ofta fick jag gå fram och åter på den ödsliga landsvägen för att hålla mig vid liv, under det Seyed tycktes sova gott med endast en tunn filt om axlarna.

Han var en enastående god människa, och jag ville vara i hans sällskap hur länge som helst, bara han var nykter. Hela kvällarna låg han och talade om sitt hem i Alleghanybergen, om den skola han gått i och hur våldsamt han levat. Han var aldrig pjunkig, han låg som drömmande och talade liksom för sig själv, utan rörelse, utan bitterhet, och brydde sig inte det minsta om om jag hörde på eller ej. Mycket av vad han sade röjde att han var ovanligt begåvad, och jag väntade otåligt på att alla hans resurser till mera sprit skulle vara slut, så att vi tillsammans skulle få resa till Chicago. Men jag började tro att han icke passade för den staden.

Det var isynnerhet på eftermiddagarna han talade, mot kvällen låg han alltid bara och smågnolade för sig själv. Det led mot hösten, himlen var oftast klar och solen värmde på dagarna ganska bra. Jag skall aldrig glömma den bleke, storväxte och halvrusige Seyed, där han satt, mild som ett barn med sin trasiga filt över axlarna, ryggen lutad mot plankstapeln och ögonen blickande i fjärran, whiskykruset vid sidan och halmhatten i gräset. Ibland såg han ut som en skulptur, så orörlig, så mejslat rena drag och hy av brons, när ruset började.

Flera gånger beslöt jag mig för att rymma ifrån honom, men kunde ej förmå mig att skiljas vid hans sällskap. En hel vecka pågick detta: jag sov på förmiddagarna och vakade på nätterna. Han sjöng visor för mig, när jag bad honom, och gjorde allt för att jag skulle stanna. Men livet på detta sätt blev till sist outhärdligt, och jag gick min väg en dag. Det sista jag hörde var den visa han ofta sjöng när han ej var allt för drucken.

Jag hade i hemlighet köpt litet matvaror och gömt dem på brädgården en middag när han höll på att tala om barndomsbergen igen. Som vanligt hoppade han från sak till sak, och pratade om allting. Jag skulle hämta en butelj whisky till, och jag hade beslutat att gå min väg då.

— Jag tror att ditt land är lika som mitt, sade han. Det växer björkar där. Du skall hämta whisky åt Seyed,

snart, så sjunger han — men du skall höra visan innan du går — jag har börjat frysa, inte frös jag förr. Det där slöddret i Wiregrass skall du fly från, du är för klen för sådant, du skulle komma på ett stort kontor. Jag har en bror som rår om sex fartyg, va säjs om de? Han var i Kalifornien på bröllopsresa när jag frös fast i Fox Land. Är det tid att gå till Hennegans efter öl nu? Dom öppnar så här dags, tror du inte?

Han tycktes bli allt slöare, talade allt mer sakta, och som om han drömt om något annat under tiden.

— Äventyret lockar, det lockar — äventyret, men i och för sig är det ingenting, gosse, tro aldrig att det är något i det. Rör aldrig sprit heller, om du kan låta bli, hör på ett råd, Seyeds råd, han har varit med på många fler äventyr än du — på så stygga äventyr, så han är tvungen att supa, annars äter samvetet opp honom. Det kommer som en varg och äter. Du har inte gått, har du? Vänta, jag ska sjunga visan som du sade var så bra — — —

Han tog sig ett tag över pannan och sjöng:

Go east and west and southerly, go far away to roam. But tell my dear old mother that I'm not coming home. The wallys are all a'blooming, I'm dying in the dark,

I've sinned an' stained my jacket with spots of blood to mark.

I've seen her in my dreams to night, an she is ever waiting by day an' eve an' morn — — — them yonder bells a'ringing an' skye's blue an' soft — — — her hair is thin an' withered as straws among the corn.

I'm roving in the wilderness, I'll never see you more — you dig me deep beneath the stones at Carol River shore. I'll beg you shovel the sand on me — ho — scents of parsley-bloom! Yoy tell them all, you say them all that I'm not coming home.

När Seyed hade slutat visan var jag så långt borta att han ej kunde se mig mer.

Jag slängde den tomma whiskybuteljen i ett dike och smög mig bort till stationen, med en kylande känsla i ryggen, och något tjockt som proppat sig i halsen.

Men Seyed har jag aldrig mer sett.

X.

När jag stötte ihop med svensken Henrik Petterson en solskensdag utanför hotellet i Mac Gregor, satt han och täljde på en trähäst. Han var en ung man, brunbränd, van att vandra, lätt klädd i endast lågskor, skjorta, överhalare och linnerock, skämtsam och underhållande.

— Nu har jag varit i det här landet fyra år, sade han och höll i detsamma upp den oformliga träbiten i luften liksom för att kunna bedöma den bättre på litet avstånd, men, in spite of the deuce, sir, om jag någonsin kom att tänka på det förr.

— Tänka på vad, på trähästen?

— Det ena med det andra, förstås, nu närmast trähästen. Tro mäj, du unga svenska medborgare, som kommit hit för att blodet må rinna av däj i sinom tid, tro mäj, jag kom hit till byn i går och var hungrig som en varg. Det skulle inte löna säj att tigga här — och så för resten, alla människor tror att jag kom från Sverge förra veckan, men det är därför att jag inte språkar rotvälska som dom andra bönderna. Antingen talar jag svenska eller engelska. Bara svordomarna, dom gör jag alltid på engelska, för dom låter bättre på

det viset. Darn your bluddy soul, sir, om jag kom att tänka på det förr. Jag satt här bakom brädhögen och torkade i natt, och jag visste inte ett dugg om jag skulle svälta ihjäl i dag eller inte, för jag har inte ätit på rätt länge. Jag satt och vart pjunkig och, på ren svenska, gråtmild, tänkte på gamla minnen, på Sverge och min gamla far, som tror att jag är välbeställd bokhållare på Great Northerns kontor. Jag gick igenom gamla barndomsminnen — jag kom ihåg allting, hur vi åkte sparkstötting och skidor, hur vi — men det går jag inte igenom en gång till. I alla fall kom jag ihåg trähästarna vi köpte av dalkarlarna, som for omkring och sålde laggkärl på vintrarna — och bäst det var, så reste jag mig opp bakom plankstapeln, slog mig själv en lagom maghoppare och sa, nu ska du inte vara dum, utan gör trähästar, måla dom som dalkarlarna målade dom, och sälj dom åt svenskar som har små ungar!

Och nu sitter jag här och övar mäj. Det här är den tredje — och titta där i spånorna — där är den första, är det inte framsteg? Det blir värst med målningen, det blir så, att när jag får ett dussin hästar gjorda — jag har beräknat det ska gå på två dagar — så får jag sitta i fyra veckor och vänta på en målare som kan — — hör nu, gosse, det skulle väl inte vara så, att du är målare, född i Dalarna, och enkom av Herren hitsänd för att bemåla trähästar? Svara, yngling, om du någonsin rört ihop kimrök med olja är du min man!

— Vi ska försöka, svarade jag. Han såg så glad ut att det smittade även mig. Har du — att köpa litet, litet färg för?

Jag hade ungefär en dollar, men för försiktighets skull sade jag att jag skulle gå och handla färg för mina sista femtio cents, varefter han tog till med arbetet med en rent rasande fart.

Jag kilade in i svensken Svansons drugstore och köpte för tio cent olja. Det var med yttersta nöd jag fick gubben att sälja så litet. Svart, gult och blått för femton cent. O, ni alla Amerikas feta och skalliga grosshandlare, om ni visste hur det kännes att börja ett företag med så ungdomlig hänförelse som jag och den okände trähästmakaren började vårt.

Han hade hästen nästan färdig, när jag kom tillbaka, och det var sannerligen en hemslöjd han inte behövde skämmas för.

— Tagel till svans, tagel till svans! ropade han. Skaffa tagel, gå in i hotellstallet, riv håret av en indian, gosse, jag ska ha tagel! Sen ska vi höra efter var det finns svenskar med ungar — sss! det finns överallt. Femti cent för hästen. Ack, måla nu du, så får den torka i solen, medan vi skaffar tagel till rumpan.

Jag började minna mig på hur jag sett dessa hästar målade, och jag rörde till färg på en glasbit, under det Petterson såg på med tindrande ögon. Han frågade var jag lärt det, om det var mycket svårt, och hur jag skulle ställa mig till kompaniskap med honom.

Jag målade en prydlig sadel i blått och gult, med brunröda remmar och svarta tyglar. För övrigt gjorde jag hästen snövit, med en mörk ring kring vänstra frambenet. Petterson jublade. Och vi gjorde sedan en svans av tagel, som han stal ur Svansons stall, ställde vår skapelse på en undangömd plats i solen och larvade i väg till Breenburgs boardinghus för att äta middag på min bekostnad. Jag lät förstå att jag hittat sjuttiofem cents i rockfodret.

När vi kommo tillbaka var trähästen ännu inte riktigt torr, så vi satte oss ner och beundrade den en timme. Petterson sade, att det, by Gosh, var den enda sak han gjort färdig i hela sitt liv. Under tiden började han tälja en till. — Det var tur, att jag inte supit opp kniven, sade han. Då hade det varit hopplöst.

Om en stund funderade han på, att det kunde vara på tid att sälja ut lagret innan det blev kväll, och med vår granna häst i ett tidningspapper traskade han i väg upp till hotellet.

Jag kan se det ännu från min plats vid brädstapeln. Nu är han framme vid Svansons glasveranda, här

kommer Svanson, och — o himmel, du är dock vår vän! — där kommer Svansons grabb springande. Svanson tar hästen och synar den, och jag kan förstå, att Petterson under tiden pratar ofantligt, fast jag inte hör det. Nu vinkar Svanson avvisande med handen, nu tar Petterson tillbaka trähästen med en nonchalant gest. Säkert spelar han alldeles likgiltig. Det är måhända den sista av det stora från Sverge komna lagret, han bjuder ut. Kanske han själv är lika glad att behålla den liksom till ett minne? Men nu ingriper grabben tydligen, Svanson tar tillbaka trähästen. Jag börjar nästan svettas. Grabben talar med far sin, som skrattar. Vad säjer Svanson till sin son? Kanske att i Duluth finnes en hel butik full med sådana hästar till fem cents stycket. Gode Gud, give du att Svanson aldrig varit i Duluth! Eller om han varit i Duluth, att han dock inte skådat Smitt Olsburgs leksakshandel, som ligger vid gatan till Omahastationen.

Kanske Svanson lovar sin son att om han nöjer sig utan trähäst en vecka skall han köpa en bättre åt honom i S:t Paul, hos Saul Moss & Son, som har gunghästar till femtio cents, med riktiga tömmar på? Vad vet jag, som sitter här vid plankhögen och kallsvettas. Nu tar Petterson trähästen på nytt, och gör min av att gå. Svanson hejdar honom. De gå in i huset. Jag har ingen ledtråd mer, nu kan vad som helst inträffa.

Men om en stund kom Petterson, utan trähäst, och sjuttiofem cents rikare. Han kunde inte själv begripa hur han fått så mycket, men han trodde att herrskapet Svansons längtade hem, eftersom dom kunde vara så tokiga i svenska trähästar. Han hade sagt, att han inte kunde ett ord engelska, att träet, som han gjort hästen av, var en planka ur botten på hans egen svenska reskoffert, växt således i Dalarna i Sverge. Han hade sagt att taglet i svansen var knyckt ur en fiolstråke från Sverge, för han, Petterson, var spelman också.

De följande två dagarna gjorde vi sex trähästar, och på den tredje dagen sålde Petterson dem. Han fick nog femti cents stycket, minst. Jag kan ännu se honom där han larvar i väg till staden med hästarna i en låda. Jag väntade honom i tre timmar, och mot kvällen den dagen hittade jag honom på en krog, där han satt i ett hörn och sjöng Du gamla, du fria. Men kompanjonskapet upphörde.

Jag hade beslutat att ensam och till fots tillryggalägga järnvägssträckan mellan Bemidji och Brainerd, men blev ensam blott till Tronton Creek, där jag upphann en lumberjack, som för något år sedan fått vänstra benet amputerat. Vi sov på nätterna utmed järnvägsbanken, så fort mörkret befriade oss från moskiterna.

Naturen här är av en nästan obeskrivlig ödslig skönhet, och på mig verkade den då som något ångestmättat, skräckinjagande som en mardröm, särskilt när månen stod likvit och hängde över träsken.

Vi kunde också fortsätta att trampa längs de glimrande skenorna genom halvmörkret, och vi kokade kaffe på banken av en liten flod, vars namn jag glömt, under det blåsten susade i de taggiga, halvtorra träskträden, pep och ven och jämrade, och telegrafträdarna spelade som orgelverk i halvstormen. Ibland stannade vi vid kanten av en väldig swamp, och jag kände mig nästan förintad vid åsynen av dessa döda myrlandskap med sin bentorra skog på underligt fantastiskt formade öar. Här och där hade stormen vräkt ikull träd, de lågo avbarkade, blänkande som jättebenrangel med hälften av de kala grenarna nedkörda i dyn och den andra hälften spritande uppåt bönfallande, likt lemmarna av djur som drunkna i kvicksand.

Ännu tio mil till Brainerd. By Gosh! Här ha vi expressen, han kommer som en pil, stortjutande som en mistlur med två toner samtidigt, brusar som en jätteorgel ut sin varningssång över hjortarnas öar och sköldpaddornas träsk. Jag hoppar åt sidan och sätter mig på en trädstam och tittar på odjuret. Jag hinner knappt se de väldiga bokstäverna G. N. på loket, innan lyxvagnarna rusa förbi mig som onda andar. Deras väggar av glas lysa upp ödemarken med all himlens härlighet, och säkert sitter där mången trött tvålagent med hustru och tre rum i Duluth eller Chicago och glädes, att han slipper fotvandra i dessa trakter. Det prasslar i snåren bakom mig, någon liten mård, som jagat råttor i natt på järnvägsbanken — de vimla vid varje stentrumma mellan träsken, där banan slagit bro — tar nu några skutt bakåt för att beundra Great Northern Limited.

Och så slå vi läger igen. Min »rumskamrat» kan konsten att koka mat i ödemarken, bara han som nu hittat någon som kan köpa råvaran i sågverkssamhällena och bära den åt honom. Han hoppar på en grov krycka av järnek, som han snickrat själv. Han är svensk, och han förtvivlar aldrig. Svenskarna är ett duktigt folk, var man än träffar dem. Aldrig får man av dem samma intryck av löst pack, hur fattiga och hemlösa de än äro, som av italienare, fransmän och gärna tyskar i samma belägenhet, fast tyskarna äro packet som man aldrig eller sällan hittar trasigt, hellre med fickorna fulla av handelskram och skenet av gentleman över den flottiga habiten.

Min kamrat hade för närvarande inga andra önskningar i denna värld än ett bra och snyggt konstgjort ben, så att han skulle slippa kryckan. Det fanns i Aitkin, men dom var så hutlöst dyra, och Kalle Larssons pengar var hopplöst slut. Bara han fick ihop till ett ben, skulle han starta en frukthandel i S:t Paul och bli rik. Det fanns ingenting som fordrade så litet startkapital som frukthandel, sade han, hans ansikte lyste upp när han tänkte på det. När han fått handeln i gång skulle han gifta sig, om han bara kunde komma över benet skulle han gifta sig först, för fästmön skulle få lov vara förmögen, men han kunde inte, sade han, komma hoppande till en rik och fin dam på ett ben.

När han somnade såg jag hans rödbrusiga ginansikte lysa som skurad koppar i dunklet. Myggen bet som helvetet, och trotsade rök och eld för vårt blods skull. Larsson jämrade smått i sömnen och ropade på någon kär och fjärran varande. Han drömde säkert om Småland.

Den natten smög jag mig från honom, sedan jag stuckit en smörgås i den gapande fickan på hans kavaj som han krängt över huvudet för moskiternas skull.

Morgontimmarna mellan Holy Rock och Lake Beaver skall jag aldrig glömma. Hela träsklandet låg drömmande i en tunn ånga av blått och silver, ur vilken kolsvarta trädtoppar stucko upp som cypresser ur blomhöljda snår. Här gingo skenorna ormande genom en bredbottnad dal, där ett slags gula vallmo höllo på att dö för året. Sedan började den mil och åter mil långa cederskogen, mild och mjuk och evigt grön, och genom den for västan och sjöng och viskade.

Mitt inne i en lund hittade jag en bäverdamm med klart vatten. Jag satt där länge och önskade jag kunnat bygga en svensk kolkoja med tak av näver och mur av gråsten vid dammens bank, så att jag kunde bo där och se cedrarna tyngas av den första snön när träskvinden bet skarpt och all marken streckades av spår efter älg, varg och hjort.

*

Tre månader därefter mottog jag i Göteborg följande brev:

»Tjära vän.

Du tror väl inte jag kan skriva men dett kan jag fast nu har jag inte skrivat eller räjtat på flira år. Jag fick brev att du liksom var uti Göteborg fast jag vet inte om dett är någonting att äta där.

Simmons ska gifta säj sedan bliver jag väll ensam som en uggla här i brushen. I vinter har dom en camp å hugger ner Vare-Hausers skog och sälger det vet inte Varehauser ett dugg om, det är Simmons och den där hetlevrade irländaren du vet dom hadde allihop i Simmons namn för han var minst tjinkig ifall det geck åt hällvett, som det hetter uti vermland, men det gjorde det inte utan dom klarade opp hela lorten som rakt ingenting å sålde tusen slipers därtill som dom tog på Holmans skog simmons ska ha en camp nästa år också, säjer han, med femti hästar och sen så blir det nog inte mycket kvar åt Big Haggel att schäla nästa vinter for ved dis täjm har nog Simmons stulit bort hela Aitkin county för han har köpat en liten landbit som är bra att ha campen på och sen så tar han bara miste på var rågången går så det går nog bra.

Jag är nu utsedd till detta tanets jösstis å pis, så jag har rättighet att viga folk nu så om du kommer hit å ska gifta däj så vet du vart du ska liksom gå jag ska även stifta frid när det behövs och är liksom högsta ämmbettsman i den här lansdelen.

Ja kom bara Simmons han frågar nu går du väll kring i gamla Dalarna och har stärksschorta och näck täj och ljuger om oss och skryter utav alla braggder du gjort här och dett är bra, men du går väll inte och läser för prästen jag minns du hadde det ojort men blir dom jäkliga så kom hit du for kommer dom efter hit me sin körka å kakes och debetsedlar och milvedshuggning och salt å brö å vatten då smäller dä åt dom, teknar

Hedström esq.»

SVENSK-AMERIKANSKAN TELMA JOHANSSON.

Ett år efter min hemkomst från Staterna hittade jag min gamle vän och skolkamrat Richard Sand i en timmerkoja uppe i Bergslagen. Han var annars en studerad man nu för tiden, men tjuvskytt fortfarande, vilket gladde mig högeligen. Jag visste mer än väl varför han låg där, det var ju i älgtiden, och som han också visste varför jag kom dit, behövde vi inte fråga varandra om någonting. Men när det nu bara störtregnade i två dygn och vi inte led brist på mat och kaffe, berättade vi historier under tiden.

Richard sade att jag gått miste om mycket, när jag inte lärt känna kvinnorna som han. Särskilt hade han träffat en rolig svensk-amerikansk fru, och med henne upplevat ett helt underverk. Han berättade sedan följande historia.

Hon kom direkt från New York, där hon ingått äktenskap med en bokhållare från Omaha, när hon överfölls av en gräslig hemlängtan och narrade mannen att bekosta henne en tripp hem hit till Sverge. När hon tittat sig omkring här ett slag, beslöt hon att logera in sig på det lilla pensionat där jag på grund av en slump råkade bo just då. Det var ett av de många pensionaten i Stockholms utkanter, vad det hette kan kvitta. I alla fall kom hon dit två dagar senare än jag och tycktes fatta ett slags, som det syntes, systerlig kärlek för mig ensamme främling.

På den där inrättningen bodde utom oss två polackare, två ogifta damer av värld och i den farliga åldern och ej alls vackra, tre unga män av prästståndet, backfischar och en tjuguårig bankirdotter. Som du hör så var vi ett slags blandat sällskap. Jag vart dödligt kär, först i den där svensk-amerikanskan, men efter hand allt mer i bankirdottern, du vet hur sånt där går till, så jag behöver inte förklara. Hon hette Elsa och något borgerligt i tillnamn. Den där frun från Amerika hette Telma. Du kan inte tro hur hon såg ut, med sin utskjutna underläpp, sitt förläget söta ansikte och sin runda haka. Figuren var något hängig och lös, hennes klänning satt löst, hon gick — ja, förlåt, lösaktigt, och med en svängande rörelse på de lösa höfterna. Hon talade med många tusen o my, oh, ack, ’s that so — som du vet, så en kunde bli galen av det. Och det värsta var att hon var så ädel. Har du träffat en riktigt ädel kvinna, jag menar en som är ädel i munnen, utom när hon är arg? Har du gett akt på att såna alltid går snett på skorna? Förbaskat snett. Och den här Telma hon hade — tja, du kanske inte sätter värde på sånt, men hon hade vackra ben och fötter, så det var en fröjd att se det, men hon fördärvade alltihop med att gå i kull bägge skoklackarna. Och så var hon, som sagt, ädel och barmhärtig. Hon drog mig med ut på månskenspromenader, och då talade hon om stora och ädla män och kvinnor. Hon sade att hon egentligen bara kunde med två författare, det var Maeterlinck och Blicher Clausen. Hon satte dem högst av alla, sade hon. Det var en sån hög syn de hade på tingen. Hon brukade sitta på ett stängsel och se på månen, och då talade hon om fredsrörelsen. Hon kunde inte med Amerika för att där inte fanns några högre vyer.

Hon talade om sina höga ideal evinnerligen, så att när jag första gången kysste henne höll hon på med Maeterlinck igen. Hon tycktes inte bli det allra minsta störd i sina funderingar på mänsklighetens väl av att

jag satte mig på en tuva och tog henne i knäet, snarare tycktes det sätta hennes ädlare känslor i en väldig fart, så att — tja, du vet väl hur en brukar göra med dem, så det där går jag inte igenom nu, i alla fall, litet närgången var jag, men inte mer än att jag behöll min sans och hjälpte henne på traven hela tiden med att beundra teosoferna. När jag insåg att jag ingenting begrep av den här slags sorten fruntimmer, slutade jag och vi talade om Indien. Jag vet inte så värst mycket om Indien, inte ens som du, och hon visste ingenting. Men vi gick tämligen noga igenom alltsammans ändå, och mer till, så att hon i alla fall såg litet ansträngd ut när vi reste oss och gick hem, men inte tycktes hon det ringaste medveten om att vi på något sätt närmat oss varandra. Hon såg mig lika oskuldsfull mitt in i ögonen och ackade och o ja-ade lika som förr, och drog på om målare och bildhuggare och såna som ägnat hela sitt liv åt högre syften.

Så vart där en annan vind, och jag vart allvarligt kär i den där bankirdottern, som under tiden blivit intim vän med Telma, så att de inte hade några hemligheter för varandra. Och eftersom jag hade fast beslutat mig för att gifta mig med Elsa, bankirdottern, som jag inte vill beskriva alls, därför att jag verkligen älskade henne, och sådant tiger man med, så följde jag henne ut en kväll i parken och friade och fick ja, varpå hon, som aldrig varit kär förr, efter vad jag vet, i yrande glädje sprang och berättade, blyg och fröjdefull, sin lycka för Telma.

Jag trodde förut att jag något så när förstod mig på fruntimmer, och jag menade att nu borde Telma inte bli så ädel mot mig mer. Dels hade jag alldeles försummat henne en vecka, åtminstone hade vi inte kommit till något vidare intimt förhållande, och, som sagt, under en tid av en vecka hade jag ej varit i hennes sällskap. Jaha, dels det — och så tänkte jag hon skulle surna litet i alla fall — en inbillar sig mycke, när en är ung. Nu insåg jag att jag inte begrep någonting, för Telma kom och gratulerade allt hon orkade. Hon ville, som hon sa, bara få rå om mig en timme, innan jag alldeles blev upptagen, och den timmen skulle hon promenera med mig utåt sjön och språka om så mycket

Jag blev litet förbryllad och frågade Elsa om lov. Jo, så gärna, hon var inte alls svartsjuk på sin Richard, gå bara, ni, jag känner Telma, bättre sällskap kan du inte komma i, för hon är en verkligt upphöjd kvinna. Ja, då så fick jag väl luffa med.

Nog går det an att vara riktigt kär och ändå ha en smula humor i kroppen. Va? Tror du inte? Jag försäkrar, att min själ var så full av skratt denna minnesrika dag, att jag trodde den skulle spricka. På samma gång förbryllades jag, när jag fann, att Telma inte alls grät eller var vemodig eller liksom ville säga farväl. Hon gick på som förr och pratade om allting hon inte hade ett dugg reda på.

Hon stod vid min sida i en dunge vid sjöstranden. Hon höll bägge mina händer och bad mig vara snäll mot Elsa, som var hennes bästa vän. Sedan lutade hon sig utan att vara rörd på något sätt emot min axel och såg hur solen gick ner. Hon var alldeles för nära mig. Så började hon på om Sverges vackra natur och höll liksom en liten predikan för mig om hur den vackra naturen föder ädla känslor. Men nu blev jag inte full av skratt mer. Jag säger dig hon var för nära. Jag kände hennes lösa, mjuka kropp mot min, och jag tog henne i famn och kysste henne många gånger, och hon låtsade inte om det ett dugg, hon bara pratade. Det här inträffade samma dag jag friat till den andra. Jag säger, hon kom för nära mig. Jag är väl ändå bara en stackars karl — vad vill man begära av mig. Något mer och värre hände inte, den gången.

Mot min förmodan viskade hon inte alls om det där till Elsa. Hon gick sedan och drog med en av ryssarna; och talade Maeterlinck med honom, medan jag drog omkring med min. Vi möttes ofta på våra utflykter, och då skrattade ryssen var gång han såg mig. En sån kanalje!

På pensionatet betraktades vi numera som förlovade, bägge paren, och fick vara tämligen ogenerade. En månad gick, och så märkte jag att Telma började se oroligt på mig. Jag anade att något skulle komma. Skandal, avslöjande, farväl med kärlek. Men jag bedrog mig igen.

Genom min fästmö lät hon en dag hälsa mig att hon hade nånting förfärligt viktigt att tala med mig om. Elsa var själv mycket angelägen att vi skulle träffas. En dag när pensionatet var öde så när som på oss två, Elsa och jag nämligen, samt Telma, ryssen och en av backfischarna, som ryssen flirtade smått med. Det tycktes nämligen vara slut på det goda förhållandet mellan Telma och ryssen. Min fästmö skickade upp Telma till mig i mitt rum, och i ett hörn satt ryssen med sin backfisch, vilket inte bekom Telma ett dugg. Jag hade litet huvudvärk och låg på sängen, Telma kom och satte sig på sängkanten, mild och ädel som vanligt.

Hon talade om allt stort och skönt i livet, till och med om Gud. Jag sade därför åt ryssen att han skulle lämna oss, och det gjorde han så gärna, och han tog hackfischen med sig när han gick.

För det första så ska du komma ihåg, att det jag nu berättar, så underbart det än är, så är det sant, för det andra, att Telma var ganska täck, där hon satt och filosoferade vid min säng.

Hon ville bara genom att språka med mig förvissa sig om att jag hade rena avsikter med Elsa. Det var alltsammans. Hon var så ömt fästad vid Elsa, så hon ville skydda henne. Hon trodde att vi möjligen hade litet hett blod bägge två — o my, det var skönt att jag var så pass klok att det gick an att tala med mig om såna saker. Hon kände till världens ondska, och fast hon inte precis trodde jag var en skurk, så i alla fall, för Elsas skull — — —

Jag försäkrade henne att inga känslor kunde vara renare än mina, varvid hon fick tårar i ögonen av glädje. Jag tog hennes hand och lovade henne att vara en gentleman. Om jag inte älskade Elsa med en ren kärlek, så skulle jag inte heller hyckla, sade hon. Ännu tycktes hon inte vara riktigt belåten, hon satt där och tjatade en hel timme. Till sist vart hon ivrig och lutade sig över mig för att se i mina ögon om jag talade sanning. Allt närmare mig kröp hon, fortfarande talande för Elsas lycka. Det fanns så många sätt att dölja lögnen, sade hon, hon hade sett så mångas lycka grusad genom brutna löften. När hon talade om detta hade jag dragit henne till mig så att hon nästan kom över mig, stirrande ned mot kudden. Hennes andedräkt brände min panna. Hon sade att hon skulle dö av sorg om Elsa skulle råka i olycka. Jag hade då även med en förfärligt måttfull och fint avpassad manöver fått upp hennes ben i sängen, så att vi lågo där, nästan i varandras armar. Hon sade att hon alltid hoppats att jag var en ädel man, som för mitt samvetes skull inte — hon rodnade och smålog ansträngt — som inte bara strävade efter »det där» — hon sade att hon nog inte behövde säga vad det var, jag begrep nog ändå. Men ville jag lova henne att inte så där på en gång »lägga an» på Elsa? Jag viskade i hennes öra, att jag ville att kärleken skulle vara vitt skild från alla låga lidelser, och då syntes hon djupt rörd, hon liksom smög sej fastare intill mig och såg mej in i ögonen. Jag försökte läsa något i hennes blick — liksom spionera ut henne — men, som förut en gång, jag var alldeles för nära. Jag hörde inte allt hon under tiden viskade i mitt öra. Jag lade hennes armar om min hals, och hon lät mej göra det, och jag minns att då viskade hon något om ädla hjärtans kamp mot det låga och nedriga. Hon vred sej lite oroligt under tiden, och flämtade fram något djupt ord då och då. Mellan var gång jag kysste henne sade hon något om kärlek för kärlekens egen skull, som jag inte minns. Men då hade jag slutat att svara henne. Vi var för nära varandra, vi såg inte alls på varandra, men vi brottades en liten smula, och sen så pratade vi inte mer, det vart alldeles tyst ett tag. Hon satte sej opp sedan, tog med händerna bakåt nacken, fick tag i en hårnål, som hon stoppade i munnen, och så sa hon:

— Oh, my, så du rufsat till mej, då!

Sen så gick hon bort och reglade dörren, så att ingen skulle kunna överraska henne, när hon kammade sej framför min spegel. Jag skrattade lågt — kunde jag annat, jag väntade på bannor, men det kom inga, utan hon sade att hon inte kunde med ryssen, han var för sinnlig.

När hon var i dörren och skulle gå, sade hon, att om hon tvivlat på mina rena avsikter med den andra förut, så nu tvivlade hon inte mer. Hon sade att hon liksom lärt känna mej litet bättre, nu. Hon önskade oss all

möjlig lycka och så vidare.

Hon började sjunga en sång, när hon gick sin väg, och hennes ansikte strålade av en själens tillfredsställelse, vilken endast kunde härröra från minnet av de ädla ting, hon nyss så underbart låtit oss bägge fröjdas åt.

LITTERATURKRITIK

— Två uppsatser —

EN MODERN MYSTIKER.

Det har gått några år sedan den svenska publiken och kritiken fick göra bekantskap med Gustav Meyrink genom Ernst Kleins skickliga översättning av Golem. Bekantskapen föranledde just inte kritiken till några hänförelseutbrott: man kände att man stött på något som var obegripligt, och mestadels trodde man detta bero på bokens beskaffenhet. Kanske någon enstaka var anspråkslös nog att, åtminstone i hemlighet, skylla på sitt ringa förstånd och sin i allmänhet försummade bokliga bildning. I det stora hela erkändes Meyrink i vårt land som »en stor, bizarr, men av den moderna teknikens irrlära besmittad begåvning». Då något år senare Valborgsmässa kom ut, klädd i samma översättares lyckliga svenska, blev omdömet mera allmänt ett surmulet gillande. Undras vad som skulle bli följden av om svenskarna finge löga sina själar i den ännu ej hos oss översatta: Das grüne Gesicht.

Denna bok är enligt min mening den moderna mystikens fullständiga genombrott i romanens form. Men, då jag nu går att något behandla densamma, kan jag icke lova att redogöra för berättelsens gång. En resumé av romanen skulle tarva en skicklighet i uttryckssätt som icke står mig till buds; dess handling — om man med detta ord kan beteckna ett förlopp av visionärt målade företeelser dels i andens, dels i kroppens rike — kan icke utan fara för grovt missförstånd rabblas upp i ett kort sammandrag, liksom när man anmäler en ny bok för hängmattan.

Det är icke, påstår bokens huvudfigur, på grund av leda eller hat mot livet som han plötsligt känner sig vilja sjunka ihop, ur stånd att längre uthärda att ens se sig omkring, se alla vidrigheter inuti Vexiersalon van Chidder Grün. Betraktaren har bara sett för mycket, han lider av museikrankheit. Han kan icke med Chidder Grüns stora humbugssalong mer, ej därför att han är pessimist eller människohatare, men av ren oförmåga att tåla lokalens luft.

I detta lilla resonemang ligger en sarkastisk udd förborgad mot alla våra evigt »livsbejakande» humbugskritici, vilka genast skriva en sjuklig pessimism, livsleda, magsyra, och brist på frisk luft och rörelse när de hitta en författare som har det sällsynta modet att icke sticka huvudet i busken så fort Chidder Grün visar sitt beläte: det vill säga som vågar beskriva livet. Det går ju an med en Romain Rolland. Han är dock icke mystikern, icke förkastaren av Europas kultur, utan själva den fina kultens profet och överste präst, nog lyriker att efter disharmonierna stämma sitt spel till en i poetens blå luft förtonande hög visa. Han stöter bara då och då mot bottnen, dissekerar och undersöker de sällsamma djur han finner där. Men han höjer sig på nytt, han vill icke veta av att det hela var som ett gungfly med många bottnar. Han vill sjunga oss till harmoni efter att ha visat oss livets halva ansikte. Men Meyrink vill visa oss det alltsammans, han vill leda oss bortom konsten, bortom musiken och bortom människan. Detta är den verkliga mystikens mark, där stannar kulturens maskineri och alla de höga och stora andarnas gatlopp. Mot gränserna — och utanför, om vi kunna! »Låt oss se om vi kunna!»

*

Vi människor veta ingenting om något som kan kallas orsak, allt vad vi veta är verkan; även det vi kalla orsak är fortfarande verkan. Om det gives en orsak i absolut mening, måste denna ligga utom vårt kunskapsområde.

Det gives oss icke heller medel att direkt erfara ett känslosammanhang. Följaktligen kunna vi icke heller påvisa en successiv orsakskedja, och talet om en utveckling förlorar sin aktualitet.

Men då är heller icke diktaren skyldig att i evighet skapa inom den relativa orsakens och verkans gräns. Han får, han måste, liksom musikern, söka sig utom det relativas sfär. Han är ständigt bunden av att nödgas begagna ord, och han är därigenom begränsad på uttrycksmedel — men han får försöka att låta sina ord bli uppenbarelser. Berättelsen är en bisak. Det finnes egentligen intet som sker, som är värt att berätta för sin egen skull. Men i dikten skall åskådas det, som icke är av denna världen i vanlig mening. Människan skall finnas däri, men icke som ett objekt för social eller psykologisk undersökning, utan mysteriet människan.

Det är detta, som Meyrink försökt. Han har, enligt min mening, lyckats att göra en bok, däri sidor finnas med en fläkt av uppenbarelse. Men hans försök att på en gång »profetera» och skriva en roman har brustit. Man betrakte blott bokens kvinnofigur omöjlig som verklighet och omöjlig som högre uppenbarelse. Genom denna kvinnofigur har boken fått sin roman, sin kärlekshistoria. Och det lyckas alltid illa när en författare för in mannens och kvinnans mellanhavanden i mystiken. Då kunna vi få läsa om den helige Buddhas omsorg om en anhörigs giftermål. (Gjellerup: Den upphöjdes hustru.) Vi få gå ända till de gamla indiernas skådespel för att finna den mystik, där kärleken mellan man och kvinna hellre upplöses i ren, okönlig salighet, än i lyckliga äktenskap. Men så ha också dessa skådespel till sitt underlag sådana »lärodikten» som till exempel Katha upanishaden, där historien berättas om mannen med de två hustrurna, som han älskade, men av vilka den ena »var helt kvinnlig i sin kärlek, under det den andra kunde tala med sin man om Brahman». Mannen tog farväl av dem bägge, därför att den av dem, som icke kunde tala om Brahman, icke strängt taget behövde en helig man, och den, som kunde det ju icke behövde en man alls ... under det mannen, som vill rädda sin själ, ej hade användning för någondera av fruntimmerna.

*

Men oaktat bokens helhet förryckes av denna inblandning, så är detta endast bokens helhet som berättelse, roman. Där finnes en annan helhet. Här kan jag dock ej låta bli att sticka emellan med en anmärkning i allmänhet.

Då en kritiker skall anmäla en roman så låter det oftast på hans ton som om människosläktet ideligen skriade efter helgjutna konstverk, harmonisk skönhet, fast komposition, skickliga karaktärsteckningar och dylikt. Inför detta bokens skal glömmer man ofta att söka efter bokens ande, och om man även funnit denne ande, vill man honom ingenting. Han har icke nog fina kläder och vandrar icke en nog rät väg. Ofta sparkar man av honom kostymen, berömmer skräddaren som gjort denna, men ber anden tiga och gå sin väg. Och detta har hänt i denna värld mer än en gång, fastän en senare tid upptäckt att den utdrivna djävulen var en profet.

Men låt oss därför hålla oss till det positiva, det livgivande innehållet i Meyrinks bok! Och vad skulle vara mera lockande för en författare av hans rang än att dikta om Gud och livet efter detta? Hur diktar han då om Gud?

Det finnes många olika gudar. Meyrink avsätter dem helt enkelt allesammans. Han gör detta nästan ännu eftertryckligare än Mitja eller vad han hette i Dostojevskijs Bröderna Karomasov. Gud, de gamles Gud, den personliga, är inte ens värd att diskuteras. Och för en författare med Meyrinks kunskapsteoretiska klarhet

blir det icke mycket mer kvar av någon annan gud heller. Endast människan blir kvar. Men människan är underbarare än Gud. Allt är i människan, hon är i allt. Det är upanishadernas lära om Atman som är i allt, även i Brahman, översatt till västerländskt språk.

Inom den lilla mänskliga varelsens sfär (som måste upptäckas innan man kan försöka bryta sig ut ur kretsen) sker det ädla och det oerhört onda av okända orsaker. Den stora kärleken förklarar och försonar det stora brottet, det stora brottet sker för kärlekens skull. Läran om straff och ansvar och sonande av synd blir till rök. Vi människor handla aldrig rätt eller orätt, endast riktigt eller oriktigt. Men vi veta knappt om vi handlat på ena eller andra sättet. »Kunskap kan ej lära någon Detta», säger Upanishaden.

Det finnes en scen i boken som är måhända det starkaste författaren gjort. Det är samtalet mellan den lärde doktorn och den föraktade judiska krögaren, i fängelset. Doktorn har i sin stora människovänlighet upptäckt att krögaren Lazarus Eidoter påtagit sig, av någon anledning, ett mord som han icke begått.

Nu är doktorn övertygad om att, svag i huvudet som han anser Eidoter vara, denne inbillat sig att han begått mordet. Nu tror sig doktorn kunna bevisa för denna stackare, att han är oskyldig och även utpeka den sannolike mördaren. De många detaljerna i saken äro tröttande att redogöra för, allt nog, den gamle juden blir icke det minsta rörd över doktorns vänlighet eller upprörd av dennes övertygande att han är oskyldig. Han framhåller att mordet är begånget av skäl som doktorn icke känner, att han själv påtagit sig brottet av lika mystiska skäl. Och här får nu doktorn en lektion i de högre tingen av den avskydde brännvinslangaren, som så småningom framstår inför läsaren som en fåordig men väldig mystisk förkunnare. Eidoter har haft och har syner, han har, liksom Dostojevskijs starjets, besök, ej av Kristus, ty Eidoter är jude, utan av Elias. Eidoter faller ofta i trance och ser och talar med profeten, som för honom är inbegreppet av den högre makt vilken styr människans öden. Elias är Gud. Men Eidoter, som är endast en människa, måste lyda Gud. Han behöver icke vänta på Elias, denne skall icke komma, han har kommit. Han har pekat ut Eidoters väg. Eidoter skall genom att påtaga sig mördarens sak göra en god gärning. Och så småningom får även doktorn lära sig, att ett mord kan vara mindre ont för den som gjort det — och att det kan vara ett gott att taga andras synder på sig ... Visserligen kan det nu hända att Eidoter måste avrättas. — Men jag har varit med om värre saker i mitt liv, blir svaret. Och här berättar den gamle en bit ur sitt liv för doktorn som kommer dennes bröst att krympa samman av namnlös skräck: hur hans hustru en gång under pogromerna slogs ihjäl under det hon sökte lik en fågelhona betäcka sina barn för mördarnas yxor ...

Så har doktorn gått till fängelset för att rädda en idiots huvud, och funnit en man, vars tal och syn på tingen kan rädda från andlig död.

*

Det är egentligen skildringen av Lazarus Eidoter i fängelset som ger boken hela dess prägel av vittnesbörd om människosjälens storhet och styrka. Här lyftes även de mest avskydda ting liksom den våldsammaste sorg i världen upp på ett plan där den blodrödaste synd blir som en vit ull, där den största desillusionen förlorat sin förmåga att smärta. Även över brottslingen strömmar ett förklarat ljus från ovan. Mitt i eländet finnes en människa med den frid som övergår allt förstånd.

Att lära ut något av tingens mening — en banal, men svårersättlig fras — är icke så lätt. Men i den mån författaren trängt djupast ner i själens gömmen, har han funnit, liksom Huysmans, icke blott djävulen-människan utan även gud-människan.

Men när bokens huvudfigur genom oändligt lidande lärt sig en högre mening och frid — då frågar han sig om han ej bör gå ut i gathörnen och predika den för hopen. Efter självprövning och besinning beslutar han att tiga.

Och här kan jag lämpligen sluta med ett par rader ur en av upanishaderna: (Brihadaranyaka 3.2).

Artabhaga frågade läraren: — Säg, mig, när människan dör, då går hennes röst till elden, hennes andedräkt till vinden, hennes blick till solen, hennes tanke till månen, hennes kropp till jorden, hennes jag till etern, hennes hår till träden — men vart går då, o Yagnavalkya, människan själv? Men läraren svarade: O, Artabhaga, denna kunskap är icke för andra än oss två. Icke ett ord därom bland folket. Låt oss gå avsides, min vän!

OM BÖCKER OCH BOKKRITIK.

Kipling har i sin dikt »in the neolithic age» låtit poeten av alla tider sjunga om sin kamp och om den kritik han mötts av. Skalden var densamma även i neolitisk tid, till sitt kynne och sin läggning. Verserna lyda i översättning ungefär:

Uti neolitisk tid var jag grym i dåd och strid, för hästars hudar, rykte och för mat. Stammens sångare var jag, i den gråa forntidsdag, och jag sjöng om all vår fruktan, fröjd och hat.

Striden om stil flammade även på den tiden. Fast i dessa släktets morgondagar fick skalden — utan att därmed för evigt göra sig omöjlig — svara på den kritik han fann orättfärdig. Ty:

En rival av Solutré sa' att stilen var outré — och föll för hammaren av dolomit en kväll. Och den syn på konst jag bar glömde jag i bröstet kvar på en mammutistisk konstnär vid Grenelle. Deras skalper drog jag av — en part åt hundarna jag gav. Nätt jag trädde deras tänder på en rem. Och så fann jag mycket lätt att de haft fel och jag haft rätt, och jag gladdes mycket att jag dödat dem.

Det är kanske mer än en av våra unga poeter som skulle önska sig rätten att svara på kritiken; ungefär på samma sätt, för modernitetens skull kanske med jiu-jitsu. Det är inte så länge sedan en hetlevrad författare skrev en insändare till en daglig tidning däri han heligt lovade recensenten ett kok stryk ifall han träffade honom, och det förefaller som om ett sådant neolitiskt besvarande av kritiken stundom vore det enda användbara ifall man nämligen åsyftade att skrämma kritikern till evig tystnad, eller, som Kipling längre fram i dikten uttrycker det, att gå tillbaka till sitt eget halvarbetade skinn och inte slänga det för att lära de andra en ny garvningsmetod. Speciellt gäller detta om den sortens kritici vilkas litterära anspråk äro konstruerade efter en viss normalplan, vilkas oförtäckta raseri över att finna något skrivet om saker dem de icke erfarit, och angående vilka de känna en viss blygsel över att de alldeles undgått dem, och angående vilka de således icke kunna göra sig några principer, yttrar sig i sådan grad av nervositet att de icke ens äro i stånd att som de eljes ämnat, bedöma arbetets konstruktion: de äro för obehagligt berörda av att bli påminta om huru de från vaggan stått alldeles utanför det verkliga livet. Urstånd sålunda att analysera formen, det enda de eventuellt skulle kunna yttra sig om, kasta de sig över bokens ande — men då de aldrig mött denne i livet, aldrig vakat en ångestnatt i skräck efter mötet med honom, sparka de honom helt enkelt åt sidan. Naturligtvis är han en fågelskrämma, en uppklädd mannekäng! Man skulle bara önska herrarna att uppleva den natt då mannekängen börjar tala med dem. Men därom är ingen fara. Vare sig det gäller estetsnobben som i kaféhörnan inbillar sig förnimma tillvaron verlainskt, eller den borgerligt harmoniske, utomordentligt beläste strebern med utomordentligt regelmässigt familjeliv, så skola de aldrig möta Chidder Grün. Och just därför skola de alltid hålla på att lära andra garva sina hudar, försummande sin egen.

Som det också ofta framhållits är det alldeles felaktigt att vad en kritiker skriver om en bok nödvändigt måste betyda något för hur boken kommer att gå. Visserligen kan ibland en förläggare passa tillfället att organisera en kår av skribenter som samfält skrika av fulla lungor — och det kan lyckas att suggerera

allmänheten en tid, så att några upplagor gå. Men oftast läser den stora bokköpande publiken ej böcker därför att den lockats genom recensioner: publiken har sitt eget fina väderkorn på vad den behöver, vilket bokhandlarna förstå, och därom kan man övertyga sig genom att studera dessas diskar och skyltfönster.

Det har sagts mig att i Frankrike icke finnes någon motsvarighet till vårt lands litteraturkritik. Den dagsjournalistiska bokrecensionen där är alltid och allenast betald reklam, och det förekommer icke att en ny litterär skapelse av värde lämnas ut allenast åt dessa reklamskrivare. (Vilkas skillnad mot våra endast består däri att i vårt land tidningarna betala dessa recensenter, under det de i andra land betalas av förläggarna.) Ett verkligt betydande arbete tages om hand av litterära tidskrifter där endast tillräckligt kultiverade pennor får regera. Följden skulle då bli att Frankrike kan uppbära och uppskatta en bok, även om plebben, läsarna av nöjeslitteratur och deras kritici skulle vara ilskna. Landet är nog stort och kultiverat för att var och en skall få den han behöver, spädkalvarna mjölk, ungtupparna stimulus och de lidande kreaturen sin narkos. Under det de som äro glada åt sällsamma örter och vidunderligt sköna blomster även få sina krav tillgodosedda.

Jag vet ej om detta resonemang håller streck, men om vi bara betrakta ett enda fall, nämligen då Baudelaires Fleurs du mal framträdde få vi strax en förnimmelse av kritici vilkas rent andliga vetande långt ifrån var underlägset författarens. I stället för att tala om sjuklig pessimism, magsyra, koketteri och andra epiteter som helt säkert en svensk recensent skulle ha gjort, i stället för att slå sig för sitt bröst i förtvivlan över »att ej detta perversa alster hamnat på elden eller stannat i skrivbordslådan», avslutar Dulamon sin recension genom att förbindligt uttala, det Baudelaire påminde honom om en av dessa det adertonde århundradets stilfulla abbéer, vilka äro så korrekta i sin lärdom och lära, så oberoende av livets allmänna gång, abbé de Bernes, ehuru han måste tillägga att Baudelaire skriver bättre vers och icke heller kommer att av Rom begära jesuitordens upphävande. Och den upphöjde, snillrike J. Barbey D'Aurevilly skriver om Baudelaire ungefärligen att författaren till Fleurs du mal icke velat vara satiriker och dock till sitt väsens konsekvenser blivit det, och att man då man läser honom ofta föreställer sig, att om Timon av Aten hade ägt en Arkilokos genialitet skulle denne varit i stånd att smäda människonaturen så genom att så giva den i dikt. Och han slutar med följande allvarsamma, om diktverkets innersta ande djupt medvetna ord: Efter Fleurs du mal gives det icke mer än två möjligheter för den som frambragt dem: att skjuta sig ett skott genom huvudet ... eller bliva en kristen!

Undras vad man om denna bok skulle ha skrivit i ett land där Frödings ursprungligt friska dröm om arisk renhet måste stympas!

Man har talat om den översvämmande bokfloden till varje jul, man har också bevittnat hur kritikerna icke just gjort annat i sina anmälningar än försmädligt förfasat sig över böckernas och särskilt författarnas mångfald. Man ville ha en sovring i detta fall.

Enligt min mening finnes det inga möjligheter att göra en sovring bland författarna, ty deras skara skall alltjämt vara lika stor och lika stor skaran av mot parnassen sträckta armar. De fördraga ju var en i sin stad att, med ringa, med medelmåttig eller stor begåvning svälta och frysa och taga smälek för ett yrke som likt en envis åkomma sugit sig fast vid dem. Men det kanske skulle finnas möjligheter att åstadkomma en sovring bland kritiken. Här växa varje år upp litteraturdoktorer likt svampar ur jorden, alla måste helt eller delvis kasta sig på artikelskrivning om böcker. Tidningarna fyllas åter och åter med spaltlånga, ibland helsidiga artiklar, framsvettade med möda och där tillkomna för löns skull. Man kan ibland räkna ut att en dylik herre har större honorar för en enda artikel än det författaren fått för den bok artikeln handlar om ... Det är lätt att bevisa ett sådant påstående, men jag gitter ej.

*

Det att en bok äger ett kulturvärde skall naturligtvis bevisas därigenom att den äger en levande ande, att den spårar en viss andlig utveckling hos den som gjort den, varande på samma gång en exponent för den andliga våg som rör sig i tiden. Det har kommit därhän att en boks värde bedömes efter den yrkesskicklighet varmed den är gjord: den sida av boken som är hantverk skall upp och avskådas. Detta arbete utföres på det viset att man söker upp föregångarna, jämför, citerar likheter i stil, i typer, inrangerar och klassificerar. Jag läste nyligen en artikel om Fröding av en lärd herre, vari denne uteslutande sysselsatte sig med analys av versformen. En annan håller samtidigt på att gräva igenom hans intimaste privatbrev. Och gäller det nu levande författare så börjas oftast artiklarna med vad recensenten vet om författarens personliga liv. Man kan aldrig gå förutsättningslöst på boken, säga ifrån om boken som sådan har en själ eller icke.

Kritiken måste sovras. Ty alltfort gäller den förut citerade författarens sarkastiska dom:

Där Paris re'n länge stått, älg och ren en gång ha gått, och på deras tid jag lärt mig detta vett: du kan sjunga stammens pris på sex och sexti skilda vis, och de äro lika rätt varenda ett.

Det kan erinras att det i större kulturland ofta förekommer att författarna besvara den kritik de fått, och att på detta sätt en diskussion uppstår, som kan bli av kulturellt värde. Men en sådan förutsätter att arbetet från början upptagits till undersökning från sin egen bas — icke berömts eller avfärdats därför att just detta arbetes genre varit recensenten motbjudande. Och härmed hava vi kommit till att kritik skall vara objektiv. Hur mycken objektiv kritik ha vi i vårt land? För icke länge sedan hände det att ett stort verk i två band avfärdades spotskt av en liten herre som endast läst tio sidor, därför att han ansåg »att man icke borde skriva om dylika ting». När man kommit därhän att kritici skola avkonstnärligtgöra vilka motiv som få behandlas — då äro vi långt inne i mörkret.

INNEHÅLL.

Noter

1)

Lucka i manuskriptet. *Förläggaren.*

2)

= vit man.

3)

Båtshake.

4)

= icke alls.